2022

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erkan KIZILARSLAN

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FETHALİ KAÇAR LÜGATİ'NİN TEMATİK VE ETİMOLOJİK SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erkan KIZILARSLAN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ANKARA, 2022

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FETHALİ KAÇAR LÜGATİ'NİN TEMATİK VE ETİMOLOJİK SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erkan KIZILARSLAN

Prof. Dr. Funda TOPRAK

DANIŞMAN

Ankara, 2022

ONAY SAYFASI

Erkan KIZILARSLAN tarafından hazırlanan "Fethali Kaçar Lügati'nin Tematik ve Etimolojik Söz Varlığı" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Kurumu	İmza
Prof. Dr. Funda TOPRAK		Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul ☐	Red ☐		
Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI		Ankara Üniversitesi	
Kabul ☐	Red ☐		
Dr. Öğretim Üyesi Yaşar TOKAY		Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul ☐	Red ☐		
Kabul ☐	Red ☐		
Kabul ☐	Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 28/01/2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Ünvan Ad Soyad

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (28/01/2022)

Erkan KIZILARSLAN

TEŞEKKÜR

Lisans dönemi ve itibarıyla emeğini hiçbir zaman esirgemeyen, her konuda olduğu gibi tez konusu ve aşamalarında bana sürekli yardımcı olan, fikir ve görüşleriyle çalışmam sırasında da beni destekleyen tez danışmanım Prof. Dr. Funda TOPRAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Tezimi titizlikle inceleyerek tez savunma sırasında değerli görüş ve önerileri ile katkıda bulunan Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI'na ve Dr. Öğr. Üyesi Yaşar TOKAY'a da teşekkür ediyorum.

Tezin yazım sürecinde özellikle etimoloji alanındaki görüşleriyle bana yardımcı olan Prof. Dr. M. Faruk TOPRAK'a da ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili aileme de bir teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

Fethali Kaçar Lügati'nin Tematik ve Etimolojik Söz Varlığı

Adı, Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'dan gelen Çağatay Türkçesi, 14. yüzyıl ile 19. yüzyıl sonları arasındaki Türkçenin Doğu koludur. Birçok şair ve yazar, eserlerini bu Türkçe ile kaleme almıştır. Nitekim Çağatay Türkçesinin dil ve edebiyat öncüsü de bu dönem yazar ve şairi Ali Şir Nevayi'dir. Hem döneminde hem de kendisinden sonraki dönemlerde yetişen yazar ve şairleri derinden etkileyen Neyavi'yi anlamak için de çeşitli lügatler dahi yazılmıştır. Üzerine çalışması yapılan Fethali Kaçar Lügati, bu sözlüklerden birisidir.

Çalışma, Çağatay Türkçesi sözlüklerinden *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü* adlı çalışmanın tematik ve etimolojik olarak incelenmesinden ibarettir. Sözlük belli bir düzene göre ele alınmıştır. Genel olarak üç aşama olarak nitelendirilebilecek aşamaların ilkinde Çağatay Türkçesi ve bu dönem sözlükleri ile bilgi verilmiştir. İkinci aşamada sözlüğün tematik tasnifi yapılmıştır. Bu bölümde sözlük adlar, niteleme bildiren kavramlar, görevli ögeler, ünlem ve yansımalar ve fiillere sınıflandırılmıştır. Ardından bu başlıklar da gerekli görülen alt başlıklara ayrılmış ve tematik tasnif tamamlanmıştır. Adlar kendi içerisinde 23 alt başlığa (1. İnsan ve toplum ile ilgili adlar, 2. Avcılık, askerlik, savaş ve kargaşa ile ilgili adlar, 3. Bitkiler ile ilgili adlar, 4. Hayvanlar ile ilgili adlar, 5. Mevki, makam ve meslekler ile ilgili adlar, 6. Barınma ve konaklama ile ilgili adlar, 7. Araç-gereç ve eşya adları ile ilgili adlar, 8. Yiyecek-içecek ile ilgili adlar, 9. Renk ile ilgili adlar, 10. Zaman-süre ile ilgili adlar, 11. Coğrafi adlar, 12. Özel adlar, 13. Gök bilimi ve doğa ile ilgili adlar, 14. Yer-yön adları, 15. Ölçü-miktar bildiren adlar, 16. Sayı adları, 17. Beden ve uzuv ile ilgili adlar, 18. Din, metafizik ve kader ile ilgili adlar, 19. Sanat, edebiyat ve müzik ile ilgili adlar, 20. Hastalık, sağlık ve dinlenme ile ilgili adlar, 21. Ekonomi, ticaret ve mülk ile ilgili adlar, 22. İdare ve yönetim ile ilgili adlar ve 23. Maden, mineral, element, kimyasallar ve değerli taşlar) ayrılmıştır. Sınıflandırmanın ikinci bölümü nitelik bildiren kavramlardır. Bu alan da iki alt başlığa (hissiyat-duygu, düşünce ve algı bildiren nitelemeler ve hal-durum, şekil-biçim ve hareket bildiren nitelemeler) ayrılmıştır. Ardından diğer bir başlıkta görevli ögeler incelenmiş, ünlemler ve yansımalar da başka bir bölümde ele alınmıştır. Son olarak ise fiiller üç ana başlıkta (basit fiiller, türemiş fiiller ve birleşik fiiller) ele alınmıştır. Ardından bulunan tüm sözcükler etimolojik olarak incelenmiştir.

Tasnifte tematik tasnife uygun görülen 7263 sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan 3996'sı adlar, 1251'i nitelik bildiren kavramlar, 131'i görevli ögeler, 50'si ünlemler ve yansıma sözcükler, 1780'i fiillerdir. Diğer yandan tematik tasnife alınmamış 55 sözcük bulunmaktadır.

Bu çalışmada, İran coğrafyasında yazılmış en büyük Çağatay Türkçesi sözlüğü olan Fethali Kaçar'ın sözlüğünü tema ve köken olarak ortaya koymayı amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çağatay Türkçesi, Sözlük, Söz Varlığı, Sınıflandırma, Etimoloji

ABSTRACT

Thematic and Etymological Vocabulary of Fethali Kacar Dictionary

Chagatai Turkish, named after Genghis Khan's son Chagatay, is the Eastern branch of Turkish between the 14th century and the end of the 19th century. Many poets and writers wrote their works in this Turkish language. As a matter of fact, the language and literature pioneer of Chagatai Turkish was the writer and poet of this period, Ali Şir Nevayi. Various dictionaries have also been written to understand Neyavi, who deeply influenced both the period and the writers and poets who grew up in the following periods. Fethali Kaçar Dictionary, which has been studied on, is one of these dictionaries.

The study consists of the thematic and etymological examination of the Chagatai Turkish Dictionary of Fethali Kaçar, one of the Chagatai Turkish dictionaries. The dictionary is handled in a certain order. In the first of the stages, which can be described as three stages in general, information is given with Chagatai Turkish and dictionaries of this period. In the second stage, the thematic classification of the dictionary was made. In this section, the dictionary is classified into nouns, descriptive concepts, function elements, exclamation and reflections, and verbs. Then, these titles were divided into necessary sub-titles and thematic classification was completed. The names are divided into 23 sub-titles (1. Names related to human and society, 2. Names related to hunting, military service, war and turmoil, 3. Names related to plants, 4. Names related to animals, 5. Position, office and professions. 6. Names related to accommodation and accommodation, 7. Names related to equipment and goods, 8. Names related to food and beverage, 9. Names related to color, 10. Names related to time-duration, 11. Geographical names, 12. Proper names, 13. Names related to astronomy and nature, 14. Names of place-direction, 15. Names denoting measure-quantity, 16. Names of numbers, 17. Names related to body and limb, 18. Religion, metaphysical and fate-related names, 19. Art, literature and music-related names, 20. Disease, health and leisure-related names, 21. Economy, trade and property-related names, 22. Administration and administration-related names, and 23. Mineral, mineral, element, chemicals and precious stones). The second part of the classification is the terms denoting attributes. This area is also divided into two sub-titles (qualifications expressing feeling-emotion, thought and perception, and qualifications declaring state-state, shape-form and movement). Then, the

elements in another heading were examined, and exclamations and reflections were discussed in another section. Finally, verbs are discussed under three main headings (simple verbs, derived verbs and compound verbs). All the words found afterwards were analyzed etymologically.

In the classification, 7263 words that were found suitable for thematic classification were determined. Of these, 3996 are nouns, 1251 are terms denoting qualifications, 131 are functional items, 50 are exclamations and reflection words, and 1780 are verbs. On the other hand, there are 55 words that are not thematically classified.

In this study, it is aimed to reveal the dictionary of Fethali Kaçar, which is the largest Chagatai Turkish dictionary written in the Iranian geography, as a theme and origin.

Keywords: Chagatai Turkish, Dictionary, Vocabulary, Classification, Etymology

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..…….…..i

ABSTRACT……..……...iii

İÇİNDEKİLER…….……..…..…v

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ ……..…...xi

TABLOLAR DİZİNİ…….....…...xv

GİRİŞ……..1

1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ……..……2

1.1. Çağatay Hanlığı (1227-1345) ……..…...2

1.2. Çağatay Dili……3

1.3. Çağatay Türkçesinin Dönemleri…….4

1.4. Çağatay Türkçesi Sözlükleri……..…….6

1.4.1. Abuşḳa Lügati……..……...6

1.4.2. Bedāyiü'l-Luġat……..……8

1.4.3. Dictionaire Turc-Oriental……..……..9

1.4.4. Faẓlu'llāh Ḫan Lüġatı……..……9

1.4.5. Feṯḥ-'Alī Ḳaçar Lügatı……..……10

1.4.6. Ḫulāṣa-i 'Abbāsī……..…….11

1.4.7. Kitāb-ı Zebān-ı Türkī (Kélür-nāme) ……..…..……12

1.4.8. Luġat-i Çaġatay ve Türkī-i Osmanī…….……..……13

1.4.9. El-Tamġa-i Nāṣırī……...……..……14

1.4.10. Üss-i Lisan-ı Türkī……..……..……14

1.4.11. Senglāḫ……...……..……15

1.4.12. Nisāb-ı Ḳutbiyye……..…….17

1.4.13. Lüġat-ı Çaġatay…….……..…….…17

1.4.14. Miftāḥü'l-Luġat……..…..….18

1.4.15. Kitāb-ı Türkī……..……...…18

1.4.16. Ferheng-i Azferī / Marufu'l-Luġat…….……...18

1.4.17. Ferheng-i Türkī …….……..……18

1.4.18. Niṣāb-ı Türkī be Fārsī…….…….....19

1.4.19. Zübdetü'l-Esmāi't-Türkiyye…….19

2. FETHALİ KAÇAR LÜGATİ'NİN TEMATİK VE ETİMOLOJİK SÖZ VARLIĞI.…19

2.1. İNSAN VE TOPLUM İLE İLGİLİ ADLAR……19

2.1.1. Akrabalık İle İlgili Adlar……..….19
2.1.2. Yakınlık ve Ortaklık İle İlgili Adlar……..……22
2.1.3. Kişi, Erkek, Kadın ve Çocuk İle İlgili Adlar…….……22
2.1.4. İletişim, Konuşma, Ses ve Haberleşme…….……23
2.1.5. Düğün, Bayram, Şölen, Oyun, Eğlence vs. Toplumsal Faaliyetler İle İlgili Adlar……..……..…...25
2.1.6. Armağan, Yardım, Dayanışma vs. İle İlgili Adlar……27
2.1.7. İnsan ve Toplumla İlgili Diğer Adlar……28
2.2. AVCILIK, ASKERLİK, SAVAŞ VE KARGAŞA İLE İLGİLİ ADLAR….……30
2.3. BİTKİLER İLE İLGİLİ ADLAR……...…...35
2.3.1. Ağaçlar ve Ağaç Türleri İle İlgili Adlar…….……35
2.3.2. Ot ve Ekin-Tahıl Türleri İle İlgili Adlar……37
2.3.3. Çiçekler……..…….……..……39
2.3.4. Meyve ve Yemişler…….……..……40
2.3.5. Sebzeler…….…..……..…40
2.3.6. Şifalı/Zararlı Bitkiler…….……..……..…41
2.3.7. Bitkilerle İlgili Diğer Adlar…….……..…41
2.4. HAYVANLAR İLE İLGİLİ ADLAR……...……44
2.4.1. Ehli Hayvanlar……..……44
2.4.2. Yabani Hayvanlar…….……..…..…46
2.4.3. Kuşlar……..……...…49
2.4.4. Su Hayvanları……..……..54
2.4.5. Kurbağalar ve Sürüngenler……55
2.4.6. Arı, Böcek ve Diğer Haşerat Adları……..55
2.4.7. Hayvanlarla İlgili Diğer Adlar……..57
2.5. MEVKİ, MAKAM VE MESLEKLER İLE İLGİLİ ADLAR……...…60
2.5.1. Askerlik, Savaş ve Kahramanlık İle İlgili Meslek Adları…….60
2.5.2. Büyücülük-Sihirbazlık İle İlgili Meslek Adları…….…61
2.5.3. İdare ve Yönetim İle İlgili Mevki-Makam ve Meslek Adları……61
2.5.4. Denizcilik İle İlgili Meslek Adları……....64
2.5.5. Din, Mezhep ve Tarikat İle İlgili Meslek Adları…….……..64
2.5.6. Eğitim-Öğretim İle İlgili Meslek Adları……...……64
2.5.7. Giyim-Kuşam İle İlgili Meslek Adları…….…….……64
2.5.8. Tıp İle İlgili Meslek Adları…….……..…64

2.5.9. Yeme-İçme İle İlgili Meslek Adları…….…….65
2.5.10. Ulaşım, Haberleşme ve Güvenlik İle İlgili Meslek Adları……65
2.5.11. Tarım ve Hayvancılık İle İlgili Meslek Adları…….……66
2.5.12. Sanat, Edebiyat ve Müzik İle İlgili Meslek Adları……64
2.5.13. Ekonomi ve Ticaret İle İlgili Meslek Adları…….……67
2.5.14. Diğer Meslek-Zanaat İle İlgili Adlar……..……...67
2.6. BARINMA-KONAKLANMA VE YAPI İLE İLGİLİ ADLAR……...70
2.7. ARAÇ-GEREÇ VE EŞYA İLE İLGİLİ ADLAR…….73
2.7.1. Barınma-Konaklama ve Yapı İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları…….73
2.7.2. Yeme-İçme İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları……..75
2.7.3. Tarım ve Hayvancılık (Bitki-Hayvan) İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları..78
2.7.4. Avcılık, Askerlik ve Savaş Araç-Gereç ve Eşya Adları…….80
2.7.5. Delici ve Kesici Diğer Araç-Gereç ve Eşya Adları……84
2.7.6. İdare ve Yönetim İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları…….85
2.7.7. Sanat, Edebiyat, Müzik, Oyun, Eğlence vs. Toplumsal Faaliyetlerde Kullanılan Araç-Gereç ve Eşya Adları……....85
2.7.8. Ulaşım ve Taşıma İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları…….……87
2.7.9. Kişisel Bakım, Gündelik İhtiyaç vb. Araç-Gereç ve Eşya Adları……..88
2.7.10. Diğer Araç-Gereç, Eşya ve Kumaş Adları…….88
2.7.10.1. Çanta, Torba, Sepet, Kap, Tepsi vd. İle İlgili Adlar…….……..…92
2.7.10.2. Tasma, Zincir, Kelepçe ve Halka İle İlgili Adlar…….…….....93
2.7.11. GİYİM-KUŞAM İLE İLGİLİ ADLAR…….……...93
2.7.11.1. Giyim İle İlgili Adlar…….…….……..93
2.7.11.2. Takı İle İlgili Adlar…….…...…….…96
2.7.11.3. Kumaş, Bez ve Örtü İle İlgili ……...…….…..97
2.7.11.3.1. Bağ, İplik ve Biz İle İlgili Adlar……..…….……99
2.7.11.4. Süs, Nakış ve Süsleme İle İlgili Adlar……..……101
2.8. YİYECEK-İÇECEK İLE İLGİLİ ADLAR…….……104
2.8.1. Yeme ve Yemek İle İlgili Adlar…….…..…….104
2.8.2. İçme ve İçecek İle İlgili Adlar…….……...…..……106
2.8.3. Artık, Kalıntı, Tortu vs. İle İlgili Diğer Adlar…….…….…..…….……108
2.9. RENK İLE İLGİLİ ADLAR……..…….……109
2.9.1. Renkkler……...…….……..109
2.9.2. Renk ve Boya İle İlgili Diğer Adlar…….…...…..…109

2.9.3. At Renkleri (Donları) İle İlgili Adlar……..…..……111
2.10. ZAMAN-SÜRE İLE İLGİLİ ADLAR……....……112
2.10.1. Gün, Hafta, Ay, Mevsim ve Yıl İle İlgili Adlar……...……112
2.10.2. An, Dün, Bugün ve Yarın İle İlgili Adlar…….....……113
2.10.3. Zaman-Süre Bildiren Adlar …….…..……..113
2.10.4. Zamanla İlgili Diğer Adlar ……..…..…..…….115
2.11. COĞRAFİ ADLAR……...…..…….117
2.11.1. Karasal Yer Adları……..…..……...117
2.11.2. Su ve Su Alanı İle İlgili Adlar…….…..…..….118
2.11.3. Yol-Geçit Alanları İle İlgili Adlar……..….120
2.11.4. Genel Yer-Mesken Adları…….…..….121
2.11.5. Taş, Toprak, Toz, Çamur vs. Diğer Coğrafi Unsurlar İle İlgili Adlar..…....124
2.12. ÖZEL ADLAR……....125
2.12.1. Özel Kişi, Unvan ve Lakap Adları…….……...…125
2.12.2. Özel Yer Adları…….…..133
2.12.3. Boy-Kavim-Kabile İle İlgili Adlar…….….139
2.12.4. Özel Hayvan Adları ……...…….144
2.12.5. Din, Dil ve Mezhep İle İlgili Adlar…….…….144
2.13. GÖK BİLİMİ VE DOĞA İLE İLGİLİ ADLAR…….…….146
2.13.1. Gök Bilimi İle İlgili Adlar…….…...…146
2.13.2. Meteoroloji ve Doğa Olayları İle İlgili Adlar…….……..…147
2.13.3. Burçlar……149
2.13.4. Doğa-Tabiat İle İlgili Diğer Adlar…….……..149
2.13.5. Isı ve Işık İle İlgili Adlar……..……151
2.14. YER-YÖN ADLARI…….…….153
2.14.1. Genel Yer-Yön Adları…….……153
2.14.2. Coğrafi Yön Adları…….……156
2.15. ÖLÇÜ-MİKTAR BİLDİREN ADLAR…….…..…157
2.15.1. Uzunluk-Kısalık (Mesafe) Bildiren Adlar……...…157
2.15.2. Ağırlık-Hafiflik Bildiren Adlar……...…158
2.15.3. Darlık-Genişlik Bildiren Adlar……..……...…158
2.15.4. İncelik-Kalınlık Bildiren Adlar…….……...…158
2.15.5. Büyüklük-Küçüklük Bildiren Adlar……159
2.15.6. Parça-Bütün Bildiren Adlar…….…159

2.15.7. Azlık-Çokluk Bildiren Adlar……..……160
2.15.8. Ölçüm Bildiren Adlar…….…….……161
2.16. SAYI ADLARI…….…..…162
2.16.1. Asıl Sayılar …….……162
2.16.2. Sayılarla İlgili Diğer Adlar……..……164
2.17. BEDEN VE UZUV İLE İLGİLİ ADLAR…….…..……166
2.17.1. Dış Vücut-Organ İle İlgili Adlar…….……166
2.17.2. İç Organları İle İlgili Adlar…….……169
2.17.3. Kıl, Saç, Tüy vb. İle İlgili Adlar…….……171
2.17.4. Hayvan Beden ve Uzuvla İlgili Diğer Adları……..……171
2.17.5. Doğum, Ölüm ve Yaşam İle İlgili Adlar…….……172
2.17.6. Beden ve Uzuvla İlgili Diğer Adlar…….……173
2.18. DİN, METAFİZİK VE KADER İLE İLGİLİ ADLAR…….…….……175
2.18.1. Din ve Metafizik İle İlgili Adlar……..……175
2.18.2. Dua, Beddua ve Tövbe ve Ritüeller İle İlgili Adlar……..…..……176
2.18.3. Şans, Baht, Kısmet vb. İle İlgili Adlar……....……176
2.19. SANAT, EDEBİYAT VE MÜZİK İLE İLGİLİ ADLAR…….…..……177
2.20. HASTALIK, SAĞLIK VE DİNLENME İLE İLGİLİ ADLAR…….…....180
2.20.1. Ağrı, Acı, Sızı vs. İlgili Adlar…….……180
2.20.2. Sağlıkla İlgili Adlar…….……180
2.20.3. Hastalıkla İlgili Adlar……..…….……181
2.20.4. D inlenme ve Uyku İle İlgili Adlar…….…….……182
2.20.5. Kir, Pislik, Mikrop vb. İle İlgili Adlar…….……183
2.20.6. Hastalık ve Sağlıkla İlgili Diğer Adlar……183
2.21. EKONOMİ, TİCARET VE MÜLK İLE İLGİLİ ADLAR……..185
2.21.1. Mal, Mülk, Para, Değer İlgili Diğer Adlar……..……185
2.21.2. Zenginlik-Fakirlik İle İlgili Adlar……...……186
2.21.3. Ekonomi ve Ticaret İlgili Diğer Adlar……186
2.22. İDARE VE YÖNETİM İLE İLGİLİ ADLAR……188
2.22.1. İdare-Yönetim İle İlgili Adlar…….……188
2.22.2. Hukuk, Gelenek, Töre, Vergi ve Ceza İle İlgili Adlar…….……188
2.23. MADEN, MİNERAL, ELEMENT, KİMYASALLAR VE DEĞERLİ TAŞLAR…….……...…190
3. NİTELEME BİLDİREN KAVRAMLAR……..……..……194

3.1. Hissiyat-Duygu, Düşünce ve Algı Bildiren Nitelemeler……..…194
3.2. Hal-Durum, Şekil-Biçim ve Hareket Bildiren Niteleme Adları……..196
3.3. İnsan Hal-Durum-Hareket Bildiren Niteleme Adları……..……....218
3.4. Hayvan Hal-Durum-Hareket Bildiren Niteleme Adları…….....……..231
4. GÖREVLİ ÖGELER……235
5. ÜNLEMLER VE YANSIMA SÖZCÜKLER…….……..……239
6. FİİLLER……...……241
6.1. Basit Fiiller……..……...……241
6.2. Türemiş Fiiller…….……...…...…255
6.3. Birleşik Fiiller...……..……297
7. Tematik Tasnife Alınmamış Sözcükler…….……301
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME……..303
KAYNAKLAR…….…….…….……307

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

Akad. : Akadca

Alt. : Altay Dili(nde)

Aram. : Aramice

Ar. : Arapça

AT. : Anadolu Türkçesi**(**nde**)**

bk. : Bakınız**.**

Bulg. : Bulgarca

C. : Cilt

çev. : Çeviren

Çin. : Çince

EDAL : An Etymological Dictionary of Altaic Languages

EDT : An Etimological Dictionary of pre-Thirteenth Century Turkish.

Erm. : Ermenice

ET. : Eski Türkçe

Far. : Farsça

FK : Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü

Fr. : Fransızca

FTS : Farsī be Türkī İstānbūlī (Farsça-Türkçe Sözlük)

H. : Hicri

haz. : Hazırlayan

Hind. : Hintçe

İbr. : İbranice

İta. : İtalyanca

Kalm. : Kalmukça

KİS : Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü

Kore. : Korece

Ktp. : Kütüphane(si)

Lat. : Latince

LN : Niyazi, Nevâyî'nin Sözlüğü ve Çağatayca Tanıklar, (el-Lüġâtü'n-Nevâ'iyye ve'l-İstişhâdâtü'l-Caġatâ'iyye)

M. : Miladi

Malay. : Malayca

Manç.-Tung. : Mançu-Tunguz dili

Moğ. : Moğolca

MTS : Moğolca-Türkçe Sözlük

ÖTS : Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük

pp. : Sayfa numarası

s. : Sayfa numarası

S. : Sayı

Senglax : Sanglax: A Persian guide to the Turkish language by Muhammad Mahdī Xān

Skr. : Sanskritçe

Slav. : Slav Dili(nde)

Sogd. : Soğdca

STSİ : Senglāh'ın Tematik Sözlüğü (İsimler)

Süm. : Sümerce

Sür. : Süryanice

T. : Türkçe

Tat. : Tatarca

TDAY : Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı-Belleten

TDES : Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü

TDK : Türk Dil Kurumu

TETT : Tarihī ve Etimiolojik Türkiye Türkçesi Lugati

Tib. : Tibetçe

TMEN : Türkische und Mongolische elemente im Nuepersischen. I-IV

Toh. : Toharca

v. : Sayı

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

VEWT : Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen

vs. : vesaire

Yay. Yayın**(**lar)ı

Yun. : Yunanca

*** :** yansıma ve ünlem

? : kökeni bilinmeyen sözcük

< **:** bu durumdan gelir

> **:** bu duruma gider

+ : ek olarak (ve)

/ : ya (veya)

TABLO VE ŞEKİLLER

TABLOLAR

Tablo 1. İnsan ve Toplum İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü…...……29
Tablo 2. Avcılık, Askerlik, Savaş ve Kargaşa İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……..……34
Tablo 3. Bitkiler İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……...…….43
Tablo 4. Hayvanlarlar İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü…….……59
Tablo 5. Mevki, Makam ve Meslekler İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü…68
Tablo 6. Barınma-Konaklama ve Yapı İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü...72
Tablo 7. Araç-Gereç ve Eşya İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……102
Tablo 7.1. Giyim-Kuşam İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Açısından Görünümü……...……103
Tablo 8. Yiyecek-İçecek Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……...…….108
Tablo 9. Renk İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……..…..111
Tablo 10. Zaman-Süre İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı……116
Tablo 11. Coğrafi Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……...124
Tablo 12. Özel Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……145
Tablo 13. Gök Bilimi ve Doğa İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……..152
Tablo 14. Yer-Yön Adlarının Tematik Söz Varlığı Görünümü……..156
Tablo 15. Ölçü-Miktar Bildiren Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……..162
Tablo 16. Sayı Adlarının Tematik Söz Varlığı Görünümü…….165
Tablo 17. Beden ve Uzuv İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……..174
Tablo 18. Din, Metafizik ve Kader İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü…....177
Tablo 19. Sanat, Edebiyat ve Müzik İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü….179
Tablo 20. Hastalık, Sağlık ve Dinlenme İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünüm..184
Tablo 21. Ekonomi, Ticaret ve Mülk İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü....187
Tablo 22. İdare ve Yönetim İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü……...…189
Tablo 23. Maden, Mineral, Element ve Değerli Taş Adlarının Tematik Söz Varlığı…….191
Tablo 24. Fethali Kaçar Lügati'ndeki Adların Tematik Dağılımı…….…..192
Tablo 25. Niteleme Bildiren Kavramların Tematik Söz Varlığı Görünümü……..…….234
Tablo 26. Görevli Ögelerin Tematik Söz Varlığı Görünümü…….239

Tablo 27. Ünlemler ve Yansıma Sözcüklerin Tematik Söz Varlığı Görünümü……241
Tablo 28. Fiillerin Tematik Söz Varlığı Görünümü……300
Tablo 29. Tasnife Alınmamış Sözcüklerin Söz Varlığı Görünümü……302
Tablo 30. Fethali Kaçar Lügati'nin Tematik Söz Varlığı ……...…303
Tablo 31. Fethali Kaçar Lügati'nin Etimolojik Söz Varlığı……304

GRAFİKLER

Grafik 1. İnsan ve Toplum İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……..……30

Grafik 2. Avcılık, Askerlik, Savaş ve Kargaşa İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……..…35

Grafik 3. Bitkiler İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……...…….44

Grafik 4. Hayvanlar İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……..……..60

Grafik 5. Mevki, Makam ve Meslekler İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü…….69

Grafik 6. Barınma-Konaklama ve Yapı İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü…….73

Grafik 7. Araç-Gereç ve Eşya İle İlgili Adlar İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü…….…..104

Grafik 8. Yiyecek-İçecek İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü……109

Grafik 9. Renkler İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü…….……112

Grafik 10. Zaman-Süre İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü……117

Grafik 11. Coğrafi Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü…….125

Grafik 12. Özel Adlar İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü……..…147

Grafik 13. Gök Bilimi İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……153

Grafik 14. Yer-Yön Adlarının Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……...…157

Grafik 15. Ölçü-Miktar Bildiren Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü…..……162

Grafik 16. Sayı Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü…….……166

Grafik 17. Beden-Uzuv Bildiren Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……..……174

Grafik 18. Din, Metafizik ve Kader İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……...177

Grafik 19. Din, Metafizik ve Kader İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……...180

Grafik 20. Hastalık, Sağlık ve Dinlenme İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……...…185

Grafik 21. Ekonomi, Ticaret ve Mülk İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü…….....…….187

Grafik 22. İdare ve Yönetim İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……..189

Grafik 23. Maden, Mineral, Element ve Değerli Taşlar İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü…….....……191

Grafik 24. Adların Genel Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……...…….....….193

Grafik 25. Nitelik Bildiren Kavramların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü…...…….235

Grafik 26. Görevli Ögelerin Etimolojik Söz Varlığı Görünümü……..…239

Grafik 27. Fiillerin Etimolojik Söz Varlığının Görünümü……...……..300

Grafik 28. Tematik Tasnife Alınmayan Sözcüklerin Etimolojik Söz Varlığının Görünümü……...……303

Grafik 29. Fethali Kaçar Lügati'nin Etimolojik Söz Varlığı …….305

Grafik 30. Fethali Kaçar Lügati'nin Tematik Söz Varlığı……..305

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Fethali Kaçar Lügati'nin ne ölçüde tematik sözcük barındırdığı ve bu sözcüklerin kökenlerinin ne olduğu temel problemdir. Böyle bir çalışma ile Fethali Kaçar Lügati'nin söz varlığının ortaya konulması amaçtır. Çalışmanın niteliği, tematik ve etimolojik bulgular ile Doğu Türkçenin zenginliğini ortaya koymak, 19. yüzyıl sonlarına dek kullanılagelmiş bir dilin farklı alan ve dillerle olan etkileşimini gözler önüne sermektir.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırmada, çalışılan sözlükteki madde başı sözcükler çekimsiz olarak ele alınmış, ardından etimolojik olarak incelenmiştir. Çekimsiz bir biçime ele alınan sözcükler uygun tematik başlıklara sınıflandırılmıştır. Bu aşamalarda *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*'ndeki sözcüklerin açıklamaları değiştirilmemiş, olduğu gibi alınmıştır. Ayrıca çalışmanın amacı tematik veri koyma ile ilgili olduğu için örnek beyitler de çalışmaya dahil edilmemiştir. Ele alınan çekimsiz sözcükler igili tematik başlığa yerleştirildikten sonra uygun görüldüğü alanlarda tekrar alt başlıklara yerleştirilmiş, bu şekilde çalışma tamamlanmıştır. Çalışmanın yapısı şu şekilde gösterilebilir:

> **gicitgen**: (T.) "Isırgan otu." > [Adlar > Bitki Adları > Ot ve Ekin-Tahıl Türleri İle İlgili Adlar]
>
> **ötege**: (Moğ.) "Ayı" > [Adlar > Hayvan Adları > Yabani Hayvanlar]
>
> **gülāle**: (Far.) "Gömlek." > [Araç-Gereç ve Eşya İle İlgili Adlar > Giyim-Kuşam Adları]
>
> **tüzül-**: (T.) "Düzenlenmek" > [Fiiller > Türemiş Fiiller]

Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü'nde tasnif edilmiş toplam 7263 sözcük belirlenmiştir. Sözlüğün, beş ana başlıkta tematik ve etimolojik incelemesi yapılmıştır. Tematik ve etimolojik kısma dahil olmayan da bir bölüm mevcuttur. Bunlar;

I. Adlar

II. Nitelik Bildiren Kavramlar

III. Görevli Ögeler

IV. Ünlemler ve Yansıma Sözcükler

V. Fiiller

VI. [Tematik Tasnife Alınmamış Sözcükler]

Çalışma, belirtilen tematik başlıklara ayrıldıktan sonra her bölüm sonunda değerlendirilmiştir. Bu veriler taablo ve grafiklerle desteklenmiştir. Böylece tematik ve etimolojik söz varlığı tamamlanmıştır.

Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma, Farhad Rahimi'nin 2016 yılında Doktora Tezi olarak ortaya koyduğu *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*'ndeki sözcüklerin temalarından ve kökenlerinden elde edilen verileri içermektedir. Sözlüğün tematik ve etimolojik çalışması yapılmış, bu esnada çalışmadaki örnek beyitler alınmamıştır. Ayrıca Sözlüğün madde başları çekimsiz olarak ele alınırken açıklamalarda da bir değişiklik olmamış aynen kullanılmıştır.

1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

1.1. Çağatay Hanlığı (1227-1345)

Çağatay Hanlığı adı, Moğol imparatoru Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'dan gelmektedir. Hanlığın kurucusu ve ilk yöneticisi Çağatay Han'dır.

Cengiz Han, vefatından önce Moğolistan hariç fethedilen yerleri paylaştırmış, oğlu Çağatay'a Türkistan bölgesini tahsis etmiştir. Kısaca sınırları doğuda Beşbalık dahil, batıda Ceyhun'a dek, kuzeyde İli havzası ve Yedisu bölgesini içine alan, güneyde ise Horasan'a kadar uzanan bölge Çağatay Hanlığı'nın toprakları olarak nitelendirilebilir (Kafalı, 2002: 586). Çağatay Han, öldüğü 1242 yılına kadar hanlığa hükmetmiştir. Bu dönem itibariyle yönetimi Kara Hülagü Han ele almıştır. Ardından ise Duwa Han idaresine giren ülke, bu dönemlerde yani 1300'lerden itibaren *Çağatay ulusı* ya da sadece *Çağatay* adlarıyla anılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Çağatay adı kullanımı, Çağatay'dan sonra olmuştur (Eckmann 2017: 74-75). Hanlık, 14. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiş, ardından da yıkılmıştır.

Hanlık, yıkılışından itibaren bir müddet daha göçebe Çağataylar ile ismini korumuş, 1500'lü yıllarda Timür Devleti'nin yıkılışı ile Özbeklerle karışmıştır. Bu netice ile uzun süre daha varlıklarını devam ettirmişlerdir (Argunşah 2018: 16).

1.2. **Çağatay Dili**

Çağatay Türkçesi veya Çağatayca, Türkistan'da 14. yüzyıldan 19. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiş Türk yazı ve konuşma dilinin adıdır. Moğolların hükmettiği topraklar üzerinde çoğunluklu olarak yaşayan Türk boylarının teşkil ettiği dildir. Türklerin İslamiyet'i kabul edişinin ardından İslamì dönem Türkçesinin ilk yazı dili Karahanlı Türkçesi olmuş, ikinci safha ise Harezm Türkçesi olmuştur. Türklerin İslamì yazı dilindeki bu üçüncü dönem ise Çağatay Türkçesidir.

Çağatay Türkçesinin en önemli araştırıcılarından J. Eckmann, ilk olarak göçebe Türklerin, ardından Çağatay Hanlığı'nın, sonraları ise Timurluların hakimiyeti altında gelişen dile "Çağatay dili" veya "Çağatay Türkçesi" dendiğini belirtir ve Nevāyī'nin eserleri ile dilin klasik şeklini aldığını söyler (Eckmann 1958: 115-118).

Çağatay Türkçesinin temelinin nasıl oluştuğu konusunda, tam olarak bir fikir birliği yoktur. Radloff, Korş vb. araştırmacılar Uygur Türkçesinin, Karahanlılardan itibaren İslamiyet etkisiyle geliştiğini ve böylece Çağatay Türkçesinin oluştuğunu savunur. Öyle ki Radloff'a göre Çağatay Türkçesi, sunì bir dildir. Borovkov'a göre de Radloff'un bu görüşleri yanlıştır ve Çağatay Türkçesinin temeli Uygurcaya değil, Orta Asya Türkçesine dayanır. M. Fuad Köprülü ise Cengiz Han'ın istilaları ile sosyal ve siyasi değişimlerin olduğu, bunun dile de yansıdığını vurgulayarak temellerinin 11. yüzyıla kadar götürülmesi gerektiğini savunmaktadır (Eraslan 1993: 168).

Çağatay sözcüğü, dil olarak anlamını Timurlular devrinde kazanmıştır. Ancak "Çağatay dili" kullanımı o dönem ve 15-16. yüzyıl şair ve yazarları tarafından her nedense tercih edilmemiştir. "Çağatay dili" ya da "Çağatay Türkçesi" kullanımı yerine *Türk tili, Türk elfāzı, Türkī tili, Türkī lafzı, Türkçe til, Türkī, Türkçe* kullanımları mevcuttur. Sadece Nevāyì'nin bir yerde, *Çaġatay lafẓı* kullanımı dikkat çekmektedir (Eckmann 1988: 9-10). O dönem şair ve yazarlarının kaleme almış olduğu eserlerde de "Çağatay halkı" kullanımının Timurlular için yani "Timurlu Türkleri" için kullanıldığı bilinmektedir. Buna Muḥammed Saliḥ'in Şeybānīnāme'sinde de rastlamak mümkündür:

Bil, ki min barçaġa muşfiḳdur min,

Barça il birle muvāfıḳdur min.

Çağatay il mini Özbek dimesün,

Bīhūda fikr ḳılıp ġam yimesün.

"Bil ki, ben herkese karşı şefkatliyim, bütün halkla iyi geçinirim. Çağatay halkı bana Özbek demesin, boşuna düşünüp üzülmesin." (Eckmann 2017:79).

1.3. **Çağatay Türkçesinin Dönemleri**

Çağatay Türkçesi ile ilgili çalışmalar ise ilk olarak Avrupa kaynaklıdır. Çağataycayı dil yönünden ilk inceleyen kişi Marc Quatremére olmuştur (Eckmann 2017:79). Modern anlamda "Çağatay Dili" tabirini ilk kez kullanan ve bu adın yaygınlaşarak şu anki ölçünlü dile nüfuz etmesini sağlayan kişi ise *Çagataische Sprachstudien* isimli araştırmasıyla Armin Vambery'dir (Argunşah 2018:79).

Çağatay Türkçesi, bazı araştırıcılar tarafından belli dönemlere ayrılmıştır. Bu çalışmalardan ilki A. N. Samoyloviç'tir. O, Çağatay Türkçesini 15. yüzyıldan başlatıp 20. yüzyıla kadar götürmüştür.

1. Karahanlı Türkçesi veya Kaşgar Türkçesi (11-12. yy)

2. Kıpçak-Oğuz Türkçesi (13-14. yy)

3. Çağatayca (15-19. yy)

4. Özbekçe (20. yy) (Eckmann 1988:11).

Bu dönem için tasnif yapan bir diğer araştırmacı M. Fuad Köprülü'dür. O, Çağatay Türkçesine daha geniş bir bakış ile bakmış, tasnifini Moğolların istilaları sonrasına dayandırmıştır. M. Fuad Köprülü'nün tasnifi bu nedenle 13. yüzyıldan başlar ve 19. asır ile biter (Ercilasun 2015:401).

1. İlk Çağatay Devri: 13. ve 14. yüzyıl (Türkistan, Horasan, İran, Harezm ve Altın Ordu).

2. Klasik Çağatay devrinin başlangıcı: 14. yüzyıl sonlarından 15. yüzyılın ortaları. (Ḫorāsān ve Māverāünnehir.)

3. Klasik Çağatay devri: 15.yüzyılın ikinci yarısı ve Nevāyì ile başlayan dönem.

4. Klasik devrin devamı: 16. yüzyılda Bābür ve Şeybānìler devri.

5. Gerileme ve çökme devri: 17-19. yüzyıllar.

A. N. Samoyloviç ve M. Fuad Köprülü'nün tasnifleri benzerlik göstermektedir. Köprülü'nün tasnifindeki fark, Çağatay Türkçesinin temelini 13. yüzyıla dayandırmasıdır.

Diğer bir araştırmacı da Çağatay Türkçesi alanında ortaya koyduğu çalışmalarla dikkat çeken Janos Eckmann'dır. 1958 ve 1960 yıllarında Çağatay Türkçesi üzerine tasnif yapmış ve dört ana başlıkta ele almıştır. Ancak 1965 yılında tekrar bir sınıflandırmaya giden araştırmacı, başlık sayısını üçe indirmiştir.

1. Karahanlı veya Hakaniye Türkçesi (11. – 13. yy)

2. Harezm Türkçesi (14. yy)

3. Çağatayca (15. yy – 20. yüzyılın başlangıcı)

J. Eckmann, Çağataycayı bu beş yüz yıla göre de ayrıca tasnif etmiştir. Böylece Çağatay Türkçesi dönemleri tam olarak ortaya konmak istenmiştir.

1. Klasik Öncesi Devir, (15. yy – Nevāyī'nin 1465'te yazdığı ilk divanına kadar.) Başlıca temsilciler: Sekkākī, Lutfī, Atā'ī vs.

2. Klasik Devir, (1465-1600) Başlıca temsilciler: Ḥüseyin Bayḳara, 'Alī Şīr Nevāyī, Şibānî vb.

3. Klasik Sonrası Devir, (1600-1921) Başlıca temsilcileri: Ebu'l-gāzī Bahadır Ḫan, Baba Rahìm Meşreb vb. (Eckmann 1988:13-14).

Ahmet Caferoğu ve Kemal Eraslan'ın izlediği yol M. Fuad Köprülü'nün tasnifi olurken kendisinin esas aldığı tasnif Janos Eckmann'ın yapmış olduğu tasnif olduğunu vurgulayan Mustafa Argunşah, *Çağatay Türkçesi* kitabında Mustafa Canpolat'ın yapmış olduğu tasnifi ise şu şekilde ele almıştır (Argunşah 2018:19-20).

1. Erken (ilk Çağatayca) veya Nevāyì öncesi devir (15. yy ilk yarısı)

2. Klasik Çağatayca dönemi (15. yy ikinci ve 16. yy ilk yarısı)

3. Klasik sonrası dönem (16. yy ilk yarısından 19. yy sonuna kadar)

1.4. **Çağatay Türkçesi Sözlükleri**

15. yüzyıl başları itibariyle edebì eserleri verilmeye başlanan Çağatay Türkçesinin gelişimi Sekkākī, Lutfī, Gedāī ve Atā'ī gibi şairlerle olmuş, 'Alì Şìr Nevāyī ile de klasik hālini almıştır. Gördüğü iyi eğitim ile ana dili Türkçenin yanında Arapça ve Farsçayı çok iyi bilen Nevāyī, eserlerini de hâkim olduğu bu dili etkili kullanarak kaleme almıştır. 'Alī Şīr Nevāyī'nin o çağda dünya şairi olduğunu söyleyen Ali Akar, Sheaksphare'ın eserlerini 22 bin sözcük ile kaleme aldığını, Nevāyī'nin ise eserlerini 24 bin sözcük ile kaleme aldığını belirtir. (Akar 2012:191). Yazdığı eserler ve bu eserlerin muhtevasına bakıldığında onun çok geniş bir terminolojisi olduğu görülmektedir. Bu nedenle hem onun derin bilgisinden faydalanmak hem de onu anlamak için sözlük yazma ihtiyacı doğmuştur. Yazıldığı dönem için belki de Nevāyī'yi anlamak için yazılan bu sözlükler günümüz Türkçesine ışık tutmaları bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır.

1.4.1. **Abuşḳa Lügati**

'Ālī Şīr Nevāyī'nin eserlerinde kullandığı sözcükleri içeren bu sözlük, adını sözlüğün ilk maddesi olan *abuşḳa*dan alır. "Kadının kocası, yaşlı kadın" anlamlarına gelmektedir. "Çağatay Türkçesi" tabirinin yaygın olarak kullanılmasına öncülük eden A. Vambery, sözlüğün "*Abuşḳa*" olarak nitelendirilmesinde de yine öncü olan kişidir.[1] Sözlüğü tanıtırken bu takma adı kullanan Vambery'in ardından diğer araştırmacılar da bu adı kullanagelmişlerdir.

1544 yılında kaleme alınan sözlük, *lügat-i Abuşḳa, Kitâbü Lügati Abuşḳa, Abuşḳa der Lügat-i Çağatay, Kitābü Lügat-i Çağatay* gibi isimlerle de bilinmektedir (Argunşah 2018:87). Sözlükte 3000 civarı madde başı sözcük vardır. Mustafa S. Kaçalin, eserin Türkiye'de çalışmasını yapan Besim Atalay'ın eksiklerinin ve tutarsızlıklarının olduğu düşünür. Kendisi de bir çalışma yapar ve eserin sahibinin Niyāzī olduğunun kuvvetli ihtimal olduğunu vurgular. "*Eserin müellifi bilinmemekteydi. Niyāzì'nin Osmanlı edebiyatı tarihinde Nevāyī'nin şiirleri ile çokça ilgilenen kimse olarak kayıtlara geçen tek kişi olması eserin müellifi olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir."* (Kaçalin 2011:14). Kaçalin, eserle ilgili de kapsamlı bir çalışma yapmıştır.

[1] A. Vambery, sözlüğü "Abuska Csagataj-török szogyüjtemeny*"* adıyla tanıtmış, bu kullanım sonrasında da sözlük bu adla anılmıştır.

Sözlüğün birçok nüshası vardır. İlk olarak A. Vambery çalışmıştır. İkinci olarak ise Vel'aminof-Zernof tarafından Fransızcaya çevrilerek yayımlanmıştır. Eser, Besim Atalay tarafından da çalışılmış olup 1970 yılında yayımlanmıştır. Bu Türkiye'deki ilk çalışmadır. 2002 yılında ise sözlük, tez olarak Muharrem Güzeldir tarafından ele alınmıştır. Son olarak ise Mustafa S. Kaçalin, eserin bir müellifi olduğunu ve kapsamlı bilgiler içeren bi araştırma ile *el-Lüġātü'n-Nevā'iyye ve'l-İstişhādātü'l-Caġatā'iyye* adıyla yayınını yapmıştır.

- Vambery, Armin, (1862), *Abuska, Csagataj-török szogyüjtemeny*, Török keziratbol forditotta, elöbeszeddel es jegyzetekkel kiserte Budenz Jozsef, Pest.
- Vel'aminof-Zernof, V. V., (1869) *Dictionnaire Djagatai-tarc,* Petersbourg.
- Atalay Besim (1970), *Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü*, Ayyıldız Matbaası: Ankara.
- Güzeldir, Muharrem, (2002), *Abuşka Lügati (Giriş-Metin-İndeks*), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kaçalin, Mustafa S., (2011) *Niyazi, Nevâyî'nin Sözlüğü ve Çağatayca Tanıklar,* (*el-Lüġâtü'n-Nevâ'iyye ve'l-İstişhâdâtü'l-Caġatâ'iyye),* Ankara.
  Eserin birçok nüshası bulunmaktadır. Tespit edilen nüshaları şunlardır:

Avrupa'da bulunan nüshalar: 1. Paris Bibliotheque Nationale'de bulunan en eski nüshadır. (H.949/M.1542) Lügat-i Abuşka adlı varaktır. 2. Lügat-i Nevāyī (H.954/M.1547), 3. Supplement 963 (H.958/M.1551), 4. Supplement 964 (H.972/M.1564), 5. Abuşka Lügat-i Nevāyī. 6. Abuşka (H.1267/M.1850), 7. Viyana Millì Ktp. (H.959/M.1552), 8. Viyana Millī Ktp. (H.1279/M.1862), 9. Münih (H.960/M.1553), 10. Lügat-i Mevlānā Nevāī, Leiden (H.960/M.1553), 11. Kitāb-ı Lügat-ı Abuşka, Leiden (H.983/M.1576), 12. Lügat-ī Mir Alī Şir Nevāī, Leiden. 13. El-Lügatü'n-Nevāiyye ve'l-İştihādādü'l-Çaġatāiyye, Leningrad (H.967/M1560), 14. El-Lügat alā Lisānī Nevāī, Leningrad. 15. Lügat-i Çagatay. 16. Abuşka, Macaristan.

Londra British Museum, Berlin ve diğer yerlerde de nüshaları bulunmaktadır.

Türkiye'de bulunan nüshaları:

1. İstanbul Üniversitesi Ktp. nüshaları, (H.941/M.1534, no: 1387, no. 1760, no: 2782, no: 3836), 2. Esad Efendi Nüshası, 3. Lala İsmail Nüshası I, 4. Lala İsmail Nüshası II, 5. Ayasofya Nüshası, 6. Laleli Nüshası, (H.952/M.1545, Laleli, no: 1911/2), 7. Topkapı Nüshası, (3. Ahmed, no: 2103 A. 2773), 8. Seyfettin Özege Nüshası, 9. Nuruosmaniye

Nüshası, (no: 4848), 10. Şehid Ali Paşa Nüshası, 11. Zühdi Bey Nüshası, (H.1079/M.1672, no: 17/2), 12. Muallim Cevdet Nüshası I, (K.308), 13. Muallim Cevdet Nüshası II, (K.208), 14. Besim Atalay, Abuşka veya Çağatay Lügatı, 15. Abuşka, Vambery, (Ankara Millì Kütüphane, SYS no: 0437 040, Yer: 1964 A 1211 (Vambery)). (Güzeldir 2002: 11-15).

Eserin, İran kitaplıklarında da 21 nüshası olduğu belirtilmektedir.

1. Tahran-Melik Milli Ktp. no: 347 (H.1077), 2. Tahran-Melik Milli Ktp. no: 349 (H.1242), 3. Tahran-Melik Milli Ktp. no: 342 (H. 11.yy), 4. Tahran-Melik Milli Ktp. no: F-2947 (H.11.yy), 5. Tahran-Melik Milli Ktp. no: F-22 (H.11.yy), 6. Tahran-Daru'l-maarif-i Büzürg-i İslami Ktp. no: 531 (H.1222), 7. Kum-Meraşi-yi Necefi Ktp. no. 4799 (H.960/1553), 8. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp. no: 3651 (H.1080), 9. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp. no: 12055/2 (H.1122), 10. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp. no: 6940 (H.1096,) 11. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp. no: 3684 (H.13. yy), 12. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. no: 5937 (H. 11.yy), 13. Tahran Üniversitesi-Hukuk Fakültesi Ktp. no: C-179 (H.12. yy), 14. Tahran Üniversitesi-Hukuk Fakültesi Ktp. no: C-180 (H.12. yy), 15. Tahran-Sipehsalar Ktp. no: 100 (H.1051), 16. Tahran-Sipehsalar Ktp. no: 367 (H.1112), 17. Tahran-Meclis Ktp. no: 7981/2 (H.1122), 18. Hoy-Namazi-yi Hoyi Medresesi Ktp. no: 654 (H.952/M.1545), 19. Kum-Hüccetiye Medresesi Ktp. no: 488/1 (H. 916), 20. Tebriz-Millì Ktp. Ḥāc Ḥüseyin Naḫcıvanì bölümü (Luġat-ı Nevāyì): no: 1382 (H. 11.yy), 21. Tebriz-Millī Ktp. Ḥāc Ḥüseyin Naḫcıvanì bölümü (Luġat-ı Caġatāī) no: 1301 (H. 11.yy) (Rahimi 2016:46-48).

1.4.2. **Bedāyiü'l-Luġat**

Hüseyin Baykara'nın hüküm sürdüğü sıralarda İmanī mahlaslı Heratlı Tālì adında bir kişinin kaleme almış olduğu sözlük, Farsça-Çağataycadır. 1705 yılında Nevāyī'nin eserlerinden yararlanmak amacıyla yazılmış bine yakın madde başı sözcüğü içermektedir (Akar 2012: 200). Sözlük, yazılış bakımından en eski Çağatayca lügatlerden olup daha sonra yazılmış sözlüklere de ilham kaynağı olmuştur. Sözlüğün eskiliği konusunda farklı görüşler dikkat çekmektedir. *Abuşka Lügati*'nin en eski Çağatay Türkçesi kaynağı olduğunu söyleyen Thury'nin tersine Borovkov, en eski sözlüğün Bedāyiü'l-Lügat olduğu görüşündedir. (Ölmez, Z., 1998:140)

Eserin bir nüshası Petersburg'ta olup Borovkov tarafından 1961'de yayımlanmıştır. Son olarak ise eser ile ilgili bir diğer çalışma da eserin içeriği ile ilgili bir yüksek lisans tezidir. Eser içerisindeki sözcükler beyitler üzerinden ele alınmıştır.

Son çalışmalar kapsamında F. Rahimi'ye göre sözlüğün İran'da beş nüshası daha bulunmaktadır: 1. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. no: 5936 (H. 1119), 2. Tahran-Sipehsalar Ktp. no: 14, 3. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp. no: 3709, 4. Kum-Hüccetiye Medresesi Ktp. no: 488/2 (H.1242), 5. Tebriz-Milli Ktp. Ḥāc Ḥüseyin Naḫcıvanî bölümü no: 1439 (H. 13.yy) (Rahimi 2016:42).

- Borovkov, A. K. (1961), *Bada'i al-Lugat, Slovar Tali İmani Geratskogok Soçineniyam Alişer Navoi*, Moskova.
- Ahmadoughli, Abdulkhalil (2020) *Bedayiʿü'l-Lugat'ta geçen Çağatay Türkçesi kelimeler ve örnek beyitlerin incelenmesi (Transkripsiyon-çeviri),* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

1.4.3. **Dictionaire Turc-Oriental**

"Doğu Türkçesi Sözlüğü" olarak çevrilebilecek sözlük, 1870 yılında Pavet de Courteille tarafından kaleme alınmıştır. Fransızca olan bu eser, Çağatay Türkçesi şair ve yazarlarının eserlerinden ilham alınarak ortaya konmuştur.

Eser, bir giriş ve asıl kısım olan sözlük bölümünden oluşur. Eserin madde başları Arapçadır. Bazı maddelerdeki örnek beyit ve mensur dizelerin çevirisi de verilmiştir. (Ölmez, Z., 1998: 142) Yazara göre *Abuşḳa* ve *Ḫülāṣa-yı 'Abbāsī*'yi içermekle birlikte Vambery'nin *Cagataische Sprachstudien* adlı eserinden de yararlanmıştır (Rahimi 2018: 88).

- Courteille, M. Pavet de, (1870), *Dictionnaire Turc-Oriental*, Paris.
- Yılmaz, Selçuk, (2016), *M. Pavet De Courteılle'nin "Dıctıonnaire Turk-Orıental" Adlı Sözlüğünün Türkiye Türkçesine Çevirisi ve Leksikolojik İncelemesi,* Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu.

1.4.4. **Fażlu'llāh Ḫan Lüġatı**

Babürlü hükümdar Muḥammed Evrengzeb'in isteği üzerine Hindistan'da Fażlu'llāh Ḫan tarafından yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür. Eserin adı Lügat-i Türkī olsa

da yazarının adı ile tanınmaktadır. Üç bölümden oluşan sözlüğün birinci kısmında alfabetik sıraya göre fiiller, ikinci kısımda isimler, üçüncü bölümde ise sayı, hayvan Türk kabile ve aşiret adları vb. adlar yer almaktadır. 1825 yılında yayımlanan eser yazarının adını taşısa da Münşi Abdürrahim tarafından Kalküta'da yayımından dolayı "Kalküta Lügati" adı ile de anılmaktadır (Caferoğlu, 1984: 225-226).

Hindistan-Lucknow, Pakistan-Karaçi, British Museum ve İran'da olmak üzere 4 nüshasının olduğu bilinmektedir (Rahimi 2018:77). Turgut Koçoğlu'nun Hindistan nüshası üzerine bir makalesi bulunmaktadır.

- Koçoğlu, Turgut (2018) "Haydarâbâd Salar Jung Kütüphanesi'ndeki Türkçe öğretimi ile ilgili yazma eserler ve bu eserlerden Fazlullâh Han Barlas tarafından yazılan "Lugat-ı Türkî"nin çağatay türkçesi öğretimi yöntemine dâir düşünceler" *Erciyes Journal of Education*, 2(1), 91-108.

2020 yılında sözlüğü, Seyfullah Öztürk doktora tezi olarak çalışmıştır.

- Öztürk, Seyfullah (2020) *Fazlullah Han Lügati (inceleme-metin-dizin*), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

1.4.5. **Feṯḥ-'Alī Ḳaçar Lügatı**

Adı *Luġat-ı Etrākiyye* olan sözlük, Feṯḥ 'Alī bin Kelb 'Alī bin Mürşīd Ḳulı bin Feṯḥ 'Alī Ḳacar Ḳazvinī[2] tarafından kaleme alınmıştır. Sözlük Farsça-Türkçedir. Eser, 'Alī Şīr Nevāyī'nin eserlerini okumak isteyen Nāṣıruddīn Şāh'a ithafen ele alınmış olup Çağatay Türkçesi ve Moğolca kelimeleri açıklama adına kaleme alınmıştır. Feṯḥ-'Alī Ḳaçar, *Lügat-ı Etrākiyye*'sini üç yılda tamamlamıştır. Sözlük, 8578 kırmızı mürekkepli maddenin yanı sıra Moğolca sözcükler, nazım ve nesir örnekler de bulundurmaktadır. Eser, dört ana başlık etrafında toplanmaktadır. İlk kısmı bir girişten oluşmaktadır. İkinci kısmı Farsça-Türkçe sözlüktür, üçüncü kısmı Mīrzā Mehdi Ḫan tarafından anlaşılamayan 12 hususun izahıdır. Son kısım ise Arapça-Farsça sözcüklerin sözlüğünden meydana gelmektedir. Nüsha sayısı bakımından ise J. Thury ve Semoskeviç'in elindeki nüshalar hariç İran'da beş nüshası (1. Tahran-Melik Milli Ktp. (Meḳālīd-i Türkiyye) no: 396/1 (H.1280), 2. Tahran-Melik Milli Ktp. (Luġat-ı Etrākiyye) no: F-1835 (H.1279), 3. Tahran-Milli Ktp. (Behcetü'l-Luġat) no: F-

[2] Kişi hakkında bilgi için bk. RAHİMİ, F. (2016). Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü. Yayımlanmış Doktora tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 57-60.

1836 (H.13. yüzyıl), 4. Kum-Merkez-i İhya-yı Miras-ı İslami Ktp. (Meḳālīd-i Türkiyye) no: 4343 (H. 1280), 5. Tahran Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi Ktp. (Etrākiyye) no: B-150 (H. 1278) bulunmakla birlikte toplam yedi nüshası olduğu bilinmektedir. (Rahimi 2018: 672-679).

Feṯḥ-'Alī Ḳaçar'ın sözlüğü, diğer Çağatay Türkçesi sözlüklerine göre kapsamlı bir sözlüktür. A. Caferoğlu'na göre de İran sahasında yazılmış bu alandaki en büyük sözlük konumundadır (Caferoğlu, 1984: 227). Sözlüğü ilk olarak bilim dünyasına tanıtan J. Thury, eseri 1903 yılında *Behdset-ül-Lugat* adıyla ele almıştır. Çalışmalar, A. A. Semoskeviç ile devam etmiştir. J. Thury'nin *Behdset-ül-Lugat* adında yayımında yanlışların olduğunu ve bu yanlışlıkları kelime örnekleriyle açıklamaya çalışan Hasan Eren de eser ile ilgili bir çalışma yapmıştır. Sözlük ile ilgili bir diğer çalışmayı ise Farhad Rahimi yapmıştır. Rahimi 2016 yılında eseri doktora tezi olarak çalışmıştır. Eserle ilgili çalışmalar şu şekilde sıralanabilir.

- Thury, Jozef, (1903), *A "Behdset-ül-Lugat" Czimü Csagataj Szotar*, Budapest.
- Romaskeviç, A. A. (1934), "Yeni Çağatay-Fars Lügati", (çev. Aptullahoğlu Hasan), *Türkiyat Mecmuası*, C. 4, İstanbul, s. 281-293.
- Eren, Hasan, (1950) "Çağatay Lügatleri Hakkında Notlar", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 8, S. 1-2, Ankara, s. 145-163.
- Canbayev, Şükür, (1999), "Lügat-ı Etrakiye", (çev. Naciye Yıldız), *Bilge Degisi*, S.22, Ankara, s. 33-34.
- Benedek, Peri, (2007), "Kakşal, Egy szo Fethali Kacar Kazvīnī Behcet ül-Lügāt cimü szotarabol es ami körülötte van", *Keletkutatas*, Budapest, s.27-37
- Rahimi, Farhad (2016), "*Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*" Yayımlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstirüsü, Ankara.
- Rahimi, Farhad (2018), "Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 7(2), s.663-704.
- Rahimi, Farhad (2018), "*Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*", 2 Cilt, Akçağ Yay., Ankara.
- Rahimi, Farhad (2019), "Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi" *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 8(1), s. 53-92.

1.4.6. **Ḫulāṣa-i 'Abbāsī**

Sözlük, Çağatay Türkçesi-Farsça olarak 19. yüzyılda Muhammed Ḫoyī tarafından kaleme alınmıştır. İran şahı Fetḥ-'Ālī'nin oğlu 'Abbās Mīrzā'ya ithaf edilmiştir. Yazar, esere çok emek verdiği ve birçok yanlışı düzelttiği için eserinin *Senglāḫ*'a göre hacimsiz olduğunu söylemiştir. (Caferoğlu 1984: 227) Ḫulāṣa-i 'Ābbāsī'nin kaynakarda Muhammed Ḫoyī'ye ait olduğu bilinmesine rağmen bazı kaynaklarda eserin yazarı olarak "Mìrzā Mehdi Ḫan"[3] ve "Abbas"** isimleri geçmektedir. Bu konuda son olarak tez çalışması yapan A. Zabeti ise eserin yazarının tam adının "Muhammed bin Abdu's-Sabûr Hoyî Tebrizî el-Müdde'u bih Hekim Kubulli" olduğunu belirtmiştir (Zabeti, 2010: XXIV). Bu durumda Ḫoyī'nin, Mīrzā Mehdi Ḫan'dan etkilenerek eserini kaleme alması bir başka deyişle onun *Senglāḫ*'ını özetlemesinden kaynaklıdır.

Nüshalarının birisi Vambery'de bulunan nüshadır ve bu nüsha Tahran'daki nüshadır, diğeri ise Paris'te bulunmaktadır. Bunların yanında Rahimi'ye göre sözlüğün İran'da 13 nüshası bulunmaktadır. (1. Tahran-Milli Ktp. no: F-1276 (H. 1266), 2. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. no: 2782 (H. 12. yy.), 3. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. no: 9065 (H. 1263), 4. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. no: 5693 (H. 1243), 5. Tahran Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi Ktp. no: C-100 (H. 1252), 6. Tahran Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi Ktp. no: C-215/2, 7. Tahran-Meclis Ktp. no: 855 (H. 1245) 8. Tahran-Meclis Ktp. no: 7497, 9. Tahran-Meclis Ktp. no: 14592 (H. 13. yy), 10. Kum-Meraşi-yi Necefi Ktp. no: 13218 (H. 1253), 11. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp. no: 3714 (H.13. yy), 12. Tahran-Sipehsalar Ktp. no: 91 (H.1240), 13. Meşhed-Gevherşad Camii Ktp. no: 1036 (H. 1294) (Rahimi 2017: 2067-2079).

- Sadık, Hüseyin Muhammedzade, (2009), *Hakim Muhammed Ḫoyī: Hulāsa-yı Abbāsī,* Yaran Yay., Tebriz.
- Zabeti, Nasrin (2010), "*Muhammed Bin 'Abdu'ṣ-Ṣabūr-ı Ḫoyī, Ḫulâsa-ı Abbāsī (İnceleme-Çeviri-Dizin)*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

1.4.7. **Kitāb-ı Zebān-ı Türkī (Kélür-nāme)**

[3] Sözlüğün yazarı, 'Gürcistan Bilimler Akademisi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu''nda bu adla zikredilmektedir. (bkz. Özkan Nalbant, Bilge, (2017), "Türkistan, İran ve Anadolu Sahasında Yazılan Doğu **(**Çağatay) Türkçesi Sözlük ve Gramerleri", *Modern türklük Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.4, 120-147.)

** Çağatay Türkçesi ile ilgili araştırma yapan Türkologlardan Hasan Eren (bkz. (1950), "Çağatay Lügatleri Hakkında Notlar*", Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C.8, S.1-2, Ankara, s.145-163.) ve Zühal Kargı Ölmez (bkz. (1998). "Çağatayca Sözlükler", *Kebikeç*, S.6, s.137-144.) eserin yazarının adını, ilgili çalışmalarında "Abbas" olarak ortaya koymuşlardır.

Hint bilgin Muhammed Yakub Çingì tarafından yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür. Eser, "Kélür-nāme" adı ile de tanınmaktadır.

Sözlükte 1500'e yakın madde başı bulunmaktadır. 15 bölümden ve çeşitli fasıllardan oluşan eserin Özebekistan (Taşkent), İngiltere (Biritish Museum) ve Hindistan'da (Şiblî Library) olmak üzere üç nüshası olduğu bilinmektedir. (Argunşah 2018: 89)

Eserin *Kelür-Name* adıyla yayımını A. İbragimova yapmıştır. Türkiye'de de Funda Kara eserin bilimsel çalışmasını ortaya koymuştur.

- İbragimova, A (1982), *Muhammed Yakub Çingi: Kelür-Name*. Taşkent: Özbekistan SSR Fen Neşriyatı.
- Kara, Funda, (2011), *Zebân-ı Türkî (Kélür-nâme) İnceleme-Metin-Dizin*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Kara, Funda, (2014), "Kélür-nāme (Zebān-ı Türkì) Adlı Çağatayca-Farsça Sözlükteki Eş Yazımlı ve Yakın (Eş) Anlamlı Kelimeler", *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, (30 Eylül-04 Ekim 2013-İstanbul), Bildiri Kitabı II. İstanbul: Göksu Ofset, s. 29-56.
- Kara, Funda, (2020), "Sözlük Bilimi Açısından Kélür-Nāme", (Ed. Prof. Dr. Süleyman Efendioğlu ve Dr. Öğr. Üyesi Hüsna Kotan) *Prof. Dr. Avni Gözütok -Armağan Kitap-,* Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum, s. 173-191.

1.4.8. **Luġat-i Çaġatay ve Türkī-i Osmanī**

Eser, adından da anlaşıldığı üzere Çağatay Türkçesi-Osmanlı Türkçesi bir sözlük olup Buḫārālı Şeyḫ Süleymān Efendi tarafından 1882 yılında kaleme alınmıştır. Sözlük, 7000'e yakın madde başı sözcüğü ihtiva etmektedir. Orta Asya'dan İstanbul'a gelen ve Özbekler Tekkesi şeyhliğini yapan Şeyḫ Süleymān Efendi'nin *Lügat-i Çaġatay*'ı, basılmış ilk Çağatay Türkçesi konumundadır (Argunşah 2018: 92). Yazar, evvel yazılmış sözlüklerden *Abuşḳa*'yı bildiğini ancak bu sözlüğün kapsamlı olmadığını söylemiş, bu nedenle ilk vatanının sözcüklerini ikinci vatanı olarak gördüğü Osmanlı için aktarmak istediğini belirtmiştir. (Kaman 2019:74) Çağatay Türkçesini 92 farklı topluluğun kullandığını söyleyen Şeyḫ Süleymān Efendi, her bir topluluğun kendine has sözcük kullanımları olduğunu da vurgulamıştır. Sözlüğü ele alırken ise muteber şair ve yazarların kullandığı şekilleri topladığından bahsetmektedir (Çakır 2018:41-42).

Eser, bazı araştırmacılara göre farklı sözlüklere benzetilmektedir. Örneğin, Samoyloviç'e göre Pavet De Courteille'nin sözlüğüne benzemektedir (Caferoğlu 1984: 229). Kaçalin de bu fikirdedir ancak Kaçalin, Pavet De Courteille'ninkini de *el-lugatu'n-Nevā'iyye ve'l-istişhādātu'l-caġatā'iyye*'ye benzetmektedir (Kaman 2019: 76). Sözlüğün kısaltarak Almancaya çevirisini 1902 yılında İ. Kunos yapmıştır ancak bu yayın birçok hatalar barındırmaktadır (Eren 1950: 146). Türkiye'de eser üzerine yüksek lisans çalışmalarının yanında makale ve bildiri çalışmaları da mevcuttur. Yine eser, 2003 yılında Farsçaya çevrilerek İran'da yayımlanmıştır.

- Şeyh Süleyman Efendi-i Özbekī el-Buḫārī, (1882), "Lugat-i Çaġatay ve Türkī-i Osmānī", Mihrān Matbaası, İstanbul.
- Kunos, İgnacz, (1902), *Sejx Sülejman Efendi's Cagataj-Osmanisches*, Wörterbuch, Budapest.
- Durgut, Hüseyin (1995) "Şeyh Süleyman Efendi-i Buhari Lügat-ı Çağatay ve Türki-i Osmani (Cild-i Evvel) Adlı Eserin Transkripsiyonu", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Cihani, H. A., (2003), Ferhang-i Cağatayi-Farsi: Eser-i Şeyh Süleyman Efendi-yi Özbeki el-Buhari, Tebriz: Denizçin Yay.
- Kaçalin, Mustafa S. (2009), *"Lugat-ı Çağatay ve Türkì-i 'Osmānī Üzerine"*, Ahmet Yesevi Üniversitesi III. Uluslararası Türkoloji Kongresi, 18-20 Mayıs, Türkistan, s. 106-117.
- Çakır, Yeşim, (2018), "Lugat-i Çağatay ve Türki-ì Osmanì'nin tematik tasnifi (İsimler)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kaman, Sevda, (2019), "Şeyh Süleyman Efendi ve "Lugat-i Çağatay ve Türkì-i Osmānì"ye tanık olarak katkıları", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 69-97.

1.4.9. **El-Tamġa-i Nāṣırī**

Senglāḫ'tan yararlanılarak elde edilmiş Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür. Yazarı Şeyḫ Muḥammed Sāliḥ'tir. Mukaddimesi *Mebāni'ül-Luġat*'a benzeyen (Caferoğlu 1984: 227) sözlüğün, British Museum ve St. Petersburg'da nüshaları bulumaktadır. Ayrıca P. De Courteille, sözlüğün İran'da bir parça taş basmasını elde etmiştir. (Rahimi 2016: 23)

1.4.10. **Üss-i Lisan-ı Türkī**

Meḥmed Ṣādıḳ Efendi'nin 1894 yılında ele aldığı Çağatay Türkçesi dil bilgisi ve sözlükten oluşan eseridir. İstanbul doğumlu olan Meḥmed Ṣādıḳ, Özbekler Tekkesi şeyhliği yapan Şeyḫ Edhem Efendi'nin oğludur. (Ilgın-Toparlı 2006:VII). Yazar eserini, Şeyḫ Süleymān Efendi gibi Türkistan'dan İstanbul'a gelmiş büyüklerinin dilini öğrenme merakından olsa gerek kaleme almıştır.

Altı bölüm ve sözlük kısmından oluşan eserin başında, Ahmet Mithat Efendi'nin takrizi yer almakta, Osmanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesi mukaddimeler bulunmaktadır. Ardından isimler, fiiller, sıfatlar, edatlar vs. konular, açıklamaları ve örnekleri ile ele alınmıştır (Argunşah 2018:92).

Eser, 1902 yılında Martin Hartmann tarafından Almanya'da yayımlanmıştır. Türkiye'de yayımını ise Ali Ilgın ve Recep Toparlı yapmışlardır.

- Hartmann, Martin, (1902), *Çagahataisches, Die Grammatik Uss-i Lisān-i Turkì Des Mehemmed Sādiq*, Heidelberg.
- Toparlı, Recep-Ilgın, Ali, (2006), *Mehmet Sadık: Üss-i Lisān-ı Türkī*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

1.4.11. **Senglāḫ**

Mìrzā Mehdì Ḫan tarafından 1758-1760 yılları arasında yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür. Yazar, Nevāyī'yi daha iyi anlamak için bu eseri kaleme almıştır. *Senglāḫ*, 6000'e yakın sözcüğü ihtiva etmektedir.

Sözlük, Türkçe "taşlık" anlamına gelmektedir. Mìrzā Mehdì Ḫan sözlüğün giriş kısmında, "*lafızların sertliği ve lügatlerin güçlüğü yüzünden bu kitaba Senglah adını verdiğini*" açıklamıştır (Babacan 2016:3). Mīrzā Mehdì Ḫan, sözlüğü ele alırken sadece Nevāyì'ye yer vermemiş; Lütfî, Hüseyin Baykara, Bābür ve Çağatayca bir *Kelile ve Dimne*'yi de taramıştır. Sözlük, Çağatayca olmasına rağmen Moğolca, Azerbaycan Türkçesi ve Anadolu Türkçesine ait sözcükleri de içermektedir. Eserin British Museum'da iki, Oxford'da bulunan Bodleian'da, Londra'daki School of Oriental Studies'te, Paris ve Tahran'da birer tane olmak üzere 6 adet nüshası bulunmaktadır. (Ölmez 1998:140-141)

Eser, üç bölümden oluşmaktadır. *Mebāni'ül-Lüġa* adını taşıyan ilk bölüm, Çağatay Türkçesi dil bilgisi ve yazılışına ayrılmıştır. İkinci bölüm, Nevāyī'nin 21 eserinden alınarak yazılan sözlük kısmıdır. Son kısımda da Nevāyī'nin 12 manzum eserindeki Arapça ve Farsça sözcüklere yer verilmiştir. (Rahimi 2018:81)

Eserin sözlük kısmını ilk kez çalışan kişi Sir Gerard Clauson'dur. Eser, İran'da da yayımlanmıştır. *Senglāḫ*'ın ilk bölümü olan *Mebāni'ül-Lüġa'yı* 1910 yılında E. Denison Ross, Kalküta'da yayımlamıştır. Yine sözlüğün bu bölümünü, Janos Eckmann (1942-1947), Besim Atalay (1950) ve Karl Menges (1956) yayımlayan kişilerdir. E. Denison Ross ve Janos Eckmann, British Museum nüshasına dayanarak yayımlarını yaparken Besim Atalay ve Karl Menges sözlüğün Süleymaniye nüshasına dayanarak yayımlarını yapmışlardır. Ayrıca F. Rahimi'ye göre Senglāḫ'ın 11 nüshası İran kitaplıklarında bulunmaktadır. (1. Tahran-Melik Milli Ktp. no: 392 (H. 12.yy), 2. Tahran-Melik Milli Ktp. no: 1481/5 (H. 13.yy), 3. Tahran-Milli Ktp. no: F-1141 (H. 1173), 4. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. no: 4919 (H. 12.yy), 5. Tahran-Meclis Ktp. no: 860 (H.13.yy), 6. Tahran-Meclis Ktp. no: 17227 (H.12.yy), 7. Tahran-Meclis Ktp. no: 53/2 (H.1224), 8. Tahran-Daru'l-maarif-i Büzürg-i İslami Ktp. no: 496 (H.13.yy), 9. Tahran-Sipehsalar Ktp. (Mebāniü'1-Luġa) no: 38, 10. Kum-Gülpaygani Ktp. (Mebāni'ü1-Luġa) no: 3/106-486 (H.1229) ve 11. Kum-Feyziye Medresesi Ktp. no: 10/2 (H.11.yy) (Rahimi 2016:42-43).

- Ross, E. Denison, (1910), *The Mebani'l-Lughat Being a Grammar of The Turki Language By Mirza Mehdi Khan Esterabadi*, Calcutta: Bibliotheca İndica.
- Eckmann, Janos, (1942-1947), "Mirza Mehdis Darstellung Der Tshagataischen Sprache", *Analecte Orientalia Memorie Alexandri Csoma De Körös Dicate*, Budapest, s. 156-222.
- Atalay Besim, (1950), *Mirza Mehdî Mehmet Han Seng-Lāh: Lugat-i Nevaî Tıpkıbasım*", TDK Yayınları Bürhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul.
- Menges, H. Karl, (1956), "*Das Cagatajische İn Der Persischen Darstellung Von Mìrzā Mehdi Xan*", Akademie Der Wissenschaften Und Der Literatur (Mainz), Abhandlungen Der Geistes-Und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang, S. 9, Wiesbaden, s. 627-739.
- Eckmann, Janos (1960), "Senglah Adlı Çağatay Sözlüğü", *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 1957, Ankara, s. 37-40.
- Clauson, Sir Gerard, (1960), *Sanglax: A persian Guide to the Turkish Language by Muhammed Mahdi Xan*, London.
- Hiyavi, Revşen. (H.1374), *Senglāḫ: Mìrzā Mehdì Esterābādì*, Neşr-i Merkez Yay., Tahran.

- Sıddık (Düzgün), M. Hüseyin, (H. 1394), *Senglâh: Ferheng-i Türkī be Farsī, der Müşkilat-ı Lugat-ı Asār-ı Türkī Emir Ali Şir Nevāī Mirza Mehdi Han Esterābādī*, Neşr-i Ahter, Tebriz.
- Kuyma, Erol (2018), "Senglāh'ta Renk Adları ile Kullanılan Hayvan Adları", *Turkish Studies*, Vol. 13/15, Spring, s. 305-321.
- Babacan, İsrafil, (2016), "Senglāh'ın Yeni Neşri ile Klāsik Fars ve Türk Şiirleri Açısından Önemi", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.XVI, S.42, s.1-20.
- Akdemir, Yılmaz, (2019), Senglah Lügatinde Yer Alan Kişi Adlarının Kavram Alanları", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.7, S.14, s.580-607.
- Akdemir, Yılmaz, (2020), *Senglah'ın Tematik Sözlüğü (İsimler)*, Kriter Yayınları, İstanbul.
- Rahimi, Farhad, (2020), "Senglah Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9 (2), s. 530-552.
- Koç, Ali, (2020), "Senglah'ın Tematik Sözlüğü (İsimler) /Kitap İnceleme/", *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.1: Bahar, s.111-116.

1.4.12. **Nisāb-ı Ḳutbiyye**

Kelimetullah bin Ḫāce Rahmetullah bin Ḫāce Ni'metullah tarafından kaleme alınmış Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür. Nüshası British Museum'da bulunan (Rahimi 2018:84) ve 274 beyitten meydana gelen eser, İran şahı Mīrzā Ḳutbuddin'e sunulmuştur (Öz 2010: 330).

1.4.13. **Lüġat-ı Çaġatay**

Mīrzā Mehdi Han'ın Senglāḫ'ında Heratlı Tāli, Feraġī ve Mīrzā Abdulcelil Nāsırì'nin haricinde bir de Nedr-'Alī'den bahsedilmiştir. Sözlük, 17. Yüzyılda, Safî Sam Mìrzā Şah'ın emriyle Nedr-'Alī tarafından kaleme alınmıştır. Çağatay Türkçesi-Farsça olan sözlüğün İran'da 3 nüshası bulunmaktadır:

1. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. no: 4354/3

2. Tahran-Meclis Ktp. no: 9176, H.12. yy.

3. Kum-Gülpaygani Ktp. no: 20/148-4028/1, H. 1220 (Rahimi 2016:11, 41).

1.4.14. **Miftāḥü'l-Luġat**

Senglāḫ'ta zikredilen Ferāġī'nin Çağatay Türkçesi-Farsça olan sözlüğüdür. Asıl adı Muḥammed bin Żiyauddin Ḥüseynī taraıfından 17. yy.'da kaleme alınmıştır. Nüshası belirtilmeksizin A. Dervişani tarafından 2015 yılında tanıtılmıştır (Rahimi 2018:76).

1.4.15. **Kitāb-ı Türkī**

'Abdu'l-Cemìl Naṣīrī bin Muḥammed Rıżā e'n-Naṣīrī e't-Ṭusī tarafından Farsça olarak yazılmıştır. Eserin girişinde dört Türk lehçesi (Çaġatayī, Rūmī, Ḳızılbaşī, Rūsī: İdil-Ural Türkçesi) ve Moğolcanın söz varlığını konu alan sözlüktür. Asıl adı *Ferheng-i Türkī bi Fārsī* olan sözlük, kitabın herhangi bir yerinde *Kitāb-ı Türkī* adı geçmemesine rağmen bu adı sonradan almıştır (Shahgoli, 2010:4-6).

1.4.16. **Ferheng-i Azferī / Marufu'l-Luġat**

Muḥammed Zahirud-dìn Mìrzā 'Alī Baḫt tarafından 1705 yılında yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür. Eser, Türklere ana dilini öğretmenin yanında, Farslara da Türkçeyi öğretmek maksadıyla kaleme alınmıştır. Nitekim eserde, "*Bilmeliyiz ki ben dahil tüm Timur neslinin Türk dilini bilmesi gerekmektedir. Çünkü kendi büyüklerimden Nakşibendì ve Küreken hanedanından olan birisinin Türk dilini bilmemesinin büyük bir ayıp ve utanç kaynağı olduğunu ve onun nesline karşı şüphe ile bakıldığını duymuştum. Bundan dolayı büyüklerimin çoğu Türk dilini bilir, Farsçaya bilim dili gözüyle bakmadığı gibi hatta onu hor görürdü"* (Akbari 2017:1-6) ifadelerinden de anlaşıldığı üzere yazar, eserinin amacını ortaya koymuştur.

Eserin İran'da bilinen 2 nüshası vardır:

1. Kum-Meraşi-yi Necefi Ktp. no: 6171, (H. 13. yy.)

2. Kum-Astan-ı Mukaddes-i Kum Ktp. no: 488, (H. 1220/1230) (Rahimi, 2016:48).

1.4.17. **Ferheng-i Türkī**

18. yüzyılın ilk yarısında Muḥammed Taḳī Bég veled-i Ebu'l-Ma'ṣūm Bég ibni Ḳavāme'd-dīn Bég Türkmen Ḳaraḳoyınlu tarafından yazılmıştır. Doğu Türkçesinin yanında Oğuz ve Kıpçak Türklerinin söz varlığını da ele alan sözlük, 32.000 civarında madde başı sözcük içermektedir. Eserin tek nüshası Hindistan Haydārābād Oriental Manuscripts Library no: 2368, kitap no: 89 kaydında saklanan nüshadır (Rahimi M., 2016:xxiii, 14-18).

1.4.18. **Nişāb-ı Türkī be Fārsī**

Cānī bin Melik Şāh-ı Ḫorāsānī tarafından 16. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür. Beş yılın sonunda tamamlanan eser, Muḥammed ‘İsā Bahadır Han’a ithafen kaleme alınmıştır. Bilinen 2 nüshası İran’da bulunmakla beraber, Pakistan Lahor, Pencab Üniversitesi Api II 6 sayılı mecmua; yedinci nisap, Rylands Üni. Ktp.; 63/1 ve 60 sayılı nisap ve Paris Milii Ktp.; 1015/2 nisabn da aynı eser olduğu düşünülmektedir (Rahimi, 2016:27, 49).

1.4.19. **Zübdetü’l-Esmāi’t-Türkiyye**

Çeşitli konulara göre düzenlenerek yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür. Yazarın kim olduğu bilinmezken nüshası İngiltere British Museum’da bulunmaktadır (Öz, 2010: 329).

2. FETHALİ KAÇAR LÜGATİ’NİN TEMATİK VE ETİMOLOJİK SÖZ VARLIĞI

2.1. İNSAN VE TOPLUM İLE İLGİLİ ADLAR

2.1.1. Akrabalık İle İlgili Adlar

aba: (T.) “Cet, büyük baba.” [s.176]

abaġa: (Moğ.[4]) “Amca.” [s.174, 239]

abusun: (Moğ.) “Kız kardeş, bacı.” [s.218, 239, 385]

abuşġa/abuşḳa/avuşġa: (T.) “Koca, kadının eşi.” [s.238]

aġa (1): (T./Moğ.) “Büyük kardeş, ağabey, aka.” [s.181, 208]

aġa/aḳa[5] (2): (Moğ.) “Amca.” [s.181, 208]

aġalıḳ: (Moğ.) “Kardeşlik.” [s.199, 208]

aḫtıḳ: (T.) “Torun” [s.197]

anda: (Moğ.) “sevgi için kardeş, amca ve dayı gibi sözcüklerin yerine kullanılır” [s.254]

apa: (T.) “büyük kız kardeş, abla, aba. (Ona İgeci de denir)” [s.176]

ata: (T.) “ata, baba” [s.233, 240]

atalıḳ: (T.) “atalık, babalık” [s.193]

ced: (Ar.) “Dede.” [s. 1285]

cüft: (Far.) “Eş, karı.” [s. 683, 684]

çavluḳ: (T.) “Torun; torun çocuğu.”

[4] bk. CLAUSON, *EDT*: 5. Ayrıca bk. STAROSTIN-DYBO-MUDRAK, *EDAL*: 310.
[5] bk. DOERFER, *TMEN*, 1: 133.

çığan: (T.) “Teyzenin çocuğu.” [s. 721]

çiçe (1): (?) “hala.” [s. 717]

çiçe (2): (?) “büyük kız kardeş, abla.” [s. 717]

çiçe (3): (?) “anneanne.” [s. 717]

dada: (T.) “Ata.” [s. 732]

ebüke/öbüke/abu: (Moğ.) “Cet, büyük baba.” [s.238]

ekci/ékeci: (T.) “Büyük kız kardeş, abla.” [s.251]

ekke/eke: (T.) “büyük kardeş, ağabey, aka; (hala).” [s.250]

elencik: (Moğ.) “(Bazı tarihlere göre) üçüncü cet.” [s. 251]

gélin: (T.) “Gelin.” [1064]

güyev: (T.) “Damat, güvey, güveyi.” [s. 1040]

ḫāl: (Ar.) “Dayı.” [s. 1287]

içe: (T.) “Büyük kız kardeş, abla.” [s.344]

igec: (Moğ.) “Abla.” [s.352]

igeci: (Moğ.[6]) “Büyük kız kardeş, abla. (Ona Apa da denir.)” [s. 388]

ini (1): (T.) “Küçük erkek kardeş” [s. 406, 414]

ini (2): (T.) “Kardeşin oğlu.” [s. 406]

ḳarındaş: (T.) “Kardeş. (Emīr Niẓāmu'd-dīn ‘Alī Şīr Nevāyī, yaşlanınca, küçük kardeşi Devlet Ayab’ı kendi yerine vezir yaptı” [s. 879]

ḳavluḳ: (T.) “Dördüncü kuşak denilen torunun çocuğu” [s. 899]

ḳayaş: (T.) “Uruḳ ile birlikte kullanılır. “uruḳ ḳayaş”: sülale, soy sop, akraba. Uruḳ tek başına da aynı anlamı verir” [s. 909]

ḳayın: (T.) “Hanımın erkek kardeşi, kayın” [s. 909]

kelāle: (?) “Amca oğlu gibi uzak akraba” [s. 1294]

ḳız ḳardaş: (T.) “Kız kardeş” [s. 926]

kökelteş[7]: (Moğ.+T.) “Süt kardeş” [s. 1021]

küreken: (Moğ.[8]) “Damat, güveyi” [s. 1041]

ocaḳ: (T.) “Eski ve büyük sülale, eski ve soylu aile.” [s.266]

oğuş/uğuş: (T.) “Torunlar, soy, nesil” [s.290]

[6] bk. SERTKAYA, O. F. (1992). “Mongolian words and forms in Chagatay Turkish (Eastern Turkî) and Turkey Turkish (Western Turkî)”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1987*, pp. 265-280.
[7] Moğ. kökel (göğüs)
[8] bk. EREN, H. (2006). “Türkçede Moğolca Kalıntılar”. *TDAY-Belleten 2003/1*. Ankara, s. 117-186.

omaḳ/oymaḳ[9]: (Moğ.) “Uymak, kabile. (Oğuz-nāme kaydına göre Oğuz Ḫan’dan sonra büyük oğlu (Gün Ḫan) tahta çıkınca eğlence meclisi kurup babasının cariyelerinden doğmuş torunları ve seçkinlerinden yirmi dört kişi, otağın dışına yerleştirdi. Bunlardan on ikisi çadırın kapısında oturdular, on ikisi de şehzadelerin atlarına baktılar. Bu yirmi dört kişinin soyundan gelenlere ‘uruk, soy, akraba’ anlamına gelen Omaḳ denildi)” [s.300, 325]

opa: (T.) “Küçük kız kardeş. (Ona siŋil de denir)” [s.263, 326]

ögey: (T.) “Üvey” [s.296]

öz: (T.) “Akraba, yakın, tanıdık” [s.285]

peşmīne-pūş: (Far.) “kin. peşmīne-pūş, peygamberin beş kişiden oluşan ailesi ve Allah’ın dostları ve ermişlere denir. (Nevāyī'nin Şī‘a olmasında hiçbir kuşku yoktur. Onun padişahı ve Herātlılar, Sünnī oldukları için hep takiye yapıyordu. Ben onun eserlerinde buna tanık olmuşumdur)” [s. 451]

siŋil/siŋli: (T.) “Küçük kız kardeş” [s. 824, 835]

soy: (T.) “Kök, soy” [s. 816]

taġay/ṭaġay/ṭaġayın: (T.) “Dayı, annenin erkek kardeşi” [s. 566, 853]

toġġan (1): (T.) “İkiz kardeş” [s. 610]

toġġan (2): (T.) “Akraba” [s. 610]

toġġanlıḳ/toġġanlıġ: (T.) “Akrabalık” [s. 610]

töre: (T.) “Soy, sülale; [s. 573]

uruḳ/uruġ: (T.) “Sülale, soy sop, akraba. (İkileme gibi kullanılan Uruḳ ḳayaş da aynı anlamdadır)” [s.243, 284]

uruḳ ḳayaş: (T.) “Sülale, soy sop, akraba. (Uruḳ tek başına da bu anlamı verir. ḳayaş tek başına kullanılmaz) [s.295]

ürünli: (Moğ.) “Torunlar, soy, nesil” [s.284]

yārī: (Far.) “Elti” [s. 1158]

yigen: (T.) “Kız kardeşin çocuğu, yeğen” [s. 1237]

yiŋe: (T.) “Gelini süsleyip gerdekte bekleyen güveye götüren kadın, sağdıç kadın, yenge” [s. 1244]

yizne: (T.) “Kız kardeşin kocası, enişte; kızın kocası” [s. 1227]

yükürci: (T.) “Karının küçük erkek kardeşi” [s. 1260]

[9] bk. İNAN, A. (1956). “Türk Etnolojisini İlgilendiren Birkaç Terim-Kelime Üzerine”. *TDAY-Belleten 1956*. Ankara, s. 179-195.

2.1.2. **Yakınlık ve Ortaklık İle İlgili Adlar**

adaş: (T.) “Adaş, adları aynı. (Aslı addaş iken, bir /d/ düşürerek adaş olmuştur.)” [s.208, 234, 241]

aynoş: (Moğ.) “sevgili” [s.364]

büt-i Āzerī: (Far.) “kin. sevgili. (Hz. İbrahim’in amcası) Āzer iyi bir put yontucu olduğu için böyle söylenir.” [s. 1281]

cıy: (T.) “Müttefik, bağlaşık, arkadaş.” [s. 724]

çataḳ: (T.) “mec. ortak.” [s. 672]

dūst-gānī: (Far.) “sevgili.” [s. 743]

ımraġ: (T.) “İstenen, sevilen; sevgili.” [s. 401]

ınaġ/ınaḳ: (T.) “Sohbet arkadaşı, dost; padişahın sohbet arkadaşı, yakını; Türk-Moğul hanlarının yakınlarına verdikleri mansıp adı. Ona Inaḳ da denir.” [s.255, 352, 366, 413]

ḳoldaş: (T.) “Koldaş, arkadaş, yardımcı; iş arkadaşı, ortak” [s. 945]

nöker: (Moğ.) “Arkadaş, sırdaş, danışman” [s. 1108]

ortaḳ: (T.) “Ortak, sohbet arkadaşı” [s.297]

sırdaş: (Ar.+T.) “Sırdaş” [s. 830]

yār: (Far.) “Sevgili” [s. 1156, 1158]

yoldaş: (T.) “Yoldaş, arkadaş” [s. 1263]

2.1.3. **Kişi, Erkek, Kadın ve Çocuk İle İlgili Adlar**

acarġa/acırġa: (Moğ.) “Erkek.” [s.196]

bala: (T.) “Yavru.” [s. 432]

balaġına: (T.) “Yavrucak.” [s. 438]

bebe: (yans.) “Bebek, bebe, küçük çocuk.” [s. 441]

bebecik: (yans.) “Bebecik, küçük bebek.” [s. 441]

bota/botu: (T.) “Çocuk, yavru” [s. 472]

çaḳa: (T.) “Çocuk, bebek, çağa.” [s. 663]

er/ér: (T.) “Kişi; erkek; yiğit; koca.” [s.245, 357, 384]

éren: (T.) “Er, erkek; erkin kişi; yiğit.” [s. 358]

érkek/irkek: (T.) “Erkek.” [s. 360, 396]

ferd: (Ar.) “Tek, biricik, eşsiz; yalnız, tek başına; birey.” [s. 865]

gence: (T.) “Yaşlılıkta doğan çocuk.” [s. 1008]

ḫatun: (Sogd.[10]) “Hatun, büyük hanım, büyüklerin hanımı.” [s. 727]

ḫızan: (T.[11]/Far.[12]) “Çoluk çocuk, aile, kızan.” [s. 731]

içi: (T.) “Kadın.” [s. 405]

imgen: (Moğ.[13]) “Kadın.” [s. 401]

kimerse: (T.) “Kimse, kimesne, kişi” [s. 1068]

kimse: (T.) “Kimse, kişi” [s. 1069]

kişi (1): (T.) “Kişi, şahıs” [s. 1066]

kişi (2): (T.) “Erkek; er, yiğit” [s. 1066]

kübün (Moğ.) “Erkek çocuğu, oğlan” [s. 1023]

küken: (Moğ.) “Kız” [s. 1036]

oğlan (1): (T.) “Oğlan, oğul, erkek çocuk; genç erkek” [s. 290]

oğlan (2): (T.) “Çocuk, evlat” [s.290]

oġul (1): (T.) “Oğlan, oğul, erkek çocuk” [s. 295, 331]

oġul (2): (T.) “çocuk, evlat” [s.295, 331]

toġma: (T.) “Efendisinin evinde doğmuş köle çocuğu” [s. 610]

tonġuc/tunġuc: (T.) “İlk doğan çocuk” [s. 620]

yaş: (T.) “Çocuk; genç; yavru, evlat” [s. 1162, 1185, 1200]

yatlıġ/yatlıḳ: (T.) “Karı; kız” [s. 1143, 1177]

2.1.4. **İletişim, Konuşma, Ses ve Haberleşme**

‘alālā: (Far.) “Kinayeli söz, dokunaklı söz” [s. 856]

ant: (T.) “ant, yemin” [s. 183]

arbaġ: (T.) “efsane, söylence” [s. 244, 245]

Arucan: (Moğ.) “Ḳıyat boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir” [s.203]

at: (T.) “ad, isim” [s. 183, 187, 210, 233]

aytılġuluḳ: (T.) “söylenecek olan, söylemeli, söylenesi” [s. 206]

beyġāre: (Far.) “Başa kakma, azarlama, yerme.” [s. 500]

---

[10] bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.
[11] TIETZE, *TETT*: 302.
[12] bk. CLAUSON, *a.g.e.*, 102.
[13] bk. NAGY, E.K. (1997). “Mongolian Loanwords in Chagatay”. *Historical and Linguistic Interaction between Inner-Asia and Europe, Proceedings of the 39th Permanent Interational Altaistic Conference (PIAC).* Szeged. pp. 139-145.

canġı: (Moğ.) “İstişare, danışma, danışık, önlem.” [s. 677]

car: (Moğ.[14]) “Ses, avaz; nida, seslenme, çağırma, çağrı, car; bağırma.” [s. 672]

cayılġan: (Moğ.) “Ordunun iniş sırasında Ḳonġrat boyu kendi boyunu bulmak için onlara bu sözle seslenir.” [s. 680]

cenāb/cünāb: (Ar.) “iddiaya giren iki kişinin arasında belirlenen koşul veya tutu.” [s. 1286]

cıġ: (Far.) “Haykırış, yüksek ses, çığlık.” [s. 721]

çav: (yans.) ses, çav.” [s. 669]

çek: (?) “Söz.” [s. 1286]

çörçek/çövürçek: (T.) “Efsane, masal.” [s. 695]

él: (T.) “Haber.” [s.344]

elüke: (Moğ.) “Haber, risalet, tebliğ.” [s. 252]

emān: (Ar.) “Sıkıntılı zamanlarda inilti ile söylenen söz” [s. 252]

ġazan/ḳazan: (T.) “Türkmen Salur boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir.” [s. 858, 908]

géŋeş: (T.) “Danışma, istişare.” [s. 1054]

ġırīv: (Far.) “Bağırma, gürültü.” [s. 859]

gül-bāng: (Far.) “Ezan okuyanın avazı; pehlivanın avazı.” [s. 1295]

hav: (T.) “Evet.” [s. 1124]

ḳadaġan: (Moğ.+T.) “Uyarma, üsteleme” [s. 918]

ḳalay: (T.) “Maŋġıt boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir” [s. 894]

ḳalmaş: (T.) “Boş söz, saçma sapan konuşma” [s. 898, 928]

ḳıçḳırış/ḳıçḳırıḳ: (T.) “Haykırış, bağrış çağrış, çığlık” [s. 977]

ḳurıltay/ḳurultay: (Moğ.[15]) “Büyük danışma toplantısı, kurultay” [s. 923]

maḳta: (?[16]) “Övgü” [s. 1081]

merāġa: (?) “Danışma; konuşma” [s. 1086]

meriv (Moğ.) “Zafer kutlamasında söylenen bir söz” [s. 1086]

metel: (Ar.) “Masal, efsane, söylence” [s. 1084]

namūs: (Far.) ses; avaz, haykırış” [s. 1298]

nefīr: (Far.) “Çığıltı, bağırtı, inilti” [s. 1107]

---

[14] bk. UÇAR, E.-YENER, M. L. (2006). “Türkmencedeki Moğolca Alıntı Kelimeler Üzerine (Deneme)”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*, 9-15 Nisan, İzmir, S. 5, s. 2185-2193.

[15] bk. EREN, *a.g.m., s.*182.

[16] bk. TİETZE, *TETT*: 124.

nuṭḳ: (Ar.) “Nutuk, konuşma” [s. 1117]

ögüt: (T.) “Öğüt” [s.273, 311]

sormışı: (T.+Moğ.) “Sorma” [s. 798]

soruş: (T.) “Soru sorma, sorgu” [s. 798]

söz: (T.) “Söz” [s. 790]

suraḳ/suraġ/soraḳ/soraġ[17]: (Moğ.) “Sorup soruşturma, ardını arama, inceden inceye araştırma” [s. 797]

suruḳ/suruġ/soruḳ/soruġ: (T.) “Soru sorma, soru, sorgu, hesap sorma” [s. 799]

şolay[18]: (T.) “evet” [s. 846]

tavuş: (T.) “Ses; ayak sesi” [s.531, 545]

tirgek: (T.) “Sorma, soruşturma, araştırma” [s. 634]

tunġal/tunḳal (Moğ.) “Genel hüküm; toplanması için askere haber vermek” [s. 567, 571]

tükel: (T.) “Arama, yoklama, inceden inceye araştırma” [s. 615]

uran: (Moğ.) “orduda yolunu şaşıran kimseye bu adla seslenilir.” [s.281, 336]

uranlaşmışı: (Moğ.) “Ordunun iniş sırasındaki sesleniş.” [s.281]

ün: (T.) “Ses, ün” [s.310, 320, 328]

yanġu: (T.) “Yankı, ses yansıması” [s. 1181]

yaŋıltmac (1): (T.) “Yanıltmaç, bilmece” [s. 1182]

yaŋıltmac (2): (T.) “Anlamsız ve yanıltıcı söz” [s. 1182]

yāve: (Far.) “Anlamsız boş söz, saçma sapan söz, yave” [s. 1169]

zanāḫ: (Far.) “Efsane ve hikâye anlatma, saçma konuşma; laf, değersiz söz, yararsız söz” [s. 759]

zenaḫ zeden: (Far.) “Laf, efsane ve hikâye anlatmak; saçma konuşmak, boş konuşmak, çalçenelik etmek, gevezelik etmek, kendisini övmek, kurulmak, iddialı konuşmak, böbürlenmek, yüksekten atmak, uygulanamayacak sözler söylemek” [s. 1290]

zunbuluḳ: (Far.[19]) “Şişirilen avurdun üzerine parmakla vurup ses çıkarma” [s. 759]

2.1.5. Düğün, Bayram, Şölen, Oyun, Eğlence vs. Toplumsal Faaliyetler İle İlgili Adlar

[17] bk. LESSING, *MTS*: 1144. Ayrıca bk. KAÇALİN, *LN*: 998.
[18] Bu kullanım Özbekler ve Harezmlilere özgü bir kullanımdır.
[19] bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

arġuştek: (T.) "bir tür oyun adıdır. Bu oyunda birisi eğilerek elini dizine koyar, diğeri ise yere basıp onun üzerinden atlar" [s. 242]

avuc oyunı: (T.) "AT. avuca bir şey alınıp tek mi çift mi olduğu sorulan bir tür oyun. (Bazıları ona 'tek mi çift mi' oyunu der)" [s. 231]

berḳandān/berġandān: (?) "Şaban ayının son günü yapılan içkili şölen. (Ona külūḫ-endāzān da denir.)" [s. 449]

ceşn: (Far.) "Ziyafet, misafirlik, konukluk, şölen." [s. 683]

cırġalaŋ: (Moğ.+T.) "Eğlence, mutluluk." [s. 719]

cırġamışı[20]: (Moğ.) "Eğlenme, sefa sürme, neşelenme." [s. 719]

cüng: (?) "Bir tür kumar. [s. 705]

çaġan: (Moğ.) "Bayram günü." [s. 674]

dāv (1): (Far.) "Satranç ve tavla gibi oyunlardaki oyun sırası." [s. 736]

dāv (2): (Far.) "Kumarda ortaya sürülen tutunun miktarını artırma." [s. 736]

dengāne: (?) "Şölen ve eğlence masraflarını karşılamak için adam başına düşen pay." [s. 742]

donanma: (T.) "AT. ayin, tören." [s. 746]

düğün: (T.) "Şölen, toy, düğün." [s. 745]

espek: (?) "Pıçaz denilen ve kadınların oynadığı bir oyun. Bu oyunda bir beze satrançtaki gibi kareler dokunur. Ortada küçük bir yuvarlak bez ve dört tane bez de ondan ayrılır. Beş altı taşla oynanır." [s.248]

fireh: (Far.) "Satranç ve tavla gibi oyunlarda oyuncunun üstünlüğü." [s. 866]

Gün yaŋlamışı[21]: (T.+T.+Moğ.) "Nevruz bayramı." [s. 1070]

gülhā çi gül: (Far.) "Bir tür oyun." [s. 1295]

güreş: (T.) "Güreş." [s. 1028]

ḫāk-pelek: (Far.[22]) "Oyuncuların birbirinin üstünden atlayarak oynadıkları bir çocuk oyunu, birdirbir." [s. 727]

Ḳızıl Yumurta: (T.) "Hristiyanların bayramı, paskalya" [s. 987]

ḳoşuḳ: (T.) "Arġuştek oyunu" [s. 950]

ḳur: (Far.[23]) "Şölenlerde oturularak oluşturulan çember" [s. 943-944]

manşūbe: (Ar.) "Tavladaki yedi oyundan birinin adı" [s. 1297]

---

[20] bk. CLAUSON, *a.g.e.,*: 105.
[21] Bu anlam Moğollar tarafından atfedilmiştir.
[22] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.
[23] bk. CLAUSON, *a.g.e.*, s.102.

māşūre: (Far.) "Bir çeşit oyun" [s. 1296]

māt: (Far.) "Satranç oyununda yenilgiyi gösteren bir deyim, mat" [s. 1082]

oyun: (T.) "Oyun (hezel, şaka, alay, mizah)" [s. 321]

şilen: (Moğ.) "Ziyafet sofrası, yemek şöleni" [s. 849]

ṭāḳ u ṭurunb: (?) "Eğlence ve çalgı ile coşup taşma, içkili ve çalgılı eğlence coşkusu" [s. 851, 1292]

ṭanz: (Ar.) "Alay, şaka, hezel" [s. 1292]

ṭoy: (T.) "Şölen, toy, düğün" [s. 854]

zılġıt: (Ar.) "Düğünlerde eli ağza vurarak çıkarılan ses, zılgıt" [s. 758]

2.1.6. **Armağan, Yardım, Dayanışma vs. İle İlgili Adlar**

bilek: (T.) "Hediye, armağan." [s. 508]

calduy/culdu: (?) "Ödül, yapılan yiğitlikten dolayı verilen armağan." [s. 686]

ḫalta: (Kalm.) "Hediye, armağan." [s. 729]

ḳalın: (T.) "Evlenirken damadın kız evine gönderdiği armağan, ağırlık, kalın" [s. 895]

ḳalınlıḳ: (T.) "Nişanlanıp kız evine armağan göndermek" [s. 896]

ḳatınc: (T.) "Evlenmek masrafları için güveye ve düğün sahibine gönderilen hediye" [s. 883]

ḳoşant: (T.) "Gelin evinden güvey evine gönderilen armağan" [s. 951]

köküz: (T.) "armağan" [s. 1036]

kömek: (T.) "Yardım; yardımcı" [s. 1031]

naḥ/naḥle: (Ar.) Karşılıksız bağış" [s. 1298]

ödemek: (T.) "mec. ödül, mükâfat" [s.278]

ögülge: (Moğ.) "Bağış, ihsan; armağan, ödül" [s.297]

saçıḳ: (T.) "Saçı, gelinin başına saçılan para vb. şeyler; saçı, oğlan evinin gelin evine gönderdiği düğün armağanı" [s. 772]

şalā: (Ar.) "Seslenme, çağırma, davet" [s. 850]

selle: (?) "Bayramlarda güveyin evine gönderilen hediye" [s. 787]

sovġat/sovḳat/savġat[24]: (Moğ.) "Armağan, hediye" [s. 791]

soyurġal[25]: (Çin.+Moğ.) "Lütuf, ihsan, bağış, armağan" [s. 791, 792, 825]

---

[24] Moğ. sauġad (ihsan, armağan)

[25] Çin. tz'u (merhametli) > tz'u +(ırga) > Moğ. soyurġāl (armağan) > T. soyurġa- (hediye et-)
Ayrıca bk. ÖLMEZ, M. (2003). "Çağataycadaki Eskicil Öğeler Üzerine". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu 2003 Mustafa Canpolat Armağanı.* Ankara, s. 135-142.

soyurġamışı: (Çin.+Moğ.) “Lütuf, ihsan, bağış, lütfetme, iltifat, okşayış” [s. 841]

şā-bāş: (Far.) “Saçı; düğünde çalgıcı ve oyuncular için toplanan para. Şād-bāş’ın kısaltılmış biçimidir” [s. 841]

şıralġa: (Moğ.) “Av etinden veya ganimetten birine verilen pay” [s. 848]

tartıġ: (T.) “Armağan, hediye” [s.524]

yārī: (Far.) “Yardım” [s. 1158]

yārlıġ: (Far.+T.) “Yardım” [s. 1155]

2.1.7. **İnsan ve Toplumla İlgili Diğer Adlar**

ağırlamışı: (T.+Moğ.) “ağırlama, ululama, tazim.” [s.211, 249]

alay: (Yun.) “AT. insan topluluğu, alay” [s.180]

‘āmme: (Ar.) “kamu, herkes; genel” [s. 1292]

anda: (Moğ.) “başka aşiretten kız alan aşirete denir. (Kız veren aşirete Ḳuda denir)” [s.254]

avultaş: (T.) “komşu” [s.258]

badlıġa/badalġa: (Far.[26]?) “Uğurlama, yolcu etme” [s. 447]

begmez/bekmez: (T.) “Konukluk, misafirlik.” [s. 453]

dalay: (Moğ.) “Büyük fevç, büyük bölük, büyük topluluk, büyük kalabalık.” [s. 734]

él/il: (T.) “Halk; ahali; kabile, oba; grup, bölük.” [s. 377, 378]

éllik: (T.) “Ellik, kabile ile ilgili; itaat etme, uyma, bağlanma.” [s. 398]

gürrüŋ: (T.) “Danışmak için toplanan insan topluluğu.” [s. 1002]

gürin: (T.) “İnsan topluluğu, kalabalık, ordu yığını; ordunun oluşturduğu halka.” [s. 1030]

ḫayl-ḫāne: (Ar.+Far.) “Topluluk; boy; (sülale, soysop) .” [s. 1288]

ḳara: (T.) “Halk, avam” [s. 887]

ḳavçın/ḳavçun/yavçın/çoçun/cocı[27]: (Çin.) “Konuk, misafir” [s. 699, 703, 905]

ḳīrevān: (Far.) “Kervan; atlılar bölüğü; büyük ordu” [s. 985]

kişi ḳara: (T.+Far.) “Halk, avam, sıradan halk, bir kimseye bağlı olanlar” [s. 1066]

ḳol: (T.) “Fevç, bölük, takım; ordu” [s. 952]

ḳoŋşı: (T.) “Komşu” [s. 963]

ḳonuḳ/ḳonaḳ: (T.) “Konuk, misafir” [s. 930]

ḳoşnı: (T.) “Komşu” [s. 951]

ḳuda: (?) “Başka aşirete kız veren aşiret. (Kız alan aşirete Anda denir)” [s. 941]

---

[26] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

[27] Çin. cao çi > Moğ. coçi

ḳumbul/ḳunbul: (Ar.) "Bölük, takım, kalabalık, topluluk" [s. 956]

lūlī: (Far.) "Sokaklarda şarkı söyleyip dilenen topluluk" [s. 1078]

nefīr: (Ar.) "Topluluk" [s. 1107]

tarġacı: (Moğ.+T.) "Bir yerden başka yere göçürülen topluluk" [s. 565]

toġġanlıḳ/toġġanlıġ: (T.) "Akrabaları ziyaret etme" [s. 610]

top: (T.) "Topluluk, kalabalık, yığın" [s. 592]

ulus: (T.[28]) "Boy, aşiret, kabile, kavim; topluluk, bölük, cemaat; halk, topluluk" [s.252, 300]

yaraş/yaraşlıḳ/yaraşıḳ: (T.) "Barış, uzlaşı" [s. 425, 1162, 1202]

yıġı: (T.) "Topluluk, yığın, küme, kalabalık" [s. 1232]

yıġın: (T.) "Topluluk, yığın, küme, bölük, kalabalık" [s. 123]

yıġnaḳ: (T.) "Cemiyet, topluluk, yığınak, küme" [s. 1233]

Tablo 1. İnsan ve Toplum İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

İNSAN VE TOPLUM İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Akrabalık İle İlgili Adlar	62	24,90
Yakınlık ve Ortaklık İle İlgili Adlar	14	5,62
Kişi, Erkek, Kadın ve Çocuk İle İlgili Adlar	30	12,05
İletişim, Konuşma, Ses ve Haberleşme İle İlgili Adlar	56	22,09
Düğün, Bayram, Şölen, Oyun, Eğlence vs. Toplumsal Faaliyetler İle İlgili Adlar	31	12,45
Dayanışma, Armağan, Yardım vs. İle İlgili Adlar	23	9,24
İnsan ve Toplumla İlgili Diğer Adlar	33	13,25
TOPLAM	**249**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 249 madde başı sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 62'si akrabalık ile ilgili, 14'ü yakınlık ve ortaklık ile ilgili, 30'u kişi, erkek, kadın ve çocuk ile ilgili, 56'sı iletişim, konuşma, ses ve haberleşme ile ilgili, 31'idüğün, bayram, şölen, oyun, eğlence vs. toplumsal faaliyetler ile ilgili adlar, 23'ü dayanışma, armağan, yardım vs. ile ilgili, 33'ü insan ve toplum ile ilgili sözcüklerdir.

[28] bk. STAROSTIN-DYBO-MUDRAK, *EDAL*: 1183-1184.
Daha fazla bilgi için bk. DOERFER, *TMEN*, 1: 175. bk. CLAUSON, *EDT*: 152. bk. KAYA, H. (2018). Harezm-Altın Ordu Sahası Metinlerinde Moğolca Söz Varlığı I . *Türkoloji Dergisi* , S. 22(1), s.116-129. bk. KURUKAYA, O. (2019). "Eski Türkçeden Çağatay Türkçesine Anlam Değişmesine Uğramış Bazı Kelimeler." *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*. V(I): 6 (36). p. 1178-1188.

Bunlardan Türkçe 130, Moğolca 38, Farsça 31, Arapça 15, kökeni bilinmeyen (?) 13, yansıma ve çocuk diline ait (yans.) 3, Soğdca 1, Yunanca 1, Çince 1, Kalmukça 1 sözcük bulunmaktadır. Ayrıca kökeni ile ilgili kesin bir görüş olmayan ve tam olarak yorum yapılamayan Türkçe/Moğolca ve Türkçe/Farsça sözcük de bulunmaktadır. Moğolca+Türkçe 4, Arapça+Farsça 1, Türkçe+Moğolca 2, Farsça+Türkçe 1, Arapça+Türkçe 1, Çin+Moğolca 2 sözcük bulunmaktadır.

Nevāyī'nin kullandığı sözcüklere göre akrabalık adları ve iletişim ile ilgili adların öne çıkmasında, Türk aile yapısında kuvvetli bir iletişim olduğunun kanısına varılabilir.

Grafik 1. İnsan ve Toplum İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

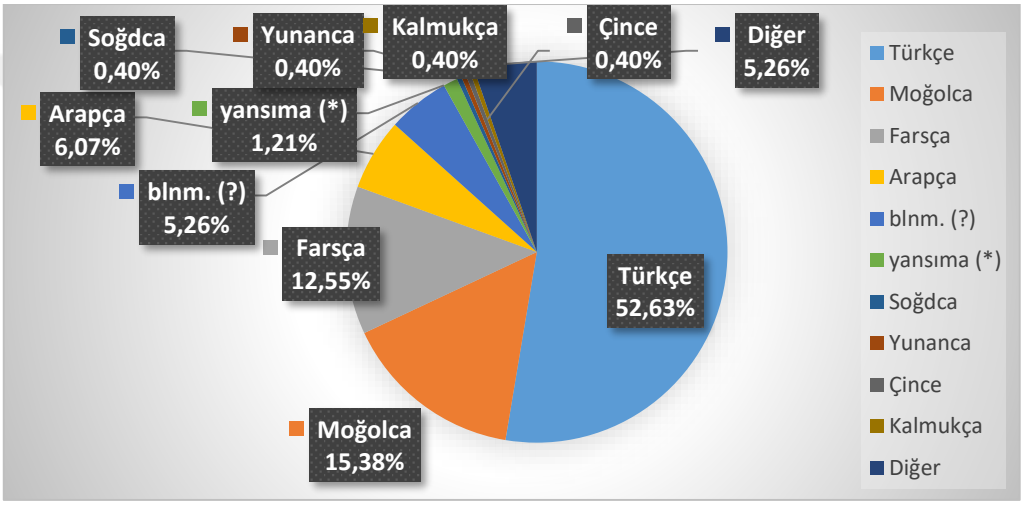

2.2. AVCILIK, ASKERLİK, SAVAŞ VE KARGAŞA İLE İLGİLİ ADLAR

'acūz (1)**:** (?) "savaş." [s. 1292]

'acūz (2)**:** (?) "ordu." [s. 1292]

aġın/aḳın: (T.) "AT. akın, çapul, yağma." [s. 212]

āhīẖten[29]: (Far.) "kılıcı kınından çıkarmak, kılıç çekmek." [s. 237]

'alālā: (Far.) "Gürültü, kargaşa, kavga, çığıltı" [s. 856]

alamançı: (T.) "yağmacı, çapulcu" [s. 215]

alamançılıġ: (T.) "yağma, çapul" [s. 215]

altut: (T.) "kin. karışıklık, kargaşa" [s. 217]

atar tutar: (T.) "karşılıklı vuruşma ve çekişme; askerlik ve savaş yordamları" [s. 192]

av: (T.) "av, şikār" [s. 177]

[29] "āhīẖte آهيخته".

baranġar: (Moğ.) “Ordunun sağ kanadı.” [s. 422]

basġun/basḳun: (T.) “Yenilgi, baskın.” [s. 436]

baslamışı: (T.+Moğ.) “Yenmek; ele geçirmek.” [s. 435]

bögrekçi: (T.) “Ordunun sağ ve sol kanadındaki askerler. Sağ kanada Saḳ bögrek, soldakine Sol bögrek de denir.” [s. 479]

buḳturma: (T.) “Düşmanın arkasından pusu kuran askerler.” [s. 479]

bulġaġ/bulġaḳ: (T.) “yağma, talan, çapul.” [s. 489]

bulġancuġluḳ: (T.) “karışıklık, kargaşa.” [s. 489]

busu: (T.) “Pusu.” [s. 477]

buta: (T.) “Amaç, nişan alınacak yer, ok hedefi.” [s. 457]

caḫ: (Far.) “Savaşçı, dövüşçü.” [s. 680]

çapḳulaş: (T.) “Savaş, çarpışma; kılıçla birbirini vurma.” [s. 666]

cav: (T.) “Düşman, yağı.” [s. 669]

cérge/cerge: (Moğ.) “Av kuşatılarak yapılan avlama, sürek avı, sürgün avı.” [s. 708, 722]

cerrār: (Ar.) “Kalabalık ordu.” [s. 681]

cıla: (Moğ.) “At koşturma, koşarak bir şeyler arama.” [s. 723]

cılamışı: (Moğ.) “sürme, akın etme.” [s. 723]

cıyın: (T.) “Ordu.” [s. 724]

çaġdavul: (Moğ.[30]) “Orduda art sürücü, artçı, dümdar.” [s. 674]

çaḳçalaġay: (T.) “Karışıklık, kargaşa, değişme, altüst olma.” [s. 675]

çandavul: (Moğ.) “İrān’da: orduda art sürücü, artçı, dümdar.” [s. 797]

çapaġan/çapan: (T.) “Sürekli koşan, sürekli çapan.” [s. 667, 670]

çapavḳı: (T.) “Akıncı, yağmacı, çeteci.” [s. 671]

çapavul: (T.+Moğ.) “Akın, çapul, yağma; akıncı, çapulcu, yağmacı” [s. 671]

çapḳun: (T.) “Çapma, saldırma, akın.” [s. 668]

çapḳunçı: (T.) “Yağmacı, akıncı.” [s. 671]

çapmaḳlıġ (1): (T.) “Kılıç çalmak, yaralamak, bir tek vuruşla kesmek.” [s. 670]

çapmaḳlıġ (2): (T.) “Koşmak, seğirtmek, koşturmak” [s. 670]

çapmaḳlıġ (3): (T.) “Akın etmek, yağmalamak, saldırmak.” [s. 670]

çérik: (T.) “Ordu, çeri.” [s. 683]

çérikçi: (T.) “Asker, savaşçı; ordu sahibi.” [s. 720]

çerilik: (T.) “AT. askerlik, çerilik.” [s. 683]

[30] bk. ÖLMEZ, Z. (2007), “Mongolian Loanwords in the Classical Chagatay Period”, *Festschrift in Honor of András J. E. Bodrogligeti, Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*. 17, İstanbul: s. 229-236.

çıŋ: (T.) “Yağma ortağı, akın arkadaşı.” [s. 690]

çındavul: (Moğ.) “Orduda art sürücü, artçı, dümdar.” [s. 712]

çur/çor: (T.) “mec. topluluk, asker içtiması.” [s. 701]

dabġur/dabḳur: (Moğ.) “Bölük, tabur.” [s. 732]

daġar: (Tat.) “Savaş, dövüş.” [s. 735]

dāv: (Far.) “sövgü, küfür.” [s. 736]

dayın: (Moğ.) “Düşman, yağı.” [s. 737]

ged: (Far.) “Dilenme, dilencilik.” [s. 999]

gicge: (Moğ.) “Arka kola konuşlandırılan ordu.” [s. 1056]

ġulū: (?) “Kalabalık, topluluk; saldırma, saldırı.” [s. 862]

ḫākī: (Far.) “Ok meydanında hedefe atılan bir tür ok” [s. 1287]

ḫaşḫāş: (Ar.) “Silahla donanmış ordu, silah kuşanmış ordu.” [s. 1288]

hav: (T.) “Savaşta saldırı sırasında söylenen söz.” [s. 1124]

heycā: (Ar.) “Savaş, dövüş; savaş yeri.” [s. 1131]

hezāhiz: (Far.) “Düşman korkusundan ordudaki hareketlenme ve çırpınma; fitneler, karışıklıklar.” [s. 1128]

hirevül/hirül/erevül: (Moğ.) “Öncü asker birliği, öncü kol.” [s.245, 1126]

ılġar: (Moğ.+T.) “Ilgar, hızlı at koşturma ve ordu yürütme.” [s. 360]

inevli: (T.) “Av avlamak için kazılan çukur.” [s. 413]

irdem: (T.) “Askerlik yordamları, silahşorluk mahareti.” [s. 358, 409]

iş: (T.) “mec. savaş, kavga.” [s. 366]

ḳabaḳ/ḳabaġ: (T.) “Nişan kabağı; ok meydanında ağaç başına takılıp vurulmak istenen hedef, yüksek bir yerde ağaç başında olan nişan” [s. 876]

ḳabal: (T.) “Kuşatma, çevirme, abluka” [s. 877, 915]

ḳaçu: (T.) “saldırı sırasındaki kaçış” [s. 884]

ḳara çérik: (T.) “Başıbozuk ordu, sıradan kişilerden oluşan ordu” [s. 919]

ḳaraġçı: (T.) “Yağmacı, yolkesen” [s. 921]

ḳara tayaḳ: (T.) “Halk saldırısı, ayak takımının sopalı kavgası” [s. 919]

ḳarġaşa: (T.) “Kargaşa, kavga, savaş” [s. 873, 889]

ḳavġınçı/ḳavġunçı: (T.) “Akıncı, yağmacı; kovcu, arkadan çekiştiren; takipçi, kovalayıcı” [s. 912]

kerr ü fer: (Ar.) “Saldırma ve çekilme” [s. 1001]

ḳırḳız: (Moğ.) “Kırk er” [s. 981]

ḳızıl ayaḳ: (T.) “Halk saldırısı, ayak takımının sopalı kavgası” [s. 986]

ḳol: (T.) “Ordunun ortası, ordunun merkezi” [s. 952]

ḳomarġa/ḳomarġal[31]: (Moğ.) “Kuşatma, çevirme” [s. 956, 961]

ḳorçı: (T.) “Silahlı; silahtar” [s. 944]

ḳoşun[32]: (Moğ.) “Koşun, ordu” [s. 951]

ḳozġalan: (T.) “Karışıklık, kargaşa; devrim, dönüşüm” [s. 949]

ḳozġalış: (T.) “Karışıklık, kargaşa; devrim, dönüşüm” [s. 946, 949]

levend[33]: (İta./Far.) “Asker sınıfından olan kimse” [s. 1078]

manḳalay/manḳlay: (Moğ.) “Öncü kolu, askerlerin öncüsü” [s. 1089]

namūs: (Yun.) “Savaş; çekişme” [s. 1298]

nāverd: (T.) “Savaş, dövüş” [s. 1298]

nerge: (?) “Halkalamak, kuşatmak; av kuşatılarak yapılan avlama, sürek avı” [s. 1107]

nevbet: (Ar.) “Sıra ile yapılan görev, nöbet” [s. 1299]

oyun: (T.) “kin. savaş” [s.321]

petyāre: (Far.) “Kargaşa, karışıklık; gürültü; kavga” [s. 444]

san: (T.) “Ordu denetimi, ordunun komutanlar tarafından görülmesi” [s. 776]

sancış: (T.) “Karşılıklı batırma, süngüleşme” [s. 779]

sıra: (T.) “mec. ordu sırası” [s. 831]

soḳuş: (T.) “Birbirine mızrak saplama, süngüleşme” [s. 806]

süren/sürün: (Moğ.) “Savaşta topluca yapılan bağrışmalar, savaş çığlığı” [s. 808]

sürgevül[34]: (T./Moğ.) “Orduda art sürücü, artçı, dümdar, Īrān deyimiyle: Çandavul” [s. 797]

sürmişi: (Moğ.) “Savaşta topluca yapılan bağrışmalar” [s. 798]

şaġab: (Ar.) “Gürültü, kavga, kargaşa, fitne, karışıklık” [s. 1291]

şıba: (T.) “Ok yağmuru” [s. 848]

talan: (T.) “Yağma, talan” [s. 544]

talaş: (T.) “Çabalama, çalışma; çekişme, dalaş, savaş” [s. 569]

talġa/talġan/talaġan: (T.) “Yağma, talan” [s. 544]

ṭarīd: (Ar.) “Savaş, kavga” [s. 852, 1292]

tartış: (T.) “Çekişme, tartışma” [s.524]

tégiş: (T.) “Savaş, kavga, dövüş” [s. 636]

tolġama: (T.) “Pusu kurup düşmanı çevirme” [s. 616]

---

[31] Moğ. ḳomarġa (bir nesnenin iki başının yere gelmesi) ?
[32] Moğ. ḳoşiġun (askeri bölük)
[33] İta. levantino (Doğulu) / Far. lawand (Asker)
[34] Moğ. sürge-gül (art sürücü) ?

tutar atar: (T.) “Kırşılıklı vuruşma, savaşta tutup atmak” [s. 575]

üpçünlüg/öpçünlüg: (Moğ.+T.) “Silahlı” [s.259, 498]

veġā: (Ar.) “Savaş, dövüş, kavga; (patırtı, gürültü)” [s. 1122]

velvele: (Ar.) “Velvele, gürültü, patırtı, şamata, kargaşalık” [s. 1122]

yaġı/yav/yov: (T.) “Yağı, düşman” [s. 1171, 1183, 1248]

yarġu: (T.) “Kavga, çekişme; taşkınlık” [s. 1195]

yasaḳ: (Moğ.) “Halkın karşılıksız olarak padişaha gönderdiği ordu; savaş hazırlığı; savaş düzeni” [s. 1163]

yasaḳı: (Moğ.) “Ordu sınıfından olan kimse, asker” [s. 1227]

yasaḳlıġ: (Moğ.) “Ordu sınıfından olan kimse, asker”

yasıḳ: (Moğ.) “Düzensiz ve komutansız ordu” [s. 1227]

yay: (T.) “Yay bilimi:” [s. 1184]

yezek: (T./Far.) “Ordu öncüsü, askerlerin önünde giden süvari, askerin öncü bölüğü, çarkacı, keşif kolu” [s. 1227]

yitti ḳol/yiti ḳol/yitti ġol/yiti ġol: (T.) “Orduda yedi kol, yedi kanat; orduda yedi dizi, yedi alay” [s. 1219]

yortavul: (T.+Moğ.) “Ilgarla at koşturan birlik” [s. 1251]

yürüş: (T.) “Sefer, saldırı” [s. 1253]

Tablo 2. Avcılık, Askerlik, Savaş ve kargaşa İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

TEMA	**Sözcük Sayısı**
AVCILIK, ASKERLİK, SAVAŞ VE KARGAŞA İLE İLGİLİ ADLAR	**117**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 117 madde başı sözcük bulunmaktadır. Türkçe, 66, Moğolca 21, Farsça 8, Arapça 9, kökeni bilinmeyen (?) 4, Yunanca 1, Tatarca 1 sözcük bulunmaktadır. Ayrıca kökeni ile ilgili farklı görüşler olan ve tam yorum yapılamayan Türkçe/Farsça, Türkçe/Moğolca ve İtalyanca/Farsça birer sözcük de bulunmaktadır. Öte yandan 2 Türkçe+Moğolca ve 2 Moğolca+Türkçe sözcük vardır.

Grafik 2. Avcılık, Askerlik, Savaş ve Kargaşa İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

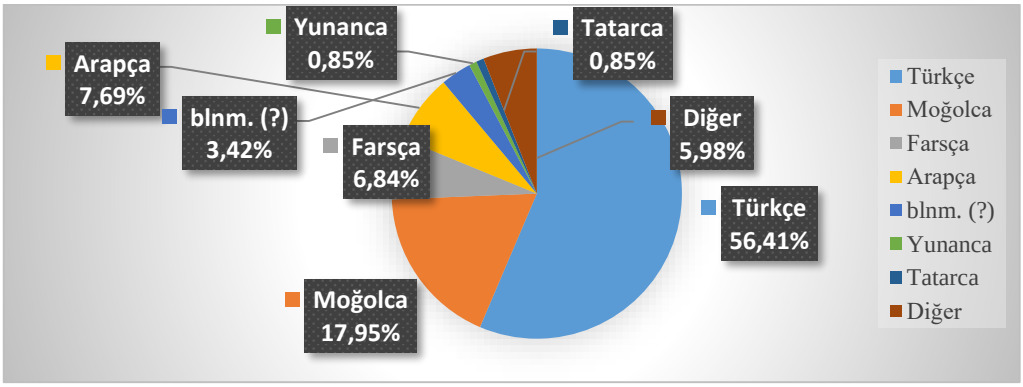

2.3. BİTKİLER İLE İLGİLİ ADLAR

2.3.1. Ağaçlar ve Ağaç Türleri İle İlgili Adlar

ābnūs: (Far.) "Ateşe atıldığında güzel kokan siyah bir ağaç, abanoz." [s. 1279]

ʻacūz: (Ar.) "Hurma ağacı." [s.1292]

arduc: (T.) "Ardıç ağacı" [s.201]

āzād: (Far.) "Bir çeşit selvi." [s. 1279]

bunduḳ[35]: (Yun.) "Fındık." [s. 456]

bütege: (T.) "Çöllerde çalı gibi yetişen bir tür bitki." [s. 468]

çiye: (?) "Vişne." [s. 717]

çam[36] **aġacı**: (Ar.+T.) "AT çam ağacı. (Şemʻ aġacı ibaresinin değiştirilmiş biçimidir. Rūm'da bulunan Ḳarṣ'ta çok bulunan bu ağaç mum gibi yandığı için bu adı almıştır.)" [s. 677]

dal: (T.) "Ağaç; söğüt ağacı." [s. 733]

dolana: (Moğ.[37]) "Orman eriği, alıç, dağ elması." [s. 741]

gez: (Far.) "Tuzlu yerlede ve ırmak kenarlarında bulunan ve odun olarak da kullanılan ılgın ağacı. (Gehrüm vilayetinde gördüğüm bu ağaç çok sağlam olup çatı direği olarak kullanılırdı.)" [s. 1003]

ırġı: (T.) "Zamkından müshil yapılan bir tür ağaç." [s. 360]

igde: (T.) "İğde." [s. 391]

---

[35] Yun. > Pontikon karion (Karadeniz cevizi)
[36] Ar. > şemʻ. Ayrıca bk. Kore. > čham-namu (meşe)
[37] Bk. KAÇALİN, *LN*: 930.

iki ḳardaş ḳanı: (T.) “AT. bir bitki adı, kardeşkanı ağacı.” [s. 393]

kāc: (Far.) “Bir çeşit çam ağacı” [s. 994]

ḳara bādām: (T.+Far.) “Kara badem. Eski bir göreneğe göre cenazenin tabutu üzerine kara badem konulurdu” [s. 922]

ḳavaḳ: (T.) “Gövdesi sağlam olan yaşlı ağaç” [s. 899]

ḳayın aġacı: (T.) “Kayın ağacı” [s. 991]

kedū-emrūd: (Far.) “Bir çeşit büyük armut” [s. 1294]

kerkav: (?) “Yaban armudu ağacına benzer ve ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç” [s. 1000]

ḳındıra: (T.) “Dikenli bir bitki, geven, keven” [s. 991]

ḳızıl tal (T.) “kızıl söğüt” [s. 987]

Kişmer: (?) “Zerdüşt’ün diktiği selvi ağacının adı” [s. 1005]

ḳoz: (Far.[38]) “Koz, ceviz” [s. 949]

müvelleh: (Ar.) “Salkım söğüt” [s. 1297]

nār-bün: (Far.) “Nar ağacı” [s. 1298]

nārven (1): (Far.) “Karaağaç, narven” [s. 1298]

nārven (2): (Far.) “Nar ağacı” [s. 1298]

örük: (T.) “Zerdali, bir tür kayısı” [s.284]

sögüd: (T.) “Söğüt ağacı” [s. 812]

süksük: (T.) “Kumlu topraklarda yetişen, kuruyunca uzun kökü topraktan dışarı çıkan ve baston yapımında kullanılan bir ağaç” [s. 800]

şeng: (Far.) “Selvi ağacı” [s. 845]

ṭaberḫūn: (Far.) “Hünnap, çiğde” [s. 1292]

taġ/taḳ: (T.) “Odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç” [s.528, 541]

tal (1): (T.) “Söğüt ağacı” [s. 540]

tāl[39] (2): (Far.) “Hind ülkesinde yetişen ve hurma ağacına benzeyen bir ağaç. Berehmenler onun yapraklarını kağıt olarak kullanırlar ve bu ağacın suyundan içki yaparlar” [s. 540]

tār/tar: (Far.) “Hurma ağacına benzer bir ağaç” [s.523]

taraŋġu/ṭaranġu: (T.) “Ilgın ağacı” [s.536]

terek/tirek: (T.) “Kavak” [s. 565, 634]

tobulġu: (Moğ.) “Kamçı sapı yapımında kullanılan bir ağaç” [s. 593]

toḳuz ton: (T.) “Dokuz kabuklu olan bir tür sert ağaç” [s. 614]

[38] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.
[39] bk. *STSİ*: 456.

vişne: (Far.[40]?) “AT. vişne” [s. 1124]

yaŋaġ/yaŋaḳ: (T.) “Ceviz” [s. 554, 1171]

yémişen: (T.) “Yemişen, alıç” [s. 1273]

yıġac: (T.) “Ağaç, tahta” [s. 1230]

yulġun: (T.) “Odun olarak da kullanılan ılgın ağacı” [s. 1264]

zād-serv: (Far.) “doğru ve düz selvi” [s. 1289]

zirik: (T.) “Sarıçalı, çobantuzluğu, kadıntuzluğu” [s. 760]

2.3.2. **Ot ve Ekin-Tahıl Türleri İle İlgili Adlar**

acrıġ: (T.) “Kuru bir otun kökü, ayrık otu, ona çayır da denir.” [s.196]

arpa : (T.) “arpa” [s.201]

ayruḳ: (T.) “AT. ayrık otu” [s.230]

baldırı ḳara: (T.) “AT. bir çeşit bitki, karabaldır, baldırıkara.” [s. 438]

başaḳ: (T.) “başak.” [s. 426, 427, 431]

béde: (T.) “Burularak kurutulan ot ve yonca, burma.” [s.501]

beküri: (T.) “AT. ban otu, uyuşturucu.” [s. 438]

boy: (T.) “Boy otu, çemen otu” [s. 483]

buġday: (T.) “Buğday.” [s. 478]

çabun/çapun[41]: (T.) “çayır, otlak”

çayır: (T.) “Bir tür ufak bitki, ayrık otu. (Acrıġ da denir.)” [s. 679]

çigin/çikin: (T.) “Yeşillik, ot” [s. 722]

çoġan: (T.) “Çöven, sabun otu.” [s. 703]

demür tikeni/témür tiken: (T.) “Üçken biçimindeki tohumu insanların giysilerine yapışan bir ot, demir dikeni.” [s. 659, 737]

ebüsün: (Moğ.) “Yulaf, ot, saman.” [s. 239]

esrār: (Ar.) “Esrar, ban otu denen uyuşturucu.” [s.248]

fesligen[42]: (Yun.) “AT. reyhan, fesleğen.” [s. 868]

firīz: (Far.) “Yonca.” [s. 1293]

ġarav/ġarġu/ġarv: (T.) “Kargı, kamış.” [s. 857, 860]

ġaz ayaġı: (T.) “Yenilen bir ot, kazayağı.” [s. 858]

---

[40] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.
[41] çabun/çapun
[42] Yun. basilikon (krala ait)

gicitgen: (T.) “Isırgan otu.” [s. 1056]

ḫaşḫāş: (Ar.) “Haşhaş, esrar.” [s. 1288]

ḫayzerān: (Far.) “Hasır ve çığ yapımında kullanılan bir tür sarı kamış, bambu, hezaren, Hint kamışı.” [s. 1288]

ılan otı: (T.) “Bir bitki adı.” [s. 397]

‘ışḳ-ı pīçān: (Ar.+Far.) “Sarmaşık.” [s. 1292]

ḳara çörek otı: (T.) “Çörek otu, ekmek üzerine serpilen bir siyah tohum” [s. 919]

ḳamış: (T.) “Kamış” [s. 879]

keklik otı: (T.) “Kekik otu” [s. 1005]

keneb: (Yun.) “Sapındaki liflerden ip yapılan bitki, kendir, kenevir” [s. 1295]

kenib: (Yun.) “Ban otu” [s. 1295]

ḳıçı: (T.) “Hardal, dövülüp yoğurda eklenen bir tür tere” [s. 978]

ḳındurġa/ḳındırġa: (Toh.) “AT. ip yapımında kullanılan bir bitki; kendir, kenevir” [s. 991]

ḳıyaḳ: (T.) “Çok küçük ve kuru ot, kuru ot kırıntısı” [s. 991]

ḳomḳaḳ/ḳamġaḳ: (T.) “Yavşana benzer bir ot” [s. 929]

ḳonuḳ/ḳonaḳ: (T.) “Bir tür darı, karaca darısı” [s. 930]

köbenek: (Moğ.) “Pamuk” [s. 1022]

körpe: (T.) “Yarı olgun ve taze yonca” [s. 1029]

ḳulan ḳuyruġı: (T.) “Bir çeşit bitki” [s. 954]

ḳūr : (Far.) “Pamuk” [s. 943]

ḳuzı ḳulaġı : (T.) “bir tür bitki, kuzukulağı” [s. 971]

löppek: (yans.) “Baklaya benzer ancak bakladan daha küçük bir tane, burçak” [s. 1079]

lūḫ: (Far.) “Hasır otu. (Ḫorāsān’da ondan kavun asılır ve Hindistān’da file yedirilir)” [s. 1078]

mamuḳ: (Far.) “Pamuk” [s. 1080]

nāl: (Far.) “Kamış” [s. 1298]

ot: (T.) “Ot, bitki” [s.260]

öleŋ: (T.) “çayır, çimen; sebze, yeşillik; yeşil ot” [s.299]

pāde: (Far.) “Çayır, otlak” [s. 432]

paḫta: (Far.) “Pamuk” [s. 446]

pancar: (Erm.) “Ebegümeci denen bitki; sebze” [s. 456]

perend: (Far.) “Yonca” [s. 1283]

perpi: (?) “Bir çeşit ot, cedvār” [s. 449]

sarmaşıḳ: (T.) “Ağaca sarılan bir bitki, sarmaşık” [s. 773]

sıġır ḳuyruḳı: (T.) “Sarı çiçekli bir bitki, sığırkuyruğu” [s. 834]

siŋirli yapraġ: (T.) “ AT. sinir otu” [s. 839]

şıbaḳ: (Moğ.) “Yavşan otu” [s. 847]

şor: (T.) “Çövene veya üzerliğe benzer tuzlu bir ot, deve otu” [s. 846]

ṭarāz: (?) “Şeker kamışı” [s. 852]

tarḫan: (Ar.) “Tarhun otu” [s. 563-564]

tarıġ/darı: (T.) “Darı” [s.532, 733]

tive tikeni: (T.) “Deve dikeni” [s. 642]

tonpuz: (T.) “Hasır yapımında kullanılan bir tür bitki” [s. 620]

toraḳ otı (1): (T.) “Kengere benzer ve yoğurda eklenip yenilen bir ot” [s. 599]

toraḳ otı (2): (T.) “AT. dereotu” [s. 599]

turmucaḳ: (T.) “Yenilebilen ve ekşimsi olan bir tür çöl bitkisi” [s. 603]

uşġun: (Far.) “Ravent türü bir bitki, uşkun, ışkın” [s.289]

üzerlik: (T.) “Üzerlik” [s.286]

yantaḳ: (T.) “Deve dikeni” [s. 1181]

yarpuz: (T.) “Yarpuz, filiskin” [s. 1153]

yasmuḳ: (T.) “Yasmık, mercimek” [s. 1165]

yavşan: (T.) “Yavşan otu, şıbaḳ” [s. 1183]

yémlik: (T.) “Bir çeşit bitki” [s. 1273]

yonca: (T.) “Yonca” [s. 1267]

yoruncġa: (T.) “Yonca” [s. 1253]

2.3.3. **Çiçekler**

āzād: (Far.) “bir çeşit süsen” [s.1279]

beg börki: (T.) “AT. horozibiği çiçeği.” [s. 453]

çiçek: (T.) “Çiçek.” [s. 712]

gelincek çiçegi: (T.) “AT dağ lalesi, anemon.” [s. 1006]

gül-i nā-fermān: (Far.) “Açık mor renkli bir çiçek türü.” [s. 1295]

gün çiçegi: (T.) “AT. gün çiçeği, günebakan, ayçiçeği.” [s. 1044]

ḥamā: (Ar.) “Siyah çiçek.” [s. 725]

kāzī: (?) “Güzel kokulu bir çiçek türü” [s. 1294]

ḳızalaḳ: (T.) “Lale, gelincik çiçeği” [s. 926]

sūsen-i āzād: (Far.) “Beyaz süsen” [s. 1291]

şeb-reng: (Far.) “Sarıya çalan siyah bir çiçek, yaban gülü” [s. 843]

tāc-ḫurūs: (Far.) “Horozibiği çiçeği” [s. 1284]

verd: (Ar.) “Çiçek; gül” [s. 1122]

2.3.4. **Meyve ve Yemişler**

aġac ḳavunı: (T.) “AT. turunç.” [s.209]

bögürtgen: (T.) “Böğürtlen.” [s. 480]

cégirdek: (T.) “Orman iğdesi.” [s. 722]

çatlaġuc: (T.) “Sakız ağacının meyvesi.” [s. 672]

çilek/çigelem: (T.) “Çilek.” [s. 723]

çoġan: (T.) “Yeni olmuş erik veya kayısı.” [s. 703]

dögülek/dügülek: (T.) “Olgunlaşmamış kavun, kelek.” [s. 745]

enbe/enbā: (?) “Hindūstān’da yetişen, küçük kavuna benzer bir meyve. Hindūstān’da yetişen, şeftaliye benzeyen ve turşusu yapılan bir tür meyve.” [s.254]

erük: (T.) “Zerdali, bir tür kayısı.” [s.247]

ḳara yimiş: (T.) “Karayemiş, bir çeşit meyve” [s. 925]

ḳaramuḳ: (T.) “Vişneye benzer kırmızı bir meyve” [s. 925]

ḳarpuz: (Far.) “Karpuz” [s. 916]

ḳavun: (T.) “Kavun” [s. 916]

luça: (?) “Bostan eriği” [s. 1079]

şemāme: (Ar.) “Güzel kokulu bir tür küçük kavun, şamama” [s. 844]

tüynek: (Moğ.) “Yarı olgunlaşmış kavun, kelek” [s. 621]

yémiş: (T.) “Yemiş, meyve” [s. 1273]

2.3.5. **Sebzeler**

bögrülce: (T.) “AT. fasulye, böğrülce, börülce.” [s. 479]

biber[43]: (Skr.) “AT. biber.” [s.500]

ferise: (Yun.) “AT. pırasa.” [s. 865]

ḫām: (Ar.) “Turp.” [s. 1287]

isti ot: (T.) “Biber.” [s.352]

ḳabaḳ/ḳabaġ: (T.) “Kabak” [s. 876]

[43] piper < Lat. / peperi < Yun. < pippali Skr.

keşir: (Far.[44]) “Havuç” [s. 1004]

pancar: (Erm.) “AT. pancar” [s. 456]

soġan: (T.) “Soğan” [s. 804]

şeng: (Far.) “Tohumluk hıyar” [s. 845]

tere: (Far.) “Bir tür bitki, pırasa” [s. 565]

ternek: (T.) “Bir tür salatalık, hıyar” [s. 566]

yir köki: (T.) “Havuç” [s. 1226]

2.3.6. **Şifalı/Zararlı Bitkiler**

ḳarġa büken: (T.) “AT. Kargabüken” [s. 889]

yılan otı: (T.) “Suyu panzehir olarak kullanılan bir ot” [s. 1240]

2.3.7. **Bitkilerle İlgili Diğer Adlar**

āb-keş: (Far.) “Ağaç yapraklarının damarları.” [s. 195, 1279]

‘āme: (Far.) “Biçilen mahsul demeti” [s. 1292]

boġurdaḳ: (T.) “Yeni çıkmış başak.” [s. 466]

buġdaḳ/boġdaḳ: (T.) “Ağaç gövdesinde olan boğum, ağaç budağı.” [s. 478]

burcalıḳ/burçalıḳ: (T.) “Çöl lalesinin soğanı.” [s. 473]

burma: (T.) “Hayvanların kışın yemesi için yazın yaş iken burularak kurutulan ot demeti.” [s. 474]

bursu: (T.) “Hayvanların kışın yemesi için yazın burularak kurutulan ot, burma.” [s. 474]

buta: (Far.) “Bitki; fidan; (boyu kısa olan dallı ve yapraklı ağaç; çalı).” [s. 457]

cendere: (Far.) “Ağacın yontulmamış gövdesi” [s. 690]

çégirdek: (T.) “Meyve çekirdeği.” [s. 722]

çigildem: (T.) “Lale soğanı.” [s. 722]

çigit: (T.) “Çiğit, pamuk çekirdeği.” [s. 722]

çil: (T.) “AT. tahıl yığını.” [s. 688]

çögür: (T./Moğ.) “Diken.” [s. 693]

çöpür: (T.) “Sık orman.” [s. 698]

çubuḳ: (Far.) “Çubuk, ince dal.” [s. 698]

[44] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

dünbül: (?) “Olgunlaşmamış meyve veya tahıl.” [s. 746]

ékin: (T.) “Ekin, tarım.” [s. 384]

ġāb: (Ar.) “Orman, aslan meşeliği.” [s. 858]

gerge/kerge: (T.) “Alaçığın çevresini örten ağaçlar.” [s. 1000]

ẖanca: (?) “İnce dal, ağacın ince dalı.” [s. 729]

hīme: (Far.) “Odun.” [s. 1131]

irkiştek: (T.) “Hurma ve iğde gibi meyvelerin yuvarlak ve uzun çekirdeği. (Yassı çekirdeğe ise Sınġraḳ denir.)” [s. 361]

ḳabuzaġ/ḳabuġ/ḳabuḳ: (T.) “Kabuk” [s. 879, 913, 917]

ḳaḳşal: (T.) “Kağşak, kuru odun” [s. 893]

ḳaramuḳ: (T.) “Tarlada buğday aralarında biten siyah bir tohum, karamuk” [s. 925]

ḳav/ẖav: (T.) “Kav, çakmağı ateşleyen madde” [s. 730, 899]

kemirte: (T.) “Olgunlaşmamış kayısı” [s. 1007]

ḳılçıḳ/ḳıltıḳ: (T.) “Çeltik veya arpa tanelerinin başında bulunan sivri dikenler, başak kılçığı” [s. 990]

ḳırtış: (T.) “Kök” [s. 979, 984]

ḳırtış: (T.) “Kök biçiminde olan yeni çıkmış bitki” [s. 979]

ḳoruḳ/ḳorıḳ: (T.) “AT. koruk, olmamış üzüm” [s. 922]

ḳök: (T.) “Ağaç kökü” [s. 1011, 1035]

körek: (T.) “Pamuk kozası” [s. 1030]

kötük: (T.) “Kalın ağaç gövdesi, kütük” [s. 1036]

ḳulavuz[45]: (Kum./Sogd.) “Tahıl tanelerinin başağın ucundan dışarı çıkması” [s. 928]

lök: (Far.) “AT. boyacılıkta kullanılan Hint zamkı, lük, lök” [s. 1078]

mayuḳ: (T.) “Meyve veya tomurcuğun üzerindeki kabuk” [s. 1083]

méşe: (Far.) “Orman” [s. 1100]

möcene: (?) “Badem veya kayısı gibi meyvelerin çekirdeğinin içi” [s. 1091]

otun: (T.) “Odun” [s.317]

örgesün (Moğ.) “Diken” [s.283]

palal: (?) “Ekinin sapı, saman” [s. 453]

poçaġ: (T.) “İçi yenilip kabuğu bırakılmış karpuz veya kavun dilimi” [s. 865]

pūde: (Far.) “Kav, yakmak için kullanılan çabuk tutuşan çürük ağaç; çürük” [s. 1283]

salḳum: (T.) “Salkım” [s. 776]

[45] Kuman. kalauz / Sogd. kulabuz

saman: (T.) "Saman" [s. 771]

sapaġ: (T.) "Yaprağın sapı" [s. 769]

sınġraḳ: (T.) "Şeftali ve kayısı gibi meyvelerin yassı çekirdeği" [s. 839]

sök: (T.) "Kabuğu çıkarılmış darı" [s. 809]

su yosunı[46]: (T.+Lat?) "AT. su yosunu" [s. 817]

şıbaḳ: (Moğ.) "Ev damının üzerini örtmek için kullanılan çalı çırpı veya ince ağaç dalları" [s. 847]

tal: (T.) "Dal, budak" [s. 540]

tala: (Moğ.[47]) "Göveri, yeşillik, sebze" [s.529]

tenbūl: (Far.) "Hindistān'da yenilen güzel kokulu bir yaprak" [s. 571, 1285]

térim: (T.) "Ekin biçildikten sonra tarlada kalan başaklar" [s. 637]

tiken: (T.) "Diken" [s. 647]

toḫmiyāne: (Far.) "Tohum; tohumluk" [s. 1284]

tutaşturuḳ: (T.) "Ateş yakmaya yarayan çalı çırpı, tuturuk" [s. 595]

tutruḳ: (T.) "Ateş yakmaya yarayan çalı çırpı, tuturuk" [s. 588]

yafraġ/yapraġ/yapurġaġ: (T.) "Yaprak" [s. 1164, 1199]

yüsek: (T.) "Yosun" [s. 1256]

zümürrüd-reng: (Ar.+Far.) "kin. dövülmüş ban otu" [s. 1290]

Tablo 3. Bitkiler İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

BİTKİLER İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Ağaç ve Ağaç Türleri	48	20,96
Ot ve Ekin-Tahıl Türleri İle İlgili Adlar	73	31,88
Çiçekler İle İlgili Adlar	13	5,68
Meyve ve Yemişler	17	7,42
Sebzeler	13	5,68
Şifalı/Zararlı Bitkiler	2	0,87
Bitkilerle İlgili Diğer Adlar	63	27,51
TOPLAM	**229**	**100**

[46] su + Lat. usnea (yosun) ?

[47] bk. RÄSÄNEN, *VEWT*: 458.
Ayrıca bk. STAROSTIN-DYBO-MUDRAK, *EDAL*: 1396-1397.
Ayrıca bk. CAFEROĞLU, A. (1954). "Azerbaycan ve Anadolu Ağızlarındaki Moğolca Unsurlar." *TDAY-Belleten 1954*. s. 1-10.

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 229 madde başı sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 48'i ağaçlar ve ağaç türleri ile ilgili, 73'ü ot ve ekin-tahıl türleri ile ilgili, 13'ü çiçekler ile ilgili, 17'si meyve ve yemişler ile ilgili, 13'üsebzeler ile ilgili, 2'si şifalı/zararlı bitkiler ile ilgili ve 63'ü bitkiler ile ilgili diğer adlardır.

Bunlardan Türkçe 136, Farsça 45, Moğolca 9, Arapça 10, kökeni bilinmeyen (?) 12, Yunanca 5, Ermenice 2, Toharca 1, Sanskritçe 1 ve 1 yansıma sözcük bulunmaktadır. Ayrıca kökeni ile ilgili farklı görüşleri olan ve tam yorum yapılamayan Kumanca/Soğdca ve Türkçe/Moğolca birer sözcük bulunmaktadır. Bunlar haricinde Arapça+Türkçe, Türkçe+Farsça, Türkçe+Latince ve Arapça+Farsça 2 sözcük vardır.

Çağatay toplumunda, bitki adları kullanımı yaygındır. Bu da toplumun doğayla iç içe olduğu ve yaşadığı coğrafyayı, doğayı ve bitkileri ne kadar iyi tanıdıklarının kanıtıdır.

Grafik 3. Bitkiler İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

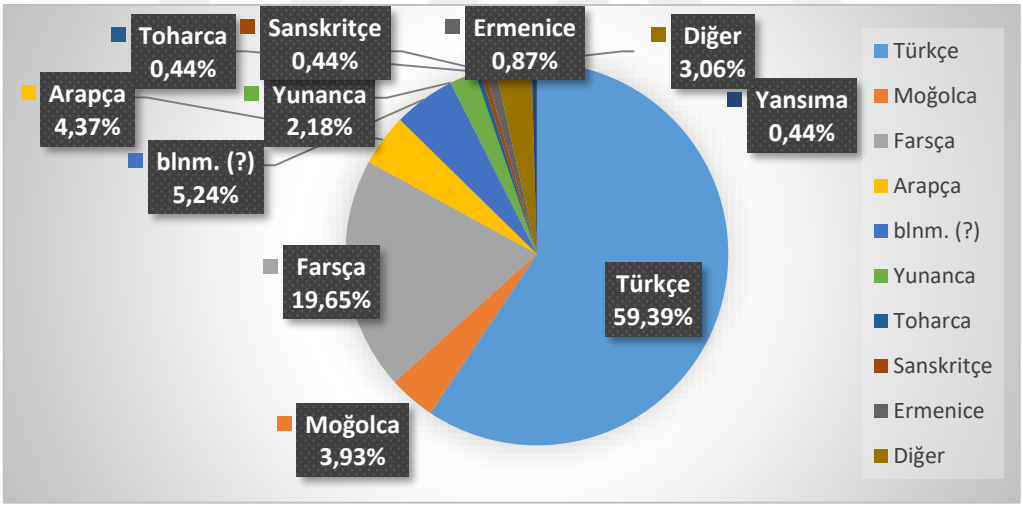

2.4. HAYVANLAR İLE İLGİLİ ADLAR

2.4.1. Ehli Hayvanlar

'acūz[48]**:** (Ar.) "at; deve; köpek; erkek sığır; dişi sığır." [s. 1292]

aġ buġa/aġ buḳa: (T.) "İnek ve kömüş türünden olan beyaz erkek sığır." [s.209]

[48] Sözcük çok fazla anlama geldiği için alt başlıklarda kapsadığı anlamlar tek bir madde ile verilmiştir.

at: (T.) “at (hayvan)” [s.183, 187, 210, 233]

ayġır: (T.) “aygır at” [s.184]

ayrıc: (T.) “iki hörgüçlü deve, erkek deve, buğra, buğur” [s.179]

beserek/biserek (Moğ.) “Güçlü ve melez deve, beserek.” [s. 784]

bota: (T.) “deve yavrusu, potuk.” [s. 489]

buġur: (T.) “İki hörgüçlü deve, buğur, buğra.” [s. 460]

cüng: (?) “Henüz yük vurulmamış genç deve.” [s. 705]

çal: (T.) “Deve yavrusu” [s. 676]

enük/énük: (T.) “AT. köpek ve yabanıl hayvanların yavrusu, enik.” [s.255, 370]

esb: (Far.) “At.” [s. 1281]

ḫacaŋ[49]**:** (Ar.?) “At.” [s. 1287]

ḫacır: (T.) “Katır.” [s. 728]

ḫāl: (Ar./Far.) “Büyük deve; siyah erkek deve.” [s. 1287]

ḫalama: (T.) “Kuzu; keçi yavrusu, oğlak.” [s. 728]

ḫudük/ḫodük[50]: (Erm./Far.) “Eşek yavrusu, sıpa.” [s. 729]

ilçigen: (Moğ.) “Eşek.” [s. 397]

inek: (T.) “İnek.” [s. 374]

ingen: (T.) “Deve; dişi deve.” [s. 406]

işek: (T./Moğ.) “Eşek.” [s. 372]

it: (T.) “İt, köpek.” [s.348, 398]

ḳoduḳ: (Far.) “Yaban eşeğinin yavrusu; eşek yavrusu, sıpa” [s. 941]

ḳoy: (T.) “Koyun” [s. 967]

ḳoyun: (T.) “koyun” [s. 959]

köpek: (T.) “Köpek” [s. 1019]

kösem: (T.) “AT. sürünün önünde giden keçi, kösem, kösemen” [s. 1034]

ḳuç/ḳoç: (T.) “Dövüşçü ve boynuzlu koyun, koç” [s. 970]

ḳuçḳar/ḳoçḳar: (T.) “Erkek koyun, koç, koçkar” [s. 937]

küçük: (T.) “Köpek yavrusu” [s. 1027]

lāde: (Far.) “Dişi köpek” [s. 1076]

lök: (Far.) “Bir tür deve, lök” [s. 1078]

müşük: (Far.) “Kedi” [s. 1092]

[49] Ar. ḥiṣān (at, beygir)
[50] Far. gūdek (küçük) / Erm. hortik (keçi, deve, at vb. yavrusu, sıpa)

oġlaḳ: (T.) “Dört aylık keçi yavrusu” [s. 289]

oḫşuḳ: (T.) “Bir yaşında olan kısa tüylü yük devesi” [s.277]

öçkü: (T.) “Keçi” [s.268]

puḫtī/buḫtī: (Ar.) “Deve” [s. 446]

rāk: (Far.) “Koç, savaşçı koyun” [s. 755]

seyis: (Ar.) “Sürünün önünde giden keçi” [s. 765]

sıġır: (T.) “İnek, sığır” [s. 821]

soḳum: (T.) “Yemek için kesilen hayvan” [s. 807]

ṭana: (Skr.) “İki yaşındaki buzağı, iki yaşındaki dana. Bir yaşındakine başmaḳ denir” [s. 851]

ṭay: (T.) “Bir veya iki yaşındaki at yavrusu” [s. 851]

taylaḳ: (T.) “Üç yaşındaki deve” [s. 543]

tazı: (Far.[51]) “Av köpeği, tazı” [s.526]

tekāver: (Far.) “At” [s. 567]

teke/tekke: (T.) “Erkek keçi, teke” [s. 568]

tive: (T.) “Deve” [s. 652]

torum: (Moğ.) “Dorum, torum, iki yaşındaki deve yavrusu. (bir yaşı olana köşek/köşelek, üç yaşı olana da taylaḳ denir)” [s. 592]

tūrā: (Jend ü Pājend) “inek” [s. 573]

ūt : (Hind.) “Deve” [s.261]

yaman: (Moğ.) “Keçi” [s. 1180]

yikrān: (Far.) “At” [s. 1299]

2.4.2. **Yabani Hayvanlar**

‘acūz[52]: (?) “aslan; tilki; kurt; çakal.” [s. 1292]

alab arsalan/alıp arslan: (T.) “yeleli ve büyük aslan, yiğit aslan” [s. 216, 252]

alṭayı/altayı[53]: (Moğ.) “Derisinden kürk yapılan kızıl tüylü ve kedi büyüklüğünde bir hayvan” [s.252]

---

[51] bk. CLAUSON, Senglax: 102.

[52] Sözcük çok fazla anlama geldiği için alt başlıklarda kapsadığı anlamlar tek bir madde ile verilmiştir.

[53] KAÇALİN, *LN*: 134.

ārām: (T.) "beyaz ceylanlar" [s.237]

as: (Far.) "AT. gelincik denilen başı ve kuyruğu siyah ve derisi çok yumuşak olan bir tür beyaz hayvan, as, kakım, ermin" [s.193]

aşlan/aslan/arslan/arsalan: (T.) "AT. aslan" [s.207, 219, 242]

ayıḳ/ayıġ: (T.) "ayı" [s.233]

ayraġ: (T.) "erkek dağ keçisi" [s.199]

badaḳ: (T.) "Kötü kokan bir hayvandır. Aslan onun kokusundan nefret eder. Kertenkele ile düşmandır." [s. 447]

bars: (Far.?[54]) "Kaplandan daha küçük, atlayan ve evcilleştirilip avlanmakta kullanılan bir hayvan, pars." [s. 423]

biçin[55]: (Çin./Far.) "Maymun." [s. 501, 1221]

borsuḳ: (T.) "Küçük köpek büyüklüğünde olan, vurdukça semiren ve kürkünden yararlanılan bir hayvan, vaşak." [s. 467]

böltü böri/bölte böri: (Moğ.+T.) "Sırtlan, yeleli kurt." [s. 482]

böri: (T.) "Kurt." [s. 458, 475]

buġa: (T.) "Boğa, erkek dağ sığırı." [s. 457]

buġu: (T.) "Erkek ceylan; erkek dağ sığırı." [s. 452]

būḳalemūn: (Yun.) "Renk değiştiren bir kuş türü, hindi." [s. 1282]

bulġan: (Moğ.) "Samur." [s. 477]

burcın/borcın: (Moğ.) "Dişi ceylan." [s. 474]

cılġava: (Slav.) "Derisinden kürk yapılan kızıl tüylü ve kedi büyüklüğünde bir hayvan, altayı/alṭayı, cılkava." [s. 723]

cibir: (T.) "Dağ keçisi." [s. 717]

ciren: (Moğ.) "Ceren, ceylan." [s. 682]

çaḳal[56]: (Skr.) "Çakal." [s. 675]

çemen/çemender: (Far.) "Gevşek ve ağır yürüyen hayvan." [s. 688]

çil: (T.) "AT. çil, dağ tavuğu. (Bu kuşu İrevān'da gördüm.)" [s. 688]

çuna: (Moğ.) "Çakal." [s. 706]

çurpa: (Moğ.) "Domuz yavruzu." [s. 701]

---

[54] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.
Ayrıca bk. ÖLMEZ, M. (1997). Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler 2". *Türk Dilleri Araştırmaları*. İstanbul, C. 7, s. 175-186.

[55] būzīna < Far. / fei-shen < Çin.
Ayrıca bk. ÖLMEZ, *a.g.m., s.* 179.

[56] Far. şaġāl < Skr. şrigāla

deletü/deltü/döltü: (Moğ.) “Sırtlan, yeleli kurt.” [s. 740]

fenek: (?) “Karsak, derisinden kürk yapılan bir hayvan.” [s. 868]

ġazāl: (Ar.) “Ceylan.” [s. 1293]

giyig: (T.) “Ceylan.” [s. 1057]

göbek sarıġ: (T.) “Derisinden kürk yapılan sarı tüylü ve kedi büyüklüğünde bir hayvan.” [s. 1021]

gürze: (Far.) “Fare.” [s. 1000]

gürci: (Far.) “Köpek yavrusu.” [s. 959, 1029]

hona: (Moğ.) “Erkek ceylan.” [s. 1129]

hüzebr: (?) “Aslan.” [s. 1127]

ımġa: (Moğ.) “Dağ keçisi.” [s.344]

ḳaban: (Moğ.) “Erkek domuz” [s. 878]

ḳandaġay: (T.) “Kömüşten daha büyük bir tür ceylan” [s. 930]

ḳaplan: (T.) “Kaplan” [s. 916]

ḳara ḳulaġ: (T.) “Karakulak, kediden daha büyük olan bu hayvan arslanın arkasından giderek gördüğü avı ona bildirir. Arslan da yemeğin artığını ona bırakır” [s. 921]

ḳarsaḳ: (T.) “Rus ve Türk ülkelerinden getirilen, derisi alaca olan ve sincaptan büyük bir hayvan, karsak” [s. 888]

kepī: (Hind.) “Maymun” [s. 996]

kerek: (Far.[57]?) “Bıldırcın” [s. 1000]

kerg: (Far.) “Gergedan” [s. 1294]

kevzen/küzen: (Moğ.) “Gelincik denen hayvan” [s. 993]

ḳızıl tülkü: (T.) “Derisinden kürk yapılan bir hayvan, kızıl tilki” [s. 987]

kiş: (T.) “Derisinden kürk yapılan bir hayvan, samur” [s. 1054]

ḳoṭas: (?) “Kuyruğu bayrak başına veya atın boynuna takılan bir deniz öküzü; başka bir görüşe göre Ḫaṭā ile Hindūstān dağları arasında bulunan bir öküzdür” [s. 927]

ḳoyan: (T.) “Tavşan” [s. 969]

ḳulan: (T.) “Yaban eşeği” [s. 937]

ḳunduz: (T.) “Kunduz, derisi değerli olan ve taşağı ilaçlarda kullanılan su köpeği” [s. 930]

maral: (Moğ.) “Dişi ceylan, maral” [s. 1086]

meken: (T.) “Kömüşten daha büyük bir tür ceylan” [s. 1088]

mikçin/miçkin/migeçin: (Moğ.) “Dişi domuz” [s. 1101]

[57] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

mūr: (?) “Köpek veya kurt büyüklüğünde ve yüzü insana benzer bir vahşi hayvan” [s. 1095]

ötege: (Moğ.[58]) “Ayı” [s.262]

pīl: (Far.) “Fil” [s. 1284]

rāsū: (?) “Küçük bir hayvan, gelincik” [s. 755]

seg-lābī: (Far.) “Kunduz, su köpeği” [s. 1290]

sıçḳan: (T.) “Sıçan, fare” [s. 784]

sırtlan: (T.) “Sırtlan, yeleli kurt; sırtlana benzer melez bir hayvan” [s. 829]

sirke/serke: (Moğ.) “Erkek dağ keçisi” [s. 772, 831]

soġun/suġun/suyġun: (T.) “Bir tür dağ sığırı, geyik, sığın” [s. 805, 817]

suġaḳ: (T.) “Boynuzlarından bıçak sapı yapılan bir tür büyük ve pürüzsüz geyik” [s. 805]

tavuşḳan: (T.) “Tavşan” [s. 541]

tiyin: (T.) “Değin, sincap” [s. 649, 916]

tolay (Moğ.) “Tavşan” [s. 616]

toŋuz: (T.) “Domuz” [s. 582]

tūre: (?) “Çakal” [s. 573]

tülkü: (T.) “Tilki” [s. 604]

yıġınt/yaġan[59]: (Moğ.) “Fil” [s. 1233]

yolbars: (T.) “Aslandan daha büyük, onunla aynı renkte, uzun bıyıklı, çizgili ve daha çok Ḫˇārezm ile Aral bölgesinde bulunan bir hayvan; kaplan” [s. 1263]

yumran: (T.) “Fare, sıçan” [s. 1265]

yūz: (Far.) “Çita” [s. 1247]

zerāfe: (Ar.) “Zürafa. (Bu hayvana deve-inek-kaplan da denir)” [s. 1289]

2.4.3. **Kuşlar**

aġac delegen: (T.) “AT. ağaçkakan kuşu.” [s. 209]

aḳ sonḳar: (T.) “Şahin, çarġ (çakırdoğan) ve baḥrì cinsinden bir çeşit atmaca kuşu” [s. 178]

ala böke: (T.) “bir çeşit ördek” [s. 214]

alma baş: (T.) “ördek türünden bir kuş” [s. 220]

anḳud/anḳut: (T.) “kazdan daha küçük ve ördekten daha büyük olan bir tür su kuşu, angut” [s. 254, 857]

[58] bk. GÜLENSOY, T. (1974). “Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca-Türkçe Müşterek Kelimeler Üzerine Notlar.” *Türkoloji Dergisi*, 6(1), s. 235-260.

[59] Moğ. caġan (fil)

‘arūsek: (Far.) “sabaha kadar öten bir kuş” [s. 1277]

bağlanḳar/bağlan ḳaz: (T.) “Kırmızı bir kaz, baklan.” [s. 452]

bağrı ḳara: (T.) “Güvercin büyüklüğünde olan bir çeşit kuş.” [s. 421]

baṭ: (Ar.) “Kaz.”

bay ẖatun: (T.+Sogd.) “Baykuş.” [s. 429]

bayġu/pıġu: (T.) “Atmaca türünden yırtıcı bir kuş.” [s. 507]

bayġuş/bayḳuş: (T.) “Baykuş.” [s. 438]

bednüs/bedenüs[60]: (Yun.) “Horoz.” [s. 447]

béli bağlı: (T.) “Doğana benzer bir kuş.” [s.508]

bezek: (T.) “Bir çeşit kuş.” [s. 450]

boyun buran: (T.) “AT. ibikli ve kırmızıya çalan yeşil renkli bir kuş, şakrak kuşu.” [s. 484]

bozlaġ: (T.) “Turaç ve sülün kuşunun dişisi.” [s. 464]

buġdayıḳ: (T.) “Hüma, talih kuşu, devlet kuşu.” [s. 466]

burçın/borçın: (Moğ.[61]) “Dişi ördek.” [s. 474]

bübüş: (yans.) “Çavuş kuşu, ibibik, hüthüt.” [s. 464]

büdine/bödene[62]: (Moğ.) “Bıldırcın. (Kerek de denir.)” [s. 472]

bürgüt: (Moğ.) “Karakuş, kartal, tavşancıl.” [s. 459]

cır: (T.) “Topluca uçan bir kuş.” [s. 718]

cürre: (Far.) “erkek doğan kuşu; ak doğan, beyaz doğan” [s. 683]

çaḳır ḳanat: (T.) “Bir tür ördek, çakırkanat.” [s. 664]

çalaġan: (T.) “Çaylak kuşu.” [s. 1107]

çalay: (T.) “Fare ile beslenen kuş.” [s. 676]

çarġ/çarẖ: (T.) “Bir tür siyah gözlü atmaca kuşu, çakırdoğan.” [s. 682]

çekāvek: (Far.) “Toygar kuşu.” [s. 685]

çuġurcuġ/çoġurcuḳ: (T.) “Çoğurcuk, sığırcık, çekirge kuşu.” [s. 703]

çūk: (Far.) “Bir kuş adı.” [s. 699]

çupan aldatan/çopan aldatan: (Far.+T.) “Çobanaldatan kuşu.” [s. 698]

çupan ḳuşı/çopan ḳuşı: (Far.+T.) “Serçeden küçük sarıya çalan mavi bir kuş.” [s. 698]

çupçuḳ: (T.) “Serçe.” [s. 695]

çurpa: (Moğ.) “Sülün kuşunun yavrusu” [s. 701]

---

[60] Yun. > petenos

[61] bk. LESSING, *MTS*: 193.
Ayrıca bk. RÄSÄNEN, *VEWT*: 81.
Ayrıca bk. DOERFER, *TMEN*, 1: 221.

[62] bk. NAGY, *a.g.m.*, *s.* 141.

çürege: (Moğ.) “Bir tür ördek.” [s. 699]

daḫsar: (?) “Kırmızı renkli erkek serçe.” [s. 735]

dāl: (Far.) “Kartal.” [s. 733]

ét ḳanat: (T.) “Gece kuşu, yarasa.” [s.349]

fere: (Ar.) “Turaç ve keklik gibi kuşların yavrusu.” [s. 867]

ferik: (Ar./Erm.) “Tavuk yavrusu, piliç, ferik.” [s. 867]

ferise: (?) “Yeşil karga.” [s. 865]

goŋ/koŋ: (Moğ.) “Karakarga, kuzgun.” [s. 863, 955]

gög ḳarġa: (T.) “Yeşil karga.” [s. 1036]

gözel: (T.) “Keklik.” [s. 1032]

ḥaḳ ḳuşı: (Ar.+T.) “Bir tür baykuş, hak kuşu, ishak kuşu.” [s. 725]

ḥaḳ-gūy: (Ar.+Far.) “İshak kuşu, hak kuşu.” [s. 1286]

hezār: (Far.) “Bülbül.” [s. 1128]

hüpüşek: (T.) “Çavuş kuşu, ibibik.” [s. 1130]

ıtavun: (Moğ.[63]) “Keklik.” [s.349]

ilbesün: (Moğ.[64]) “Bir tür ördek.” [s. 386]

itelgü: (Moğ.) “Çarġ kuşu (çakırdoğan) .” [s.348]

ḳacır (Moğ.) “kerkes, akbaba. (Bir günde iki bin fersahtan fazla kateden bu kuşun çocuğu safrana bulaştırılınca, onun sarılık hastalığına yakalandığını sanarak bir günde bu mesafeyi katedip Serendīb’den sarılık hastalığı taşını getirmiştir)” [s. 875]

ḳara ḳuş: (T.) “Karakuş, kartal, bürgüt, tavşancıl” [s. 921]

ḳara tavuġ: (T.+Moğ.) “Karatavuk, kumru büyüklüğünde siyah bir kuş” [s. 919]

ḳarçıġay: (Moğ.) “Doğan, yırtıcı kuş” [s. 913]

ḳarġa: (T.) “Karga” [s. 888]

ḳarḳara: (Moğ.) “Turnaya benzer bir kuş, karkara” [s. 869]

ḳarluġac/ḳarlavac/ḳarluvac: (T.) “Kırlangıç” [s. 874]

ḳartal: (T.) “AT. Kartal, bürgüt, Īrān’da karakuş denir” [s. 883]

ḳaşḳaldaḳ: (T.) “Siyah renkli bir ördek türü” [s. 891]

ḳayġuluḳ ḳuş: (T.) “Baykuş; balaban kuşu” [s. 909]

ḳazalaḳ: (T.) “Toygar kuşu” [s. 893]

keklik: (T.) “Keklik” [s. 1005]

---

[63] bk. EREN, *a.g.m., s.*180.

[64] bk. BARUTÇU-ÖZÖNDER, F. S. (1999). “İlbesün Kelimesi Üzerine.” *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*. Ankara, s. 147-150.

key: (Far.) “Kartala benzer yırtıcı bir kuş” [s. 1071]

ḳıl ḳuyruḳ: (T.) “Sürü ile uçan ve bağrı karaya benzer bir kuş” [s. 990]

ḳırġu: (T.) “Atmaca kuşu” [s. 920]

ḳırġavul: (Moğ.) “Sülün kuşu” [s. 923]

ḳız ḳuşı (1): (T.) “Kumru büyüklüğünde, boynu sarı ve beyaz, kanatları sarı bir kuş” [s. 927]

ḳız ḳuşı (2): (T.) “AT. Yeşil ve başı sorguçlu bir kuş, kız kuşu” [s. 927]

ḳızıl (1): (T.) “Nūrī denen ve papağana benzer kızıl renkli bir kuş” [s. 983]

ḳızıl (2): (T.) “Bir tür atmaca kuşu, bir tür doğan.” [s. 983]

ḳızıl ayaḳ: (T.) “Daha çok sularda ya da çevresinde bulunan uzun kırmızı bacaklı ve beyaz renkli bir kuş” [s. 986]

ḳoṭan/ḳutan/ḳuṭan[65]: (Manç-Tung.) “Pelikan, kaşıkçı kuşu, saka kuşu, kutan” [s. 927, 940]

ḳoy ḳuşı: (T.) “Serçeden küçük bir kuş” [s. 969]

kökenek: (T.) “Doğana benzer bir avcı kuş” [s. 1035]

köpelek: (T.) “Yarasa” [s. 1024]

köykenek: (T.) “Atmacaya benzer bir avcı kuş” [s. 1045]

ḳu: (T.) “Kuğu, tüyleri yumuşak bir su kuşu” [s. 962]

kūf: (Far.) “Baykuş” [s. 1295]

ḳuş : (T.) “Kuş” [s. 947]

ḳuzġun: (T.) “Kuzgun, büyük karakarga” [s. 950]

laçın: (T.) “Şahin” [s. 1076]

lūçe: (?) “Keklik büyüklüğünde (hindiye benzer) çeşit çeşit renkli bir kuş” [s. 1296]

māġ: (Far.) “Başı, kuyruğu ve kanatlarının uçları aynı renkte olan bir tür güvercin; siyah renkli bir su kuşu, ḳaşḳaldaḳ” [s. 1083]

medfūn: (Ar.) “Hindūstān’da papağan büyüklüğünde ve kanatları çeşit çeşit renkli bir kuş” [s. 1296]

mūsīce: (?) “Üveyiğe benzer bir kuş; kumruya benzer bir kuş; bahçelere zarar veren bir kuş, kuyruksallayan; dağ kırlangıcı” [s. 1091]

mūsīḳār: (Far.) “Gagasındaki deliklerden rüzgâr estikçe türlü sesler çıkan bir kuş, musikar. (musiki de buradan gelmektedir; mıskal, musikar)” [s. 1095]

nāl: (Far.) “Küçük bir kuş türü” [s. 1298]

nūrī: (?) “Papağana benzer kızıl renkli bir kuş” [s. 983]

[65] Manç-Tung. ḳotan (saka kuşu) > Moğ. ḳoṭan (saka kuşu)

nutuḳçı[66]: (Moğ.) "Çalaġan (çaylak) kuşuna benzer başı tüysüz bir kuş, daz ḳara kuşu" [s. 1107]

oḳar: (T.) "Fārsī'de küleng denen bir kuş (turna kuşu). (Bu kuşun tüyleri başlığa takılır) [s.276, 291]

ötlügen: (T.) "Güzel sesli siyah bir kuş, ötleğen. (Fārsī'de sār ve sāreng denir)" [s.262]

saḳızġan: (T.) "Saksağan, alacakarga, alakarga" [s. 771]

sancar: (T.) "Bir avcı kuş adı" [s. 788]

sandalac/sandılac/sandulac: (?) "Bülbülden daha büyük, erkeği yeşil dişisi sarı, kuyruğu uzun bir küçük kuşun adı" [s. 788]

sanġurçuḳ/sıġırçuḳ: (T.) "Sığırcık, çoğurcuk, çekirge kuşu" [s. 788]

sanḳur/sonḳur/sonḳar/şonḳar[67]: (Moğ.) "Çakırdoğan cinsinden bir avcı kuş, sungur. (Şonḳar adıyla da bilinen bu kuşun iki türü var: aḳ sonḳur, ḳara sonḳur)" [s. 789, 793, 845]

sanduvac[68]: (Sogd.) "Bülbül" [s. 788]

sarıça: (T.) "Avcı bir kuş" [s. 773]

sarıġ ḳuş: (T.) "Bir tür baykuş" [s. 773]

sārī/sār: (Far.) "Siyah ve benekli bir kuş, sığırcık" [s. 773]

sıġırçın: (T.) "Sığırcık, çoğurcuk, çekirge kuşu" [s. 834]

sona: (Moğ.) "Erkek ördek, suna" [s. 806, 815]

suḳsur: (T.) "Bir çeşit ördek; erkek ördek, suna" [s. 795]

sülgün: (T.) "Sülün kuşu" [s. 814]

témür ḳanat: (T.) "Bir çeşit ördek" [s.532]

taġuḳ/taḫuḳ/taḫaḳuy: (Moğ.) "Tavuk." [s.524, 528]

taŋ ḳuşı: (T.) "Sabah kuşu" [s. 554]

ṭarġay/ṭaraġay/torġay/toyġar[69]: (T.) "Toygar, turgay, çayır kuşu, tarla kuşu" [s. 573, 622, 851]

tarlan: (T.) "Büyük ve güçlü olan avcı kuşlar; bir tür avcı kuş" [s. 566]

tavşancıl: (T.) "AT. karakuş, kartal, tavşancıl, bürgüt" [s.534]

tive ḳuşı: (T.) "Deve kuşu" [s. 642]

toġan/ṭoġan: (T.) "Doğan, bir tür avcı kuş. (İtelgü de denir)" [s. 607, 854]

---

[66] Moğ. nuntuġci (çalağan, karakuş, akbaba, kerkes)

[67] Moğ. sinḫur, şoŋḫur (şahin kuşu) > bk. IŞIKTAŞ SAVA, I. (2017). "Middle Mongolian Loan Words in Volga Kipchak Language." *Dil Araştırmaları* , 11(21), s. 236-243.
Ayrıca bk. ROSS, *KİS*: 21.

[68] Sogd. zntw'č (bülbül)

[69] bk. ROSS, *KİS*: 73.

toġanaḳ: (T.) “Atmaca kuşu, doğana benzer bir kuş” [s. 607]

toġdaḳ: (Moğ.) “Mavi renkte ve Ḫar-çāl kuşuna benzer büyük bir su kuşu, toy kuşu” [s. 609]

toġdarı/toġdurı: (Moğ.) “Doğan gibi avcı haynanlar kullanılarak avlanan ve kendisini savunmak için onların üzerine pisliğini atan bir kuş, bir tür toy kuşu. (‘Arabī’de Ġubārā denir. nitekim ‘Arablarda şöyle bir söz var: İnne'l-ḥubārā silāḥuhā sülāḥuhā) [s. 609]

ṭoġrıl: (T.) “Yırtıcı bir kuş, tuğrul, çakırdoğan” [s. 853]

toy ḳuşı: (T.) “Toġdarı, toy kuşu” [s. 621]

turna: (T.) “Turna kuşu” [s. 562]

ṭurumṭay: (T.) “Avcı bir kuş türü” [s. 852]

toyġun/tuyġun/ṭuyġun: (T.) “Ak doğan” [s. 617, 854]

übük ḳuşı: (T.) “İbibik, çavuş kuşu” [s.259]

ügü: (T.) “Geceleri gözleri parlayan ve çarḫ (çakırdoğan) kuşuna benzer bir kuş, (baykuş) [s.297]

ütelgü: (T.) “Doğan, bir tür avcı kuş” [s. 348]

yaġlabay/yaġalbay: (T.) “Bir tür kuş” [s. 1171]

yapalaḳ: (T.) “Rengi sarı ve gözleri büyük olan bir tür kuş, yapalak” [s. 1138]

yar ḳanat: (T.) “Yarasa, gece kuşu” [s. 1155]

yarasa/yarasıḳ: (T.) “Gece kuşu, yarasa” [s. 1152, 1209]

yumrançı: (T.) “Fare ile beslenen kuş” [s. 1265]

yurtçı: (T.) “Karga, kuzgun; akbaba; fare ile beslenen kuş” [s. 1251]

yaşıl baş: (T.) “Yeşilbaş, bir tür ördek” [s. 1169]

zāġ: (Far.) “Karga.” [s. 757]

2.4.4. **Su Hayvanları**

balıġ: (T.) “Balık.” [s. 438]

çal: (Hind.) “Bir çeşit balık.” [s. 676]

çapaḳ: (T.) “Ufak balık.” [s. 670]

ḳızıl ala: (T.) “Vücudunda kızıl benekleri bulunan ve diğer balıklara oranla eti daha güzel bir tür balık, alabalık. (Benim de gördüğüm gibi bu balık, İrevān’da çok bulunur)” [s. 983]

luy[70]: (Çin.) “Timsah; balina” [s. 1079]

sazan balıġ: (T.) “AT. tatlı sularda yaşayan kılçıksız bir balık, yılan balığı” [s. 773]

[70] Çin. lung. bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

yılan balığı: (T.) “AT. yılan balığı” [s. 1240]

2.4.5. **Kurbağalar ve Sürüngenler**

baḳa/baḳa çanaḳ: (T.) “Kaplumbağa, bağa.” [s. 438]

ca‘ferī: (Ar.) “bir tür yılan” [s. 683]

gürze: (Far.) “Başı büyük, çok zehirli ve çizgili bir yılan türü.” [s. 1000]

hoppuş: (?) “Bir tür büyük kertenkele.” [s. 1130]

it balığı: (T.) “AT. suda yaşayıp zamanla vezaġ denilen bir tür kurbağaya dönüşen hayvan.” [s.349]

kefçe: (Far.) “başı kepçe gibi olan bir tür yılan” [s. 1005]

kelte keles: (T.) “Kertenkele” [s. 1006]

kipri/kirpi: (T.) “Kirpi” [s. 997]

kipri tiken/kirpi tiken: (T.) “Bir tür büyük kirpi” [s. 997]

ḳurbaġa/ḳurbaḳa: (T.) “Kurbağa” [s. 944]

oḳ yılan/oḳ yılanı: (T.) “Ok yılanı” [s.291]

sülük: (T.) “Sülük” [s. 814]

şībā: (Far.) “Engerek yılanı” [s. 848]

taşbaḳġa: (T.) “Kaplumbağa, tosbağa” [s.527]

tennīn: (?) “Ejderha; büyük yılan” [s. 571]

yılan: (T.) “Yılan.” [s. 1239]

yılana aġu véren: (T.) “Yılana benzer bir hayvan, salamandra, semender” [s. 1240]

2.4.6. **Arı, Böcek ve Diğer Haşerat Adları**

arı: (T.) “böcek olan arı” [s.203, 245]

biy: (T.) “Zehirli örümcek, böğ.” [s.510]

bösün: (Moğ.) “Bit.” [s. 477]

buzav başı: (T.) “başı buzağıya benzeyen, akrepten büyük ve ısıran bir hayvan” [s. 476]

bürge: (T.) “Bit, pire.” [s. 457]

cırlıḳ: (T.) “AT cırlak, cırlayık, cırcır böceği, ağustos böceği, orak böceği.” [s. 720]

circirek (T.) “Cırlayık, cırcır, ağustos böceği, orak böceği.” [s. 682]

çalapar: (T.) “Örümcek ağına yakalanan sinek.” [s. 676]

çayan/çıyan: (T.) “Çayan, çıyan, akrep.” [s. 679, 715]

çevürtke/çövürtke: (T.) “Çekirge.” [s. 699, 700]

çıyan: (T.) “Yengeç.” [s. 716]

çikürtkey: (T.) “Çekirge.” [s. 722]

dölmek: (T.) “Zehirli örümcek, böğ.” [s. 746]

fayḳur: (?) “Bok böceği.” [s. 868]

ferāş: (Ar.) “Kelebek.” [s. 1293]

gögeyin: (T.) “Hayvanların kanını emen bir tür büyk sinek.” [s. 1035]

göŋevün: (T.) “Eşek (sığır) sineği, eğrice, büğelek, büve, gövem.” [s. 1045]

ġunda/ḳunda: (Far.[71]) “Zehirli örümcek, böğ, kunda.” [s. 863, 963]

gügül: (T.) “Bok böceği.” [s. 1036]

ışnar/işner: (T.) “Yıldız kurdu, yıldız böceği, ateş böceği.” [s. 412]

it siŋegi: (T.) “İt sineği (at sineği) .” [s.349]

ḳarıncġa: (T.) “Karınca” [s. 890]

ḳırḳ ayaḳ: (T.) “Kırkayak böceği” [s. 925]

ḳırmız: (T.) “Al boyanın elde edildiği kırmız böceği” [s. 924]

ḳonġuz: (T.) “Bok böceği” [s. 963]

köpelek: (T.) “Kanatları türlü renklerle örtülü, kelebekten büyük ve ona benzer bir hayvan; kelebek” [s. 1024]

ḳulaġçı: (T.) “Yazın çöllerde görünen ve insanın burnuna ve kulağına giren ufak bir sinek” [s. 954]

ḳumursġa: (T.) “Karınca” [s. 957]

lengec[72]: (T./Lat.?) “Yengeç” [s. 1077]

maḫ: (?) “Arı.” [s. 1085]

mav: (?) “Zehirli örümcek, böğ” [s. 1084]

mete: (T.) “Güve; buğday biti” [s. 1085]

miŋ ayaġ: (T.) “Kırkayak böceği” [s. 1103]

möçek: (T.) “Sıcak mevsimlerde (yerin buğusunda) üreyen böcek” [s. 1091]

muḫ: (?) “Buğday biti.”

naḥl/naḥle: (Ar.) “Bal arısı.” [s. 1298]

---

[71] bk. CLAUSON, Senglax: 102.

[72] Fr. langouste (yengeç) < Lat. lancosta (deniz böceği)
Sözcük ile ilgili daha fazla bilgi için bk. YALÇIN, S. K. (2018). ““Yengeç” Sözcüğünün Etimolojisi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*. Ağustos, Yıl 11, S. XXXV, s. 396-405.

oraḳ ḳuşı: (T.) “AT. çekirgeye benzeyen ve çayırlarda ses çıkaran yeşil renkli bir hayvan, orak böceği, ağustos böceği” [s.281]

örgemçi: (T.) “Örümcek” [s.330]

peşşe: (Far.) “Sivrisinek” [s. 451]

pirpirek: (yans.) “Kelebek” [s. 449]

saġırtḳa: (T.) “Sakırga, kene” [s. 774]

salca: (Moğ.) “Sakırga, kene” [s. 776]

siŋeg/siŋek: (T.) “Sivrisinek” [s. 823]

sirke: (T.) “Sirke, bit yavrusu” [s. 831]

tavşan ḳurtı: (T.) “Bok böceği” [s.534]

tomuzġan: (T.) “Domuzlan, bok böceği” [s. 619]

yalduz ḳurtı/yılduz ḳurtı/yulduz ḳurtı/yaldıravuḳ möcek: (T.) “Yıldız kurdu, ateş böceği” [s. 1175, 1240]

z̲übāb: (Ar.) “Sinek” [s. 1289]

2.4.7. **Hayvanlarla İlgili Diğer Adlar**

adun: (Moğ.) “At sürüsü, yılkı.” [s.198, 208]

as: (Far.) “Gelincik, as, kakum, hermin denen hayvanın derisi” [s.193]

aşar: (T.) “deve sürüsü” [s.206]

at boġzı: (T.) “kin. at yemi” [s.194]

buzaġu/buzaḳ/buzav: (T.) “Sığır, kömüş ve gergedan gibi hayvanların yavrusu, buzağı.” [s. 475]

bübük: (yans.) “Kuş ibiği.” [s. 464]

cevāne: (Far.) “Hayvanların yeni yetişmiş yavrusu.” [s. 700]

cüŋ[73]: (T.) “yün.”

çelenk: (Far.) “AT kuş kanadının en uzun tüyü.” [s. 687]

çımdıġan: (T.) “Kuşların yumuşak tüyü.” [s. 688]

çöpür: (T.) “Keçi veya koyun kılı.” [s. 698]

çul/cul: (Ar.) “mec. örümcek ağı.” [s. 687]

dalbay: (Moğ.) “Avcı kuşları çağırmak için kuşçuların kullandıkları kuş kanadı.” [s. 736]

feş: (Far.) “Atın perçemi.” [s. 867]

[73] Bu kullanım Özbek Türkçesindedir.

ḫayl-ı vaḥşī: (Ar.) “Vahşi sürü.” [s. 730]

ḫuyūl: (Ar.) “Atlar, atlar sürüsü.” [s. 731]

ılġı/ılḳı: (T.) “Yılkı.” [s. 384, 397, 401]

ısılıġ/ıslıġ: (T.) “AT. kuşların gagasından çıkan ses, ıslık.” [s. 380]

ibik: (T.) “AT. ibik, horoz gibi kuşların başındaki taç. (Cıġatayiyye ona Übük der.)” [s.238]

iki bād-bān (T.+Far.) “kin. filin iki kulağı.” [s. 383]

ḳancıḳ (1): (T.) “Dişi köpek, kancık köpek” [s. 896]

ḳancıḳ (2): (T.) “AT. dişi hayvan” [s. 896]

ḳara: (T.) “Ehli hayvan, mal davar” [s. 887]

ḳavursun: (Moğ.) “Kuşların yeni çıkmış dikensi tüyü” [s. 899]

kele: (T.) “Yük hayvanı olarak kullanılan veya etleri, sütleri için beslenen hayvanlar” [s. 993]

kīmuḫt[74]: (Far.) “Hayvan sağrısının derisi” [s. 1295]

kürk: (T.) “Yumuşak yün, tiftik” [s. 1030]

meslūḫ: (Ar.) “derisi yüzülmüş hayvan” [s. 1297]

otaġa: (Moğ.) “Kuş tüyü” [s.261]

pāde: (Far.) “Eşek ve sığır sürüsü” [s. 432]

per-ġāze: (Far.) “Kuşun yumuşak tüyleri; (kuş tüyünün vücuda yapışık olan kökü)” [s. 1283]

peşīze: (Far.) “Balık pulu” [s. 1283]

saġrı: (T.) “Eşek veya atın sepilenmiş sağrı derisi” [s. 774]

şeng: (Far.) “Fil hortumu” [s. 845]

tār/tar: (Far.) “Örümcek ağı” [s.523]

tél: (T.) “Tel, kuş tüyü” [s. 643]

ud: (T.) “Sığır.” [s.275]

unġan: (Moğ.) “At veya eşek yavrusu” [s.325]

uva: (T.) “Kuş yuvası” [s.257]

uy: (T.) “Sığır” [s.327]

übük: (T.) “İbik, kuşların başındaki taç” [s.259]

yapaḳ: (T.) “AT. yumuşak yün, yapak, yapağı” [s. 1138]

yilek: (T.) “AT. kuş kuyruğunda veya kanadındaki tüy, telek” [s. 1238]

yimtük: (T.) “Av hayvanlarının artıklarından kalan tüyler” [s. 1241]

yuva: (T.) “Kuş yuvası” [s. 1269]

[74] Far. kīmoḫt (sahtiyan, deri)

yüŋ: (T.) “Yün, hayvan tüyü” [s. 1243, 1267, 1269]

Tablo 4. Hayvanlarlar İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

HAYVANLAR İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Ehli Hayvanlar	52	13,72
Yabani Hayvanlar	76	20,05
Kuşlar	133	34,09
Su Hayvanları	7	1,85
Kurbağalar ve Sürüngenler	17	4,49
Arı, Böcek ve Diğer Haşerat Adları	48	12,66
Hayvanlarla İlgili Diğer Adlar	46	12,14
TOPLAM	**379**	**100**

Hayvanlarla ilgili tematik tasnife alınmış toplam 379 madde başı sözcük bulunmaktadır. Türkçe 220, Farsça 47, Moğolca 47, Hintçe 3, Arapça 17, kökeni bilinmeyen (?) 21, Sanskritçe 1, Slavca 1, Soğdca 1, Yunanca 2, Mançuca-Tunguzca 1, Çince 1 ve 3 yansıma sözcük bulunmaktadır.

Kökeniyle ilgili görüş birliği olmayan Türkçe/Moğolca, Türkçe/Latince, Çince/Farsça, Ermenice/Farsça, Arapça/Farsça, Arapça/Ermenice birer sözcük bulunmaktadır.

Bunların haricinde Farsça+Türkçe 2, Moğolca+Türkçe, Türkçe+Soğdca, Arapça+Türkçe, Arapça+Farsça, Türkçe+Moğolca ve Türkçe+Farsça birer sözcük bulunmaktadır. Bu sözcüklerden 52’si ehli hayvanlar, 76’sı yabani hayvanlar, 133’ü kuşlar, 7’si Su hayvanları, 17’si kurbağalar ve sürüngenler, 48’i arı, böcek ve diğer haşerat adları ve 46’sı hayvanlarla ilgili diğer adlardır.

Çağatay Türklerinin adlar alanında en çok kullandığı isimlerden birisi de hayvanlardır. Özellikle yırtıcı, saldırgan hayvanların hem doğrudan sıkça kullanıldığı hem de lakap olarak da yaygınlaştığı görülmektedir. Kısaca toplum, kendisine güçlü ve belirgin özellikleri olan hayvanları sıfat olarak kullanmakta ve bu hayvan adları da genel kitle olarak bilinmektedir. Bu nedenle özellikle yırtıcı ve lider vasıflı kuşlar ve diğer kedigiller fazlaca kullanılmış, bu da adlar kategorisine yansımıştır.

Grafik 4. Hayvanlar İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

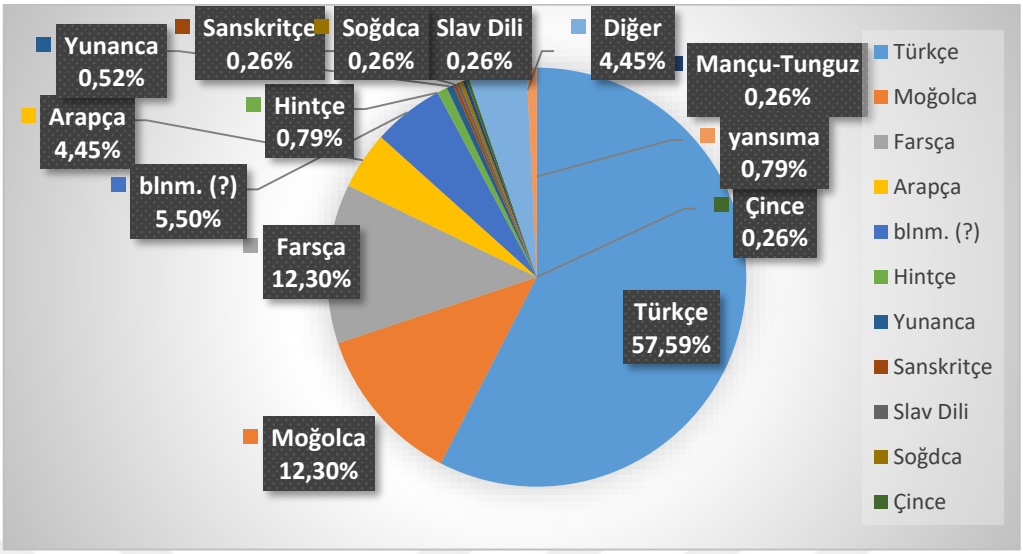

2.5. MEVKİ, MAKAM VE MESLEKLER İLE İLGİLİ ADLAR

uran: (Moğ.) "Meslek, sanat, zanaat. (Türkler kendi boylarını bulmak için onlara bu sözle (meslek adıyla) seslenirler. Örneğin Ḳıyat boyu Arucan sözü ile, Maŋḳıt boyu Ḳalay sözü ile, Kenges boyu Çavlı sözü ile, Ḫaṭāy boyu Uluta sözü ile, Ḳonġrat boyu Cayılġan sözü ile seslenirler.)" [s.281]

üyle: (Moğ.) "İş; meslek." [s.323]

2.5.1. Askerlik, Savaş ve Kahramanlık İle İlgili Meslek Adları

aḳınçı/aġınçı: (T.) "AT. akıncı, çapulcu, yağmacı" [s. 212, 671]

başaḳçı: (T.) "Okçu, ok ucu yapan kimse, temrenci; başakçı, başak toplayan." [s. 427]

mergen: (Moğ.[75]) "Nişancı, tüfekçi" [s. 1086]

mergençi: (Moğ.+T.) "Nişancı, tüfekçi" [s. 1086]

oḳçı: (T.) "Ok yapan; ok ve sadağı saklayan" [s.259]

yasavul: (Moğ.) "Yasakçı, bekçi, çavuş, kavas, koruyucu; ordu sıralarını düzenleyen, alayı düzenleyen" [s. 1165]

yasavur: (Moğ.) "Ordu sıralarını düzenleyen, alayı düzenleyen; (yasakçı, bekçi, koruyucu)." [s. 1141]

[75] bk. I. SAVA, *a.g.m.*, *s.* 240.

2.5.2. **Büyücülük-Sihirbazlık İle İlgili Meslek Adları**

kebzeçi: (T.) “Koyunun omuz kemiğinden fala bakan kimse” [s. 995]

perī-ḫˇān: (Far.) “Büyücü, cin çağıran” [s. 449, 1283]

yadaçı: (T.) “Yada taşı ile yağmur yağdıran büyücü” [s. 1222]

yaġrınçı: (T.) “Koyunun omuz kemiğinden fal bakan kimse” [s. 1169]

yayçı: (T.) “Büyücü.” [s. 1185]

2.5.3. **İdare ve Yönetim İle İlgili Mevki-Makam ve Meslek Adları**

‘acūz: (?) “halifelik; (padişahlık; velayet).” [s. 1292]

aġaça: (T.) “Begüm ve hanım dışındaki (aşağı mertebeli) kadınlar.” [s.209]

aġ başlıġ: (T.) “Haremin ak saçlısı, haremin büyük hanımı.” [s. 204, 208]

aġ biy: (T.) “Rus padişahı.” [s.210]

atalıḳ/ataġlıḳ: (T.) “Türkistān ve Ḫˇārezm’de bilinen bir mansıp ve makamın adı” [s.193]

ayım: (T.) “harem hanımı, harem hatunu; hanım, hatun” [s.233]

başlıġ: (T.) “Serdar, kumandan; reis, başkan.” [s. 423]

bay emīrleri: (T.+Ar.) “Divan emirlerinin divan hükümlerini inceleyip yasaya aykırı bulduklarına soruşturma açan kimseler.” [s. 439]

bay ḫatun: (T.+Sogd.) “Evin büyük hanımı.” [s. 429]

bég: (T.) “Büyük, efendi, bey, emir, hâkim.” [s.497, 498]

bégim: (T.) “Harem hanımı; (büyük hatun).” [s.497]

bibi: (Far.[76]) “Saray hatunu; evin hatunu.” [s. 500]

biy: (T.) “büyük emire denir.” [s.510]

burunduruḳ: (T.) “Önder, kumandan.” [s. 466]

cem‘-i ḳanāt: (Ar.) “Padişahın kesimevi sorumlusu.” [s. 929]

ceŋseŋ/ciŋseŋ: (Çin.[77]) “Padişah vekili, vezir, emir” [s. 689, 724]

çavuş: (T.) “sarayın başkanı, sarayın protokol dairesi başkanı, çavuş” [s. 678]

çora: (?) “Oğlan hizmetçi.” [s. 701]

çorı: (?) “Cariye, hizmetçi kadın, köle kadın.” [s. 702]

daruġa: (Moğ.) “Bir kentin ya da bölgenin yöneticisi.” [s. 736]

dedek: (Far.) “Cariye, hizmetçi kadın.” [s. 732]

---

[76] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

[77] Çin. hsien-shéng (mahkeme görevlisi unvanı). bk. CLAUSON, *a.g.e.*, s.103.

déb: (Moğ.) "Yüksek makam, mevki, taht, şan, büyüklük." [s. 748]

destūr: (Far.) "Vezir" [s. 1288]

dīvān (1): (Far.) "Vezir; katip, yazıcı." [s. 754]

dīvān (2): (Far.) "Hâkimler, bakanlar" [s. 754]

etke/atake: (T.) "Lala, şehzadenin eğitmeni, atabek (atabey), eğitici." [s.239]

ġırnaḳ/ḳırnaġ: (T.) "Cariye, köle kadın, kırnak." [s. 864, 980]

ġuma: (Moğ.) "Odalık, kuma." [s. 863]

güni: (T.) "Aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, kuma." [s. 1045]

ġunçaçı: (?) "Harem hizmetçisi, cariye." [s. 862]

ḫaḳan[78]: (Çin./T./Moğ.) "Kaan, hakan, padişahların padişahı, hanlar hanı. Çīn padişahlarına da ḫaḳan denir. Nitekim Rūm padişahı için ḳayṣer, 'Acem için kesrā, Hind için rāy, Turan için ḫan, Gürc için şār, Tatar için giray ve Yemen padişahı için tübba' söylenir." [s. 726]

ḫan: (T.) "Padişah. Bu anlamdan dolayı Türk padişahları kendilerine ḫan derler. Rūm padişahları da Türk boylarından oldukları için kendilerine ḫan demişler. 'Arabistān ve Ḥicāz'ı aldıktan sonra da "sultan" sözünü eklemişler. Rūm padişahları kendi emirleri ve seçkinlerine padişahın kısaltmış biçimi olan "paşa" dedikleri için İrān padişahları da kendi hâkimleri ve seçkinlerine ḫan ve sultan lakabı verdiler. Hind'de de Kürekeniyye sultanları kendilerine padişah, büyüklere ve seçkinlere ise ḫan sanını verdiler." [s. 726]

iç oğlan: (T.) "AT. saray hizmetinde bulunan oğlan, iç oğlanı." [s.353]

içgi/içki: (T.) "İçeriki, sohbet arkadaşı, padişaha yakın, saraya mensup." [s. 410]

ḳaan[79]: (Çin.) "Şahlar şahı, en büyük padişah, padişahlar padişahı." [s. 877]

ḳasıḳ: (T.) "Yiŋi dünya (Amerika) halkı kendi hâkimine der" [s. 902]

ḳayrıtay: (Moğ.) "Padişahın hizmetinde bulunan ve noyından sonra gelen emirlerin en büyüğü" [s. 909]

küreken: (Moğ.[80]) "Padişah soyundan olup iki Padişah kızını alan kimseye verilen lakap; bir han kızı veya han oğlundan olup hakan kızını alan şehzade"; (benim mürşidim Ḥācī Muḥammed Rıżā Ṣādlu'nun tarihlerde gördüğüne göre Emīr Tėmür, Çengiz Ḫan'ın neslinden olan Emīr Ḥüseyn'in kız kardeşi Olcay Terken Aġa ile evlendiği için bu lakabı almıştır" [s. 1041]

levend: (Far.) "Hizmetçi, yamak, çırak" [s. 1078]

mih-ter: (Far.) "Başkan" [s. 1297]

---

[78] bk. KAÇALİN, *LN*: 637.

[79] Moğ. ḳa'ān < T. ḳa+ġan < Çin. ġan. bk. KAÇALİN, *LN*: 637.

[80] bk. EREN, *a.g.m., s.*182.

mīrek: (Far.) “Anne tarafından şehzade olan kimse” [s. 1104]

mīr-zā: (Far.) “Baba tarafından şehzade olan kimse” [s. 1104]

müçe: (?) “Divanla ilgili bir iş, divanda bir rütbe” [s. 1091]

naḳçı: (T.) “Kadı naibi, kadı vekili; padişaha yakın olan kimse, ınaḳ” [s. 1106]

noyat: (Kalm.) “Ḳalmaḳlar padişahları için bu adı kullanırlar” [s. 1108]

noyan/noyın: (Kalm.) “Başkomutan; şehzade” [s. 1107]

nöker: (Moğ.) “Hizmetçi, köle” [s. 1108]

oğlan: (T.) “Moġul hanlarının evladına denir. Nitekim ‘Acemlerde mirza veya şehzade, Rūmlarda ise sultan denir.” [s. 290]

orda bégi: (T.) “Haremin ak saçlısı, haremin büyük hanımı” [s.282]

öy ḳızı: (T.) “Hizmetçi kadın, cariye” [s.333]

rāh: (Far.) “Hind padişahının unvanı” [s. 755]

rāy: (Far.) “Hind padişahına verilen unvan. Nitekim Rūm padişahı için ḳayŝer, ‘Acem için kesrā, Çīn için ḫaḳan, Turan için ḫan, Gürc için şār, Tatar için giray ve Yemen padişahı için tübba‘ söylenir” [s. 754]

sürüçi: (T.) “Sürücü; atı menzilden geri getirmek için ulakla birlikte giden konak işçisi” [s. 798]

tarḫan: (Alt.[81]) “Hükümdara gösterdiği yararlılıktan dolayı kendisine divanda yükümlülüğü bulunmama, savaşta ele geçirilen maldan pay alma, saraya istediği zaman girebilme ve dokuz taneye kadar işlediği suçtan hesap sorulamama gibi ayrıcalıklar tanınan kimseye verilen unvan” [s. 563]

tabuġçı/tabuḳçı: (T.) “Hizmetçi” [s. 522]

tamġaçı: (T.) “Damgacı” [s. 569]

ṭavaşı: (Ar.) “AT. harem ağası” [s. 854]

toḳal: (T.) “Kadınların en küçüğü ve hizmetçi hükmünde olan kadın” [s. 613]

yarġuçı: (T.) “Divan başkanı, yargıcı, yargıç” [s. 1154]

yazır: (Moğ.) “Kavim başkanı” [s. 1159]

[81] Sözcük, Ana Altaycadan ayrılan diller içerisinde kullanılagelmiştir. Altay dillerinin çoğunda yakın anlamlarda kullanılmaktadır. Daha fazla bilgi için bk. CHOİ. H. W. (2005). “A study of the Ancient Turkic “TARQAN””. *International Journal of Central Asian Studies*. Seoul, V, 1-7.
Ayrıca bk. DONUK. A. (1984). “Eski Türk Devlet Teşkilātında “Tarhan” Unvanı ve Tarihī Gelişimi.” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi.* (Prof. Dr. M. C. Şehābeddin Tekindağ Hatıra Sayısı). İstanbul, S. 34. s. 81-90.

2.5.4. **Denizcilik İle İlgili Meslek Adları**

cumurġay: (T.) "Yüzücülük; dalgıçlık." [s. 705]

su kişisi (1): (T.) "Gemici" [s. 814]

su kişisi (2): (T.) "Su adamı; yüzücü" [s. 814]

talġıc: (T.) "Dalgıç" [s.530]

talıçı: (T.) "AT. dalgıç" [s.530]

2.5.5. **Din, Mezhep ve Tarikat İle İlgili Meslek Adları**

ata: (T.) "mec. zahit, şeyh" [s.233, 240]

laba:[82] (Moğ./Tib.) "Şeyh, mürşit" [s. 1077]

merz-bān: (Far.) "Ateşe tapanların başkanı" [s. 1297]

mūbid: (Far.) "Ateşe tapanların rahibi" [s. 1098]

mü'eżżin: (Ar.) "Müezzin, ezan okuyan" [s. 1096]

öydeçi: (T.) "Oruç ve namazı öğretmek için köylere giden din adamının hizmetçisi" [s.326]

2.5.6. **Eğitim-Öğretim İle İlgili Meslek Adları**

baḫşı: (Skr.[83]/Çin.[84]) "Yazan, yazıcı, kâtip, münşi" [s. 446]

lala: (Far.) "Çocuğun bakım ve eğitimiyle görevli kimse, lala. Etke de denir" [s. 1077]

2.5.7. **Giyim-Kuşam İle İlgili Meslek Adları**

bözçi: (Aram./Akad.+T.) "Pamuklu bez dokuyan; bez satan." [s. 476]

cūlehe: (Far.) "Dokumacı, çulha. (Cūlāhe'nin kısaltılmış biçimidir.)" [s. 1286]

çapçı: (?) "Pamuk atan, atımcı, hallaç." [s. 671]

şadef-kār: (Ar.+Far.) "kin. nakkaş, nakışçı" [s. 1292]

serrāc: (Ar.) "Eyerci, saraç." [s. 1290]

2.5.8. **Tıp İle İlgili Meslek Adları**

[82] bk. CLAUSON, Senglax: 103.
[83] bk. ÇAĞBAYIR, *ÖTS*: 439.
[84] bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

baḫşı (Skr./Çin.) "Cerrah, yaralara bakan kimse." [s. 446]

ebe: (T.) "AT. ebe, doğum yaptıran kadın." [s.176]

ḳam: (T.) "Doktor, hekim; bilgin" [s. 896]

otucı: (Moğ.) "Kırıkçı, sınıkçı" [s.262]

2.5.9. **Yeme-İçme İle İlgili Meslek Adları**

ayaġçı: (T.) "saki, içki sunan" [s.340]

bavarçı/bavurçı: (Moğ.) "Aşçı." [s. 418]

bozaçı[85]: (Far./T.+T.) "Bozacı." [s. 476]

étmegçi/étmekçi/ötmekçi: (T.) "Ekmekçi." [s.262, 404]

pekevül/bekevül: (Moğ.[86]) "Çeşnici, sofracı başı, aşçıbaşı" [s. 453]

şırlaġançı: (Far.+T.) "AT. susam yağı çıkaran, şırlağancı" [s. 849]

2.5.10. **Ulaşım, Haberleşme ve Güvenlik İle İlgili Meslek Adları**

'allān-ber: (Far.[87]) "taşıyıcı, hamal" [s. 856]

basḳaḳ: (T.) "Bekçi, güvenlik memuru, vilayet yöneticisi." [s. 425]

başçı: (T.) "Kılavuz, yol gösteren." [s. 437]

bevvāb: (Ar.) "Kapıcı." [s. 458]

çavuş: (T.) "Yasakçı, güvenlik görevlisi, bekçi, yasavul; eşik ağası, hâcib[s. 678]

çavuş: (T.) "kervana yol gösteren, kılavuz." [s. 678]

élçi: (T.) "Elçi, ulak, haberci." [s.344]

ġacarçı/ġazarçı: (Moğ.) "Kılavuz, yer gösterici." [s. 859]

gézek: (Moğ.) "Bekçi, gözcü, koruyucu." [s. 1063]

gézekçi: (Moğ.+T.) "Bekçi, gözcü, nöbetçi, koruyucu." [s. 1063]

güdücı: (T.) "AT. güdücü, çoban." [s. 1027]

indekçi: (T.) "Konuk çağırıcı." [s. 360]

ḳalavuz: (Sogd.) "Gözcü, bekçi" [s. 928]

ḳaraḳul/ḳaraġul/ḳaravul: (Moğ.) "Gözcü, bekçi" [s. 921, 925]

ketevül/kötevül: (Moğ.) "Kale bekçisi, kale muhafızı, dizdar" [s. 998, 1025]

---

[85] būza < Far. / boḫsum < T.

[86] bk. VASARY, I. (2009). "Mongol or Turkic? Notes on bökevül, *A Military and Court Official of the Turco-Mongolian Politics*". Indiana University: The Denis Sinor Institute for Inner Asian Studies. pp. 195-207.

[87] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

merz-bān: (Far.) “sınır beyi, sınır koruyucusu” [s. 1297]

pervāneçi: (Far.) “Buyrukları yazan, hükümleri yazan kimse” [s. 450]

saġçı: (T.) “Koruyucu, bekçi” [s. 774]

suçı: (T.) “Sucu, su taşıyan” [s. 795]

suluḳçı: (T.) “Su getiren takım” [s. 816]

surġucı: (T.) “Kale bekçisi” [s. 812]

tamġacı: (T.) “Eşyayı geçiren gümrükçü”

tavacı: (Moğ.) “Ulak” [s. 612]

tosḳavul: (Moğ.) “Bekçi, koruyucu” [s. 607]

turġaḳ: (T.) “Bekçi, nöbetçi” [s. 602]

tün-ḳaṭar: (T.) “Gece bekçisi, koruyucu” [s. 620]

yamaḳ: (T.) “Kale gözetçisi yeniçeri, yamak” [s. 1170]

yavçı[88]: (Çin.?) “Şöleni veya düğünü halka duyuran kimse” [s. 1183]

yezek (1): (T./Far.) “Karavul, bekçi, koruyucu, gözcü” [s. 1227]

yezek (2): (T./Far.) “Casus” [s. 1227]

2.5.11. **Tarım ve Hayvancılık İle İlgili Meslek Adları**

adunçı: (Moğ.+T.) “At çobanı, yılkıcı, yılkı bekçisi.” [s.198]

aḫtacı/aḫtıcı[89]: (Moğ./Far.+T.) “Yedek atı yularından tutup getiren seyis, yedekçi; ahır beyi, imrahor.” [s.197]

bayṭār[90]: (Yun.) “Veteriner, hayvan tedavicisi, baytar.” [s.498]

çupan/çopan: (Far.) “Çoban.” [s. 698]

igerçi: (T.) “Eyerci, saraç.” [s. 388]

ḳoyçı: (T.) “Çoban” [s. 969]

kötelçi: (Moğ.+T.) “At bakıcısı” [s. 1011]

ḳuş bégi: (T.) “Avcı başı” [s. 951]

ḳuş dīvānı: (T.+Far.) “Kuş evi sorumlusu” [s. 951]

mih-ter: (Far.) “At bakıcısı” [s. 1297]

seyis: (Ar.) “At bakıcısı, seyis” [s. 765]

sıġırtmac: (T.) “Sığır çobanı, sığırtmaç” [s. 820]

---

[88] Çin. cao çi > Moğ. coçi(n) > ḳavçın/ḳavçun/yavçın > yavçi ?

[89] bk. TIETZE, *TETT*: 290. Ayrıca bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

[90] beyṭār, Ar. < hippiatros, Yun.

térimçi: (T.) “Ekin biçildikten sonra tarlada kalan başakları toplayan kimse” [s. 637]
yamçı: (Çin.+T.) “Çapar evindeki ulak atlarının sorumlusu; (çapar, ulak, tatar)” [s. 1180]

2.5.12. **Sanat, Edebiyat ve Müzik İle İlgili Meslek Adları**

baḫşı: (Skr./Çin.) “okuyan, şarkıcı.” [s. 446]
çalançı/çalıçı: (T.) “Çalgıcı, saz çalan.” [s. 671]
ḫunyā-gerlıġ: (Far.) “Şarkıcılık.” [s. 731]
ḳavurcaḳçı: (T.) “Gölge oyununda perdenin arkasından figür oynatıcı, kuklacı” [s. 914]
lu‘bet-bāz/lu‘betek-bāz: (Ar.+Far.) “Gölge oyunu ustası, karagöz oynatan kimse” [s. 1295]
oḳuġucı: (T.) “Okuyucu” [s.280]
pitikçi/bitikçi: (Çin.+T.) “Yazıcı, yazman, kâtip” [s. 443]
uzan/ozan[91]: (T./Far.) “ozan” [s.286]
yatuġançı: (Moğ.+T.) “Yatuğan çalan, santur sazı çalan çalgıcı” [s. 617, 1143]
yırav: (T.) “Şarkıcı” [s. 1225]
yırlaġucı: (T.) “Şarkı söyleyen, ırlayıcı, yırlayıcı” [s. 1203]

2.5.13. **Ekonomi ve Ticaret İle İlgili Meslek Adları**

‘acūz: (?) “tacir.” [s. 1292]

arġış: (T.) “tahıl alan tacir, bezirgān” [s.213]
dācc: (Ar.) “Tacirler; yük hayvanları kiraya veren kimseler.” [s. 1288]
satıġçı: (T.) “Seyyar satıcı, tellal” [s. 770]
satḳucı: (T.) “Satıcı” [s. 771]

2.5.14. **Diğer Meslek-Zanaat İle İlgili Adlar**

dürpiçi/dörpiçi: (T.) “AT. törpücü.” [s. 744]
égrimçi: (T.) “Değirmenci.” [s. 394]
güreşçi: (T.) “Güreşçi.” [s. 1028]
ḫāre[92]-kāv/ḫāre-perkāv: (Far.) “Taş kesen, taş yontan.” [s. 1287]

[91] T. oz- (öne geç-) / Far. kusan (saz şairi)
[92] Peh. > Far. ḫārā (sert taş). Ayrıca bk. Far. kāviş (kazı)

ḫarrās: (?) “Küp yapan kimse.” [s. 1287]

ḳınçı: (T.) “Kın yapan kimse” [s. 991]

otunçı: (T.) “Oduncu” [s.265]

sanaġçı: (T.) “Sayıcı, hesaplayıcı; (sayım memuru)” [s. 777]

şükürçi: (Moğ.) “Güneş şemsiyesini tutan kimse” [s. 846]

tilençi: (T.) “Dilenci” [s. 656]

tilmac: (T.) “Tercüman, çevirmen, dilmaç” [s. 658]

urunçı/orunçı: (Moğ.) “Dilenci” [s.284]

yamaḳ: (T.) “Fabrika işçisi, yamak” [s. 1170]

yapuçı: (T.) “AT. yapı yapan, bina yapan; duvarcı; mimar” [s. 1140]

yayçı: (T.) “Yay yapan kimse” [s. 1185]

yetīm: (Ar.) “Yankesici, hırsız” [s. 1299]

yurtçı: (T.) “Ordu veya kervanın konacağı yeri belirlemek için önceden gönderilen kimse, konakçı” [s. 1251]

Tablo 5. Mevki, Makam ve Meslekler İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

MEVKİ, MAKAM VE MESLEKLER İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Askerlik, Savaş ve Kahramanlık İle İlgili Meslek Adları	7	3,95
Büyücülük-Sihirbazlık İle İlgili Meslek Adları	5	2,82
İdare ve Yönetim İle İlgili Mevki-Makam ve Meslek Adları	60	33,90
Denizcilik İle İlgili Meslek Adları	5	2,82
Din, Mezhep ve Tarikat İle İlgili Meslek Adları	6	3,39
Eğitim-Öğretim İle İlgili Meslek Adları	2	1,13
Giyim-Kuşam İle İlgili Meslek Adları	5	2,82
Tıp İle İlgili Meslek Adları	4	2,26
Yeme-İçme İle İlgili Meslek Adları	6	3,39
Ulaşım, Haberleşme ve Güvenlik İle İlgili Meslek Adları	30	16,95
Tarım ve Hayvancılık İle İlgili Meslek Adları	14	7,91
Sanat, Edebiyat ve Müzik İle İlgili Meslek Adları	11	6,21
Ekonomi ve Ticaret İle İlgili Meslek Adları	5	2,82
Diğer Meslek-Zanaat İle İlgili Adlar	17	9,60
TOPLAM	**179**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 179 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 7'si askerlik, savaş ve kahramanlık ile ilgili, 5'i büyücülük-sihirbazlık ile ilgili, 60'ı idare ve yönetimle ilgili, 5'i denizcilik ile ilgili, 6'sı din, mezhep ve tarikat ile ilgili, 2'si eğitim-öğretim ile ilgili, 5'i giyim-kuşam ile ilgili, 4'ü tıpla ilgili, 6'sı yeme-içmeyle ilgili, 30'u ulaşım, haberleşme ve güvenlikle ilgili, 14'ü tarım ve hayvancılıkla ilgli, 11'i sanat, edebiyat ve müzikle ilgili, 5'i ekonomi ve ticaretle ilgili ve 17'si diğer meslek zanaat ile ilgili adlardır.

Bunlardan Türkçe 85, Farsça 23, Arapça 8, kökeni bilinmeyen (?) 8, Moğolca 23, Çince 3, Kalmukça 2, Altayca 1, Soğdca 1 ve Yunanca 1 kökenli sözcük bulunmaktadır. Ayrıca kökeniyle ilgili görüş birliği olmayan ve tam olarak yorum yapılamayan Çince/Türkçe/Moğolca, Türkçe/Farsça 3, Moğolca/Tibetçe, Sanskritçe/Çince 3, Aramice/Akadca+Türkçe, Farsça/Türkçe+Türkçe, Moğolca/Farsça+Türkçe sözcük bulunmakla beraber Moğolca+Türkçe 5, Türkçe+Arapça, Türkçe+Soğdca, Arapça+Farsça 2, Farsça+Türkçe, Türkçe+Farsça ve 2 Çince+Türkçe yapısında sözcük de tespit edilmiştir.

Meslekler bölümünde dikkat çeken kısım idare işleri ve ulaşım, haberleşme ve güvenliktir. Gerek devletin gerekse toplumun idaresine büyük önem veren Türklerin burada da söz varlığı açısından en çok kullanmış olduğu alanlar bunlardır. Güçlü bir yapılanma ile uzun soluklu bir devlet düzeni kurmak isteyen ve tarih boyunca da buna önem vermiş bir ırkın burada da bu yapıya önem verdiği düşünülebilir.

Grafik 5. Mevki, Makam ve Meslekler İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

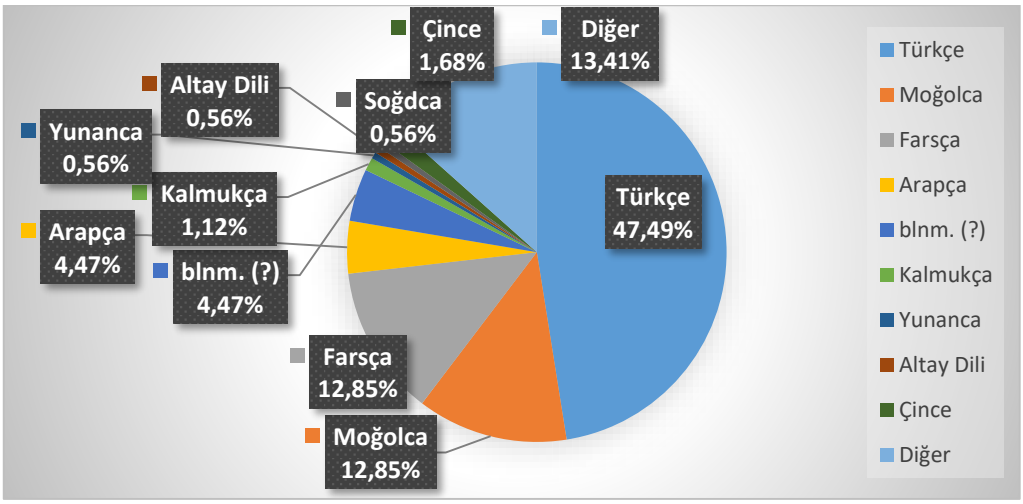

2.6. **BARINMA-KONAKLANMA VE YAPI İLE İLGİLİ ADLAR**

aġ örge: (T.) "Ağaçtan alaçık biçiminde yapılan padişah çadırı." [s. 209]

aġ öy/aḳ öy: (T.) "Ağ biçiminde ağaçtan yapılan ev, alaçık." [s.178]

alaçıḳ/alaçuḳ: (T.) "keçeden ve ağaçtan yapılan çadır, alaçık" [s. 209]

ardu/ordu (Moğ.[93]) "sultanların çadırı" [s. 174]

basruḳ: (T.) "Yağmur ve fırtınadan korumak için at veya çadırın üstüne çekilen örtü." [s. 425]

bavarçı-ḫāne/bavurçı-ḫāne: (Moğ.+Far.) "Yemek pişirilen yer, mutfak." [s. 434]

beytü'l-leṭaf: (Ar.) "Genelev, kerhane." [s. 1282]

bincik yam: (Moğ.) "çapar evi, ulak atlarının barındırıldığı konak yeri." [s. 456]

boza-ḫāne "(Far./T.+Far.) "İçki yeri, meyhane." [s. 484]

bün-gāh: (Far.) "Ev, konak, menzil." [s. 1282]

çaġırġa: (Moğ.) "Gölgelik, çadır." [s. 674]

çatma: (T.) "yörük çadırı, siyah çadır, çatma." [s. 672]

çerge/çérge[94]: (Lat./Yun.) "Çadır, otağ, çerge." [s. 673]

çıḳ: (T.) "Keçeden ve ağaçtan yapılan çadır, alaçık. Alaçık'ın kısaltılmış biçimidir." [s. 712]

daş-ḫāne: (Far.) "Kerpiç ve çanak çömlek ocağı." [s. 1288]

dégirmen/dégermen/tégirmen/tégermen: (T.) "Değirmen." [s. 650, 750]

dirim öyi: (T.) "Alaçık." [s. 751]

dīvān: (Far.) "hesap işleri bürosu, yazıhane." [s. 754]

égri: (T.) "Değirmen."

erk/érk: (Far.) "Kalelerin ortasında yapılan kale." [s .246, 411]

ġāze: (?) "Ekinci veya avcının kamıştan ve ottan yapıp oturduğu ev, avcının kamış ve yulaftan kurup av gözettiği yer, avcının pusuya yattığı yer." [s. 994]

günbed: (Far.) "Kümbet, kubbe" [s. 995]

ḫas-ḫāne: (Far.) "Yazın havayı serinletmek için çevresine saman ve deve dikeninin toplanıp üzerine su serpildiği ev." [s. 1287]

ḫayl-ḫāne: (Ar.+Far.) "Göçebe topluluğun kaldığı çadır." [s. 1288]

ḥaẓīre: (Ar.) "Etrafı çevrili alan; ağıl; ev." [s. 1286]

ḫışt-ḫāne: (Far.) "Ortasında yaz mevsimleri iple çekilerek çalışıp havayı serinleten büyük yelpaze bulunan ev." [s. 1288]

---

[93] bk. STAROSTIN-DYBO-MUDRAK, *EDAL*: 1062-1063.
Ayrıca bk. CLAUSON, *EDT*: 203.

[94] Lat. serica / Yun. tserga > Bulg. çergā / Far. ḫargāh

ḳapu: (T.) “Kapı” [s. 871]

ḳarşı: (Moğ.) “Saray” [s. 888]

ketek : (T.) “Kümes” [s. 997]

kiz turluḳ: (T.) “Keçeden yapılmış çadır” [s. 1004]

ḳoparmaḳlıḳ: (T.) “Kurmak, inşa etmek” [s. 953]

ḳor/ḳur: (T.) “Duvar taşlarının yan yana dizilerek oluşturduğu bir sıra, duvarın her katı, temel” [s. 943]

ḳorġan: (Moğ.) “Kale, hisar” [s. 945]

ḳorıya: (Moğ.) “Kamış ve hasırdan yapılmış ev; kamış duvarla çevrilmiş alan” [s. 934]

ḳoş: (T.) “Ev, konut” [s. 947]

ḳuş dīvānı: (T.+Far.) “Kuşhane, kuş evi” [s. 951]

külbe: (Far.) “Küçük ve basit ev, kulübe” [s. 1294]

meḫanik: (?) “Ev veya çadırın ortasında kazılan ocak” [s. 1085]

meṣābe: (Ar.) “Avcının kurduğu tuzak yeri” [s. 1296]

oba: (Moğ.[95]) “Göçebelerin küçük çadırları, oba” [s.258]

ocaḳ: (T.) “Mutfağın ocağı” [s.266]

oḳ/uḳ: (T.) “Ev veya alaçığın üzerini örtmek için kullanılan uzun ağaçlardan her biri” [s.291]

orda: (T.) “Sultanların haremi” [s.282]

ordu: (T.) “Sultanların çadırı” [s.282]

otaġ: (T.) “Otağ, çadır; oda” [s.324]

öre: (T.) “Sütun, direk” [s.284]

örge: (T.) “Padişah çadırı” [s.283]

öy: (T.) “Ev” [s.315, 327]

pāye: (Far.) “temel, sütun, kolon” [s. 433]

pīl-pāye: (Far.) “Tavanın üzerine oturtulduğu sütun, ayak” [s. 1284]

pül-pūş: (Far.) “Binalarda çatının altını kaplayan ve köprü biçiminde olan ağaç, binanın tavanını ağaç köprü biçiminde örten bir tür kaplama” [s. 568]

revāḳ (1): (Ar.) “Ev önündeki saçak, sundurma” [s. 1289]

revāḳ (2): (Ar.) “İkinci kattaki eyvan; ev” [s. 1289]

saçaḳ: (T.) “Yapılarda çatının önüne yapılan saçak” [s. 770]

saḳīfe: (Ar.) “Sofa, gölgelik, eyvan” [s. 1290]

serde: (?) “Meclis, toplanılan yer” [s. 772]

[95] bk. İNAN, *a.g.m., s.* 188.

sığnaḳ: (T.) "Sığınak" [s. 833]

suç-ḫāne: (T.+Far.) "Hapishane, zindan" [s. 811]

şādırvān: (Far.) "Padişahın eyvanı önüne yapılan gölgelik ve büyük perde; çadır, otağ; şadırvan, çevresi musluklu ve ortası fıskiyeli olan kubbeli çeşme" [s. 842]

şükür: (Moğ.) "Şemsiye, padişahın başı üzerine tutulan güneşlik, gölgelik" [s. 846]

tāb-dān (1): (Far.) "Tavana yakın açılan camlı pencere, tepe camı; tepe camlı ev" [s. 1284]

tāb-dān (2): (Far.) "Hamam külhanı" [s. 1284]

tāb-dān (3): (Far.) "Demirci ocağı" [s. 1284]

tam (1): (T.) "Çatı, dam" [s. 541]

tam (1): (T.) "Duvar" [s. 541]

ṭarāz (1): (Far.) "Değerli giysilerin dokunduğu atölye" [s. 852]

ṭarāz (2): (Far.) "Şeker fabrikası" [s. 852]

tenbük: (?) "Büyük çadırın ortasında kurulan küçük çadır" [s. 571]

tirek: (T.) "Sütun, direk" [s. 634]

tör/töri: (T.) "Tör, evin baş köşesi, ev bucağı" [s. 576, 612]

tünlük: (T.) "Çadırın bacası" [s. 603]

tüşken: (T.) "Külhan, hamam ocağı" [s. 598]

üçek: (T.) "Çatı, dam" [s.268]

vüşāḳ[96]: (T.) "Ev; otağ; oda" [s. 1299]

yam: (Çin.) "Çapar evi, ulak atlarının değiştirilmesi için yedek atlar yulundurulan konak yeri" [s. 1144]

yüz başlıḳ: (T.) "Yüz ağaçtan yapılmış en büyük çadır veya alaçık türü; (alaçığın başındaki direkler)" [s. 1253]

Tablo 6. Barınma-Konaklama ve Yapı İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

BARINMA-KONAKLAMA VE YAPI İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**
TOPLAM	**77**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 77 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan Türkçe 34, Arapça 6, Farsça 16, Moğolca 8, kökeni bilinmeyen (?) 4 ve Çince 1 kökenli sözcük

[96] T. otāğ > otaḳ > vüşāḳ (oda)

bulunmaktadır. Diğer yandan Farsça/Türkçe+Farsça, Moğolca+Farsça , Latince+Yunanca, Arapça+Farsça birer ve 4 Türkçe+Farsça yapılı sözcük vardır.

Grafik 6. Barınma-Konaklama ve Yapı İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

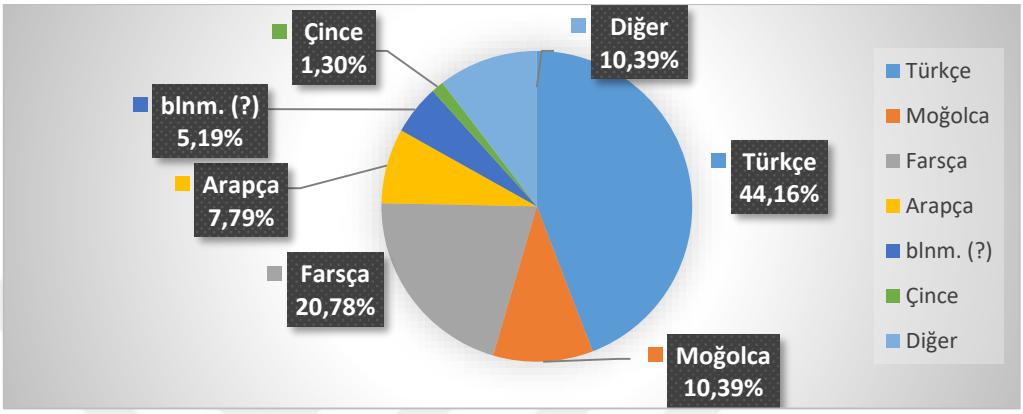

2.7. ARAÇ-GEREÇ VE EŞYA İLE İLGİLİ ADLAR

yarāḳ: (T.) "Araç, gereç, malzeme, hazırlık, donanım" [s. 1152, 1223]

2.7.1. Barınma-Konaklama ve Yapı İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları

ʻacūz: (?) "çadır." [s. 1292]

açar: (T.) "Anahtar, açar." [s.196]

baca: (Far.) "Delik; baca." [s. 434]

bāġam: (T.) "Eğrilmiş duvarı korumak için konan destek ağacı, direk, payanda, destek." [s. 438]

bāġış: (T.) "Çadır bağı ve ipi." [s. 423]

balar: (Far.) "Çatı örtüsü olarak kullanılan tahta, balar, pedavra." [s. 438]

barmaḳlıġ: (T.) "AT. parmaklık, korkuluk." [s. 435]

basḳıc: (T.) "Merdiven." [s. 419]

burġu: (T.) "Burularak suyun gelmesini sağlayan alet, çeşme musluğu." [s. 448]

burma: (T.) "Çeşme musluğu, burma." [s. 474]

cām: (Far.) "Cam, sırça" [s. 1285]

çaġaraḳ (Moğ.) "Çadır direğine geçirilen ortası delik tahta, çadır ağırşağı." [s. 673]

çataḳ: (T.) “Çadır direğine geçirilen ortası delik tahta, çadır ağırşağ.” [s. 672]

çatı: (T.) “Tulum asmaya yarayan üçayak, çatkı.” [s. 672]

çeküç/çeküş/çöküş: (T.) “Çekiç.” [s. 685]

çevüt/çevürme: (T.) “Ev veya çadırın etrafını çevirmek için yapılan duvar veya büyük perde.” [s. 678]

çıġ: (T.) “Kamıştan ve çubuktan örülüp ev veya çadır kapısının önüne asılan perde.” [s. 721]

çımıllıġ: (T.) “Kapıya asılan perde” [s. 723]

dāy: (Far.) “Duvar.” [s. 734]

destūr: (Far.) “Kapının arkasına yerleştirilen ağaç sürgü, sürme.” [s. 1288]

dirim: (T.) “Alaçığın çevresini örten ağaçlar.” [s. 751]

dolaḳ: (T.) “Dolak, bacaklara sarılan sargı.” [s. 745]

dü-çūbe: (Far.) “Çadırın iki direği.” [s. 743]

égrim: (T.) “Değirmen taşı.” [s. 378, 403]

ferāş: (Ar.) “Kilit damağı” [s. 1293]

firāş: (Ar.) “Döşek, yatak; yaygı.” [s. 1293]

ġalake[97]: (Ar.) “Kapının arkasına yerleştirilen ağaç sürgü, sürme.” [s. 862]

gez: (Far.) “Süpürgenin sapı.” [s. 1003]

gird-bāliş: (Far.) “Yuvarlak yastık.” [s. 1295]

görge/körge (1): (T.) “Evde halı kenarlarına serilen keçe, kasnak işi, kilim vs.” [s. 1029]

görge/körge (2): (T.) “Otağ duvarının çubukları.” [s. 1032]

görge/körge (3): (T.) “Ev duvarına çeşitli kumaşlardan tutulan zar.” [s. 1032]

gözenek: (T.) “Çadır gereçlerinden biri; (çadırın bacası).” [s. 1032]

ḫavāze: (T.) “Duvarcı iskelesi.” [s. 730]

ḫışt: (Far.) “Tuğla, kerpiç.” [s. 1287]

iskenderānī[98]: (Yun.+Far.) “Taht, koltuk, sandalye.” [s. 1281]

izāre/īzāre: (Ar.) “Duvarın aşağı kısmı, duvarın yerle duvar gözü (raf) arasındaki kısmı.” [s. 1280]

ḳafese: (?) “Kat kat rafları bulunan etajer” [s. 1293]

ḳanat: (T.) “Çadırın eteği; alaçık çadırı” [s. 929]

kelīçe: (?) “Tahta anahtar” [s. 1006]

kérpic: (T.) “Kerpiç, tuğla” [s. 1050]

ket (1): (Yun.) “Hind şahlarının tahtı” [s. 998]

[97] Ar. ġalaḳ (kilit)
[98] Yun. Aleksandros > Ar. al-Iskandar

ket (2): (Yun.) "Yatmaya yarayan sedir, kerevet" [s. 998]

kömec: (T.) "Çadır direği geçirilen ortası delik ve yuvarlak tahta, çadır ağırşağı" [s. 1007]

körege: (T.) "Üzerine sürahi ve kadeh konan masa" [s. 1036]

körpe: (T.) "Yorgan" [s. 1029]

mandu/mundu: (?) "Düşmanın geçmesini engellemek amacıyla ordu hendeğinin çevresine döşenen mızrak biçimindeki kazıklar; av tuzağındaki kazıklar" [s. 1089, 1090]

miṣāl: (Ar.) "Yatak, döşek" [s. 1296]

murı: (Far.) "Baca" [s. 1097]

nihālī: (Far.) "Yatak, döşek" [s. 1299]

peşīze: (Far.) "Çadırın eteğine dikilip içinden ip geçirilen deri" [s. 1283]

sergi: (T.) "Eve döşenen eşya" [s. 772]

sürme kilīd: (T.+Yun.) "Kapının kapanması için arkasına yerleştirilen ağaç kol, sürgü, sürme" [s. 798]

şatu: (Far./Moğ.) "Merdiven" [s. 842]

şemyāne: (?) "Bir tür çadır" [s. 1291]

tanba: (Far.[99]) "Kapı sürgüsü" [s. 571]

toḳac: (T.) "Kapının açılmaması için arkasına yerleştirilen ağaç kol, ağaç sürgü" [s. 613]

töşek: (T.) "döşek" [s. 590]

tuġurḳa: (T.) "Çadırın keçesi" [s. 610]

Türkī: (T.+Ar.) "Soba" [s. 565]

üzük: (T.) "Alaçığın üzerindeki keçe" [s.287]

zeŋü/zine: (?) "Merdiven; basamak" [s. 759, 760]

zīlī: (Far.) "Halı, kilim" [s. 760]

zīlūçe: (Far.) "Küçük halı, küçük kilim" [s. 760]

2.7.2. **Yeme-İçme İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları**

atıḳ: (T.) "yoğurdu karıştırıp yağ çıkarmaya yarayan dört kanatlı tahta" [s.194]

atlanur ayaġ: (T.) "at üzerindeyken içilen içki çanağı" [s.194]

ayaḳ/ayaġ: (T.) "kadeh, içki bardağı" [s. 367]

baṭ: (Ar.) "(Kaz şeklindeki) içki sürahisi." [s. 1282]

begmez/bekmez: (T.) "içki kadehi." [s. 453]

belbele: (Ar.) "İbikli testi, sürahi" [s. 454]

[99] bk. CLAUSON, Senglax: 102.

cām: (Far.) “içki kadehi.” [s. 1285]

cām-ı Cem/cām-i Cemşīd: (T.) “İçki kadehi.” [s. 1285]

cām-ı cihān-bīn: (Far.) “Key-Ḫusrev’in dünyayı ve bilinmezlikleri gösteren kadehi.” [s. 1285]

cām-ı hilālī: (Far.+Ar.) “Hilal gibi kâse biçiminde olan kadeh. [s. 1285]

çanaḳ: (T.) “Çanak, kâse.” [s. 677]

çemçe: (T.) “Büyük kaşık, kepçe, çemçe, çömçe.” [s. 688]

çolpu: (T.) “İnce dallardan yapılmış süzgeç.” [s. 686]

çorġa: (Moğ.) “İçine yoğurt dökülen ve dibi ağzından daha geniş olan kap.” [s. 701]

çöçek: (T.) “Topraktan yapılmış kap, çömlek.” [s. 680]

çölmek: (T.) “AT. çömlek, toprak kap; taş tencere; bakır kazan.” [s. 705]

çömüş: (T.) “Büyük tahta kaşık, kepçe, çömçe, çömçe.” [s. 705]

dāş: (Far.) “Çanak çömlek ocağı.” [s. 735]

dipse: (T.) “Kazanı ocaktan alırken altına konan ve ince yaş ağaç dallarından yapılmış bir alet.” [s. 737]

dūst-gānī: (Far.) “Büyük kadeh” [s. 743]

émzik: (T.) “Testi ve ibrik gibi kapların emziği.” [s. 402]

ġazan/ḳazġan: (T.) “Kazan, büyük tencere.” [s. 858, 908]

gebrekī: (Far.) “Ateşe tapanlara ve kafirlere özgü şal ve içki bardağı.” [s. 996]

gön bardaḳ: (T.) “AT. deriden yapılmış su kabı, kırba.” [s. 1043]

günbed: (Far.) “Kadeh.” [s. 995]

hilālī ḳadeḥ: (Ar.) “Hilal gibi kâse biçiminde olan kadeh.” [s. 1299]

idiş: (T.) “Büyük kâse, büyük kap.” [s.354]

inā: (Ar.) “İçki bardağı, kadeh; (kap).” [s.256]

ḳab ḳacaḳ: (T.) “Kap kacak, kaplar.” [s. 879]

kāc: (Far.) “Şişe, kadeh, billur, sırça.” [s. 994]

ḳarrābe: (Ar.) “Sürahi, içki şişesi; tespihin sürahiye benzer yapılmış büyük mühresi.” [s. 1293]

ḳārūre: (Ar.) “Şişe, sırça kap.” [s. 869]

ḳāse: (Far.) “Kâse, çanak” [s. 993]

keckūl: (Far.) “Keşkül, dilenci çanağı” [s. 1294]

ḳıf: (T.) “İçkiyi şişeye aktarmak için kullanılan araç, huni” [s. 988]

ḳoş: (T.) “Art arda sunulan iki dolu kadeh.” [s. 947]

kökür: (?) “ibrik, su kabı” [s. 1036]

körege: (T.) “içki kabı” [s. 1036]

köynük/köynek: (T.) “İçine deve sütü sağılan deriden kap” [s. 1046]

kündük: (T.) “İbrik, su kabı” [s. 1045]

küpi: (T.) “Yağ çıkarmak için yoğurdun içinde çalkalandığı kap, yayık” [s. 1023]

māşūre: (Far.) “Su içmek için kullanılan kamış; boru.” [s. 1296]

mey taġarı: (Far.+T.) “Büyük kadeh” [s. 1101]

miḥver: (Ar.) “Hamur açmakta kullanılan değnek, oklava” [s. 1296]

mīnū: (Far.) “(sırça) kadeh” [s. 1101]

naṭ‘: (Ar.) “Meşinden yapılmış döşek” [s. 1298]

oyma: (T.) “Tulum, kırba” [s.323]

pengān: (Far.) “Fincan” [s. 456]

rāk: (Far.) “su çanağı, su bardağı” [s. 755]

sac: (T.) “Üzerinde ekmek pişirilen demir levha, sac” [s. 763]

saġraḳ/sıġraḳ (1): (Far.) “İbikli testi” [s. 774]

saġraḳ/sıġraḳ (2): (Far.) “Kadeh” [s. 774]

sātgīn: (?) “Büyük kadeh.” [s. 771]

soġlı/suġlı: (T.) “AT. kebap şişi” [s. 805]

susaḳ: (T.) “Çömçe, kepçe, büyük kaşık” [s. 802]

taġar: (T.) “Dağar, büyük kadeh.” [s. 567]

tāl[100]: (Far.) “Bakır, gümüş, pirinç gibi metallerden yapılan tabak ve tepsi.” [s. 540]

tostuḳan/tostaḳan/tostuġan/tostaġan: (T.) “Gemi gibi uzun kadeh; ibrik; kadeh” [s. 484, 598]

tulum[101]: (T./Yun.) “Tulum, tuluk, deri kap” [s. 618]

tuŋ: (T.) “Ağzı dar testi” [s. 620]

yaġlaġu: (T.) “Yağ ısıtılan kap” [s. 1171]

yalaḳ: (T.) “Köpeklere yem verilen oyuk kap, yalak” [s. 1174]

yamaḳ: (T.) “AT. deriden yapılmış maşrapa” [s. 1170]

yarġucaḳ: (T.) “El değirmeni” [s. 1155]

yatuḳ: (T.) “Yayvan su kabı, yatık” [s. 1143]

yayıḳ/yayuḳ: (T.) “Yağ çıkarmak için yoğurdun içinde çalkalandığı kap, yayık” [s. 1147, 1185]

---

[100] bk. *STSİ*: 456.

[101] T. tol- (dolmak) / Yun. tilimos (meşin torba)

yir: (T.) “Yatak, döşek; döşeme” [s. 1224]

yir nime: (T.) “Yiyecek nesne” [s. 1226]

2.7.3. Tarım ve Hayvancılık (Bitki-Hayvan) İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları

aranduḳ: (T.) “Eyer örtüsü” [s.202]

barandaḳ: (T.) “Eyer örtüsü.” [s. 450]

başlıġ: (T.) “AT dizginin atın başına bağlanan kısmı, başlık. [s. 423]

bīl: (Far.) “Tarım aleti olan bel.” [s.498]

boyunduruḳ: (T.) “Çift süren öküzün boynuna geçirilen alet, boyunduruk.” [s. 484]

burunduruḳ: (T.) “Burunduruk, yavaşa, devenin burnuna geçirilen dizgin.” [s. 466]

caḫ: (?) “söğüt ağacının ince dallarından yapılan balık ağı.” [s. 680]

cenāb/cünāb: (Ar.) “Eyerin eteği, üzenginin tasması” [s. 690, 1286]

cılav: (Moğ.) “Atın dizgini, at yuları, çılbır.” [s. 687]

cırcır: (T.) “AT pamuğu çekirdeğinden ayırmaya yarayan alet, cırcır, düven.” [s. 681]

cibilger: (Moğ.) “At yuları, dizgin.” [s. 709]

cināb: (?) “Hayvanın boynuna takılan ip.” [s. 1285]

cuġ: (Far.) “Öküz boyunduruğu.” [s. 703]

cunāḳ/cunāġ/canaḳ: (?) “Eyerin eteği; üzenginin tasması” [s. 677, 690]

çek: (?) yaba; hallaç tokmağı.” [s. 1286]

çılbur: (Moğ.) “Çılbır, yular, yulara takılan ip veya zincir, atın burnu üzerine takılan zincir.” [s. 723]

çoġal/çoḳal: (T.) “AT. çokal, ata giydirilen zırhlı örtü.” [s. 703]

dehene: (Far.) “Atın ağzına takılan demir alet, gem, at ağızlığı.” [s. 747]

depingü/tepingü: (Far.[102]) “Eyerin barağı; üzengi.” [s. 558, 738]

devāc: (Ar./Far.) “Sedir örtüsü.” [s. 1289]

éger: (T.) “Eyer.” [s.238, 394]

égrim: (T.) “AT. eyerin altına konulan keçe, teğelti.” [s. 378, 403]

emlük: (T.) “İçine saman doldurulup annesinin yanına süt vermesini sağlamak için götürülen ölmüş buzağının derisi.” [s.252]

[102] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

ġacġāv/ġajġāv (1): (?) "(Bayrak başına veya atın boynuna takılan) yaban öküzünün kuyruğu." [s. 859]

ġacġāv/ġajġav (2): (?) "Eğlence amacıyla eşeğin hoplayıp zıplaması için boynuna takılan diken demeti." [s. 859]

gem[103]: (T./Yun.) "AT. gem, at ağızlığı." [s. 1007]

gömüldürük: (T.) "AT. deve veya at göğüslüğü, gömüldürük." [s. 1039]

günbed: (Far.) "atın ala kayışının dokuz küçük kümbeti." [s. 995]

içergü/içirgü/üçergü: (T.) "Eyerin altına konulan keçe, teğelti." [s.266, 353]

ilek: (T.) "Elek." [s. 375]

imel: (Moğ.) "Eyer." [s. 402]

ḳabtal: (T.) "Eyerin arka eteği, eyerin kenarı" [s. 878]

ḳaltaḳ: (T.) "Eyerin tahtası üzerine kaplanan deri; eyerin tahta bölümü, kaltak" [s. 894]

ḳancuḳa/ḳancuġa: (Moğ.) "Terki kayışı, terki bağı, eyerin ardındaki tasma" [s. 930]

ḳanġa/ḳanḳa: (T.) "Önünde ve arkasında kaşı olan Ḳazaḳ eyeri" [s. 896]

ḳaraltġu: (T.) "Tarlalarda konulan korkuluk" [s. 925]

ḳarmaḳ: (T.) "Balık avlamaya yarayan ucu çengelli uzun ağaç" [s. 890]

ḳaşaġu/ḳaşav/ḳaşavuc: (T.) "Kaşağı." [s. 907]

ḳazan: (T.) "Enli üzengi" [s. 858, 908]

kesme: (T.) "AT. atın sağrısından yere kadar uzanan bir tür büyük örtü" [s. 1004]

ḳırḳılıḳ/ḳırḳlıḳ: (T.) "Yün kırkma makası" [s. 981]

kitmen/kétmen: (T.) "Yeri kazmak için kullanılan bel" [s. 1055]

köpçin/köpçün/köpçük : (T.) "Eyer yastığı" [s. 1019]

kūhe: (Far.) "At eyeri." [s. 1295]

meḥāfe: (Ar.) "Mahfe, oturmak için deve üzerine konan taht" [s. 1296]

meres: (Far.) "Köpeklerin boynuna takılan ip" [s. 1086]

orunduḳ: (T.) "Eyer örtüsü" [s.284]

oyan/uyan: (T.) "Dizgin, gem, yular. (Ona "tizgin" de denir)" [s.317]

ögündire: (Yun.) "Hayvanları dürtmeğe yarayan ucu bizli değnek, üvendire, gönder" [s.297]

ögünduruḳ: (Yun.) "AT. hallacın pamuğu tanesinden ayırmak için kullandığı demir çubuk" [s.315]

örken : (T.) "Atın beline bağlanan kuşak, kolan" [s. 321]

örük: (T.) "Otlayan hayvanın ayağına bağlanan ip, örk, örük" [s.284]

[103] T. gem < *gem- (kemirmek) / Yun. khemos (at, köpek ağızlığı)

pāze: (Far.) “Tarla sürmede kullanılan ve ucuna demir takılan uzun ağaç” [s. 1282]

perend: (Far.) “Eyer örtüsü.” [s. 1283]

peşīze: (Far.) “Altın veya gümüş pullardan yapılan at göğüslüğü.” [s. 1283]

petek: (Erm.) “Petek, arı kovanı” [s. 442]

saban: (T.) “Saban, demir uçlu tarla sürme ağacı” [s. 769]

sancġı: (T.) “Balık avlamaya yarayan mızrak” [s. 778]

sapḳun: (T.) “Balık avlamaya yarayan ucu çatallı mızrak, zıpkın” [s. 770]

soḳḳu: (T.) “Ağaçtan yapılmış büyük havan, dibek, soku” [s. 805]

suluḳ: (T.) “At ağızlığı, dizginin atın ağzına gelen demir kısmı” [s. 814]

sürgü: (T.) “AT. tohum ekildikten sonra atılan tohumu örtmeğe ve tarlayı düzeltmeye yarayan araç, sürgü, tapan” [s. 797]

şırdaġ: (Far./Moğ.) “Eyerin altına konulan keçe, teğelti (halı gibi kullanılan keçe)” [s. 847]

şikīl: (?) “Ayağı bağlı, hayvanların ayaklarına bağlanan köstek, bukağ.” [s. 1291]

şiş: (T.) “Atın nalına çakılmış küçük çiviler” [s. 849]

taḳa: (Moğ.) “Nal.” [s.521]

teng: (Far.) “Hayvanın bir yanındaki yük, denk, tay.” [s. 1285]

terki bağı: (T.) “AT. terki kayışı, eyerin ardındaki tasma” [s. 566]

tirlik: (T.) “Eyerin altına konulan keçe.” [s. 634]

tizgin: (T.) “Dizgin, yular” [s. 644]

toḳulġa (Moğ.) “Atın çulu” [s. 614]

toḳum: (Moğ.) “Eyer, semer, palan, kürtün; atın çulu, teğelti” [s. 614]

tor: (T.) “Tor, ağ, tuzak, balık ağı, tül” [s. 576]

tūre: (?) “Bukağı, hayvanların ayaklarına bağlanan zincir.” [s. 573]

yaba: (T.) “Harman savurmaya yarayan çatal biçimindeki tahta kürek, yaba” [s. 1138]

yuna/yona: (Far.[104]) “Eyerin altına konan keçe, teğelti, yuna, yapık, belleme” [s. 1268]

2.7.4. **Avcılık, Askerlik ve Savaş Araç-Gereç ve Eşya Adları**

‘acūz (1): (?) “okluk; kalkan.” [s. 1292]

‘acūz (2): (?) “kılıç tutağının çivisi.” [s. 1292]

‘acūz (3): (?) “kadın zırhı.” [s. 1292]

‘acūz (4): (?) “yay; mızrak.” [s. 1292]

[104] bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

aġ: (T.) “ağ, tuzak.” [s.208]

aha: (?) “Savaşlarda atın alnına takılan çelik ayna.” [s.224]

āhār: (Far.) “Cevherli çelik, süslü çelik, keskin çelik.” [s.237]

aḫsavurġa: (Moğ.) “Sadak bağı, okluk bağı.” [s.240]

alay bozan: (Yun.+T.) “ AT. karabina denilen ağzı geniş tüfek, alaybozan” [s.216]

anġal: (T.) “yabanıl hayvanları avlamak için kullanılan ve normal oktan daha büyük olan enli ve büyük temrenli bir ok türü” [s.254]

aran: (T.) “avı tuzağa düşürmek için yolu üzerine kurulan şişler ve kazıklar” [s.245]

ay balta/ay baltu: (T.+Moğ.) “bir tür balta, ay balta; eyere asılan savaş baltası” [s. 431]

balçaḳ: (Moğ.) “Kılıcın kesici kısmıyla sapı arasındaki enine konulan demir, balçak, barçak.” [s. 438]

baltu: (Moğ.[105]) “Balta, nacak; eyere asılan savaş baltası.” [s. 431]

bāriḳa: (Ar.) “(parlayan) kılıç.” [s. 456]

başaḳ: (T.) “Ok temreni” [s. 426, 427, 431]

başaḳlıḳ: (T.) “Temrenli ok.” [s. 429]

bātir: (Ar.) “Keskin kılıç.” [s. 428]

belārek (1): (Far.) “Cevherli kılıç, süslü kılıç; su verilmiş kılıç, keskin kılıç” [s. 456]

belārek (2): (Far.) “Ok” [s. 456]

bevārıḳ: (Ar.) “(parlayan) keskin kılıçlar.” [s. 491]

boġçurma: (T.) “uçlarının birbiriyle eşit olması için] yayın uçlarına takılan ip.” [s. 478]

cerīde: (Ar.) “Kalenderlerin taşıdığı küçük mızrak.” [s. 1285]

cıda: (Moğ.) “Mızrak, cıda.” [s. 707]

cıġıldan: (T.) “Avcı kuşunun boynuna asılan bağ.” [s. 721]

cılġu: (T.) “Avcı kuşunun boynuna asılan bağ.” [s. 1109]

cipe/cibe: (Moğ.[106]) “Cebe, zırh, savaş giysisi, giyilen silah; silah” [s. 716]

çatma: (T.) “Ağaçtan yapılmış avcı tuzağı.” [s. 672]

çerkesī: (?) “Temreni uzun ve koni biçiminde olan bir tür ok” [s. 681]

çoḳmar[107]: (Moğ.?) “Gürz, topuz, başı topuzlu değnek, çomak.” [s. 704]

çomaḳ: (T.) “Ucu topuzlu değnek, çomak.” [s. 705]

davulġa/duluġa/tavulġa: (Moğ.) “Miğfer, tolga, demirden savaş başlığı.” [s. 542, 734]

---

[105] bk. RÄSÄNEN, *VEWT*: 61.
Ayrıca bk. DOERFER, *TMEN*, 1: 199.

[106] bk. TUNA, O. N. (1972). “Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler I”, *Türkiyat Mecmuası*, S. 17, s. 209-250.

[107] Moğ. çoki (vur-)

debbābe: (Ar.) “Kale almaya yarayan bir savaş aleti.” [s. 1288]

duzaḳ/tuzaḳ: (T.) “Tuzak, ağ.” [s. 605, 744]

gürze: (Far.) “Gürz, topuz.” [s. 1000]

ferend: (Far.) “Kılıç.” [s. 867]

fişek/fişenk/müşek: (Far.) “AT. fişek, havaya fırlatılan çeşitli yanıcı veya patlayıcı maddeler; silahlarda kullanılan, içi barut dolu bir kovanla ucunda bir çekirdekten meydana gelen cephane, kurşun.” [s. 868, 1093]

ġarpıçı: (T.) “Okluk, kılıç veya kalkan gibi şeylerin bağı.” [s. 861]

ġazan/ḳazan: (T.) “Ağzı geniş top.” [s. 858, 908]

gec-gürūhe: (Far.) “kireçten yapılıp yayla atılan gülle.” [s. 999]

géçim: (Far.) “At zırhı.” [s. 1056]

gez: (Far.) “(İki ucu ince ve ortası kalınca olan) yeleksiz ve temrensiz ok.” [s. 1003]

ġulūle: (Far.) “gülle, top mermisi” [s. 862]

ḫışt: (Far.) “Ortasında ipten örülü bir halka olan ve orta parmağa geçirilerek atılan küçük mızrak.” [s. 1287]

ḫūd: (Far.) “Miğfer, tolga, demir savaş başlığı.” [s. 730]

ḳanāt: (Ar.) “Mızrak” [s. 929]

ḳalġan/ḳalḳan[108]: (Moğ.) “Kalkan, savaşçıların kullandığı korunmalık” [s. 895, 928]

ḳara per: (T.+Far.) “Yiğitlik göstergesi olarak savaşlarda başlığa takılan kuşun kara tüyü” [s. 869]

ḳarabina/ḳaramina: (İta.) “AT. karabina, ağzı geniş namlulu tüfek” [s. 919]

ḳarḳara: (Moğ.) “yiğitlik göstergesi olarak savaşlarda başlığa takılan karkara kuşunun tüyü” [s. 869]

ḳārūre: (Ar.) “Bir çeşit savaş aleti” [s. 869]

kersi: (T.) “Balık oltası” [s. 1000]

késken: (T.) “Başı zincir veya tasmayla sapına bağlanan bir tür savaş topuzu, piyāzí” [s. 1064]

kesme: (T.) “AT. büyük ve enli ok temreni” [s. 1004]

ketāre: (Far.) “Hindūların bellerine bağladıkları pala türünden bir kılıç” [s. 997]

keybür: (Far.) “Ok temreni” [s. 1071]

ḳılıc: (T.) “Kılıç” [s. 928, 929]

ḳın: (T.) “Kılıç ve bıçağın kını” [s. 974]

[108] bk. KAYA, *a.g.m., s.*122.

kiş: (T.) “Sadak, okluk, kuburluk” [s. 1054]

ḳolcaḳ: (T.) “Kola geçirilen zırh, kolçak, savaşta kola geçirilen çelik kolluk” [s. 956]

ḳor: (T.) “Silah” [s. 943]

ḳubāb: (?) “Keskin kılıç” [s. 917]

ḳundaḳ: (Yun.) “Dipçik, kundak” [s. 963]

ḳur: (Far.[109]) “Altın veya gümüşten çember yapılarak kabak ağacının başına takılan nişan” [s. 943]

ḳuran: (?) “Silah” [s. 944]

ḳurban: (T.) “Yay kabı” [s. 922]

ḳurumsaḳ: (T.) “Yay kabı” [s. 946]

mıltıḳ: (?) “Tüfek” [s. 1102]

nācaḫ: (Far.) “Eyere asılan savaş baltası; nacak, balta; küçük mızrak” [s. 1106]

nāvek: (Far.) “Küçük okun içine yerleştirilip atıldığı oluk gibi içi boş çubuk; ok” [s. 1298]

nīm-terg/nīm-terk: (Far.) “Miğfer, tolga” [s. 1299]

oḳ: (T.) “Ok” [s.291]

otaġa: (Moğ.) “Savaşlarda başlığa takılan tüy, tuğ, çelenk” [s.261]

ötgün: (T.) “Ok temreni” [s.295]

pelengīne: (Far.) “Savaşta giyilen ve atlara giydirilen kaplan derisinden yapılmış örtü” [s. 1283]

perend[110]: (Far.) “Hançer, kılıç” [s. 1283]

per-i megesī: (Far.) “Cevherli çelik” [s. 1283]

piyāzī: (Far.) “Bir tür ok temreni; bu tür temreni taşıyan ok; bir tür savaş topuzu” [s.509]

püştov: (İta.) “Tabanca, piştov” [s. 477]

revşen: (Far.) “Üç köşeli bir ok temreni” [s. 757]

sadaḳ/şadaḳ/saḳdaḳ/saġdaḳ: (Moğ.) “Sadak, okluk, ok çantası” [s. 767, 772, 850]

savut bozan: (T.) “Uzun ve ince bir ok temreni” [s. 779]

sökücek: (T.) “Av için kullanılan ucu sivri küçük ağaçlar” [s. 812]

süneyn: (T.) “Mızrak; mızrağın ucu sivri başı” [s. 789]

sünǰü: (T.) “Süngü, mızrak” [s. 815]

şénlik: (T.) “Şenliklerde atılan top ve tüfek” [s. 850]

şiş-per: (Far.) “Savaş araçlarından altı dilimli topuz, şeşper” [s. 843]

---

[109] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.
[110] bk. KANAR, *FTS*: 136.

taḫtuḳ: (?) “Sadak örtüsü, okluk kılıfı” [s.522]

tele: (?) “Tuzak” [s. 1285]

telken/telegen: (Moğ.) “Tahtadan yapılan bir tür mancınık” [s. 568]

témür tiken: (T.) “Demir veya çelikten yapılan ve düşmanın yolu üzerine dökülen üçken diken.” [s. 659]

tenbūl: (Far.) “Talim yayı, eğitim amaçlı kullanılan yay” [s. 1285]

teng: (Far.) “Yağcı oku” [s. 1285]

terg/terk: (Far.) “Miğfer, tolga, demir savaş başlığı” [s. 563, 1284]

toḳmar: (T.) “Ucuna ağaç veya kemikten yumru (düğme gibi) bir şey takılan temrensiz ok” [s. 614]

top: (T.) “Düşmana atılan top” [s. 592]

top ġazġan/top ḳazġan: (T.) “Düşman tarafına atılan top” [s. 593]

topuz: (T.) “Topuz, demir çomak” [s. 593]

tora: (T.) “Askerleri korumak için insan boyunca yapılmış ve birbirine zincir ve kancayla bağlanmış kalkanlar” [s. 573]

üç ḳırlıḳ: (T.) “Bir tür üç dilli temren” [s.268]

üpçin/öpçin: (Moğ.) “Silah, cebe” [s.258]

yaġlıġ: (T.) “Savaşta kullanılan ok” [s. 1230]

yancaḳ: (T.) “Savaşta atın yan kısımlarını koruyan zırh” [s. 1182]

yaraḳ: (T.) “Silah” [s. 1152]

yasıc: (T.) “Temrenli ok; padişahın kendi adını üzerine yazdırdığı ok” [s. 1144]

yavurġan: (T.) “Çivili at zırhı, çivili çokal” [s. 1191]

yay/ya: (T.) “Yay” [s. 1137, 1209]

yayma: (T.) “Eyer yastığı” [s. 1185]

yilek (1): (T.) “Okun ucuna takılan tüy” [s. 1238]

yilek (2): (T.) “ok yeleği” [s. 1238]

zirih: (Far.) “mec. zırh, savaş giysisi” [s. 1289]

2.7.5. **Delici ve Kesici Diğer Araç-Gereç ve Eşya Adları**

bıçḳı: (T.) “Bıçkı, testere.” [s. 501]

dehre: (Far.) “Orak, tahra.” [s. 747]

gehzen: (Far.) “Ayakkabıcıların veya ciltçilerin deri kesmek için kullandıkları bıçkı.” [s. 1048]

gezlig/gezlik: (T.) “Küçük bıçak.” [s. 1004]

ḳadaḳ: (Moğ.+T.) “Çivi” [s. 884]

ḳazuḳ: (T.) “Büyük çivi, kazık” [s. 889]

kerc: (?) “Bıçak” [s. 999]

ḳıyçı/ḳayçı: (T.) “Makas, sındı” [s. 978]

mitin: (Far.) “Taş ve kaya parçalamakta kullanılan sivri uçlu kazma” [s. 1101]

piçek: (?) “İğne” [s.497]

sancaḳ: (T.) “Toplu iğne” [s. 788]

sındı: (T.) “Makas, sındı” [s. 783]

şiş: (T.) “İnce ve ucu sivri demir, şiş.” [s. 849]

2.7.6. **İdare ve Yönetim İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları**

al: (Moğ.) “Padişahın mührü” [s.215]

altun tamġa: (T.) “Türk padişahlarının altın suyu ile fermanlara vurdukları (ve hediyelere ve ihsanlara özgü olan) damga veya yüzük kaşı. O fermana “yarlıġ altun tamġa” denir” [s.174]

donanma: (T.) “Padişahın yanında bulunan adamları ve mal mülkü” [s. 746]

kötük: (T.) “AT. padişahlığın özel defteri” [s. 1036]

tamġa: (T.) “Türk padişahlarının altın suyla fermanlara vurdukları damga veya yüzük kaşı. O fermana yarlıġ altun tamġa denir” [s. 569]

ṭuġra: (T.) “Buyrukların başında hükümdarın imza yerine kullandığı işaret, tuğra” [s. 853]

2.7.7. **Sanat, Edebiyat, Müzik, Oyun, Eğlence vs. Toplumsal Faaliyetlerde Kullanılan Araç-Gereç ve Eşya Adları**

baġlama: (T.) “AT. üç teli olan bir çeşit küçük tambur sazı.” [s. 432]

baydaḳ[111]: (Far.) “Satranç oyununda piyon taşı, piyade, paytak.” [s. 504, 1282]

besaṭ: (Ar.) “satranç terimlerinden (satranç tahtası).” [s. 1281]

bozuḳ/bozuġ: (T.) “AT. altı telli bir tür tambur, bozuk.” [s. 465]

burġu: (T.) “İçi boş boynuzdan bir üfleme çalgısı.” [s. 448]

cerīde: (Ar.) “Defter.” [s. 1285]

celācil: (Ar.) “Tef zilleri, tefin demir halkaları.” [s. 1285]

[111] “piyāde پیاده”

cüng: (Malay.) “Şiir mecmuası.” [s. 705]

cürre: (Far.) “Bir tür saz, bir çeşit çalgı aleti.” [s. 683]

çaġana[112]: (Far.) “Türkistān’da bir saz adı” [s. 684]

çeng: (Far.) “Bir tür çalgı aleti, çenk.” [s. 690]

çeşte: (Far.) “Büyük tambur.” [s. 683]

çögür: (T./Moğ.) “Bir çeşit saz, çöğür.” [s. 693]

debbābe: (Ar.) “Satrançta kullanılan bir taş.” [s. 1288]

defek: (Ar.) “Küçük tef, tefçik.” [s. 1289]

demāme: (?) “Kös, davul, dümbelek.” [s. 741]

düdük: (T.) “Ney, düdük.” [s. 743]

dümri: (T.) “Büyük kös, büyük davul, AT. tef.” [s. 746]

égri: (T.) “Çalgı aletlerinden bir saz çeşidi, çenk.” [s. 690]

erġanūn/erġūn: (Far.) “Eflāṭūn’un ibda ettiği saz, erganun, org.” [s.243, 246]

esb: (Far.) “satrançtaki at.” [s. 1281]

evtār: (Ar.) Teller, kirişler; saz telleri, saz kirişleri; kemençe telleri.” [s.262]

firfirek: (T.) “Ağaçtan yapılan topaç; (fırıldak).” [s. 868]

gevürge: (Moğ.) “Kös, büyük davul.” [s. 994]

gıçek: (Far.) “Kemençe.” [s. 863]

ḫām: (Far.) “Kalem.” [s. 1287]

ışḳırıḳ: (T.) “Arkasında deliği olup çocukların üflemesiyle ses çıkaran kollu testi, düdüklü testi.” [s. 368]

ḳānūn: (Ar.) “Türkistān’da bir çalgı aleti” [s. 901]

ḳavurcaḳ: (T.) “Gölge oyununda perdenin arkasından oynatılan figür, kukla.” [s. 914]

kennāfe: (?) “Satrançta kullanılan bir taş” [s. 1295]

ḳopuz: (T.) “Kemençe; kopuz” [s. 931]

nefīr: (Far.) “Boynuzdan yapılan boru biçimindeki üflemeli bir saz” [s. 1107]

nevbet: (Ar.) “Günün belirli zamanlarında çalınan kös” [s. 1299]

pazlavuḳ/pızlavuḳ: (T.) “Çocukların yuvarlak biçimde kesip, etrafını diş diş yapıp ip geçirdikten sonra çekip kımıldatarak ses çıkarttıkları kabak kabuğu” [s. 450]

pīl: (Far.) “Satrançta kullanılan bir taş” [s. 1284]

pirpirek: (yans.) “Fırıldak” [s. 449]

salġıncaḳ: (T.) “Salıncak” [s. 776]

[112] Far. çegāne (bir çalgı)

sāz: (Far.) "Saz, çalgı" [s. 764]

sıpancaḳ/sıypancaḳ: (T.) "Çocukların oturup kayarak eğlendikleri oyun aracı, kaydırak" [s. 826]

sırıncaḳ/sıyrıncaḳ: (T.) "Çocukların oturup kayarak eğlendikleri oyun aracı, kaydırak" [s. 831]

suruḳ/suruġ: (T.) "çocukların binecek yaptıkları ağaç" [s. 799, 809]

şudurġu/şıdurġu: (Moğ.) "Ut denilen çalgı aleti" [s. 845]

tün: (T.) "İple yapılan salıncak" [s. 593]

tünbek: (Far.[113]) "Dümbelek" [s. 570]

yatuġan: (Moğ.) "Santur, yatuğan" [s. 1143]

yuvuş: (?) "Kalem" [s. 1269]

zaḫme: (Far.) "Mızrap, tezene, çalgıç" [s. 757]

zerāfe: (Ar.) "Satrançta kullanılan bir taş" [s. 1289]

2.7.8. Ulaşım ve Taşıma İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları

'acūz (1): (?) "kazan; su kovası." [s. 1292]

'acūz (2): (?) "gemi." [s. 1292]

'āme: (Far.) "Sudan geçmek için kullanılan sandal" [s. 1292]

araba[114]: (Ar.) "araba; savaş arabası" [s.244]

cüng: (Malay.) "Büyük gemi ve kalyon." [s. 705]

donanma: (T.) "savaş gemisi, donanma." [s. 746]

eşgek: (T.) "Gemi küreği." [s.248]

ersün[115]: (Yun.) "Tekneye yapışmış hamuru kazımak için kullanılan alet." [s.245]

géme: (T.) "Gemi." [s. 1068]

ḫāde: (Far.) "Gemi küreği." [s. 726]

iki bād-bān (T.+Far.) "İki yelken"

ḳanḳlı/ḳanǧlı: (T.) "Kağnı arabası" [s. 898]

ḳayuḳ: (T.) "Kayık, sandal, küçük tekne" [s. 893]

ḳobġa/ḳopḳa: (T.) "Su kovası" [s. 933]

küpçek: (T.) "Tekerlek" [s. 1019]

---

[113] bk. CLAUSON, Senglax: 102.
[114] DOERFER, *TMEN*, 2: 19.
[115] Yun. esktrain (eğsiseren)

kürçek: (T.) “Gemi küreği” [s. 1011]

lenger: (Yun.) “Gemi demiri, lenger” [s. 1077]

sal: (T.) “Kalın ağaç dalları birbirine bağlanarak yapılan deniz veya ırmak taşıtı, sal” [s. 768]

sefāyin: (Ar.) “Gemiler” [s. 789]

uçan: (T.) “Büyük gemi” [s.267]

yélken: (T.) “Gemi yelkeni” [s. 1271]

yumalaḳ: (T.) “Tekerlek” [s. 1265]

zevraḳ: (Ar.) “Küçük gemi, kayık” [s. 759]

2.7.9. **Kişisel Bakım, Gündelik İhtiyaç vb. Araç-Gereç ve Eşya Adları**

‘acūz: (?) “bir tür ıtır; misk.” [s. 1292]

éŋlik: (T.) “Kadınların yüzlerine sürdükleri allık.” [s. 377]

eşheb: (Ar.) “Bir çeşit amber.” [s. 1281]

görecek: (T.) “Ayna, gözgü.” [s. 1043]

gözük: (T.) “Sürme.” [s. 1002]

güzgü: (T.) “Ayna, gözgü.” [s. 1010]

ḫuṭbe: (Ar.) “Rastık, kaş boyası.” [s. 1288]

ıpar: (T.) “Misk; amber; güzel kokulu nesne.” [s.347]

ḳavurcaḳ: (T.) “Oyuncak bebek” [s. 914]

ḳıyıġ: (T.) “Üç köşeli mendil” [s. 979]

kirşen: (T.) “Kadınların yüzlerine sürdükleri aklık, üstübeç” [s. 1002]

mişk-i Çīn: (Ar.+Çin.) “Çīn miski” [s. 1088]

opa: (T.) “Kadınların yüzlerine sürdükleri aklık, üstübeç” [s.258]

rasıḳ: (Far.) “Kaşa sürülen boya, rastık” [s. 755]

saçlıḳ/saçbaġ: (T.) “İpek takma saç” [s. 770, 784]

sepīde: (Far.) “Kadınların yüzlerine sürdükleri aklık, üstübeç” [s. 830]

tolı/toluy: (Moğ.) “Ayna” [s. 618]

yıbar/yıpar: (T.) “Misk” [s. 1212]

2.7.10. **Diğer Araç-Gereç, Eşya ve Kumaş Adları**

‘acūz: (?) “bayrak” [s. 1292]

bayraḳ: (T.) “Bayrak.” [s.505]

béşik: (T.) “Beşik.” [s.504]

cendere: (Far.) “Çamaşır ütülemeye yarayan ağaç, ağaç sürgü.” [s. 690]

cınḳırav: (T.) “Çan, çıngırak.” [s. 711]

cür‘a-dān: (Ar.+Far.) “Hokka, kutu.” [s. 1285]

çaḳıldaḳ: (T.) “Çakıldak, değirmende içine su dökülen ve ses çıkaran bir ağaç parça.” [s. 675]

çaḳmaḳ: (T.) “Çakmak aleti.” [s. 674]

çalın: (T.) “Çakmak.” [s. 668]

çaŋ: (T.) “Çan, çıngırak.” [s. 677]

çār-bāliş: (Far.) “Dört yastık, dayanak.” [s. 667]

çarḫ-ı meş‘ale: (Far.+Ar.) “Demir ağdan örülmüş başına bez konup yakılan meşalenin başı.” [s. 1286]

çengel/çengek: (Far.) “Çengel, kanca.” [s. 690]

çot: (?) “Marangoz keseri, doğramacılıkta kullanılan keser.” [s. 699]

çöp: (T.) “Çöp, kırıntı, yonga.” [s. 691]

dapḳu: (T.) “Dokuma tezgâhında ayakla basılan tahta.” [s. 738]

derāy: (Far.) “Çan, çıngırak, zil.” [s. 739]

dibek (1): (T.) “ AT. dibek, ağaçtan yapılmış büyük havan.” [s. 737]

dibek (2): (T.) “Çocuk beşiğinin altına konan testi.” [s. 737]

duvaġ: (T.) “kapak.” [s. 743]

dürpi/dörpi: (T.) “AT. törpü.” [s. 744]

ebvāb: (Ar.) “İşin doğru veya yanlışlığını gösteren belgeler; (kapılar; bölümler, kısımlar, baplar, konular).” [s. 1280]

enbür: (Far.) “Ateşi almak için kullanılan alet, kısaç. [s.253]

fānūs-ı ḫayāl: (Far.) “İçinde yanan mum etkisiyle (üzerine yapılmış resimleri aksettiren) döner fener.” [s. 1293]

fele/füle/felle/fülle: (?) “Tutkal, çiriş.” [s. 868]

ġarvāş: (Far.) “Dokumacıların beze haşıl serpmek için kullandıkları süpürge tarzında bir alet.” [s. 861]

gez: (Far.) “Arşınlamak için kullanılan alet.” [s. 1003]

gön: (T.) “Gön, işlenmiş deri.” [s. 1043]

ġulūle: (Far.) “Yumak, top” [s. 862]

gürūhe: (Far.) “Yumak, top. (Gerek hamur veya pamuk yumağı gerek yuvarlak top mermisi olsun.)” [s. 1001]

ẖāl: (Ar./Far.) “Bayrak.” [s. 1287]

ẖışt: (Far.) “Yelpaze” [s. 1287]

ẖubla: (?) “Çakmak.” [s. 730]

huni: (Yun.) “Huni, ağızlık.” [s. 1130]

igeg: (T.) “Eğe, törpü.” [s. 375]

ḳamçı: (T.) “Kamçı, kırbaç” [s. 896]

ḳanāra: (Ar.) “Et asmağa yarayan uzun demir, kasap çengeli” [s. 930]

ḳanāt: (Ar.) “Kasap çengeli, et çengeli.” [s. 929]

ḳapan: (T.) “Kapan, ağır yüklerin asılarak tartıldığı büyük tahta kantar” [s. 878]

ḳara: (T.) “Mürekkep.” [s. 887]

Ḳara Tekinī: (T.) “Türkler arasında Ḳara Tekin adıyla ünlü kişiye mensup bir tür çomak” [s. 920]

kecek (1)[116]: (Far.) “Ucu eğri ağaç, kargaburnu” [s. 998]

kecek (2): (Far.) “Olta, çengel, kanca”

kelte: (Far.) “kısa ve kalın değnek, sopa” [s. 1006]

kersen: (Far.[117]) “Ağaçtan yapılmış leğen” [s. 1000]

ḳılav: (T.) “Boyna asılan mızrak veya bayrak bağının püskül takılan düğmesi” [s. 985]

ḳınḳırav/ḳanḳırav: (T.) “Büyük çıngırak” [s. 930]

ḳırpıḳ: (T.) “Şapkanın çevresine dikilen deri.” [s. 980]

kimsen: (Çin.) “Altın renkli deri” [s. 1066]

kişen: (T.) “Zincir, keşen” [s. 1066]

körük: (T.) “Demirci körüğü” [s. 1032]

kösev: (T.) “Ateş karıştırmaya yarayan yarı yanmış odun, köseği” [s. 1033]

kūf: (Far.) “Çulha tarağı” [s. 1295]

kürek: (T.) “Bir ucu yassı uzun ağaç, kürek” [s. 1029]

legen (1): (Far.) “Mumluk, çırakma, şamdan” [s. 1296]

legen (2): (Far.) “Leğen, teşt” [s. 1296]

levḥ: (Ar.) “Tahta, levha” [s. 1296]

māle: (Far.) “Sıvacı malası, sürgü” [s. 1082]

meh-çe: (Far.) “Bayrak direklerinin başına yerleştirilen hilal şeklindeki küçük ay” [s. 1298]

mıḳaṭṭ/maḳṭa‘: (Ar.) “Makta, üzerinde kamış kalemlerin kesildiği kemik parçası” [s. 1297]

[116] Far. kacak (kargaburnu) ?
[117] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

mıncaġ/mıncaḳ: (T.) “Boncuk” [s. 1099, 1103]

miḥver: (Ar.) “Tekerlek ve değirmen gibi dönen şeylerin ortasından geçen mil, eksen, dingil” [s. 1296]

minḳāş: (Ar.) “Cımbız; mumun ucunu almaya yarayan makas, mumun uzayan fitilini kesmeye yarayan alet, mum makası” [s. 1297]

mū-çīne: (Far.) “Cımbız” [s. 1098]

murı: (Far.) “Boru” [s. 1097]

oymaḳ: (T.) “Dikiş yüksüğü” [s. 325]

ölüge: (Moğ.) “Beşik” [s. 300]

öŋür : (T.) “Kaftanın eteğinin yan kısmı” [s. 324]

örkebçi (Moğ.) “Dikiş yüksüğü” [s. 282-283]

ötük: (T.) “Serüven ve olayların satır başlarını içeren tomar” [s. 304]

pāde: (Far.) “Kalın değnek, sopa” [s. 432]

pālā (Far.) “Süzgeç, süzek” [s. 433]

perçem: (Far.) “Bayrak başına takılan püskül” [s. 1282]

peşīze: (Far.) “Bıçağın ağzı ve sapı arasına yerleştirilen pirinçten nesne” [s. 1283]

sab/sap: (T.) “AT. sap, kılıç veya bıçak gibi şeylerin sapı” [s. 768]

saḫtiyān: (Far.) “Tabaklanmış deri, sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri, sahtiyan, Tumac da denir” [s. 785]

sancaḳ: (T.) “Bayrak, sancak.” [s. 788]

sapan: (T.) “Sapan, taş atma aracı.” [s. 769]

selincek/selkincek/silkincek: (T.) “İple boyna asılan muska” [s. 781]

sergi: (T.) “Sergi, işporta.” [s. 772]

siyeh-tāb: (Far.) “Cevhersiz çelikten yapılmış alet” [s. 1291]

süpürgü: (T.) “Süpürge” [s. 794]

süzgüc: (T.) “Süzek, süzgeç” [s. 801]

şemre: (?) “Sahaflıkta kullanılan bir alet” [s. 844]

şilim: (Moğ.) “Kağıt gibi şeylerin yapıştırılmasında kullanılan yapıştırıcı, zamk” [s. 850]

şümür: (Moğ.) “Çırağ, lamba” [s. 846]

taġar: (T.) “Topraktan yapılmış leğen” [s. 567]

taḳa: (Moğ.) “Ayakkabu topuğundaki deri veya metal parça” [s.521]

taraġlıġ: (T.) “Tarak kabı” [s.524]

tayaġ/tayaḳ: (T.) “dayak, değnek” [s. 543,546]

tégirme/tégerme: (T.) “Değirmen taşı” [s. 656]

témür ḳazuḳ: (T.) “Demirden kazık.” [s. 659]

teng: (Far.) “Şeker yükü” [s. 1285]

toḳac: (T.) “Tokaç, çamaşır yıkarken kullanılan tokmak” [s. 613]

toḳmaḳ (1): (T.) “Tokmak, tahta çekiç” [s. 614]

toḳmaḳ (2): (T.) “AT. hallaç tokmağı” [s. 614]

toz/tos: (?) “Yay ve ona benzer şeylerin üzerine sarılan kayın ağacı kabuğundan kılıf” [s. 584, 585]

tuḳ: (T./Moğ./Çin) “Bayrak, sancak” [s. 576]

tumac: (T.) “Tabaklanmış deri, sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri, sahtiyan” [s. 785]

tügme: (T.) “Düğme” [s. 567]

uçḳur/uççur: (T.) “AT. şalvar uçkuru” [s.267]

ultaŋ: (T.) “Ayakkabı ve çizme altına dikilen deri” [s.311]

ütürgü: (T.) “Matkap, delgi” [s.264]

yaġlıġ: (T.) “Mendil, yağlık” [s. 1179]

yaḳtaḳ/yaḳaltaḳ: (T.) “Bir tür süs eşyası.” [s. 1234]

yancġay: (T.) “Bir nesneyi ezip yumuşatmak için kullanılan alet” [s. 1181]

yancuḳ: (T.) “Yan cebi” [s. 1181]

yapuşḳan: (T.) “Yapışkan; çiriş; yapışan; yapışmış” [s. 1140]

yarġaġ[118]: (T./Far.) “İşlenmemiş deri” [s. 1153]

yastuḳ: (T.) “Yastık” [s. 1165]

yélpigüc: (T.) “Yelpaze” [s. 1271]

yonġa: (T.) “Yonga, talaş, kamga” [s. 1267]

yüksük: (T.) “Dikiş yüksüğü” [s. 1262]

zāġ: (Far.) “Yay kirişinin ucuna geçirilen siyah pul, yayın ucuna sarılan deri” [s. 757]

zeng: (Far.) “Zil; çan” [s. 1290]

zıbıḳ: (T.) “AT. kadınların kullandığı yapma erkeklik organı” [s. 760]

zülfīn: (Far.) “Kapı veya sandıkta kilit geçirecek halka” [s. 1290]

2.7.10.1. Çanta, Torba, Sepet, Kap, Tepsi vd. İle İlgili Adlar

cuntay/contay[119]: (Moğ./Far.) “Çanta, torba, dağarcık.” [s. 701]

[118] Far. yāra (metal halka; zırh) ?

[119] bk. Moğ. cuntay / bk. Far. tança < tancīdan

ġarar/ḳarar[120]: (Ar.) “Çuval, harar” [s. 860, 919]

ḫarīṭa: (Yun.) “Meşin torba, dağarcık.” [s. 1287]

ḳab: (T.) “Kap; çuval.” [s. 876]

ḳabçuḳ: (T.) “Boyundan asılan bir çeşit torba; deri hurç” [s. 879]

ḳabtuġay/ḳabturġay: (Moğ.) “Büyük torba” [s. 878]

nūyān: (?) “Söğüt çubuğundan örülmüş sepet veya tabla” [s. 1107]

sanac: (T.) “Deriden yapılmış küçük tulum veya dağarcık” [s. 776]

sīnī: (Ar.) “Tepsi” [s. 820]

taġar: (T.) “Bir tür çuval” [s. 567]

yancuḳ: (T.) “Kese, küçük torba.” [s. 1181]

yarı: (T.) “Dağarcık” [s. 1158]

2.7.10.2. Tasma, Zincir, Kelepçe ve Halka İle İlgili Adlar

bilekçe: (T.) “Suçluların ellerine takılan kelepçe.” [s.508]

buḫav: (T.) “Boyna takılan zincir; suçluların ve hayvanların ayaklarına takılan zincir, bukağı.” [s. 469]

cili/ciliye : (T.) “Suçluların boynuna takılan demir halka, uzun tasma.” [s. 685, 686]

ġıncı: (Moğ.) “Köpeğin kaçmasını engellemek için boynuna bağlanan ağaç.” [s. 864]

ḥaḳḳa'ṭ-ṭās: (Ar.) “Tutsakların ellerine takılan halka tas.” [s. 725]

ḳadana: (T.) “AT. tutsakların ayaklarına geçirilen tomruk” [s. 884]

ney: (?) “Avcı kuşunun boynuna asılan bağ, cılġu” [s. 1108]

ocaḳ: (T.) “Tutsakların ve suçluların boynuna takılan demir tasma” [s.266]

selāsil: (Ar.) “Zincirler.” [s. 1290]

tasma: (Moğ.) “Tasma, deriden yapılmış kayış” [s. 566]

zūlāne: (Far.) “Suçluların ve hayvanların ayaklarına takılan zincir, bukağı” [s. 754]

2.7.11. GİYİM-KUŞAM İLE İLGİLİ ADLAR

2.7.11.1. Giyim İle İlgili Adlar

baġaltaḳ/baġalṭaḳ: (Far.[121]) Arkalık, yelek, bir tür kısa ve kolsuz hırka.” [s. 452]

bartas/barṭas: (Moğ.) “Bartas bölgesinin tilkilerinden çıkan kürke (de bu isim) denir.” [s. 447, 449]

[120] Ar. ġirār (kıldan yapılmış büyük çuval)
[121] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

başmaḳ: (T.) “Ayakkabı, başmak.” [s. 424]

bebr-ton: (Far.+T./Sak.[122]) “Kaplan veya Ekvān Dīv derisinden yapılan ve Rüstem-i Zāl tarafından savaşta giyilen cübbe; savaş giysisi.” [s. 441]

begter: (T.) “Demirden örülmüş savaş giysisi.” [s. 453]

camca: (Moğ.) “Gömlek.” [s. 688]

cendere: (Far.) “Yırtık ve eskimiş giysi.” [s. 690]

cumca/comca[123]: (Moğ.) “Gömlek.” [s. 691]

çabuḳ: (?) “Hırkanın eteği.” [s. 671]

çapan: (Moğ.) “Yamalı eski kaftan.” [s. 667]

çaruḳ: (T.) “Çarık.” [s. 673]

çekmen: (T.) “Yağmurluk.” [s. 685]

çoḳluḳ: (T.) “Sincabın başının derisinden toplanarak yapılan kürk.” [s. 704]

degle/degley/digle/digley: (Moğ.) “Kısa kollu üst giysisi.” [s. 739, 753]

dotur: (Moğ.) “Kaftanın astarı.” [s. 743]

edik: (T.) “Orduda giyilen potin, çizme, edik. (Ona Ötük de denir.)” [s.241]

fereci: (Ar.) “Kadınların giydiği çarşaf, ferace.” [s. 867]

géygülük: (T.) “Giyilecek, giyilesi; giyecek, giysi.” [s. 1053, 1065]

géyim: (T.) “Giyim, giysi; zırh, savaş giysisi.” [s. 1070]

gög témür: (T.) “kin. zırh, savaş giysisi.” [s. 1015]

ġusun: (Moğ.) “Çizme.” [s. 863]

gül: (?) “Gömlek.” [s. 1017]

gülāle: (Far.) “Gömlek.” [s. 1295]

ḫar-püşte: (Far.) “Bir çeşit savaş giysisi.” [s. 728]

ḥaşīrī libās: (Ar.) “Hasır biçiminde yapılan bir tür (ipek) giysi.” [s. 1286]

ıştan: (T.) “İç donu, dizlik.” [s.249, 383]

içirlik: (T.) “Gömlek.” [s. 416]

içmek: (T.) “Kürk.” [s.354]

itek: (T.) “Etek.” [s.348, 378]

ḳabtan/ḳaptan: (Far.[124]) “Savaş giysisi; kaftan” [s. 897, 916]

ḳalmaḳī: (Moğ.) “Çelik katmanlar üst üste dikilerek yapılan bir tür savaş giysisi” [s. 928]

ḳanġalduruḳ: (T.) “Batı’da yapılan bir tür savaş giysisi” [s. 897]

---

[122] bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.
[123] bk. CLAUSON, *a.g.e.*, *s.*105.
[124] bk. CLAUSON, *a.g.e. s.*102.

ḳatlav: (T.) “Bir tür katmanlı savaş giysisi” [s. 918]

kepenek: (Far.) “Keçeden yapılan bir üstlük, kepenek” [s. 996]

kerefke: (?) “Savaş giysisi, zırh. (Savut da denir)” [s. 1000]

ḳolturmac: (T.) “Kaftan yırtmacı” [s. 887]

köŋlek: (T.) “Gömlek” [s. 1008, 1029]

ḳuba: (Kalm.) “Zırh, savaş giysisi” [s. 933]

ḳuyaḳ: (T.) “Katlava benzer bir tür savaş giysisi. Ḳatlavda varaklar üste dikilirken burada içeri konur” [s. 967]

kühe: (?) “Zırh, savaş giysisi” [s. 1295]

labaşaḳ:[125] (Moğ./Tib.) “Kaftan, hırka” [s. 1077]

maşab: (Far.) “Kaba ve kalın şal; aba, hırka” [s. 1081]

minsek/minisek: (T.) “Arkalık, yelek” [s. 1104]

ömüdün: (Moğ.) “Pantolon” [s.302]

ötük: (T.) “Çizme, edik; ayakkabı” [s.304]

per-i meges: (Far.) “İnce ipekten yapılmış bir çeşit giysi” [s. 1283]

perniyān: (Far.) “Bazılarına göre Rüstem’in kaplan derisinden yapılmış giysisidir” [s. 448]

savut: (T.) “Savaş giysisi, zırh” [s. 779]

şeb-ender-rūz: (Far.) “Bir tür giysi” [s. 1291]

şırdaġ: (Far./Moğ.) “Yenleri kısa ve önü açık üste giyilen bir tür kaftan” [s. 847]

şum: (?) “Çarık denen ayakkabı” [s. 844]

tégdi: (T.) “Deri ve keçeden yapılmış çizme” [s. 654]

tirlik: (T.) “hırkanın altından giyilen gömlek” [s. 634, 641]

ton: (T.) “Giyecek, giysi, don” [s. 589, 593]

törten: (T.) “Kürk” [s. 611]

türme: (T.) “Din adamlarının giydiği kürklü giysi” [s. 611]

ufraġ/ofraġ/ufraḳ/ofraḳ: (T.) “Giysi, elbise” [s.290]

uḳ: (T.) “Yünlü deriden dikilen çizme” [s. 291]

yaḳa: (T.) “Giysi yakası” [s. 1134]

yaḳtaḳ/yaḳaltaḳ: (T.) “Giysi, giyecek”

yapuncı/yapıncı: (T.) “(Lekziye-yi) Dağıstān’da yünden ve kürkten yapılan bir tür kıllı giysi; kepenek” [s. 1140]

[125] bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

yarġaġ[126]: (T./Far.) “Moğulların deriden giydikleri kürk, deri kaftan” [s. 435, 1153]

yelek: (T.) “Bir tür padişah başlığı” [s. 1238]

yilek: (T.) “Önden açık ve kolsuz olan kısa giysi, yelek” [s. 1238]

yiŋ: (T.) “Yen, giysi kolu, kol ağzı” [s. 1242]

2.7.11.2. Takı İle İlgili Adlar

astıġ: (T.) “kadınların arkadan saçlarına taktıkları süs eşyası” [s.205]

baġtaḳ: (T.) “Saç gibi örülüp saça takılan veya kadınların şapkasına dikilen ipek; başlık.” [s. 368, 452]

bél: (T.) “kemer.” [s. 498]

bélbaġ: (T.) “Bel bağı.” [s. 500]

ber-serī: (Far.) “Kadınların başlarına taktıkları nesneler.” [s. 449, 1281]

bilerzik: (T.) “Bilezik.” [s. 508]

boġmaḳ: (T.) “AT. gerdanlık.” [s. 477]

cala: (Moğ.) “Başlığa dikilen püskül.” [s. 676]

cıġa: (Far.[127]?) “Padişahların başlığına takılan sorguç, çelenk, çığa.” [s. 721]

cümele: (?) “Kadınların taktığı gerdanlık, kolye.” [s. 700]

çelenk: (Far.) “mec. yiğitlik göstergesi olarak başlığa takılan sorguç, çelenk.” [s. 687]

çoġ/çoḳ: (?) “Kalmakların başlıklarına taktıkları püskül.” [s. 703]

ferd: (Ar.) “Özbeklerin savaşta giydikleri kırmızı başlık.” [s. 865]

gird-nāme: (Far.) “yüzük kaşının nakşı.” [s. 1295]

ısırġa: (T.) “Kulağa takılan küpe.” [s. 380]

ḳalpaḳ/ḳalpaġ: (T.) “Başlık, kalpak; iki yandan aşağı sarkan kanatlı (kulaklı) başlık” [s. 894]

ḳayış: (T.) “Kayış, tasma, uzun kösele dilimi” [s. 909]

kecek: (Far.) “Kadınların süs için başlarına taktıkları tüyler” [s. 998]

ḳıran: (T.) “Kadınların yüzlerine taktıkları inci bağı” [s. 924]

ḳolbaḳ/ḳolbaġ: (T.) “Kol bağı, ipe dizilen boncuklardan yapılmış kadın bileziği” [s. 954]

ḳur: (Far.) “Kemer, kuşak” [s. 943]

ḳurşaḳ: (T.) “Kuşak, kemer” [s. 944]

mededḥal: (Ar.) “kadınların başlarına taktıkları nesne” [s. 1085]

---

[126] Far. yāra (metal halka; zırh) ?

[127] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

mekkegi: (T.) "küpe" [s. 1088]

mengel: (Far.) "AT. ayak bileziği, halhal" [s. 1090]

saḳaldurluḳ: (T.) "Kadınların yüzlerini süsleyen ve çene altından geçirilip sakal gibi görünen inci takı" [s. 787]

şümūs: (Ar.) "Bir çeşit gerdanlık." [s. 844]

teng: (Far.) "Hayvanın beline bağlanan kemer, kolan" [s. 1285]

titregüc: (T.) "Kadınların süs için başlarına taktıkları titrek nesne" [s. 561]

tomaġa: (Moğ.) "Doğan başlığı, doğan üsküfü" [s. 605]

üzük: (T.) "yüzük" [s.287]

zirih: (Far.) "Halka; kulağa takılan halka" [s. 1289]

2.7.11.3. Kumaş, Bez ve Örtü İle İlgili

alṭayı/altayı: (Moğ.) "cılkava, Ḫaṭāyī atlas, Ḫaṭāyī ipek kumaş" [s.252]

bāde-pālā: (Far.) "İçkiyi süzmek için kullanılan bez." [s. 433]

boġcama: (T.) "Bohça." [s. 478]

börk: (T.) "Başlık, börk." [s. 449]

böz/béz: (Aram./Akad.[128]) "Pamuklu bez." [s. 462, 503]

būḳalemūn[129]: (Yun.) "Renk değiştiren Rūmī bir ipek kumaş çeşidi" [s. 1282]

bürüncek: (T.) "Kadınların başörtüsü, bürümcük; kadınların başörtüsü altından taktıkları bez." [s. 471]

cevek: (T.) "(özgü boyası olan) bir kumaş." [s. 699]

çabun/çapun[130]: (T.) "Perde, örtü, çul, çatı örtüsü, at örtüsü" [s. 679]

çalma: (T.) "Başa sarılan sarık, çalma." [s. 677]

çār-tār/çār-tāre: (Far.) "Kötü kumaştan yapılmış bir tür dokuma." [s. 671, 1286]

çımıllıġ: (T.) "başörtüsü, eşarp." [s. 723]

çul/cul: (Ar.) "Keçeden yapılmış hayvan örtüsü, çul." [s. 687]

duvaġ: (T.) "Duvak, örtü" [s. 743]

feş: (Far.) "Sarığın sarkıtılan ucu." [s. 867]

fūṭa: (Ar.) "Bele sarılan nesne, futa, peştamal; başa sarılan nesne, sarık." [s. 868]

---

[128] bk. ÖZDEM, H. R. (1946). "Dilimize Yerleşmiş Yabancı Unsurlar". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. İstanbul, C.1, S.2, s. 138-148.
Ayrıca bk. RONA-TAS, A. (1986). "Böz in the Altaic World". *Studia Uralo-Altaica*. 25, pp. 80-88.
Ayrıca bk. CLAUSON, *EDT*: 389.

[129] Far. būḳalemūn < Ar. ebū ḳalemūn < Yun. hypokalamon

[130] Bu madde sözlükte madde başı olarak ele alınmış ancak anlamı verilmemiştir. (Ayrıca bk. FK:679)

gerd-i yezdī: (Far.) "Başörtüsü için kullanılan bir tür kareli ve ince dokumalı kumaş." [s. 1001]

gög böz: (T.+Aram./Akad.) "Mavi bez." [s. 1020]

ḫāl: (Ar./Far.) " Yemen'de yapılan değerli bir kumaş; yumuşak giysi." [s. 1287]

ḫām: (Ar.) "Yıkanmamış pamuklu beyaz bez, patiska; işlenmemiş deri." [s. 1287]

işgey/işigey: (Moğ.) "keçe." [s. 384]

ḳalaġay: (Far.[131]) "Renkli ipek" [s. 894]

ḳara kiz: (T.) "Siyah keçe. (Eski bir Turan göreneğine göre ölen kişinin yasında boyna siyah bez hatta siyah keçe bağlanırdı. Efrāsiyāb tarafından öldürülen Siyāvaḫş'ın yasında Īrān'da siyah giyildiği için yaygınlaşmıştır)" [s. 920]

ḳars[132]: (Çin.?) "Bele sarılan şal, kuşak" [s. 888]

ḳavuḳ: (T.) "Pamuktan yapılmış, üzerine sarık sarılan başlık, kavuk" [s. 907]

ḳavursı: (T.) "Tütsülenmiş yün veya keçe" [s. 900]

kéçe: (T.) "Keçe" [s. 1056]

kelte: (T.) "İki yandan aşağı sarkan kanatlı (kulaklı) takke" [s. 1006]

ketūn: (Ar.) "Kaba keten" [s. 1294]

ḳıyıġ: (T.) "Başörtüsü" [s. 979]

kimḫā: (Far.) "Kemha, desenli ve çeşitli renklerle dokunmuş bir çeşit ipek kumaş" [s. 1294]

kiz: (T.) "Keçe" [s. 1003, 1055]

kiz börk: (T.) "Keçeden yapılmış başlık" [s. 1004]

ḳundaḳ: (Erm.) "Kundak, yeni doğan çocuğa sarılan bez" [s. 963]

ḳurcuḳ: (T.) "Dervişlerin uzun uzun kesip başlıklarına sardıkları keçe" [s. 959]

muṭabbaḳ: (Ar.) "Bir çeşit işlemeli ipek kumaş" [s. 1297]

muṭarraz : (Ar.) "İşlemeli, nakışlı, süslü, çizgili dokuma" [s. 1297]

öksün: (T.) "Değerli bir kumaş" [s.251]

örtük: (T.) "Vücudu örten örtü" [s.337]

paḫta: (Far.) "Sürahinin ağzını tıkamaya yarayan bez veya pamuk" [s. 446]

perend[133]: (Far.) "İpekten yapılmış bir çeşit ince dokuma; nakışlı ipek kumaş" [s. 1283]

per-gāle: (Far.) "Kaba iplikten yapılan bir çeşit dokuma" [s. 1283]

perniyān: (Far.) "Yumuşak ve işlemeli ipek kumaş" [s. 448]

petke: (?) "Sarık" [s. 441]

---

[131] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.
[132] Çin. hār-tsie (yün ya da kıldan yapılma kumaş)
[133] bk. KANAR, *FTS*: 136.

refref: (Ar.) “Çadırın çevresine dikilen renkli kumaşlar” [s. 1289]

saḳarlāt: (?) “Rūm ve Frenk’de yapılan bir tür kumaş” [s. 786]

şandal-bāf: (Ar.?+Far.) “Giysi kenarlarında harç olarak kullanılan bir tür dokuma” [s. 1292]

saraġuc: (T.) “Uzun torba biçiminde ve çok süslü dikilen baş örtüsü” [s. 772]

selle: (?) “Sarık, çalma” [s. 787]

se-pīç: (Far.) “Sarık; küçük sarık” [s.505]

sere: (?) “İpek parçası; bayrak başına bağlanan ipek kumaş parçası” [s. 785]

seyfūr: (?) “Bir çeşit yumuşak ipekli kumaş” [s. 821]

şıḳḳa (1): (Ar.) “Yırtılmış kumaş” [s. 1291]

şıḳḳa (2): (Ar.) “Kumaş parçası; ikiye bölünmüş bir şeyin her bir parçası” [s. 1291]

şıḳḳa (3): (Ar.) “Mızrak veya bayrağın başına takılan uzun kumaş” [s. 1291]

tarġu/torġu: (Moğ.) “İpek kumaş” [s. 565]

şeb-nem: (Far.) “Bit çeşit yumuşak ve ince dokuma” [s. 1291]

şerbetī: (Ar.) “Yumuşak ve ince ipten yapılan bit çeşit dokuma” [s. 1291]

ṭaḳya: (Ar.) “Bir tür başlık, takke” [s. 853]

taŋ/taŋı: (T.) “Hayvanın beline bağlanan kuşak, kolan” [s.535, 571]

tarġu/torġu: (Moğ.) “Yazıların ve buyrukların korunması için başına asılan kumaş” [s. 566]

ṭaylasān (1): (Ar.) “Omuza atılan hırka veya örtü; başlıklı hırka” [s. 855]

ṭaylasān (2): (Ar.) “Bele kadar örten sarık” [s. 855]

tekene: (?) “Kadınların başlarına bağladıkları (sırma işli) beyaz bez” [s. 567]

tolaḳ: (T.) “Ayağa sarılan bez, dolak” [s. 615]

topı: (?) “Başlığın altına giyilen tülbent” [s. 593]

tutuḳ: (T.) “Kapıya asılan örtü” [s. 595]

tuvurluġ: (T.) “Çadırın keçeden yapılmış örtüsü” [s. 621]

türme: (T.) “Kürk ve yünden yapılan değerli şal” [s. 611]

vālā-yı māvī: (Far.) “Mavi ipek kumaş” [s. 1299]

yalaŋ: (T.) “Dikilmemiş kumaş” [s. 1174]

yalav (1): (T.) “Bayrak veya mızrak başına takılan kumaş parçası” [s. 1175]

yalav (2): (T.) “Başlığa sarılan kırmızı ipek” [s. 1175]

yaşmaḳ: (T.) “Kadınların yüz örtüsü, yaşmak” [s. 1169]

yavurġan: (T.) “Örtü” [s. 1191]

yüzlük: (T.) “Yüz örtüsü, peçe, nikap” [s. 1255]

2.7.11.3.1. **Bağ, İplik ve Biz İle İlgili Adlar**

baġ: (T.) “Bağ, ip.” [s. 437]

baġırdaḳ: (T.) “Beşikteki bebeğin karnına bağlanan bağ ve bez, bağırdak, bağıldak.” [s. 425]

biz: (T.) “Biz, tığ.” [s.503]

boġluġ: (T.) “Torbanın başını kapatmaya yarayan bağı.” [s. 482]

burma: (T.) “Torbanın başından geçirilen ve çekilerek bağlanmasını sağlayan bağ.” [s. 474]

çek: (?) “Bağ, düğüm.” [s. 685, 1286]

çıḳır/çıḳrıḳ: (T.) “Çıkrık, pamuk veya ipeği eğirmek için kullanılan araç.” [s. 721]

dügün/tügüm/tügün: (T.) “Düğüm.” [s. 574, 745]

dūk: (?) “İğ, eğirmen, kirmen.” [s. 742]

epkin: (T.) “Siyah iplik” [s.239]

ferise: (?) “Mavi ip.” [s. 865]

ḫām: (Far.) “Kement, ip.” [s. 1287]

ig: (T.) “İpek gibi şeyleri eğirmekte kullanılan araç, iğ.” [s.251, 376]

ilmek: (T.) “Giysinin düğme geçmeye özgün bağı, ilik; (tuzak, ağ; bağ; gözlük bağı) .” [s. 371]

iriş: (T.) “Çözgü, arış.” [s. 366]

kelābe: (Far.) “İplik yumağı” [s. 1006]

kiriş: (T.) “Yay kirişi” [s. 1000]

māşūre: (Far.) “Üzerine iplik sarılan kamış, masura” [s. 1296]

örgen/örken: (T.) “Kalın ip, urgan. (Ona Arġamçı da denir)” [s.283]

pāġande: (Far.) “Atılmış pamuk yumağı. (Ona külūc de denir)” [s. 433]

rāk: (Far.) “İğne ipliği” [s. 755]

rece (1): (Far.) “Mimarlıkta kullanılan ölçü ipi” [s. 756]

rece (2): (Far.) “Çamaşır ipi, kurutmak için üzerine çamaşır asılan ip” [s. 756]

sab/sap: (T.) “Sap, iplik, tel” [s. 768]

rişte-yi Meryem: (Far.+İbr./Aram.) “Hz. Īsā’nın hırkasının Hz. Meryem tarafından eğirilen ipliği” [s. 1289]

sırıġ: (T.) “Dikiş, teyel” [s. 831]

şīb: (Far.) “Kamçı turası, kamçının örülmüş ipi” [s. 849]

şibige: (Moğ.) “Biz, kunduracı bizi” [s. 843]

tār/tar: (Far.) “Tel, iplik” [s.523]

tār/tar: (Far.) “Çözgü, arış” [s.523]

toḳuş: (Moğ.+T.) “Dokumada kullanılan mekik” [s. 614]

yamaḳ: (T.) “Yama” [s. 1170]

yip: (T.) “İp, halat” [s. 1211]

yiplik: (T.) “Pamuk lifi, iplik” [s. 1212]

yumaḳ: (T.) “İplik yumağı” [s. 1265]

2.7.11.4. Süs, Nakış ve Süsleme İle İlgili Adlar

alınçaḳ/alıncaḳ: (T.) “Süs için atın alnına takılan alet” [s.205]

ārā: (Far.) “süs, düzen” [s. 174]

basma: (T.) “Kağıt veya kumaş gibi şeylere basılan nakış.” [s. 436, 450]

belārek: (Far.) “kılıç cevheri; kılıcın menevişli süsü.” [s. 456]

bezeg/bezek/bézek: (T.) “Bezek, süs.” [s. 450, 503]

bézekçi: (T.) “Süsleyen, süsleyici, bezekçi.” [s.503]

bézeklig: (T.) “Süslü, süslenmiş, bezekli.” [s.503]

birincīne: (T.) “Pirinçten yapımlaş süs eşyası ve gereçler.” [s. 1281]

buta: (Far.) “İpek kumaş gibi şeylere dokunan nakışlar ve çiçekler.” [s. 457]

cevek: (T.) “nakış, süs” [s. 699]

çarḳab: (Far.[134]) “Kaftanın yakasında veya eteğinde yapılan sırma işlemesi; kaftan.” [s. 664]

çigin/çikin: (T.) “ipekten yapılan bitkiler, ipek işlemesi.” [s. 722]

donanma: (T.) “AT. donanma, süslenme, süslülük, düzen” [s. 746]

ferḫār: (Far.) “Süslenme; süslülük.” [s. 1293]

ḥālī: (Ar.) “Süslü, süslenmiş.” [s. 1286]

her-heft: (Far.) “Kadınların süs olarak kullandıkları yedi nesne: kına, rastık, allık, üstübeç, sürme, altın varak, mis.” [s. 1127]

ḳara cevek: (T.) “Kumaş üzerindeki kara nakış, kara süs” [s. 923]

köbe: (Moğ.) “Giysinin kenar baskısı” [s. 1023]

muḳarnes: (Ar.) “Binalarda düz yüzeyden dışarıya taşan çıkıntılı işlemeler ve nakışlar” [s. 1297]

perdāz (1): (Far.) “Yapma; süsleme, düzenleme” [s. 1282]

perdāz (2): (Far.) “Resim yaparken boyaların üzerine ince olarak çekilen çizgi” [s. 1282]

perend[135]: (Far.) “kılıç veya hançer cevheri” [s. 1283]

per-i meges: (Far.) “Kılıç cevheri” [s. 1283]

---

[134] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

[135] bk. KANAR, *FTS*: 136.

saçaḳ: (T.) “Saçak, ipek püskül” [s. 770]

şemre: (?) “Sülüs ve nesih yazı türünde bazı harflerin üzerine şizilen süs çizgisi” [s. 844]

şüstmān: (Far.) “Resimlerin üzerine fırçayla yapılan gölgelendirme” [s. 1291]

taḥrīr: (Ar.) “Altınla işlenen yazı veya süsleme motiflerinin etrafına sınırlarını belli edecek şekilde daha koyu bir renkte (ince olarak) çekilen çizgi” [s. 1284]

ṭarāz: (Far.) “Süsleme, bezeme; süs, bezek, ziynet, nakış, işleme” [s. 852]

teksīr: (Ar.) “Ressamlıkta resimlerin üzerine ince çizgilerle yapılan gölgelendirme ve inceltme” [s. 1284]

teş‘īr: (Ar.) “Ressamların altınla işleyip etrafına ince çizgi çektikleri süsleme motifleri” [s. 1284]

ṭırāz: (Far.) “Giysilere yapılan süs ve işleme” [s. 852]

tīcān: (Ar.) “Taçlar, değerli taşlarla süslü başlıklar” [s. 644]

tikilme: (T.) “Dikilme, dikiş dikilme” [s. 648]

yön: (T.) “Düzen, süslülük” [s. 1265]

Tablo 7. Araç-Gereç ve Eşya İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

ARAÇ-GEREÇ VE EŞYA İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Barınma-Konaklama ve Yapı İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları	64	7,92
Yeme-İçme İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları	68	8,42
Tarım ve Hayvancılık (Bitki-Hayvan) İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları	76	9,41
Av, Avcılık, Askerlik ve Savaş Araç-Gereç ve Eşya Adları	111	13,74
Delici ve Kesici Diğer Araç-Gereç ve Eşya Adları	13	1,61
İdare ve Yönetim İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları	6	0,74
Sanat, Edebiyat, Müzik, Oyun, Eğlence vs. Toplumsal Faaliyetlerde Kullanılan Araç-Gereç ve Eşya Adları	48	5,94
Ulaşım ve Taşıma İle İlgili Araç-Gereç ve Eşya Adları	23	2,85
Kişisel Bakım, Gündelik İhtiyaç vb. Araç-Gereç ve Eşya Adları	18	2,23
Diğer Araç-Gereç, Eşya ve Kumaş Adları	140	17,33
Giyim-Kuşam İle İlgili Adlar[136]	241	29,83
TOPLAM	**812**	**100**

[136] Giyim-kuşam ile ilgili adlar ayrı bir tabloda da ele alınmıştır.

Tablo 7.1. Giyim-Kuşam İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Açısından Görünümü

GİYİM-KUŞAM İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Giyim İle İlgili Adlar	65	26,97
Takı İle İlgili Adlar	32	13,28
Kumaş, Bez ve Örtü İle İlgili Adlar	111	45,64
Süs, Nakış ve Süsleme İle İlgili Adlar	34	14,11
TOPLAM	**241**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 812 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan barınma-konaklama ve yapı ile ilgili 64, yeme-içmeyle ilgili 68, tarım ve hayvancılıkla ilgili 76, av, avcılık, askerlik ve savaşla ilgili 111, delici ve kesici aletlerle ilgili 13, idare ve yönetimle ilgili 6, sanat, edebiyat, müzik, oyun, eğlence vs. ile ilgili 48, ulaşım ve taşıma ile ilgili 23, kişisel bakım, gündelik ihtiyaçla vb. ile ilgili 18, diğer araç-gereç, eşya ve kumaş ile ilgili 117, çanta, torba, sepet, kap, tepsi vd. ile ilgili 12, tasma, zincir, kelepçe ve halka ile ilgili 11 ve giyim-kuşam ile ilgili 241 (giyim ile ilgili 65, takı ile ilgili 32, kumaş, bez ve örtü ile ilgili 76, (bağ, iplik ve bez ile ilgili 35), süs, nakış ve süsleme ile ilgili 34) sözcük bulunmaktadır.

Bunlardan Türkçe 392, Moğolca 53, Farsça 180, Arapça 75, Yunanca 10, kökeni bilinmeyen (?) 61, Ermenice 2, Malayca 2, yansıma kökenli 1, Çince 3, İtalyanca 1 ve Kalmukça 1 kökenli sözcük bulunmaktadır. Ayrıca kökeniyle ilgili farklı görüşler olan ve tam olarak yorum yapılamayan Farsça/Moğolca 3, Türkçe/Yunanca 2, Arapça/Farsça 3, Türkçe/Moğolca 1, Türkçe/Moğolca/Çince 1, Türkçe/Farsça 1, Moğolca/Farsça 1, Moğolca/Tibetçe 1, Aramice/Akadca 1, Farsça+İbranice/Aramice 1 sözcük bulunmaktadır. Öte yandan Yunanca+Farsça 1, Türkçe+Yunanca 1, Türkçe+Arapça 1, Farsça+Arapça 2, Farsça+Türkçe 1, Yunanca+Türkçe 1, Türkçe+Moğolca 1, Türkçe+Farsça 2, Moğolca+Türkçe 2, Arapça+Çince 1, Arapça+Farsça 2 ve Türkçe+Aramice+Akadca yapısında 1 sözcük mevcuttur.

Adlar bölümünde asıl söz edilmesi gereken kısım araç-gereç ve eşya adları bölümüdür. Bu bölüm adların en geniş alanını oluşturmaktadır. Her kişinin veyahut toplumun gündelik en çok kullandığı veya temasta bulunduğu şeyler olan araç-gereçler ve

eşyalar söz varlığı incelemesinde de en çok bahsedilen isim konumundadır. Özellikle giyim-kuşam adlarının öne çıkması yine gündelik ihtiyacın yanında Çağatay toplumunun kılık, kıyafete önem verip kullanmalarındandır.

Grafik 7. Araç-Gereç ve Eşya İle İlgili Adlar İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

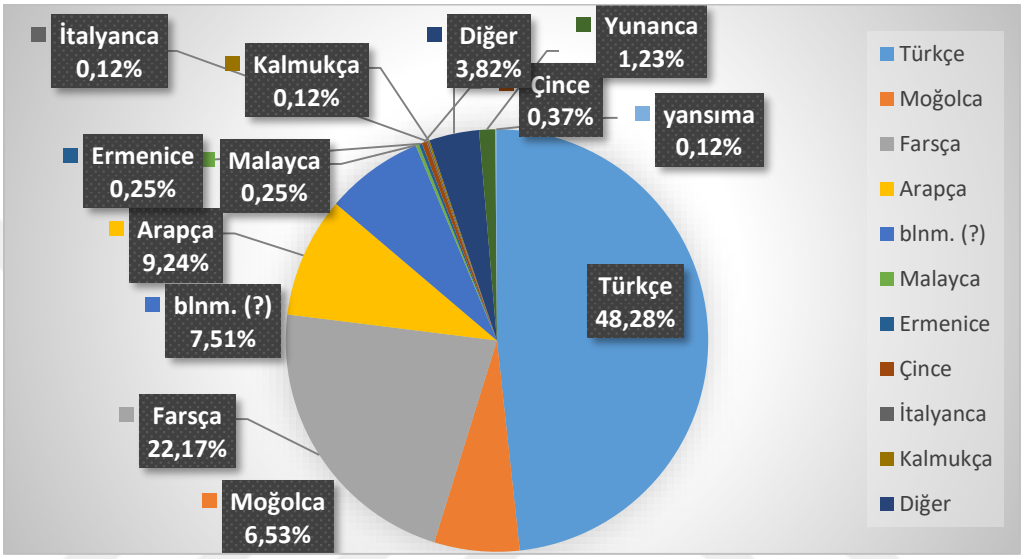

2.8. YİYECEK-İÇECEK İLE İLGİLİ ADLAR

2.8.1. Yeme ve Yemek İle İlgili Adlar

āhār: (Far.) "Yiyecek, yemek." [s.237]

asabḳur: (Moğ.) "Tam pişirilmiş koyun, Moğul ve Cıġatay şölenlerinde konuğun önüne konan etli kemik" [s.179]

aş: (T.) "yemek, yiyecek, aş" [s.178]

aşam (Far.) "yeme; içme, yudumlama; gerekecek kadar yiyecek, azık" [s.206]

aşlıġ: (T.) "tahıl, aşlık" [s.206]

azuġ/azuḳ: (T.) "azık; yiyecek" [s. 206]

bal: (T.) "Bal." [s. 438]

bastuḳ: (T.) "Bastık, pestil." [s. 436]

bişme/bişi: (T.) "Yağda pişirilmiş küçük ekmek, bişi." [s.503]

bulġur: (T.) "Bulgur, yarı öğütülmüş buğday." [s. 482]

coġrat[137]: (T.) “yoğurt.” [s. 683]

çaḳıltaḳ: (T.) “Yoğurt keşi, kurut.” [s. 675]

çecek: (T.) “Akşam yemeğinden sonra yenilen meyve ve kuru yemiş.” [s. 690]

çelpek: (T.) “Yağda pişirilmiş bir tür ince ekmek, gözleme.” [s. 687]

çıçıġ: (T.) “Koyunun kuyruk yağı, kuyruk kıkırdağı.” [s. 718]

çılav: (Far.) “Pilav.” [s. 687]

çüçük: (T.) “Tatlı.” [s. 693]

dolama: (T.) “Sarma yemeği.” [s. 746]

dögmec: (T.) “Üzerine yağ sürülüp yenilen sıcak ekmek.” [s. 745]

eppe: (T.) “Ekmek.” [s. 1280]

ét: (T.) “Et.” [s. 414]

étmek: (T.) “Ekmek.” [s. 371, 392]

gezek: (Far.) “İçki mezesi, çerez.” [s. 1002]

gülāc (1): (Far.) “Un, yumurta ve yağla pişirilen bir tür helva” [s. 1005]

gülāc (2): (Far.) “küçük yağlı ekmek, güllaç, ekmek kadayıfı.” [s. 1005]

ḫām: (Far.) “Pişmemiş, çiğ.” [s. 1287]

ḫışt: (Far.) “Bir tür helva.” [s. 1287]

ḫuriş/ḫoriş: (Far.) “Yemek; yeme, içme.” [s. 730]

içen: (T.) “(Tatlıya karıştırılan) kavrulmuş buğday ve susam.” [s.353]

ḳavurdaġ: (T.) “Kızartılmış et, kavurma et” [s. 899]

ḳavurmac: (T.) “Kavrulmuş buğday vs. kavurmaç” [s. 873]

ḳavut: (T.) “AT. kavut, kavrulduktan sonra öğütülüp yenilen buğday veya nohut unu” [s. 899]

kesme/kesme/késme: (T.) “Kor üzerinde pişirilmiş yağlı ekmek” [s. 1004, 1061]

ḳıyma: (T.) “Kıyılmış et” [s. 991]

kömec: (T.) “Külde pişirilen ekmek, bazlama.” [s. 1007]

ḳurut: (T.) “Kurut, keş” [s. 947]

ḳūt: (Ar.) “Yiyecek, azık” [s. 940]

külīçe: (Far.) “Küçük yağlı ekmek, külçe, külde pişirilmiş ekmek” [s. 1006]

may: (T.) “Yağ” [s. 1084]

mesge: (T.) “Taze yağ” [s. 1087]

ögün: (Moğ.) “İçyağı” [s.297]

[137] Bu kullanım Semerḳand bölgesi diline özgüdür.

ötmek: (T.) “Yağsız ekmek; ekmek” [s.262]

palav: (Far.) “Pilav” [s. 454]

rekīb: (Ar.) “Giyecek ihtiyaçlar” [s. 1289]

saçaḳ: (T.) “Sofra” [s. 770]

sögdenis: (Moğ.) “Kahvaltı” [s. 809]

sögüş: (T.) “AT. soğuk olarak yenen haşlanmış et” [s. 812]

şıralġa: (Moğ.) “Av eti” [s. 848]

şırlaġan: (Far.[138]) “AT. susam yağı, şırlağan” [s. 849]

şīr-puḫt: (Far.) “Susam yağı, şırlağan” [s. 849]

talġan/talḳan: (T.) “Kavut, kavrulmuş ve dövülmüş buğday, dövülmüş olan nesne” [s.536]

toraġ/toraḳ: (T.) “Bir çeşit tulum yoğurdu” [s. 588]

tosun: (Moğ.) “Yağ” [s. 607]

tutum: (T.) “Ekşimsi yiyecekler, turşu” [s. 595]

tuturġan/tuturġu (Moğ.) “Pirinç” [s. 595]

tügi: (T.) “Darıya benzer bir tane (pirinç, düğü)” [s. 615]

yaġ: (T.) “Yağ” [s. 1169]

yava: (Far.[139]) “Yağda pişirilmiş ekmek” [s. 1169]

yavan/yavġan: (T.) “Yavan yemek” [s. 1172, 1183, 1201]

yégülük: (T.) “Yiyecek, yemeklik” [s. 1270, 1271]

yémek/yimek: (T.) “Yemek, yiyecek” [s. 1242]

yémeklik: (T.) “Yemeklik” [s. 1270]

yir: (T.) “Yemek; yiyen” [s. 1224]

yir azuḳ: (T.) “Yiyecek azık” [s. 1226]

yuḳa: (T.) “ince açılıp sacda pişirilen bir ekmek türü” [s. 1258]

yun/un: (T.) “Un” [s. 1263]

zevāle: (?) “Hamur topağı, hamur yumağı, beze, pazı” [s. 759]

2.8.2. **İçme ve İçecek İle İlgili Adlar**

āb-ı āteş-reng: (Far.) “kin. şarap, içki.” [s.230, 1279]

‘acūz: (Ar.) “içki.” [s. 1292]

---

[138] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

[139] bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

aġuz: (T.) “doğumundan kısa süre sonra hayvandan sağılan katı süt, ağız.” [s.211]

aşam: (Far.) “pişen pirinçten alınan su” [s. 1279]

bal: (T.) “Baldan yapılan içki, bal içkisi.” [s. 438]

begmez/bekmez: (T.) “AT. pekmez.” [s. 453]

begmez/bekmez: (T.) “İçki; içki içmek” [s. 453]

buġra: (T.) “(Buġra Han’a mensup olup) hamurla yapılan bir tür çorba.” [s. 479]

bulamac/bulamaḳ: (T.) “Bir çeşit un çorbası, bulamaç.” [s. 481]

çağır: (T.) “Çakır, içki.” [s. 665]

çal: (T.) “Ayran” [s. 676]

çökelik: (T.) “Süzülüp kaynatılan ekşi ayran, çökelek.” [s. 704]

fele/füle/felle/fülle: (?) “Ağız, yeni doğmuş hayvanın ilk sütü.” [s. 868]

ḫām: (Far.) “İçki.” [s. 1287]

içgü: (T.) “İçme; yudumlama.” [s.353]

içgülük: (T.) “İçki içme; içilecek nesne.” [s.353]

ḳaġanaḳ: (T.) “Yeni doğurmuş bir sağmal hayvandan ilk günde alınıp peynir yapılan koyu, sarımtırak süt. (Bu süt ağızdan farklıdır)” [s. 927]

ḳatıġ: (T.) “Ekmekle yenilen yiyecek, katık” [s. 882]

kebūter-dem: (Far.) “kin. kırmızı içki, kırmızı şarap” [s. 1294]

ḳımız: (T.) “Kısrak veya deve sütünden yapılan az ekşi ve sarhoş edici bir içki, kımız. (Bu içikiyi Teke Türkmenleri arasında görüp içmiştim)” [s. 978]

ḳızıl su: (T.) “kin. içki, şarap” [s. 985]

maraḳ: (?) “Çorba; et suyu” [s. 1086]

merz: (Far.) “Boza” [s. 1296]

meşreb : (Ar.) “İçecek” [s. 1297]

oġuz: (T.) “Fakirlerin şıra ile içtikleri katı süt, ağız. (Türkī-yi Īrān’da Aġuz denir)” [s.340]

pekni: (?) “bir çeşit içki, boza” [s. 453]

sibāġ: (Far.) “Ekmekle yenilen yiyecek, katık” [s. 784]

su: (T.) “Su” [s. 815]

susun: (T.) “Ayran” [s. 803]

süçi: (T.) “AT. şarap” [s. 795]

tutmac: (T.) “Hamurla yapılan bir tür çorba, tutmaç” [s. 579]

umac: (T.) “Bir tür hamur çorbası” [s.273]

ügre: (T.) “Erişte çorbası” [s.296]

yavan: (T.) “Katıksız çorba” [s. 1172]

2.8.3. **Artık, Kalıntı, Tortu vs. İle İlgili Diğer Adlar**

çızlıḳ: (T.) “Koyun kuyruğu eritilirken kızarıp tencerenin dibinde kalan ufak artıklar, kuyruk kıkırdağı.” [s. 721]

dārā: (Far.) “Küp dibinde kalan tortu.” [s. 735]

firāş: (Ar.) “İçki tortusu.” [s. 1293]

ḳasmaḳ: (T.) “Kazımık” [s. 902]

ḳırġıc: (T.) “Tencerenin dibinde kalan kızarmış yemek, kazımık” [s. 973]

küp yaġı: (T.) “İçki küpünün üzerindeki üzüm kırıntıları” [s. 1015]

rīze küp yaġı: (Far.+T.) “İçki küpünün üzerindeki üzüm kırıntıları” [s. 760]

tulf: (?) “Tortu, çökelti, posa” [s. 617]

sarḳut/sorḳut: (Moğ.) “Kadehin dibinde kalan içki, kadehte artan içki, yudum” [s. 772]

Tablo 8. Yiyecek-İçecek Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

YİYECEK-İÇECEK İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Yeme ve Yemek İle İlgili Adlar	67	60,91
İçme ve İçecek İle İlgili Adlar	34	30,91
Artık, Kalıntı, Tortu vs. İle İlgili Diğer Adlar	9	8,18
TOPLAM	**110**	**100**

Bu alanda tematik tasnifte toplam 110 sözcük bulunmuştur. Bunlardan 67’si yeme ve yemek ile ilgili, 34’ü içme ve içecek ile ilgili, 9’u artık, kalıntı, tortu vs. ile ilgili sözcüklerdir. Bu alanın toplamında Türkçe 71, Farsça 21, Arapça 5, kökeni bilinmeyen (?) 5 ve Moğolca 7 sözcük tespit edilmiştir. Ayrıca Farsça+Türkçe de 1 sözcük tespit edilmiştir.

Grafik 8. Yiyecek-İçecek İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü

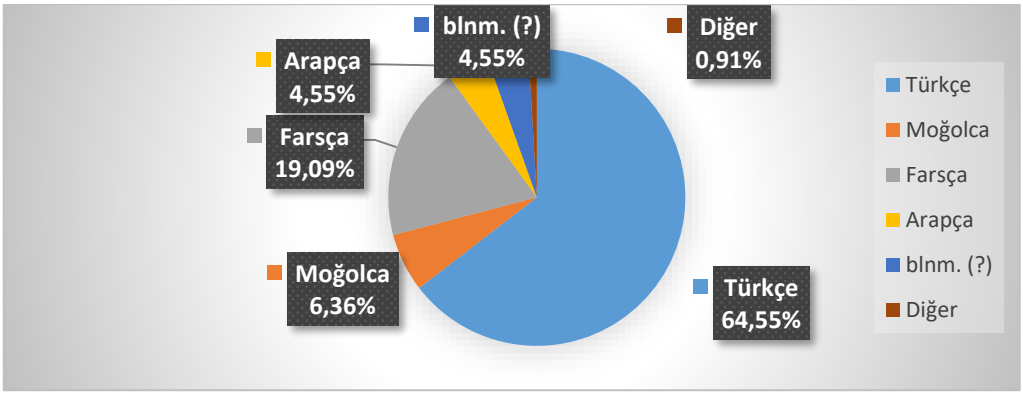

2.9. RENK İLE İLGİLİ ADLAR

2.9.1. Renkler

ābī: (Far.) "Mavi." [s. 1080]

aġ/aḳ: (T.) "Beyaz, ak." [s.208, 211]

al: (T.) "gül rengi, kızıl, al" [s.215]

boz: (T.) "Boz rengi." [s. 462]

çaġan: (Moğ.) "Beyaz." [s. 674]

gög: (T.) "Mavi, gökyüzü rengi." [s. 1009, 1011, 1019, 1026, 1035, 1040]

gög boz: (T.) "Kül rengi." [s. 1020]

ḫing: (Far.) "Beyaz." [s. 1288]

ḳara: (T.) "Kara, siyah" [s. 887]

ḳır: (T.) "Akla karanın karışımından oluşan renk, kır; kır renkli" [s. 980]

ḳızıl: (T.) "Kızıl, kırmızı" [s. 983]

kimsen[140]: (Çin.) "Sarı" [s. 1066]

ḳonġur: (T.) "Konur, kumral, yağız" [s. 963]

māvī: (Ar.) "Gök rengi, mavi" [s. 1080]

sarı/sarıġ: (T.) "Sarı" [s. 766]

yaşıl: (T.) "Yeşil" [s. 1169]

2.9.2. Renk ve Boya İle İlgili Diğer Adlar

āb-gūn: (Far.) "Su renginde." [s. 1279]

[140] Çin. chin hsien (altın iplik). bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

ābnūsī: (Far.) “Siyah rengi.” [s. 1279]

aġçıl: (T.) “Beyazımsı, akçıl.” [s. 210]

aġımtul: (T.) “Beyazımsı, beyazımtırak.” [s. 223]

ala bula: (T.) “alaca renkli, alaca bulaca, alacalı bulacalı” [s. 213]

alik: (Moğ.) “ala, alaca” [s. 211, 251]

ap aġ/ap aḳ: (T.) “bembeyaz, apak” [s. 187]

berg-i ney: (Far.) “Kamış yaprağının yeşil rengi.” [s. 1281]

bī-ḥāl: (Far.+Ar.) “mec. yarım renk, rengi açık.” [s. 1282]

boyaḳ: (T.) “Boya.” [s. 483]

boyaḳlıġ: (T.) “Boyalı.” [s. 483]

cevek: (T.) “Renk, boya; boyalı, süslü” [s. 699]

epkin: (T.) “koyu renk.” [s. 239]

gögümtül: (T.) “Göğümsü, mavimsi.” [s. 1036]

göm gög: (T.) “Gömgök, masmavi; yemyeşil.” [s. 1037]

ımıġ: (?) “Karanlık, çok siyah.” [s. 367]

ḳadaḳ: (Moğ.+T.) “Pamuk veya ipek kumaşa özgü bir boyacı boyası” [s. 884]

ḳap ḳara: (T.) “Kapkara, simsiyah” [s. 879]

ḳaramtul: (T.) “Karamsı, siyahımtırak” [s. 925]

ḳıp ḳırmızı: (T.) “Kıpkırmızı” [s. 975]

ḳızımtul: (T.) “Kızılımsı, kırmızımtırak” [s. 987]

kül kümek: (T.) “Gök rengi, mavi; gömgök, masmavi” [s. 1023, 1026]

māvī-yi bī-ḥāl: (Ar.) “Açık mavi” [s. 1296]

muġulçın: (Moğ.) “Moġul renkli, beyaz” [s. 1096]

pīse: (Far.) “Ak ve karadan oluşan alaca renk” [s. 1284]

sab sarı/sab sarıġ/sap sarı/sap sarıġ: (T.) “Sapsarı” [s. 770]

sarımtul: (T.) “Sarımtırak, sarımsı” [s. 773]

sībekī: (?) “Açık sarı” [s. 826]

şamaṭ: (?) “Akla karanın karışımı” [s. 1291]

şeb-reng: (Far.) “siyah, kara” [s. 843]

ṭūṭekī: (Far.) “Dudu rengi” [s. 854]

yap yaşıl: (T.) “Yemyeşil” [s. 1151]

yaşımtul: (T.) “Yeşilimsi, yeşilimtırak” [s. 1156]

2.9.3. **At Renkleri (Donları) İle İlgili Adlar**

boz: (T.) “boz renkli at.” [s. 462]

cerde: (Far.) “Sarı at.” [s. 1285]

çal: (T.) “Kır at, aklı karalı at. [s. 676]

çıbar/çıpar: (T.) “Vücudunda başka renkten benekleri olan at.” [s. 717]

eblaḳ: (Ar.) “Alaca; alacalı at” [s. 238]

ebreş: (Ar.[141]) “At; atın özel bir rengi, abraş; beyaz benekli at, abraş.” [s. 238, 1280]

eşheb: (Ar.) “Kır rengi; kır at.” [s. 249, 1281]

gög boz: (T.) “Boz at.” [s. 1020]

gürin: (T.) “Kızıla çalan at donu.” [s. 1030]

ḫing: (Far.) “Beyaz at, kır at.” [s. 1288]

saḳar: (T.) “Alnı beyaz at, sakarlı at” [s. 774]

sebz-ḫing: (Far.) “Gök renkli at” [s. 1290]

Tablo 9. Renk İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

RENK İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Renk İle İlgili Adlar	16	26,23
Renk ve Boya İle İlgili Diğer Adlar	33	54,10
At Renkleri (Donları) İle İlgili Adlar	12	19,67
TOPLAM	**61**	**100**

Bu alanda toplam 61 sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan 16’sı renk ile ilgili adlar, 33’ü renk ve boya ile ilgili ve 12’si at renkleri ile ilgilidir.

Bu alanın toplamında Türkçe 36, Farsça 11, Moğolca 3, kökeni bilinmeyen (?) 3, Arapça 5 ve Çince kökenli 1 sözcük tespit edilmiştir. Ayrıca Farsça+Arapça ve Moğolca+Türkçe birer sözcük bulunmaktadır.

Renkler, adlar kısmında diğer bölümler kadar fazlaca sözcüğe sahip olmasa da bahsedilmesi gereken yer diğer Türk toplumlarında olduğu gibi bu alanda da atlara özel kullanımlar atanmasıdır. Türk toplumu için en önemli ihtiyaçların başında gelen atlar öyle

[141] bk. EREN, *TDES*: 1.

ki renklerle nitelendirilerek farklı bir konum kazanmıştır. Doğrudan renk isimleri ile atların kastedilmesi, atlarla çok yakın ve iç içe olan bir toplumun göstergesidir.

Grafik 9. Renkler İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü

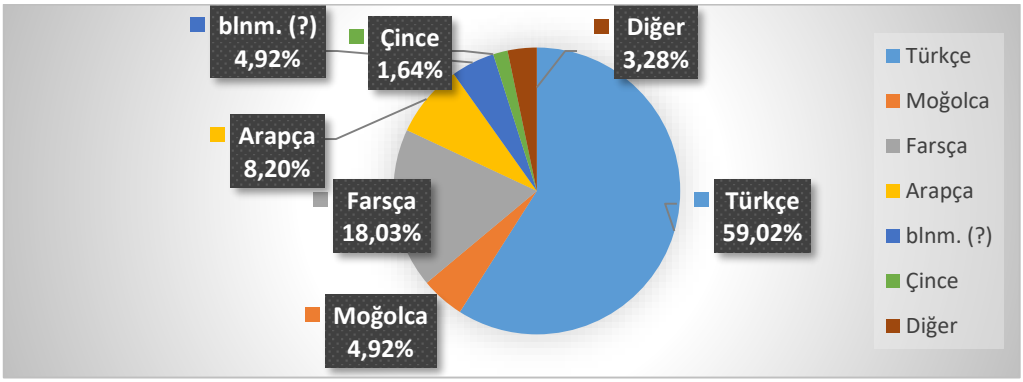

2.10. ZAMAN-SÜRE İLE İLGİLİ ADLAR

2.10.1. Gün, Hafta, Ay, Mevsim ve Yıl İle İlgili Adlar

ʻacūz: (?) "yıl." [s. 1292]

ara ayı: (T.) "şevval ayı" [s.201]

ay: (T.) "yılın on iki bölümünden her biri, ay" [s.229]

bazar güni: (Far.+T.) "Pazar günü." [s. 436]

bıltur: (T.) "Bıldır, geçen yıl." [s.508]

bıltur̓ı: (T.) "Geçen yılki." [s.508]

dey: (Far.) "Kış." [s. 751]

güz: (T.) "Güz mevsimi." [s. 1021]

ılḳı: (T.) "Yıllık, yılki." [s. 397]

ıllıḳ: (T.) "Yıllık." [s. 398]

ḳış: (T.) "Üç aylık kış mevsimi; yılın ikinci altı ayı" [s. 988]

Luy[142]: (Çin.) "Türk takviminde bir yıl adı" [s. 1079]

öbül: (Moğ.) "Kış" [s.259, 312]

pā'īz: (Far.) "Güz" [s. 431]

taḫuḳ/taḫaḳuy: (Moğ.) "Türk yıl adlarından biri" [s.524]

temūz: (Süm./Akad.) "Yaz mevsimi" [s. 569]

ud il/uy il: (T.) "Sığır yılı" [s. 275]

[142] Çin. lung. bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

üdür/ödür: (Moğ.) “Gün, gündüz” [s.278]

yarın: (T.) “Yarın, ertesi gün” [s. 1156, 1158]

yarındası: (T.) “Yarınında, ertesi gün” [s. 1158]

yay: (T.) “Yaz mevsimi” [s. 1184]

yaz: (T.) “Yılın ilk altı ayı; (yılın ilk üç ayı, ilkbahar, ilkyaz) yaz mevsimi” [s. 1159]

yıl: (T.) “Yıl, sene” [s. 1272]

Yılan: (T.) “Türk takviminde bir yıl adı” [s. 1239]

Yunt: (T.) “Türk takviminde bir yıl adı” [s. 1267]

2.10.2. **An, Dün, Bugün ve Yarın İle İlgili Adlar**

dün: (T.) “Dün.” [s. 746]

érte: (T.) “Sabahın ilk vakti; yarın.” [s. 357, 390]

érte gün: (T.) “Yarın.” [s. 400]

ikindi: (T.) “İkindi, akşam.” [s. 393]

imdi/şimdi: (T.) “Şimdi.” [s. 400, 850]

ozaġu gün: (T.) “Evvelki gün, dünden önceki gün, iki önceki gün” [s.286]

öte gün/öteki gün: (T.) “AT. geçen gün, öte gün” [s.261]

taŋla/danla: (T.) “Yarın” [s. 511, 557, 733]

tünegün: (T.) “Dün, dünkü gün” [s. 601]

2.10.3. **Zaman-Süre Bildiren Adlar**

alġur (T.) “Yavaş, ağır.” [s. 220]

andın burun: (T.) “ondan önce” [s. 229]

aŋsız: (T.) “ansız, aniden” [s. 220]

ardıca: (T.) “ardınca” [s. 192]

artınca: (T.) “Ardınca” [s. 234]

barıça: (T.) “Varken; var olduğu sürece, olduğu kadar, oldukça.” [s. 436]

barıda: (T.) “Olduğunda.” [s. 436]

bat: (Moğ.[143]) “Çabuk, tez, hızlı.” [s. 419]

batraḳ: (T.) “daha çabuk, daha tez, daha hızlı.” [s. 426]

birerte: (T.) “Bazen, ara sıra.” [s.502]

[143] bk. RÄSÄNEN, *VEWT*: 65. Günümüzde, “pat” (ansızın): KAÇALİN, *LN*: 908.

burna: (T.) “Önce, ilkin.” [s. 463, 466, 474]

burnaġı/burunġı: (T.) “Önceki.” [s. 486, 487]

burnaraḳ/burunraḳ: (T.) “Daha önce, daha eski.” [s. 467, 474]

burun/burn: (T.) “Önce, ilkin.” [s. 474]

çalasın: (T.) “Çabuk, çevik.” [s. 676]

celd: (Far.) “Çabuk, çevik.” [s. 687]

cıldam: (Moğ.) “Çabuk, hızlı, tez.” [s. 723]

cocı[144]: (Çin.) “Ansızın, birdenbire.” [s. 699]

cürre: (Far.) “Çabuk, çevik, atik.” [s. 683]

dara: (Moğ.) “Sürekli, daima, her zaman.” [s. 735]

érte: (T.) “Önce; önceki.” [s. 357]

érteki/érte gėçgen/érte/érte çaġ/értek: (T.) “Önceki; önce.” [s. 357, 379, 410]

gécrek: (T.) “Daha geç.” [s. 1057]

ḥālī (Ar.) “Hemen, ansızın, çabucak.” [s. 1286]

ıldam: (T.) “Çabuk, hızlı.” [s. 378]

ikide: (T.) “Yeniden, tekrar.” [s. 393]

ilgeri: (T.) “Önce; ileri.” [s. 395]

ilgerrek: (T.) “Daha önce; daha ileri.” [s. 372]

isgi/iski: (T.) “Eski.” [s. 380]

iti/itik: (T.) “çabuk, hızlı.” [s. 398]

ḳavçın: (T.) “Eski; yaşlı” [s. 905]

mundın narı: (T.) “Bundan böyle, bundan sonra” [s. 1096]

ötedin beri: (T.) “AT. öteden beri, geçmişten şimdiye” [s.261]

ötgün: (T.) “Hızlı, çabuk” [s.296, 316]

perrān: (Far.) “Hızlı, çabuk” [s. 448]

revānī: (Far.) “Hemen, çabuk, hızlı” [s. 757]

soŋ: (T.) “Son; sonra.” [s. 800]

soŋġı: (T.) “Sonraki; sondaki, sonuncu” [s. 813]

soŋıca/soŋınca/soŋunca: (T.) “Arkasınca, ardınca”

soŋra: (T.) “Sonra” [s. 815, 817]

ṭarī: (Ar.) “Taze, körpe” [s. 852, 1029]

[144] Çin. cao çi > Moğ. coçi

téz: (Far.[145]) “Çabuk, hızlı” [s. 644]

türgen: (?) “Tez, çabuk” [s. 602]

yaŋġı: (T.) “Yeniden; yeni” [s. 1207]

yaŋla: (T.) “Yine, yeniden” [s. 1134]

yap: (T.) “AT. yavaş” [s. 1137]

yileŋ: (T.) “Çevik, hızlı, atik” [s. 1240]

yiŋi/yaŋ/yaŋı: (T.) “Yeni, taze” [s. 1182, 1245]

2.10.4. **Zamanla İlgili Diğer Adlar**

adaḳ: (T.) “Çağ, vakit.” [s.232]

āġāz: (Far.) “Başlangıç.” [s. 1279]

barur çaḳ/barur çaġ: (T.) “gitme çağı.” [s. 424]

bī-pāyānlıġ: (Far.) “Sonsuzluk.” [s.496]

bişim: (T.) “Pişmek kadar zaman.” [s.504]

çaḳ/çaġ: (Moğ.) “Çağ, zaman, vakit.” [s. 465, 466, 663, 667, 675]

demān: (Far.) “Vakit, zaman” [s. 741]

edvār: (Ar.) “Devirler, devreler” [s. 1280]

érteŋ: (T.) “Sabahın ilk vakti.” [s. 357]

géc: (T.) “Geç.” [s. 1056]

géc ḳurun: (T.+Ar.) “Geç vakit.” [s. 948]

géce: (T.) “Gece, tün.” [s. 1056]

ḥavlān: (Ar.) “Devrin değişmesi, yılın geçmesi.” [s. 725]

her ḳaçan (Far.+T.) “Her zaman, her vakit.” [s. 1127]

ḳaçan: (T.) “Ne zaman, ne vakit; herhangi bir zaman” [s. 904]

ḳaçanġa tégrü: (T.) “Ne zamana kadar” [s. 884]

ḳara şenbe: (T.+Far.) “kara gün” [s. 921]

ḳara tün: (T.) “Siyah gece.” [s. 922]

ḳoba ḳuşluḳ: (T.) “Kaba kuşluk” [s. 933]

ḳurun: (Ar.) “Vakit, zaman, çağ” [s. 948]

ḳuşluḳ: (T.) “Kuşluk vakti” [s. 951]

mehl: (Ar.) “Mühlet, mehil, ek süre” [s. 1298]

[145] bk. CLAUSON, Senglax: 102.

miŋ yılçılıḳ: (T.) “Bin yıllık” [s. 1105]

öyle: (T.) “Öğle vakti” [s. 322]

say/sayı: (T.) “Vakit, çağ. (Sorġan sayı gibi)” [s. 779, 780]

sepīde: (Far.) “Tan vakti” [s. 830]

sulṭānī: (Ar.) “Padişahın kuşluk yemeği vakti” [s. 1291]

taŋ: (T.) “Sabah, tan” [s.511, 524, 535, 536, 541]

taŋ érte: (T.) “Sabahın erken vakti” [s. 512]

taŋlaġı: (T.) “Yarınki” [s. 554]

tün: (T.) “Tün, gece” [s. 575, 589, 593]

tüş: (T.) “Gün ortası, öğlen” [s. 586, 604, 605]

tüşçilik: (T.) “Öğlene kadarlık bir zaman, kaba kuşluğa kadarlık bir zaman” [s. 607]

tüşlük: (T.) “Gün ortası, öğlen, kaba kuşluk” [s. 587]

ucur: (Moğ.) “Zaman, vakit, sıra, an” [s.264]

yastı/yassı/yatsı: (T.) “Yatılacak vakit, yatsı” [s. 1143, 1165]

yeldā: (Far.) “Yılın en uzun gecesi” [s. 1238]

yılḳı: (T.) “Yıllık” [s. 1272]

yıllarca: (T.) “Yıllarca” [s. 1272]

Tablo 10. Zaman-Süre İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı

ZAMAN-SÜRE İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Gün, Hafta, Ay, Mevsim ve Yıl İle İlgili Adlar	25	20,66
An, Dün, Bugün ve Yarın İle İlgili Adlar	9	7,44
Zaman-Süre Bildiren Adlar	48	39,67
Zamanla İlgili Diğer Adlar	39	32,23
TOPLAM	**121**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 121 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 25’i gün, hafta, ay, mevsim ve yıl ile ilgili, 9’u an, dün, bugün ve yarınla ilgili, 48’i zaman-süre bildiren adlar ve 39’u zamanla ilgili diğer adlardır.

Bu alanın toplamında Türkçe 85, Farsça 12, kökeni bilinmeyen (?) 2, Moğolca 8, Çince 2 ve Arapça 7 kökenli sözcük tespit edilmiştir. Ayrıca kökeniyle ilgili farklı görüşler olan ve tam olarak yorum yapılamayan Sümerce/Akadca bir sözcük bulunmaktadır. Diğer yandan Farsça+Türkçe 2, Türkçe+Farsça ve Türkçe+Arapça birer sözcük vardır.

Grafik 10. Zaman-Süre İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü

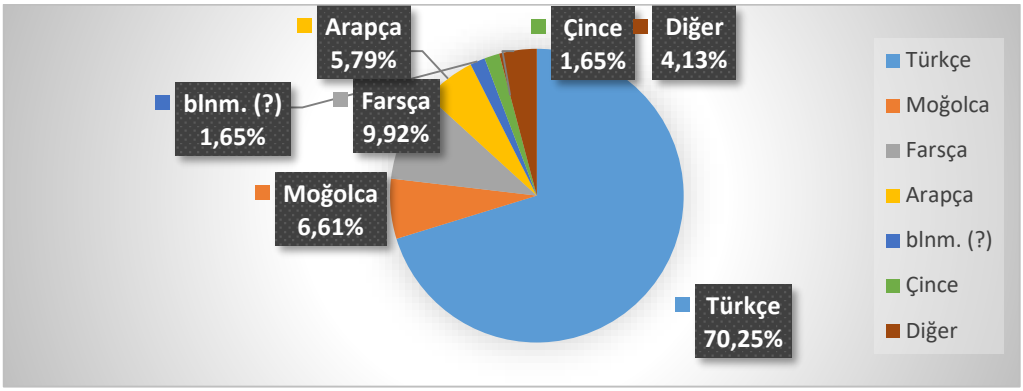

2.11. COĞRAFİ ADLAR

2.11.1. Karasal Yer Adları

ʻacūz: (?) "kum" [s. 1292]

adaḳ: (T.) "Ada." [s.232]

adırġan: (Moğ.) "Tepe, yığın, küme." [s.198]

alġun: (Moğ.) "küçük dağ" [s.220]

aral: (Moğ.[146]) "su ortasında olan kara parçası, ada" [s.245]

ʻarīn: (Ar.) "orman, meşelik." [s. 856]

batḳaḳ: (T.) "Çamurlu yer, batak." [s. 426]

bilek: (T.) "AT. Yağmur nedeniyle delik deşik olmuş tepe veya yığın." [s.508]

cimcime: (T.) "Çamurlu yer, bataklık." [s. 688]

çalpav/çalpuḳ: (T.) "Çamurlu yer, batak." [s. 676]

çaylan: (T.) "Kumlu yer, kumsal." [s. 679]

çöl: (Moğ.[147]) "Çöl." [s. 704]

çülge/cülge: (Moğ.) "Yeşillik alan; iki dağ arasındaki düzlük, ova." [s. 699]

daban: (Moğ.[148]) "Dağ." [s. 735]

ġayalıġ/ḳayalıġ: (T.) "Kayalık." [s. 858, 909]

göġ: (T.) "Yeşillik, çayır, öleŋ." [s. 1011, 1026]

ḫāl: (Ar./Far.) "Büyük dağ." [s. 1287]

---

[146] bk. KALİEVA, K. (2021). "Kırgız Türkçesindeki Moğolca Alıntı Kelimeler (-A- Maddesi)." *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*. S. 50, April, p. 21-42.
[147] bk. DOERFER, *TMEN*, 3: 133.
[148] bk. ÖLMEZ, Z., *a.g.m.*, s. 232.

ḳır: (T.) “Kır, çöl” [s. 980]

ḳırıḳ: (T.) “Kurak çöl” [s. 982]

ḳol[149]: (Moğ.) “Çöle kadar uzanan dağ eteğindeki tepeler” [s. 952]

ḳumlaḳ: (T.) “Kumluk, kumsal yer” [s. 953]

oba (Moğ.) “Tepe, küme, yığın” [s.290]

otaçı: (T.) “Yaylak, otlak” [s.261]

öleŋ: (T.) “Yeşil alan; çimenlik” [s.299]

püşte: (Far.) “Tepe, yığın” [s. 451]

raḥb: (Ar.) “Yeşillik alan, bağ, bahçe” [s. 756]

sere: (?) “Sıralı tepe; (yalçın tepe)” [s. 785]

taġ/tav: (T.) “Dağ.” [s.528, 564, 552]

tala: (Moğ.[150]) “Yeşil alan, yeşillik, çayırlık” [s.529]

taşlıġ: (T.) “Taşlık yer” [s.528]

tepe/tépe/töpe: (T.) “Tepe, yığın.” [s. 559, 610]

tumşuġ: (T.) “Dağ burnu” [s. 587]

ula: (Moğ.) “Yüksek dağ” [s. 299]

yaban: (Far.) “Çöl, beyaban” [s. 1139]

yalman: (T.) “Keskin, dik, yalman, yalçın, düz ve kaygan dağ” [s. 1176, 1239]

yazı: (T.) “Çöl” [s. 1159]

2.11.2. **Su ve Su Alanı İle İlgili Adlar**

āb-dān: (Far.) “Su birikintisi, göl.” [s. 1279]

‘acūz: (?) “deniz.” [s. 1292]

arıġ/arıḳ: (T.) “ırmak” [s.200, 209]

arıġ/arıḳ: (T.) “arık, ark, su yolu, su kanalı.” [s.200, 209]

bulaġ: (T.) “Kaynak, pınar, bulak.” [s. 455]

covun: (T.) “Irmak.” [s. 707]

çavun/cavun: (T.) “Irmak” [s. 680]

çek: (?) “Damla.” [s. 1286]

---

[149] Moğ. ġoul (dağ eteğindeki tepeler)

[150] bk. RÄSÄNEN, *VEWT*: 458.
Ayrıca bk. STAROSTIN-DYBO-MUDRAK, *EDAL*: 1396-1397.
Ayrıca bk. CAFEROĞLU, A. (1954). “Azerbaycan ve Anadolu Ağızlarındaki Moğolca Unsurlar.” *TDAY-Belleten 1954*. s. 1-10.

çivrük: (T.) “Su çevrintisi, girdap.” [s. 723]

dalay: (Moğ.) “Deniz.” [s. 734]

égrim: (T.) “Su birikintisi, su girdabı, suyun dönerek akması, eğrimi.” [s. 378, 403]

furża: (?) “Deniz kıyısı.” [s. 1293]

göl: (T.) “Göl, su birikintisi.” [s. 1017]

ırmaçuḳ: (T.) “Küçük ırmak.” [s. 361]

igrik: (T.) “AT. su havuzu; eğrim, girdap.” [s. 391]

işterek/üşterek/üştürek: (T.) “Dalga.” [s.249]

ḳaḳ: (T.) “Çölde yağmurdan oluşan su birikintisi” [s. 892]

kārīz[151]: (Far.) “Su kanalı, keriz” [s. 993]

ḳatlış/ḳatılış: (T.) “iki su kolunun birleştiği yer” [s. 883]

kūhe: (Far.) “Dalga.” [s. 1295]

ḳuruḳ say: (T.) “Kuru çay, suyu kurumuş ırmak” [s. 947]

murı: (Far.) “Su yolu, ark; oluk.” [s. 1097]

nāl: (Far.) “Ark, küçük ırmak” [s. 1298]

nāv: (Far.) “Oluk; su arkı” [s. 1106]

nāvek: (Far.) “Küçük oluk” [s. 1298]

noġana: (?) “Enli ve derin ark” [s. 1108]

say: (T.) “Yazın kuruyup kışın akan ırmak; suyu az olan ırmak” [s. 779]

seŋ/saŋ: (T.) “Suyun üzerinde yüzen ince buz parçaları. (Azerbaycan’da Sırsır denir)” [s. 777]

sıḫ: (T.) “Derin olmayan su, sığ” [s. 826]

sırsır: (T.) “suyun üzerinde yüzen ince buz parçaları” [s. 777]

su ḳoyar: (T.) “İki ırmağın birleştiği yer, koyar” [s. 816]

suluḳ: (T.) “Su birikmiş gölcük” [s. 814]

suvat: (T.) “Suyun kollara ayrıldığı yer, suyun kaynağı” [s. 816]

şaḳ: (Ar.) “Oluk” [s. 842]

talġa: (T.) “Dalga” [s.529, 737]

tam: (T.) “Damla” [s. 541]

tamcı: (T.) “Damla” [s. 544]

tekev: (?) “Suyun açtığı çukurlar ve vadiler” [s. 568]

tekev: (?) “Vadilerde akan su” [s. 568]

[151] Far. kāhriz (su yolu)

teŋiz/téŋiz: (T.) “Deniz” [s. 570]

tım tım: (T.) “Damla damla” [s. 645]

tireci: (T.) “Su oluğu” [s. 647]

usun: (Moğ.) “Su” [s.314]

ürkün: (T.) “Su taşkınlığı” [s.338]

üzgün: (T.) “Geçilmesi mümkün olmayan su taşkınlığı” [s.286]

yolum: (T.) “Su geçidi” [s. 1264]

yutḳun: (T.) “Su çevrintisi, eğrim, girdap” [s. 1249]

yuvundu: (T.) “AT. bulaşık suyu, yıkanan şeyden dökülen su” [s. 1269]

2.11.3. **Yol-Geçit Alanları İle İlgili Adlar**

‘acūz: (?) “yol.” [s. 1292]

art: (T.) “akabe, sarp geçit; dar yol” [s.201]

āstān: (T./Far.) “eşik” [s. 1280]

bortaḳ/bortaġ: (Moğ.) “İnişli çıkışlı sarp yol, çukurlu yol.” [s. 465]

bosaġa: (Moğ.) “Eşik, kapı eşiği.” [s. 476]

cināb: (?) “Kapının eşiği.” [s. 1285]

çatḳal: (T.) “İnişli çıkışlı sarp yol, çukurlu yol. (Bortaġ da denir.)” [s. 667]

éşik: (T.) “Eşik.” [s. 376, 383]

géçit: (T.) “Su geçidi.” [s. 1056]

her ḳol (Far.+T.) “Her dağ kolu.” [s. 1127]

hincār: (Skr.) “düz yol.” [s. 1128]

ḳaḳas: (T.) “Yol dışı, semt dışı” [s. 892]

ḳapu ökçesi: (T.) “Kapı ökçesi, eşik” [s. 879]

kiryās: (Ar.) “Evin eşiği ve geçeneği” [s. 1294]

ḳol: (T.) “Dağ kolu” [s. 952]

köndelen: (Moğ.) “Eğri, çarpık, ters yön, sapa yol” [s. 1044]

köprük: (T.) “Köprü” [s. 1019]

örtme: (T.) “Tuğlayla üstü örtülü ve dehliz gibi uzun geçit” [s.340]

rāh: (Far.) “Yol” [s. 755]

ségretme/ségritme: (T.) “Dar ve uçurumlu dağ geçidi” [s. 835]

soḳaḳ: (Ar.) “Dar yol, sokak” [s. 805]

soḳmaḳ/soḳmaġ: (T.) “Dağ yollarından ve büyük yollardan ayrılmış dar yollar, çığır” [s. 805]

teng: (Far.) “Dere, vadi; dağ geçidi” [s. 1285]

tilin: (T.) “Ayak izinden oluşan yol” [s. 642]

yab: (T.) “Su geçidi “[s. 1137]

yol: (T.) “Yol” [s. 1246, 1263]

2.11.4. **Genel Yer-Mesken Adları**

‘acūz (1): (?) “yer; gök.” [s. 1292]

‘acūz (2): (?) “kuyu.” [s. 1292]

‘acūz (3): (?) “çevre.” [s. 1292]

aġıl: (T.) “Koyunların yattığı alan, ağıl.” [s.211]

alaŋ: (T.) “sınırlar arasındaki engel” [s.190]

aran (1): (T.) “hayvanların yatması için yapılan alan, ağıl” [s.245]

aran (2): (T.) “havası ılımlı (ve sıcağa yakın) olan bölge” [s.245]

aran/arran (3): (T.) sıcak yer” [s.219, 245]

arġadal: (Moğ.) “çukur yer; saklanacak yer, pusu yeri” [s.245]

avlaḳ: (T.) “avlak, av yeri, avlanacak yer” [s.208]

bāġ: (Far.) “Büyük bahçe.” [s. 437]

baḳışlıġ: (T.) “Bakılan yer, bakılacak yer; gezinti yeri” [s. 438]

balıġ: (T.) “Şehir; vilayet.” [s. 438]

bolcar/bulcar: (Moğ.) “Ordunun toplanması için belirlenen yer.” [s. 454]

budal: (Moğ.) “Yer, mekan.” [s. 469]

ced: (Ar.) “Irmak kıyısı.” [s. 1285]

cevlān-geh: (Ar.+Far.) “Dolaşma yeri.” [s. 696]

çaḳar: (Moğ.) “Şehrin kale duvarlarının dışarısında hisarla çevrili yerleşik bölge.” [s. 674]

çāle: (?) “Çukur, küçük kuyu.”

çuḳur: (T.) “Çukur.” [s. 692]

demür ḳapuḳ: (T.) “Demir kale, sağlam kale.” [s. 741]

giçge: (T.) “Pusu yeri.” [s. 1056]

ḫāl: (Ar./Far.) “Yıkık yer.” [s. 1287]

ḫıṭṭa: (Ar.) “Belde, şehir, diyar.” [s. 1288]

ḫuveylī: (?) “Çepeçevre, evin çevresi.” [s. 726]

in: (T.) “Hayvanların yuva edindikleri kovuk, in.” [s. 382]

ḳarşı: (Moğ.) “Mezar, sin” [s. 888]

kénd/ként[152]: (Sogd.) “Köy” [s. 1065]

ḳışlaḳ: (T.) “Kışın barınılan yer, kışlak” [s. 983]

ḳoş: (T.) “Tarım yapılan yer, çiftlik” [s. 947]

ḳotan: (Skr.) “Koyun ağılı, mandıra.” [s. 940]

köy: (Far.) “Köy, küçük kasaba” [s. 1042]

ḳuduḳ: (T.) “Kuyu” [s. 941]

ḳuṭr: (Ar.) “Bölge, çevre” [s. 1293]

ḳuyı: (T.) “Kuyu” [s. 968]

lenger: (Far.) “Ermişlerin mezarı ve kutsal yerler” [s. 1077]

meles/melsā: (Ar.) “Düz yer, pürüzsüz yer, kaygan yer” [s. 1088, 1297]

merz: (Far.) “Yer, zemin, toprak; bahçenin çevresine dökülüp yükseltilen toprak; (sınır)” [s. 1296]

meṣābe: (Ar.) “Dönülecek yer; toplanma yeri; konak yeri” [s. 1296]

meşreb : (Ar.) “içilecek yer” [s. 1297]

murçal: (Ar.) “Kale kuşatma sırasında çevresine kazılan hendek; orduyu korumak amacıyla çevresine yapılan hendek, siper” [s. 1097]

mülk: (Ar.) “Ülkü, ülke” [s. 1089]

müŋüş: (T.) “Evin köşesi, bucak” [s. 1099]

müsteġal: (Ar.) “Ürün veren arazi, mahsul veren yer.” [s. 1297]

müş: (T.) “Evin köşesi, bucak” [s. 1092]

namūs: (Ar.) “Aslan meşeliği” [s. 1298]

oba: (Moğ.[153]) “göçebelerin konak yeri, oba” [s.258]

olturuşluḳ: (T.) “Oturulan yer, vatan; oturan. (Nitekim Ḫˇārezm olturuşluḳ Ḫˇārezm’de oturan demektir)” [s. 299]

orn/orun: (T.) “Yer, mekân, orun” [s.264, 283, 304, 320, 323, 329]

otluḳ: (T.) “Otu bol olan yer, otluk” [s.279]

otraḳ: (T.) “AT. avcı kuşun oturacağı yer” [s.262]

oynaḳ: (T.) “Ceylanın (yatması için) oyduğu yer” [s.328]

---

[152] bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

[153] bk. İNAN, *a.g.m., s.*188.

ök/ük: (T.) “Yükseklik, yüksek yer” [s.307]

ölke: (Moğ.[154]) “Vilayet; şehir” [s.299]

raḫb: (Ar.) “Geniş alan, avlu” [s. 756]

sancaḳ: (T.) “AT. daha büyük bir vilayete bağlı vilayet yönetim bölgesi, sancak” [s. 788]

sıġġu: (T.) “Sığacak, sığacak yer” [s. 832]

sın[155]: (Çin.) “Mezar, gömüt, sin” [s. 838]

sırġaḳ: (T.) “Soğuk havada donup kayganlaşmış yer” [s. 831]

soḳur: (Moğ.) “Suyu kurumuş olan yer; kurumuş kuyu” [s. 806]

suvat: (T.) “Hayvan suvaracak yer, suvat” [s. 816]

şıram: (?) “Arslanın yerleşip yataklandığı yer, aslan ini” [s. 847]

şuḳḳa: (Ar.) “Çevre, bölge” [s. 1291]

tarıḳ: (T.) “Tarla” [s. 525]

tarla: (T.) “Tarla” [s.524]

tayancaḳ: (T.) “Dayanak, dayanılacak yer” [s. 542]

tayġaḳ: (T.) “Kaygan yer” [s. 542]

tégre/tigre: (T.) “Etraf, çevre” [s. 622, 623, 624, 637, 638, 654, 655, 657]

toġur: (Moğ.) “Kuşun oturacağı yer” [s. 610]

tozaŋ: (?) “Toprağı yumuşak yer” [s. 606]

tur: (T.) “Kuşun oturacağı yer” [s. 575]

tuzlaḳ: (T.) “Tuzlak, tuzlu yer” [s. 606]

tümen: (T./Çin./Toh.) “Büyük bir vilayete bağlı olan küçük vilayetler ve kasabalar” [s. 597]

uca: (T.) “mec. sığınılacak yer, dayanak noktası” [s.266]

uçar/ucar: (T.) “Pazar, çarşı, alış veriş yeri” [s.266]

yastancaḳ: (T.) “Dayanılacak yer, dayanak” [s. 1165]

yataḳ: (T.) “Yatak, yatılacak yer” [s. 1143]

yavlaḳ (1): (T.) “Düşman çok bulunan yer” [s. 1184]

yaylaḳ (2): (T.) “Yazlık yeri, yazın geçirilen yer, yayla” [s. 1147]

yir (1): (T.) “Yeryüzü; yer, mekân” [s. 1224]

yir (2): (T.) “Mevki, konum” [s. 1224]

yurt: (T.) “Yurt, mesken, barınak, oturulan yer” [s. 1225]

yurtġa: (T.) “Mezarlık, gömütlük, kabristan, sinlik” [s. 1252]

---

[154] bk. EREN, *a.g.m.*, *s.*184-185.

[155] Çin ts’in (mezar)

yuvusġa: (T.) “Ölünün yıkandığı yer” [s. 1269]

zeng: (Far.) “Zencilerin ülkesi” [s. 1290]

2.11.5. **Taş, Toprak, Toz, Çamur vs. Diğer Coğrafi Unsurlar İle İlgili Adlar**

cada taşı/yada taşı: (T.) “Yağmur taşı, yağmur yağdıran taş, yada taşı” [s. 681, 1160]

cez: (Ar.) “Göz gibi aklı karalı çizgili bir taş” [s. 1285]

çamur/çomur: (T.) “Çamur.” [s. 677, 693]

daş/taş: (T.) “Taş.” [s.527, 735]

ferāş: (Ar.) “balçık.” [s. 1293]

ḫāşe: (Far.) “Süprüntü, yonga, çöp, talaş.” [s. 726, 1287]

ḫākī: (Far.) “toprakla ilgili.” [s. 1287]

ḳaya/ġaya: (T.) “Yüksek dağ; kaya” [s. 858, 908]

kések: (T.) “Kesek, iri toprak parçası” [s. 1058]

ḳırmaça: (T.) “Denizde kum ve toprakla karışarak gemiyi kırabilecek kadar sertleşen çalı çırpı” [s. 981]

ḳızıl palçıġ: (T.) “AT. kızıl balçık” [s. 986]

ḳum: (T.) “Kum” [s. 956]

mana: (?) “Yollara işaret için konulan taş” [s. 1083]

öz: (T.) “AT. Çamur” [s.285]

sibe: (?) “Orduyu korumak amacıyla çevresinde yükseltilen toprak” [s. 826]

şeb-reng: (Far.) “Kara ve parlak bir taş, şeve” [s. 843]

tofraġ: (T.) “Toprak” [s. 622]

toġ: (T.) “Toz toprak” [s. 608]

toz[156]: (Moğ.) “Toz” [s. 585]

yara taşı: (T.) “Yaranın iyileştirilmesinde kullanılan ve fil dişine benzer bir taş” [s. 1158]

Tablo 11. Coğrafi Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

COĞRAFİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Karasal Yer Adları	36	16,74
Su ve Su Alanı İle İlgili Adlar	48	22,33

[156] Moğ. toġu+sin > tous > tos/toz
Ayrıca bk. AYDEMİR, H. (2003). “Altaic Etimologies: tóz, toprak, toγosun.” *Turkic Languages*. Wiesbaden,V. 7/1, p. 105-143.

Yol-Geçit Alanları İle İlgili Adlar	26	12,09
Genel Yer-Mesken Adları	85	39,53
Taş, Toprak, Toz, Çamur vs. Diğer Coğrafi Unsurlar İle İlgili Adlar	20	9,30
TOPLAM	**215**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 215 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 36'sı karasal yer adları, 48'i su ve su alanı ile ilgili adlar, 26'sı yol-geçit alanları ile ilgili adlar, 85'i genel yer-mesken adları ve 20'si taş, toprak, toz, çamur vs. diğer coğrafi unsurlar ile ilgili adlardır.

Toplamda, Türkçe 123, Moğolca 25, Farsça 19, Arapça 19, kökeni bilinmeyen (?) 19, Sanskritçe 2, Soğdca 1 ve Çince 1 sözcük tespit edilmiştir. Ayrıca kökeniyle ilgili farklı görüşler olan ve tam yorum yapılamayan Arapça/Farsça 2, Türkçe/Farsça, Türkçe/Çince/Toharca birer sözcük bulunmaktadır. Ayrıca Farsça+Türkçe ve Arapça+Farsça birer sözcük bulunmaktadır.

Grafik 11. Coğrafi Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü

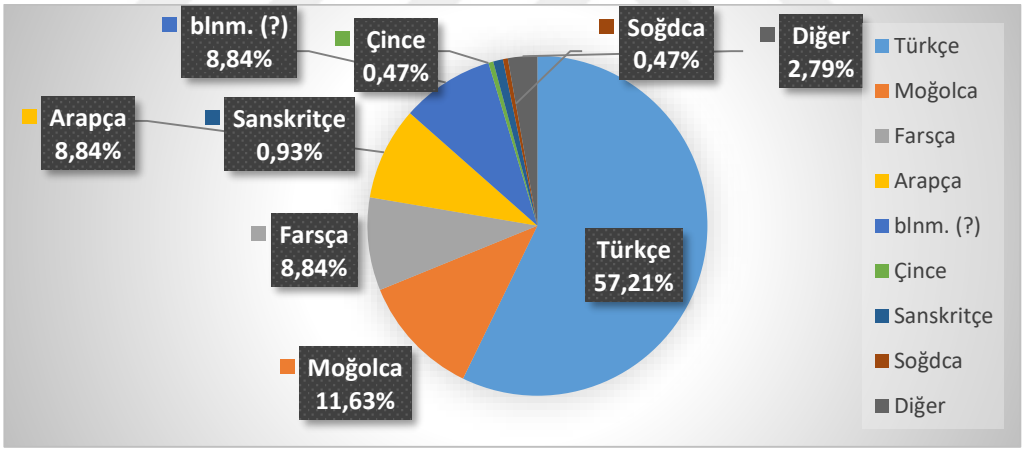

2.12. ÖZEL ADLAR

2.12.1. Özel Kişi, Unvan ve Lakap Adları

Abaġa: (Moğ.) "(Babasından sonra saltanat tahtına çıkan ve) Hülegü Ḫan bin Tolı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın büyük oğlunun adı. (Hülegü Ḫan'ın amcasının adını taşıdığı için bu adla anılmıştır)." [s. 239]

Aġ Buḳa: (T.) "Çengiziye padişahlarının büyük komutanlarından birinin adı." [s.209]

Aḳ Sonḳar (1): (T.+Moğ.) "Türk padişahlarının lakapları." [s.178]

Aḳ Sonḳar (2): (T.+Moğ.) “Sulṭān Maḥmūd Selcuḳī’nin büyük komutanlarından biri. (Şām’da padişahlık yapan Atabekler onun soyundandır. Zengī bin Aḳ-sonḳar onların ilkidir)” [s.178]

Ala Yuntlı: (T.) “Taġ Ḫan bin Oġuz Ḫan’ın üçüncü oğlunun adı” [s.216]

Alab Arsalan: (T.) “Selcuḳīlerin ünlü padişahının adıdır” [s.252]

Alanca (1): (?) “Göyük bin Déb Baḳuy bin Alanca bin Türk bin Yāfeṣ bin Nūḥ’un oğlunun adı” [s.251]

Alanca (2): (?) “Tatar Ḫan ve Moġul Ḫan’ın babası olan padişahın adı” [s. 251]

Alanḳu/Alanḳava: (Moğ.) “İlḫan’ın oğlu Ḳıyat boyundan olan ve evlenmeden gebe kalıp üç erkek çocuk doğuran kadının adıdır. Buzencer onun büyük oğludur. Moġul hanları onun soyundandır. Ravżatu'ṣ-Ṣafā sahibine göre Buzencerīler, Ebū Müslim-i Mervezī’nin başkaldırısı zamanında ortaya çıktılar” [s.216]

Alġu: (T.) “Çağatay’ın torununun adıdır. Arıġ Böke’nin eğitiminin altında yetiştiği halde sonunda saltanat hevesiyle başkaldırıp onu yenmiştir” [s.217]

Alıp Arslan/Alp Arslan: (T.) “Ünlü bir padişahın adı” [s.216]

Almınca: (T.) “Bin Türk bin Yāfes bin Nūḥ.” [s.176]

Altan: (Moğ.) “Ḫatā padişahlarının lakabı” [s.252]

Arġun (2): (T.) “Rūm padişahı Ḳılıc Arslan’ın çocuklarından biri olan ve Niẓāmu'd-dīn Arġun Şāh olarak da bilinen kişi” [s. 243, 246]

Arġun (2): (T.) “Abaḳa Ḫan bin Hülegü Ḫan’ın oğlu olan ve kendi amcası Sulṭān Aḥmed’i öldürerek padişah olan kişi” [s. 246]

Arıġ: (T.) “Çengiz’e mensup şehzadelerden birinin adı” [s. 200]

Arpa: “(Sulṭān Ebū Sa‘īd’den sonra Îrān saltanatı tahtına çıkan ve) Çengiz kuşağından bir padişah olan Arpa Ḫan” [s. 201]

Arran: (?) “Fārs bin Pehlū’nun oğlunun adı” [s. 245]

Atabaŋ: (T.) “Ḫatā hanının Abuḳa’ya verdiği lakap” [s. 240]

Atıl: (T.) “Ḥācī Tarḫan’dan geçip Ḫazar denizine dökülen ünlü ırmağın adı” [s.194]

Atsız: (T.) “(Sulṭān Sancar zamanında) Ḫˇārezm padişahının adı” [s. 194]

Ay: (T.) “Moġul tabakasının beşinci hanlarından (ve kardeşi Gün Ḫan’dan sonra saltanat tahtına oturan) ve Oġuz Ḫan bin Ḳara Ḫan’ın oğlunun adı” [s. 229]

Āzer: (Far.) “Hz. İbrāhīm’in amcasının adı” [s. 1279]

Āzerm: (Far.) “Ḫusrev-i Pervīz’in kızının adı” [s. 1279]

Bānī: (Ar.) “Heft Günbed-i Behrām-ı Gūr’ı yapan ve Sinimmār adıyla da bilinen mimar.” [s. 435]

Bārıḳ-ı Berberī: (?) "İskender'in ordusunda bulunan ve Dārā'nın dokuz savaşçısını tek tek öldüren asker." [s. 435]

Bartan: (Moğ.) "Çengiz Ḫan'ın babası Yesügey Bahadır'ın babasının adıdır." [s. 448]

Bartas: (Moğ.) "Kimārī bin Yāfes bin Nūḥ'un oğlunun adıdır." [s. 447, 449]

Baş: (T.) "İskender'in ordusunda bir komutanın adı." [s. 423]

Batu: (Moğ.) "Sayın Ḫan adıyla tanınan Türk hanlarından birinin adıdır. Cocı Ḫan bin Cengiz Ḫan'ın oğludur." [s. 434]

Bayat: (T.) Gün Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın ikinci oğlunun adıdır; kendilerini Ḳay boyundan sonra Türkmenlerin en soylusu sayan ve Gün Ḫan bin Oġuz Ḫan'a mensup olduğunu bilen boyun adı." [s.493]

Baydu: (T./Moğ.) "Cengiz'in hanlarından birinin adı." [s. 431]

Bayġu/Pıġu: (T.) "Bir padişah adı." [s.507]

Bayḳara: (?) "Sulṭān Ḥüseyn Mìrzā'nın dedelerinden birinin adı." [s. 417]

Bayundır Ḫan: (Far./Moğ.+T.) "Gög Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın oğlunun adıdır." [s. 439]

Behrām-ı Çūbīn: (Far.) "Hürmüz bin Nūşīrvān'ın ordusundaki komutanın adı. Vücudu zayıf ve kuru olduğu için Çūbīn/Çūbīne adıyla anılmıştır." [s. 1282]

Béktaş: (T.) "Ḫˇārezm padişahlarından birinin adı." [s.508]

Bilgüt: (Moğ.) "Çağatay elinden bir boy adı." [s.501]

Bozaçı: (Far./T.+T.) "Türkmen boylarından birinin adı." [s. 476]

Bozuḳ: (T.) "Oġuz Ḫan soyundan olan bir Türk boyunun adı." [s. 465]

Buġa: (T.) "Cengiz Han'ın sekizinci kuşaktan dedesi (ve Buzencer'in büyük oğludur)." [s. 457]

Buġrat: (T.) "İskender zamanında Dārā'ya bağlı olan Kalmak valisinin adı." [s. 459]

Buyruḳ: (T.) "Tayaŋ Han'ın kardeşi ve Nayman hakimi. (Yada taşı kullanarak Cengiz Han'ı bozguna uğrattı)." [s. 483]

Büzürg-Ümmīd: (Far.) "Husrev-i Pervīz'in veziri ve öğretmeni olan bilgin kişinin adı." [s. 450]

Cām: (Far.) "Sind vilayetinde Tete kentinin hakiminin adı." [s. 1285]

Cār'ullāh: (Ar.) "Bir bilgin ve erdemli kişinin adı." [s. 670]

Cıġatay/Caġatay: (Moğ.) "Cengiz Han'ın ikinci oğlunun adı. Türkì dilinin kurucusu Türk bin Yāfes bin Nūh'dur. Onu Turan, Harezm, Māverāun Nehir, Etrākiye ve Özbekiyye'de yaygınlaştıran ise Cıġatay'dır. Dolayısıyla o tarihten beri Türkī-yi Cıġatayī adıyla tanındı. Ancak Īrān ve Rūm'da yaygınlaşmadı. Cengiz Han'ın küçük oğlu ve cömertlikte eşsiz olan Ögetey onu veliaht yaptı. O ölünce de padişah oldu. Bir gün bir kişi uykusunda, Çengiz

Han'ı gördüğünü iddia eder. Ögetey ona hangi dilde konuştuğunu sorunca bu dille konuştuklarını söyler. Ögetey bu dilin, ağası (büyük kardeşi) tarafından yaygınlaştırıldığını, Cengiz Han'ın ise Uygur diliyle konuştuğunu vurgulayarak onun yalan söylediğini belirtir. Cığatay akıllı ve bilgin bir kişiydi. Yaptırdığı birçok binalar gibi onun koyduğu birçok yasa Türkler ve Moğullar arasında hala yaşamaktadır." [s. 684]

Cocı[157]: (Çin.) "Cengiz Han'ın en büyük oğlunun adı. Ansızın doğup beşik bulunmadığından hamura sarıldığı için bu ad verilmiştir." [s. 699]

Cūkī (1): (?) "Hindūların piri ve mürşidi, Hindūların nefsin isteklerini kırarak riyazete çekilen piri ve mürşidi" [s. 1286, 1291]

Cūkī (2): (?) "Horāsān'daki şehzade Cūkì Mìrzā: Ṣāhruh bin Emìr Témür'ün oğlunun adı." [s. 707, 1286]

Cuḳun: (?) "Ḳubla Ḳaan tarafından ele geçirildiği zaman Çīn'in padişahı." [s. 703]

Curmaġun: (Moğ.) "Moġul bir komutanın adı." [s. 704]

Çaġanyānī: (?) "Kişi adı." [s. 684]

Çavdur: (T./Moğ.) "Göyük Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın oğlunun adı." [s. 678]

Çengiz/Çingiz: (Moğ.) "(Ravżatu'ṣ-Ṣafā yazarına göre) padişahların padişahı anlamına gelir. (Vaṣṣāf'ta Cüveynī'den aktarılarak) çeng'in 'muhkem, sağlam' anlamına geldiği, Çengiz'in ise onun çoğul biçimi olduğu söylenmiştir. Asıl adı Temücin'dir. Babası Yesügey Bahadır bin Bartan, annesi ise Oelun Éke'dir. Şerefü'd-dīn 'Alī Yezdī kendi tarihinde onun yedi gezegenin de bulunduğu terazi burcunda doğarken avucunda bir damla kan bulunduğunu kaydeder." [s. 689]

Çīn: (Çin.) "Yāfeṣ bin Nūḥ'un oğlunun adı. Çīn'i bayındırlaştıran da odur. Māçìn kentini yaptıran ise onun oğlu Māçīn'dir." [s. 714]

Da'd: (Ar.) "Güzelliği ile ünlü bir 'Arab kızı." [s. 739]

Dārā: (Far.) "Dārāb'ın oğlu ve İskender'in çağdaşı." [s. 735]

Dārā ḳızı: (Far.+T.) "Dārā'nın kızı." [s. 735]

Déb Baḳuy: (Moğ.) "Alanca bin Türk bin Yāfeṣ bin Nūḥ'un oğlunun adı." [s. 753]

Delle/Delletü'l-Muḥtāle: (Ar.) "Hileci bir kadın." [s. 740]

Devālī: (?) "İskender zamanında Şīrvān'ın büyüğü." [s. 743]

Devlet Ayab: (Ar.+?) "Emīr Niẓāmu'd-dīn 'Alī Şīr Nevāyī'nin küçük kardeşinin adı. (Yaşlanınca, onu kendi yerine Ḥüseyn Mīrzā-yı Bayḳara'nın veziri yaptı.)" [s. 742]

Elencik: (Moğ.) "Çengiz Ḫan'ın üçüncü atası Ḳabul Ḫan'ın adı." [s.251]

[157] Çin. cao çi > Moğ. coçi

Émīr tümen (Ar.+T./Çin./Toh.) “On bin askeri olan komutan.” [s. 597]

Eşk: (Far.) “Eşkāniyān sülalesinin mensup olduğu padişah.” [s. 1281]

Fer‘ān: (Ar.) “Ḫusrev-i Pervīz’in mimarının adı.” [s. 867]

Ġazan: (T.) “ (Moġul hanedanından) ünlü bir padişahın adı.” [s. 858]

Gīv: (?) “Gūderz’in oğlu ve Rüstem’in güveyisi.” [s. 1070]

Gün: (T.) “Oġuz han bin Ḳara han bin Moġul han’ın oğlunun adı.” [s. 1043]

Ḫansā: (?) “Bir kadın şairin adı.” [s. 729]

Ḥarrān: (?) “Bārıḳ-ı Berberī ile savaşmaya gidip tutsak düşen kulun adı.” [s. 725]

Iḫşıẕ: (Sogd.) “Ferġāna padişahları; (Ravżatu’ṣ-Ṣafā yazarına göre) padişahların padişahı.” [s. 240]

Inanc: (T.) “Melik Arslan zamanında bir hâkimin adı.” [s. 404]

İdi Ḳut: (T.) “Çengiz Ḫan zamanında Uyġur hâkiminin adı.” [s. 354]

İlḫan: (Moğ.) “Oġuz Ḫan’ın soyundan olan, Tur bin Ferīdūn’a yenilen ve Moġul hanlarının son padişahı; Moğullar, kendi padişahlarına ilḫan derler. Anlamı: sultan.” [s. 397]

İt Baraḳ: (T.) “Oġuz Ḫan’ın yenildiği ancak sonunda yendiği padişahın adı.” [s. 349]

Ḳader Ḫan: (Ar.+T.) “Semerḳand’da bir Türk padişahın adı” [s. 918]

Ḳan: (T.) “Türkistān padişahına verilen ad” [s. 896]

Ḳara Ḫan (1): (T.) “Moġul’un en büyük oğlu ve Oġuz Ḫan’ın babası” [s. 918]

Ḳara Ḫan (2): (T.) “İskender’in çağdaşı olan bir Hind padişahının adı” [s. 918]

Ḳara Ḫan (3): (T.) “Derebeyi, kendi başına buyruk kesilerek sıradan bir topluluğa önderlik eden kimse; (Zīnetü'l-Mecālis yazarına göre). ‘Acem padişahı Türkistān hanının kızıyla evlenip ona hediyeler gönderir. Hediyelerin arasında bir siyah köle de bulunmaktadır. Han onu gülünç bulup hizmetine alır. Ancak bu köle yüksek mevkilere yükselmeği başarıp padişahı aniden öldürerek padişah olur. Türkler ona Ḳara Ḫan adı vermişlerdir” [s. 918]

Ḳara Sonḳur: (T.+Moğ.) “Sancar bin Melik-şāh’ın adı” [s. 920]

Ḳāren (1): (Far.) “Eski bir padişahın adı” [s. 890]

Ḳāren (2): (Far.) “Taş yontmağı Ferhād’a öğreten hocanın adı” [s. 890]

Ḳāren (3): (Far.) “Key-Ḳubād zamanındaki bir yiğidin adı” [s. 890]

Ḳay: (Moğ.) “Gün Ḫan bin Oġuz Ḫan’ın oğlunun adı. (Ḳayı Türkmen boyu ona mensuptur)” [s. 902]

Ḳaydāfe: (?) “Berda‘ ve Endülüs’ün hâkimi olan kadının adı” [s. 976]

Ḳaydu: (?) “Emīr Témür’n onuncu kuşaktan dedesi ve Ögetey Ḳaan’ın torunu” [s. 909]

Ḳazan: (T.) “Çengiz soyundan olup Īrān’da hüküm sürmüş ünlü bir padişahın adı” [s. 908]

Ḳınıḳ: (Moğ.) “Téŋiz Ḫan bin Oġuz Ḫan’ın oğlunun adı” [s. 990]

Ḳıpçaḳ/Ḳıfçaḳ: (T.) "Téŋiz Ḫan bin Ḫan'ın oğlunun adı. (Oġuz Ḫan, İt Baraḳ'la yaptığı savaşta yenilip bir ırmağın ortasında sığınmak zorunda kalır. Burada, savaşta ölen askerlerinden birinin karısı, ağaç kovuğuna girer ve orada çocuğunu doğurur. Oġuz Ḫan, çocuğu evlatlığa kabul ederek ona Ḳabucaḳ adını verir. Daha sonra onu Atıl kıyılarına gönderip Rusları ve başka boyları onun hakimiyeti altına vererek orada üç yüz yıl padişahlık yapmalarını sağlar. Bu ad, halk içinde Ḳıpçaḳ biçiminde yaygınlaşmıştır)." [s. 918]

Ḳıyat: (Moğ.) "İlḫan'ın oğlunun adı" [s. 973]

Ḳonġur: (T.) "Baraḳ çağında yaşamış ve Çengiz'e mensup şehzadelerden birinin adı" [s. 963]

Ḳubla: (?) "Ḫaṭā padişahı Meŋü Ḳaan'nın kardeşi" [s. 917]

Ḳutluḳ: (T./Moğ.+T.) "Çengiz Ḫan'ın Fārs vilayeti padişahı Atabek Muẓafferü'd-dīn (Ebū-Bekr)'e verdiği lakap. (Yarlıklarda adı Ḳutluḳ Ḫan yazılırdı)" [s. 940]

Küreken: (Moğ.[158]) "Emīr Témür'ün lakabı; (Témür Ḫan neslinden bir kimsenin Çengiz Ḫan soyundan kız alması halinde ona verilen lakap)" [s. 1041]

Māçīn: (Far.) "Yāfeṣ bin Nūḥ'un oğlunun adı. (Māçīn vilayetini yaptırmıştır. Çīn'i yaptıran ise Yāfeṣ'in oğlu Çīn'dir)" [s. 1084]

Marġavul: (?) "Türkistān padişahı Baraḳ'ın ordusunda bulunan bir yiğidin adı" [s. 1087]

Mehīn Bānū: (Ar.+Far.) "Şīrīn'in teyzesi" [s. 1099]

Méŋli: (T.) "Oġuz Ḫan'ın torunlarından ve Moġul hanlarının yedincisi" [s. 1104]

Mollū: (Ar.) "Keşmīr padişahı" [s. 1089]

Möŋü (1): (Moğ.) "İskender savaşında Dārā'nın tarafında olan bir kişinin adı" [s. 1097]

Möŋü (2): (Moğ.) "Tolı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın oğlunun adı. Ḫaṭā ülkesinde padişahlık yapan bu kişi, Meŋü Ḳaan adıyla da bilinir" [s. 1097]

Muġul/Moġul: (Moğ.) "Alanca bin Göyük Ḫan'ın oğlunun adı. (İlki Moġul Ḫan ve sonu İlḫan olmak üzere) onlardan dokuz kişi padişahlık yaptı" [s. 1095]

Nesnās: (Ar.) "Ye'cūc ve Me'cūc kavminden olan insan şeklinde tek ayaklı bir yaratık" [s. 1298]

Nevāyī: (Far.) "Herāt'ta Sulṭān Ḥüseyn Bayḳara'nın veziri olan Emír Niżāmu'd-dīn 'Alī Şīr'in mahlası" [s. 1108]

Oġuz: (T.) "Moġul boyunun mensup olduğu Ḳara Ḫan bin Moġul Ḫan'ın oğlunun adıdır. Örtaḳ ve Kürtaḳ onun yurdu idi. 'Acem padişahları içinde Cemşīd neyse Türk hanlarında

[158] bk. EREN, *a.g.m.*, *s.*182.

Oġuz Ḫan odur. Türk toplumu sınıflarına lakaplar verdi. Ḫorāsān, ‘Irāḳ-ı ‘Acem, Mışr, Şām, Rūm ve Frenk’i aldı. Onun evlat ve torunları bin yıla yakın padişahlık yaptılar” [s. 249]

Ögetey: (T./Moğ.) “Çengiz Ḫan’ın üçüncü oğludur. Babasından sonra padişah oldu. Taht kurduğu yer Ḫaṭā, izlediği yöntem ise cömertlik idi. Tahta çıktığı gün amcası Otgün Ḫan sağında, büyük kardeşi Cıġatay Ḫan solunda oturdular ve Moġul geleneğine göre dokuz kez yere diz çöktüler” [s.296]

Ölceytü: (Moğ.) “Sulṭāniye’nin kurucusu ve Arġun bin Abaḳay bin Hülegü Ḫan’ın oğlunun adı (Ölcey, Ḳazan Ḫan’ın kızı ve şehzade Besṭām’ın eşinin adıdır. Ona Ölcey Ḳutluġ denirdi)” [s.299]

Revşenek: (Far.) “İskender’in eşi ve Dārā’nın kızı” [s. 757]

Salur: (T.) “Taġ Ḫan bin Oġuz Ḫan’ın oğlunun adı” [s. 763]

Sancar: (T.) “Sincār’da doğan ünlü bir padişahın adı” [s. 788]

Santay: (?) “Abaḳa Ḫan’ın yiğitliği ile bilinen büyük komutanlarından birinin adı” [s. 788]

Sāsān: (Far.?) “Erdeşīr-i Bābekān’ın dedesi. Sāsānī sultanları ona mensuptur” [s. 768]

Sayın: (Moğ.) “Batu Ḫan bin Cocı Ḫan bin Çengiz Ḫan’ın lakabı” [s. 780]

Selcuḳ: (?) “Ḫ̆ārezm’de hüküm süren Yabġu emirlerinin saygın simalarından biridir. Selāciḳa sultanlarının atası sayılır. Babasının adı Duḳaḳ ve Efrāsiyāb'ın yirmi dördüncü kuşağındandır.” [s. 787]

Serrāc: (T.) “Tasavvufun büyük şeyhlerinden Ebū Naṣr-ı Serrāc’ın lakabı” [s. 1290]

Sinmār: (?) “Asıl adıyla Sinimmār, N‘umān bin İmre’ü'l-Ḳays için Ḫavarnaḳ köşkünü yapan sūm bir mimardır. (Günün çeşitli saatlerinde farklı renklerde görünen bu köşkün bir eşini daha kimseye yapmasın diye o köşkün üstünden atıp öldürdüler. Sinimmār cezası deyimi buradan gelir)” [s. 787]

Şuheyb: (Ar.) “Peygamber zamanında yaşamış inançlı bir kişinin adı” [s. 850]

Şeyde: (?) “Dārā’nın ordusunda yiğit bir atlının adı; Şeh-nāme’de adı geçen Efrāsiyāb’ın oğlu” [s. 848]

Şīpāl/Çipāl: (Far.) “İskender’in ordusunda bulunan yiğit bir komutanın adı. (Bazı nüshalarda Çīpāl olarak geçer. Çīpāl Hind bir padişahın adıdır)” [s. 844]

Şīr-i Derrān: (Far.) “Dārā’nın savaşçısının lakabı” [s. 848]

Şudurġu/Şıdurġu: (Moğ.) “Çengiz Ḫan’ın çağdaşı ve Taŋḳut padişahı” [s. 845]

Tācu'r-Ricāl: (Far.+Ar.) “İskender’in annesinin lakabı” [s.539]

Taġ: (T.) “Oġuz Ḫan’ın oğlunun adı” [s.528]

Ṭaġacar: (?) “Hülegü Ḫan ve Abaḳa Ḫan’ın emirlerinden birinin adı” [s. 851]

Ṭamġac (1): (?) “Semerḳand padişahının adı” [s. 853]

Ṭamġac (2): (?) “Tebbet ve Yaġma padişahının adı” [s. 853]

Ṭarġay/Ṭaraġay/Turġay: (T.) “Emīr Témür'ün babasının adı” [s. 622, 851]

Tatar: (T.[159]) “Alanca bin Göyük Ḫan’n oğlu ve Moġul Ḫan’ın kardeşi. (Tatar boyu ona mensuptur)” [s.522]

Taycu: (Moğ.) “Çok yiğit bir Moġul komutanının adı” [s. 557]

Tekeş: (?) “Alp Arslan ile çağdaş olan Ḫˇārezm padişahlarından biri” [s. 567]

Témür: (T.) “Bir padişahın adı” [s. 631]

Témür Yalıġ: (T.) “(Demir yaylı anlamında) Selcuḳ’un babasının lakabı” [s. 660]

Témürtaş: (T.) “İskender ve Dārā’nın çağdaşı ve Ḳıfçaḳ çölünün büyüğü” [s. 636]

Ṭoġan (1): (T.) “Bir ünlü padişahın adı” [s. 854]

Ṭoġan (2): (T.) “Sulṭān Aḥmed ve Arġun Ḫan’ın sohbet arkadaşı olan Ḳuhıstānlı bir kişinin adı” [s. 854]

Ṭoġrıl: (T.) “Alp Arslan’ın oğlu ve Selāciḳa padişahlarından biri” [s. 853]

Toḳrat[160]: (?) “İskender zamanında Dārā’ya bağlı olan Ḳalmaḳ padişahının adı” [s. 578]

Toḳtamış: (Moğ.+T.) “Ḫˇārezm hanlarından biri olan ve Témür’e karşı çıkan kişinin adı” [s. 613]

Tolı: (T./Moğ.) “Çengiz Ḫan’ın küçük oğlu ve Hülegü Ḫan’ın babası” [s. 618]

Törtevdin Biri Dik: (T.) “kin. Murtażā ‘Alī.” [s. 591]

Tur/Tūr: (?) “Ferīdūn’un büyük oğludur. (Sivinc Tatar ile birlikte İlḫan’ı yendi. Turan ülkesi onun adıyla ilgilidir) [s. 575-576]

Tūr[161]: (Far.) “Īrec’in kızı ve Menūçehr’in eşi” [s. 575-576]

Ṭūs: (?) “Key-kāvūs ve Key-ḫusrev zamanında bir komutanın adı” [s. 855]

Türk: (T.) “Türkī dilinin kurucusu ve Yāfes bin Nūḥ’un en büyük oğludur. (Türkler ona Yāfes oğlan derler. Şeyḫ Ṣabersī tefsirinde Ye’cūc ve Me’cūc, Yāfeās’in soyundan sayılmıştır. Yāfes’in çocukları şunlardır: Yürk, Kimārī, Ḫazar, Saḳlab, Rus, Minsek, Çīn, Tārıḫ; Ḫalluḫ.)” [s. 563]

Vekī‘: (Ar.) “İskender’in ordusunda bulunan ve kendisinden yararlılıklar gösteren ‘Arab komutanın adı” [s. 1122]

Yapar: (T.) “Oġuz Ḫan’ın oğlu Ay Ḫan’ın ikinci oğlunun adı” [s. 1140]

Yazır: (Moğ.) “Oġuz Ḫan’ın oğlu Ay Ḫan’ın en büyük oğlunun adı” [s. 1159]

---

[159] T. yat > dat > tat (yabancı) + ér (kişi)
[160] bk. *STSİ*: 467.
[161] bk. ***a.g.e.***, 473.

Yel-i Berberī: (?) "İskender'in ordusunda bulunan ve Dārā'nın dokuz savaşçısını öldüren askerin lakabı" [s. 1239]

Yulduz/Yultuz: (T.) "Oġuz Ḫan bin Ay Ḫan'ın oğlu ve Moġul hanlarının altıncısı" [s. 1239]

2.12.2. **Özel Yer Adları**

Aba: (?) "Kābil vilayetinde bir yer adı." [s. 176]

Ābād: (Far.) "Ka'be evinin adı." [s. 1279]

Adaḳ: (T.) "Türkistān'da bir yerin adı." [s. 232]

Aḳsaray: (T.) Kābil Ḳarabāġ'ının yakınlarında bir yer adı" [s. 250]

Aḳsaray: (T.) "Tatariye yurdu olan Ḳırım ülkesindeki bir vilāyetin adı" [s. 250]

Ala Ḳorġan: (T.) "İḫtiyāru'd-dīn kalesi olarak tanınan Herāt kalesi" [s. 220]

Almalıġ/Almalıḳ: (T.) "Türkistān'da bir kentin adı. (Oradan Béş Balıġ'a iki haftalık yoldur. Béş Balıġ'dan Ḫan Balıġ'a güneyden Moġulların Yoġrı Yol dedikleri çöl yoluyla kırk gün sürer)" [s. 219]

Amu: (T.) "Türkistān'da ünlü bir ırmak adı" [s. 224]

Aras: (T.) "Azerbaycan'da olan bu ünlü ırmağın kaynağı, Erzrūm'da benim de şahit olduğum Min Göller'dir" [s. 242]

Arran: (?) "(Azerbaycan'da ünlü bir memleket olan) Ḳarabāġ bölgesi" [s. 245]

Artış/Ertiş: (?) "Rus ülkesi ve Ḳalmaḳ yurdu arasındaki büyük ırmağın adı" [s. 202]

As: (?) "(Kuzeyde bulunan) bir vilayetin adı" [s. 193]

Aşam: (Far.) "Bengāle'nin kuzeydoğusunda bulunan vilayetin adı" [s. 1279]

Ay Toġdı: (T.) "Kābil'e bağlı bölüklerden (bölgelerden) birinin adı" [s. 229]

Aylaḳ: (T.) "Türkistān'da Seyḥūn'un kenarında bulunan bir memleket adı" [s. 344]

Āzād: (Far.) "Naḫçıvan'da bir kentin adı" [s. 1279]

Bābil/Bābül: (T.) "('Irāḳ'ta) bir kent adıdır. Üzerine kentin kalesi yapılan tepenin başında Hārūt ve Mārūt'un hapsedildiği söylenen derin bir kuyu bulunmaktadır." [s. 1281]

Bādġīsī/Bayġız: (Far.[162]) "Bādġīsī, Herāt'a bağlı ve fıstığı meşhur olan bir yerin adıdır." [s. 421, 439]

Bāġ-ı Cihān-ārā: (Far.) "Herāt'taki ünlü bahçenin adı." [s. 1281]

Bāġ-ı Gül-efşān: (Far.) "Herāt'taki ünlü bahçenin adı." [s. 1281]

Bāġ-ı Gül-Nev: (Far.) "Herāt'taki ünlü bahçenin adı." [s. 1281]

[162] bk. RÄSÄNEN, *VEWT*: 57.

Bāġ-ı Sefîd: (Far.) “Herāt’taki ünlü bahçenin adı.” [s. 1281]

Bāġ-ı Zāġān: (Far.) “Herāt’taki ünlü bahçenin adı.” [s. 1281]

Balḫan: (T.) “Kıpçak çölünde bir dağ adı.” [s. 453]

Bartas/Barṭas: (Moğ.) “Bir vilayet adı.” [s. 447, 449]

Behmen (1): (Far.) “Cürcān’da bir pınar adı.” [s. 1282]

Behmen (2): (Far.) “Hindistān’da bir kale adı.” [s. 1282]

Berberī: (Ar.) “Bir vilayet adıdır.” [s. 449]

Béş Balıġ: (T.) “Türkistān şehirlerindendir. (Oradan Ḫan Balıġ’a kırk günlük yoldur.)” [s.503]

Bīdād: (Far.) “Türkistān’da bir kent adı.” [s. 1282]

Bīder: (?) “Hindistān’da bir kent adı.” [s. 494]

Bucaḳ: (T.) “Kırım’a bağlı bir şehrin adı.” [s. 467]

Buḫārā[163]: (Ar./Skr.) “Bir ünlü şehrin adı. (Bu sözcük, bilim ve sanat anlamına gelen buḫār’dan türetilmiştir. Moġol dilinde bilim ve sanat topluluğu anlamına gelir.)” [s. 446]

Bulġar: (T.) “Ünlü bir vileyetin adı.” [s. 454]

Cav: (?) “Han Balıġ’a bir aylık mesafesi olan bir şehrin adı. (Moġulların Kabesi olan Dalay-lama da oradadır.)” [s. 669]

Ceyḥūn: (?) “Amuye denilen ırmağın adı.” [s. 1286]

Cırġalaŋ: (Moğ.+T.) “Herāt’ta bulunan bir eğlence ve gezinti yeri.” [s. 719]

Cihān-ārā: (Far.) “Herāt’ta bir bahçe adı.” [s. 1286]

Cir: (T.) “Taşkent yakınlarında bulunan bir ırmak adı.” [s. 718]

Cürre: (Far.) “Şīrāz’a bağlı bir köy adı.” [s. 683]

Çal (1): (Far.) “Ḳazvīn vilayetinde benim köyüme yakın bir köy adı.” [s. 676]

Çal (2): (Far.) “Bedahşān vilayetinden bir köy adı.” [s. 676]

Çekmen: (T.) “Belḫ yöresindeki Andḫod’un yakınlarında bulunan bir yer adı.” [s. 685]

Çigil: (T.) “Türkistān’da bir vilayetin adı. Seyhūn ırmağının kaynağı da oradadır.” [s. 685]

Dalay-lama: (Moğ.+Moğ./Tib.) “Ḥaṭā’nın güneydoğusundaki Cav kentinde bulunan ve Ḫan Balıġ’a bir aylık mesafesi olan Moġulların kâbesi.” [s. 736]

Derġam: (?) “İçkisiyle ünlü olan bir kentin adı.” [s. 739]

Duzaḳ: (T.) “Ġāzī Ḳamuḳ’un üç fersahlığında bulunan ve Dağıstān’a bağlı bir yer adı.” [s. 744]

Efrence: (Ar.) “İskender, denizler gezisine bu denizle başlamıştır.” [s. 250]

[163] Skr. viḫārā (medrese) / Ar. buḫār (buhar)

Etrek: (?) “Cürcān yakınlığında bir ırmağın adı.” [s. 240]

Ferġāna (1): (?) “Māverāun-Nehr’de bir vilayetin adı.” [s. 867]

Ferġāna (2): (?) “Bir dağın adı.” [s. 867]

Ġayalıġ/Ḳayalıġ: (T.) “Türkistān’da bir vilayetin adı.” [s. 858, 909]

Ġaydaḳ: (T.) “Ḳıfçaḳ çölünün yakınlarında bulunan ve sağlam oklarıyla ünlü olan bir vilayetin adı.” [s. 864]

Ġazan/Ḳazan: (T.) “Rus ülkesinde bir memleket adı.” [s. 858, 908]

Ġūr: (?) “Herāt yakınlarında bu boyun yaşadığı bir yer adı.” [s. 863]

Gūm güm: (?) “Rūm ülkesinde Muş vilayetinde bulunan ve benim de gördüğüm bir mahalle adı.” [s. 1007]

Gürce: (Far.) “Gürcistān vilayeti.” [s. 1000, 1029]

Gürin (1): (T.) “Ḫorāsān’da Ebīverd’e bağlı bir yer adı.” [s. 1030]

Gürin (2): (T.) “Ḫorāsān’da İsferāyin’e bağlı olan Enūşīrvān’ın da doğduğu köyün adı.” [s. 1030]

Ḫalluḫ: (Far.) “Türkistān’da Seyḥūn’un yakınlığında bulunan ve güzel kokulu miski ile ünlü olan bir kent.” [s. 728]

Ḫanzay Şeŋ: (Çin.) “Büyük kent. Eskiden Ḫan Balıġ denirdi.” [s. 728]

Ḫatāy[164]: (T./Moġ.) “Tatar ve Moġul dilinde Çīn ülkesine denir.” [s. 728]

Ḫāverān: (Far.) “Ḫorāsān’da Ḥakīm Enverī’nin de doğduğu bir vilayet adı.” [s. 1287]

Ḫavż-ı Māhiyān: (Ar.+Far.) “Herāt’ta bir yer adı.” [s. 1286]

Ḫınalıġ: (Ar.+T.) “(Dağıstān’da) Lekziye boyunun yurdu.” [s. 731]

Ḫışt: (Far.) “Kelāt, Ebīverd ve Fārs’ta bir yer adı.” [s. 1287]

Hīrmend: (Far.) “Ḳandhār yakınlarından geçen bir ırmak.” [s. 1132]

Ḫunc: (?) “Fārs’ta bir vileyet adı.” [s. 729]

Ilan Otı: (T.) “Semerḳand’a bağlı bir yer adı.” [s. 397]

Ipar Ḳuruġı: (T.) “Semerḳand'a bağlı bir kasaba. (Ona Şīrāz ve Ilan Otı da denir) .” [s.347]

Isıġ Göl: (T.) “Türkī dilini ibda eden Türk bin Yāfes’in yaşadığı vilayetin adı.” [s. 377]

Ḳaba: (?) “Endicān vilayetinde bir yer adı” [s. 876]

Ḳahḳaha: (Ar.) “Ṭūs vilayetinde bir yer adı” [s. 972]

Ḳandhār: (?) “Türkistān veya Hindūstān’da bir kentin adı” [s. 930]

Ḳanıḳ: (T.) “Şīrvān yakınlarında Şeki ile Kāḫet arasından geçen bir ırmağın adı” [s. 899]

Ḳara Göl: (T.) “Māverā’u'n-Nehr’de bir yerin adı” [s. 921]

[164] Ḳıtany

Ḳara Ḫan: (T.) “Miŋ Ḳışlaḳ bölgesinden bir yer adı” [s. 918]

Ḳara Ḳaş: (T.) “Bir yer adı” [s. 921]

Ḳara Ḳır: (T.) “Ḳıfçaḳ çölünde Gürgān ile Etrek ırmağının arasında yerleşen bir yerin adı” [s. 921]

Ḳara Ḳırım: (T.) “Türkistān’da Ḫan Balıġ’a ve Ḫaṭāy’ın sınırında bulunan Ḳabçu’ya kırk günlük mesafesi olan bir kentin adı” [s. 921]

Ḳara Ḳurum: (T.) “Çīn sınırının kuzeyinde bulunan ve Çengiz Ḫan’ın başkenti olan şehrin adı. Kentte ve çevresinde bulunan kara kumlardan dolayı bu adı almıştır” [s. 921]

Ḳara Su: (T.) “Buḫārā’dan gelip Ḫˇārezm civarında Ceyḥūn’a dökülen ırmağın adı” [s. 920]

Ḳarş: (?) “Rūm’da bir vilayetin adı” [s. 888]

Ḳarşı: (?) “Māverā’u'n-nehr’de bir vilayetin adı. (Semerḳand’ın güneyinde olan bu vilayete Nesef veya Naḫşeb de denir” [s. 888]

Ḳavurmac: (T.) “Māverā’u'n-nehr vilayetinde bir yer adı. (‘Alā’u'd-devle’nin öldürülmesinde Baḳiyyetü's-Seyf fırkası burada yaşayıp kavrulmuş buğday ile geçindikleri için bu adla anılmıştır) [s. 873]

Ḳaysar: (Ar.) “Ġūr ülkesinde bir kentin adı” [s. 981]

Ḳazan Çayı: (T.) “Rūm’un Ḳarṣ bölgesinde bulunan bir ırmağın adı” [s. 902]

Kerḫ: (Ar.) “Baġdād’da Şāpūr’un yaptırdığı bir mahalle ve köy adı” [s. 999]

Keş: (Far.) “Şehr-i Sebz kentinin adı” [s. 1294]

Ḳıpçaḳ/Ḳıfçaḳ: (T.) “Cürcān sınırından başlayarak boyu altı yüz ve eni üç yüz fersahı bulan bir çölün adı” [s. 918]

Ḳır Tikin: (T.) “Turan’da bir vilayetin adı” [s. 980]

Ḳırıḳ: (T.) “Taşkent ve Ḳuya kenti arasında bulunan ve yedi günlük yolu olan bir çölün adı” [s. 982]

Ḳırım: (T.) “Tatariyye’nin başkenti” [s. 921]

Ḳırḳız: (T.) “Büyük bir dağın başında bulunan dayanıklı bir kalenin adı. (kalabalık olan bu bölgenin insanlarına As denir)” [s. 981]

Ḳīrevān: (Far.) “Batı’da bir kent adı” [s. 985]

Kişmer: (?) “Bir kentin adı” [s. 1005]

Kitver: (?) “Bir ülke adı” [s. 998]

Ḳobaḳ: (Moğ.) “Türkistān’da bir vilayet adı. (Çengiz Ḫan, ülkesini dört oğlu arasında paylaştırırken, iyi atlarıyla ünlü olan bu vilayet, Ögetey Ḳaan’ın payına düşmüştür)” [s. 932]

Ḳonġur Öleŋ: (T.) “Zencan yakınlarında bulunan geniş çayırın adı. (Buraya Ölceytü tarafından bir şehir ve yüksek kümbet yapılarak Sulṭāniye adı verilmiştir)” [s. 963]

Ḳonḳul: (T.) “Bir yer adı. Ḳonḳulı ona mensuptur” [s. 931]

Ḳotur: (T.) “Ḫoy vilayetinde bir ırmak adı” [s. 937]

Köbeçi: (?) “Dağıstān’ın Ḳara Ḳaytaġ bölgesinde Lekziye boyunun yaşadığı yerin adı” [s. 1023]

Ḳuba: (?) “Derbend ile Şabran arasında bir yerin adı” [s. 933]

Ḳuhustān: (Far.) “Ḫorāsān’da bir vilayetin adı” [s. 972]

Kühek: (?) “Māverā’u'n-nehr’de akan büyük bir ırmağın adı” [s. 1048]

Küruḫ: (Far.) “Herāt’a bağlı bir yer adı. (Rahmetli Muḥammed Şāh zamanında orayı yağmalamıştık)” [s. 999]

Lār: (Far.) “Fārs’da bir vilayetin adı” [s. 1077]

Lenger: (Far.) “Herāt’a bağlı olan Cām vilayetinde ünlü bir yer adı; halka yemek dağıtılan yer” [s. 1077]

Leş/Lāş: (Far.) Herāt’a bağlı bir kalenin adı” [s. 1075]

Ḳunduz: (T.) “Bedaḫşān memleketinde bir kalenin adı” [s. 930]

Kür (1): (Far.) “Azerbaycan’da Tiflīs’ten geçerek Şīrvān’a doğru akan bir ırmak” [s. 1294]

Kür (2): (Far.) “Fārs’ta bir ırmağın adı” [s. 1294]

Māhiyān: (Far.) “Herāt’ta bir havuz adı” [s. 1081]

Mandaġan: (?) “Bir yer adı” [s. 1089]

Merġanī: (Far.) “Herāt’ta bulunan bir eğlence ve gezinti yeri. (Medrese-yi İḫlāṣiyye, Nevāyī tarafından buraya yapılmıştır)” [s. 1087]

Nārven: (Far.) “Dāru'l-merz’de bulunan, Tehmīşe ormanına yakın ormanın adı” [s. 1298]

Nehrü'l-Ḥayāt: (Ar.) “Ferhād’ın Şīrīn için çıkardığı ırmak” [s. 1108]

Nesef : (?) “Keş veya Naḫşeb adıyla da bilinen Şehr-i Sebz kentinin adı” [s. 1107]

Meraġa: (?) “Azerbaycan'da bir kent adı” [s. 1086]

Oba: (Moğ.) “Herāt’a bağlı bir köyün adı” [s.258]

Oltay: (?) “Ḳırım’da bir vilayetin adı” [s.330]

Oş: (T.) “Türkistān’da Endicān’ın iki menzilliğinde bulunan bir vilayetin adı. (Bu vilayete Taḫtı Süleymān da denir” [s.289]

Otrar: (?) “Türkistān’da Seyḥūn’un öte tarafında bulunan bir şehrin adı” [s.240]

Öleŋ: (T.) “Ḳandhār ile Kābil arasındaki Hezāre aşiretinin yaşadığı yerin adı” [s.299]

Örtaḳ/Örtaġ: (T.) “Ḳara Ḫan bin Moġul Ḫan’ın yayla ve kışlağı olan Ḳara Ḳırım yakınlarındaki bir dağın adı. (Birleşik sözcüğün anlamı: yüksek dağ)” [s.282]

Raḥb: (Ar.) “Baġdād’da bir yer adı” [s. 756]

Saḳīfe-yi Benī Sā‘ide: (Ar.) “bir yer adı” [s. 1290]

Saḳsın: (?) “Başkenti Ḥācī Tarḫan olan ve vaktiyle Ḫazar Türkleri’nin elinde bulunan bu ülkeye Ḫazar ülkesi de denir” [s. 787]

Saḳlab: (Ar.) “Kuzey ülkelerinden bir vilayet adı” [s. 1290]

Samsun[165]: (Yun.) “Ḳasṭamoniye-yi Rūm’da bir vilayetin adı” [s. 776]

Sapan: (T.) “Turan’da Merġīnān’ın bir fersahlığında bulunan bir bölgenin adı” [s. 769]

Sārī: (Far.) “Māzenderān vilayetinde bir kent adı” [s. 773]

Sayram: (?) “Türkistān’da Çaç ile Balasaġun arasında bulunan ve Fārāb adıyla tanınan vilayetin adı” [s. 828]

Selāsil (1): (Ar.) “Kirmānşāhān civarında bulunan bir kale adı” [s. 1290]

Selāsil (2): (Ar.) “Şūşter’de bir kale adı” [s. 1290]

Semerkend: (?) “Semerḳand” [s. 787]

Sir: (?) “Semerḳand ile Taşkent arasından geçerek Aral-ı Ḫˇārezm’de Ceyḥun’a kavuşan büyük ırmağın adı” [s. 828]

Soġanlıġ: (T.) “Tiflīs yakınlarında bulunan bir yer adı” [s. 805]

Su Ḳoyar: (T.) “Ḳara Su-yı Buḫārā’nın Ceyḥūn’a döküldüğü yerin adı” [s. 816]

Sūret: (Ar.) “Limanı bulunan bir kent adı” [s. 1291]

Ṭamġac: (?) “Türkistān’da bir vilayetin adı” [s. 853]

Taŋut: (T.) “Ḫaṭā ülkelerinde bir vilayetin adı” [s. 571]

Ṭarāz: (?) “Çīn sınırında bulunan, iyi miski ve güzelleri ile ünlü bir kentin adı; Bedaḫşān’a bağlı bir vilayetin adı.” [s. 852]

Ṭarsūs/Ṭarṭūs: (Yun.) “Batı’da bulunan bir vilayetin adı” [s. 851, 852]

Taşkent: (T.+Sogd.) “Māverā’u'n-nehr’de (bulunan ve Çaç adıyla da bilinen) bir kentin adı” [s.528]

Ṭaydu: (Moğ.) “Moġulların başkenti olan Ḫan Balıġ yerine Türkistān’da Ḳubla Ḳaan tarafından dört fersah karelik bir alanda kurulup başkent yapılan kentin adı” [s. 851]

Tebbet: (?) “Ḫaṭā ve Ḫotan’da bir vilayetin adı, Tibet” [s. 557]

Témür Ḳapu: (T.) “Derbend Kalesi” [s. 659]

Tenbūl: (Far.) “Hindistān’da bir kale adı” [s. 1285]

Teng (1): (?) “Türkistān’da bir kent adı” [s. 1285]

Teng (2): (?) “Bedaḫşān’da bir vilayet adı” [s. 1285]

Ucan: (?) “Tebrīz’e bağlı bölgelerden (bölüklerden) birinin adı” [s. 267]

Uça/Uççа: (T.) “Güzelleri ile ünlü bir vilayetin adı” [s.277]

[165] Yun. sampsoni (savaşta kullanılan köpek)

Vevang: (?) "İskender'in gezdiği denizlerin altıncısının adı" [s. 1123]

Yayçı: (T.) "Çār-cū ile Buḫārā arasında ve Amuye yakınlarında bulunan bir kent adı" [s. 1185]

Yayıḳ: (T.) "Ḳazaḳ ile Rus ülkesi arasında bulunan büyük bir ırmak adı" [s. 1185]

Yoġrı Yol: (T.) "Béş Balıġ ile Ḫan Balıġ arasında bulunan çölün adı" [s. 1258]

Yol Köpri: (T.) "Ḫ̌ār ile Simnān vilayetleri arasında bulunan ve 'Irāḳ ile Ḫorāsān'ın sınırı yayılan köprünün adı" [s. 1264]

Zābülistān: (?) "Sīstān vilayeti ve onun çevresi, Nīm-rūz vilayeti" [s. 1289]

Zūr: (Ar./Far.) "Hemedān civarında bulunan bir vilayet adı" [s. 1290]

Ẕübāb: (Ar.) "Medīne'de bir dağ adı" [s. 1289]

2.12.3. **Boy-Kavim-Kabile İle İlgili Adlar**

Arlas: (Moğ.) "Türkistān Türklerinde bir boy adı" [s.242]

Arlat: (Moğ.) "Türkistān Türklerinin en büyük dört boyundan birinin adı" [s.241]

Barlas: (Moğ.[166]) "Türkistān'da bir büyük boyun adıdır. (Hindūstān'ın Kürekeniyye sultanları bu boydandır.)" [s. 448]

Calayır: (Moğ.) "Türklerde bir boy adı; (Ḥabībü's-Siyer'e göre) Salcut, Konkrat, Taycut ve Calayır boyları birleşip yada taşı kullanarak Çengiz Han ve Oŋ Han ordusunu yağış nedeniyle yendiler." [s. 686]

Canaḳ: (T.) "Bir boy adı." [s. 677]

Car: (Moğ.) "Lekziye'den bir boy adı." [s. 672]

Cet: (Far.) "Alçak bir kavim, Çingene." [s. 680]

Cetūt: (Far.) "Çingeneler." [s. 684]

Cūkī: (?) "Nefsin isteklerini kırarak riyazete çekilen bir topluluk." [s. 1291]

Çalay: (T.) "Türklerde bir boy adı." [s. 676]

Çavdur: (T.) "Türkmen boylarından birinin adı." [s. 678]

Çerkes: (?) "Dağıstān'ın kuzeyinde yaşayan bir topluluk adı." [s. 1286]

Çıçavut: (?) "Özbekiyye'den bir boy adı." [s. 717]

Çomur: (T.) "Türkmen boylarından birinin adı." [s. 693]

Çömüşlü Ḫaṭāy: (T.+T./Moğ.) "Özbekiyye'den bir boy adı." [s. 705]

Durman: (T.) "Özbekiyye'den bir boy adı." [s. 744]

---

[166] bk. RÄSÄNEN, *VEWT*: 63.
Ayrıca bk. DOERFER, *TMEN*, 1: 209.

Efġān: (Far.) “Herāt, Kābil ve Ḳandhār’da yaşayan büyük bir aşiret.” [s.250]

Efrenc: (Ar.) “Frenk.” [s.250]

Erdestān: (Far.) “Yezd yakınlarında bulunan bir vilayet adı.” [s. 1280]

Ermenī-vār: (Far.) “Ermenīler gibi.” [s.241]

Ernek: (T.) “Ḫārezm’de bir dağ adı.” [s.247]

Eşkāniyān: (Far.) “Acemlerin üçüncü sülalesinin adı.” [s. 1281]

Gireit: (T.) “Bir Türk boyunun adı.” [s. 1000]

Göklen: (T.) “Türkmeniyye boylarından birinin adı. (Cürcān vilayetinde yaşayan bu boyun on sekiz bin ev kadar olduğu söylenirdi. Ancak bugün birçoğu Ḫīve’ye göçmüştür.)” [s. 1047]

Ġūr: (?) “Tacikiyye’den bir boy adı.” [s. 863]

Ġuz: (T.) “Sulṭān Sancar zamanında Horāsān’ı ele geçiren bir Türk boyu.” [s. 861]

Gürci: (Far.) “Gürc boyunun adı.” [s. 1029]

Ḫalac: (T.) “Türklerde bir boy adı. (Cāmi‘-i Reşìdì’ye göre) Oġuz Ḫan’ın bir kişiye söylediği ḳal ac ‘aç kal!’ tümcesinden alınmıştır.” [s. 729]

Hezāre: (?) “Herāt ve Ḫorāsān bölgesinde yaşayan bir kabile adı.” [s. 1128]

Ilġay: (Moğ.) “Yamut Türkmen boylarından birinin adı.” [s. 397]

İştek: (T.) “Bulġar’ın doğusunda ormanlıkta oturan Özbek boylarından biri.” [s. 373]

Ḳacar: (T./Moğ.) “Bir Türk boyunun adı. Bu ulu boya bu adın verilmesinin sebebiyle ilgili farklı görüşler vardır:

H. 650’de Hülegü Han, İrān ve Rūm’u ele geçirince, Moġul boyunun her on ailesinden birinin Türkistān sınırlarından Mısır ve Şām’a kadarki yerlere yerleşmesini emretti. Bunların sayısı yüz bin ev oldu. Sartaḳ Noyan bin Saba Noyan, Hülegü Han’ın noyınlarından idi. Hülegü Han’dan sonra padişah olan Ġazan Han zamanında, vefat eden Sartaḳ Noyan’ın yerine oğlu Ḳacar Noyan, Ġazan Han’ın hizmetinde noyanlık mansıbıyla onurlandı. Onun çocukları da onun adıyla anıldılar. Yiğitlikle tanınan bu boyun çoğunluğu Şām’da oturmaktaydı. H. 800’de saltanatı devralıp İrān, Rūm, Mısır ve Dimeşḳ’e sefer düzenleyen Tėmür Küreken, yabancı ülkelerde yaşayan Moġulların, İrān ve asıl vatanları olan Türkistān’a göçürülmelerini emretti. İrān’a gelenlerin birçoğu Gence ve İrevān vilayetlerine yerleştiler. Safevīler döneminde, birçoğu buralardan göçürülüp Kirmānşāh, Ḳazvīn, Sahrān, Besṭām, Māzenderān, Esterābād ve Merv-i Şāhcān gibi Īrān’ın başka bölgelerine yerleştirildiler. Feṭḥ-‘Alī Şāh zamanında babaları gibi İrevān’da hâkim olan Muḥammed Han ve Necefḳulı Han, ayrıca Feṭḥ-‘Alī Şāh zamanında babaları gibi Gence’de hâkim olan ve İşpoḫtur kumandanlığındaki Rusiye savaşında ölen Cevād Han işte bunlardandır.

Padişahlığa sahip olan bu boyun soyu ile ilgili Nāsiḫü't-Tevāríḫ'te ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Çengiz Han, amcası oğlu Ḳaraçar'a çok güvendiği için İrān ve Rūm seferinde Türkistān Türklerinin başkanlığını ona vermişti. Ḳaraçariye denilen bu boyun adı zamanla çok kullanılarak ḳacar biçimine dönüştü: Ḳaraçar u Çengiz ibn-i 'amend*be kişver-güşāyī ḳarīn-i hemend.

Safeviler döneminde, Erzrūm, Kars, Ahısġa ve Eleşkird civarında oturan boy, Rūm padişahından kaçarak Gence'ye gelir. Rūm padişahı, İrān padişahına bir mektup yazarak onlara 'ḳaç er' (kaç erkek) sığındığını sorar. İrān padişahı da bu boyun aksakallarına ne yapılması gerektiğini sorunca 'biz onları getirmedik, kendileri gelmişler, isterseniz kendiniz alıp götürün, biz onları savunmayız' cevabını vermeleri önerisinde bulunurlar. Bu öneri kabul edilip yazı yazılır. Erzurūm komutanı birkaç kez ordu yürütüp onları göçürmeye kalkışsa da savaşta yenilmiştir. O tarihten beri İrān'da yaşayan bu boy, daha sonra siyasi nedenlerden dolayı İrān'ın başka bölgelerine göçürülmüştür. 'Ḳaç er' ibaresi zamanla çok kullanılarak ḳacar biçimine dönüşmüştür. İşte ben, Ḳacarların Sapanlu boyundan olup Ḳazvīn'de oturmaktayım" [s. 885]

Ḳaḳşal: (T.) "Bir boy adı" [s. 893]

Ḳalmaḳ: (Moğ.) " (Ḫıṭā, Ḫotan ve) Ḳıfçaḳ çölünün kuzeyinde yaşayan bir Moġul boyunun adı" [s. 928]

Ḳanḳlı/Ḳaŋlı: (T.) "Bir Türk boyunun adı. Oġuz Ḫan, bir savaşında elde edilen malları taşımak için icat edilen arabaya ḳanḳ, yapanına ise ḳanḳlı adı vermiştir. Ḳanḳlı boyu işte bu kişinin soyuna dayanmaktadır" [s. 898]

Ḳara Ḫan: (T.) "Özbekiyye'den bir boy adı" [s. 918]

Ḳara Ḳalpaḳ: (T.) "Ḫˇārezmʿin kuzeyinde Seyḥūn'un kıyısında yaşayan bir Moġul boyunun adı" [s. 921]

Ḳarav: (T.) "Soyları Türk olan bir 'Arab boyunun adı" [s. 881]

Ḳaravunas: (Moğ.) "Çokluk ve yiğitlikle tanınan bir Moġul boyunun adı" [s. 925]

Ḳarlıḳ: (T.) "Türklerde bir boy adı. Oġuz Ḫan, Ġūr ve Ġurcistān vilayetinden kendi ülkesine dönmek isterken herkesin soğuk kışa rağmen ona uymasını emretmiş, şiddetli kar nedeniyle geri kalmaları üzerine de onlara bu adı vermiştir" [s. 889]

Ḳataġan: (T.) "Özbekiyye'den bir boy adı" [s. 881]

Ḳavçın/Ḳavçun: (T.) "Türklerde bir boy adı" [s. 858, 905]

Ḳayı: (T.) “Kendilerini Ḳay Ḫan bin Gün Ḫan’ın soyundan ve Türkmen boylarının en soylusu sayan bir Türk boyunun adı. (Āl-ı ‘Osmān padişahları da bu boya mensuptur)” [s. 900]

Ḳazaḳ: (T.) “Ḫ̆ārezm’in kuzeyinde yaşayan ve ayrı valilliğe bağlı bir boyun adı” [s. 892]

Kenges: (?) “Özbekiyye’den bir boy adı” [s. 1008]

Ḳılıc: (T.) “Bir Türk boyunun adı” [s. 928]

Ḳıpçaḳ/Ḳıfçaḳ: (T.) “bu kişinin soyundan gelen boyun adı.” [s. 918]

Ḳırġız: (T.) “kuzeyde sarp yerlerde yaşayan büyük bir Türk boyu” [s. 980]

Ḳırıḳ: (T.) “Bir Türkmen boyunun adı” [s. 982]

Ḳırḳ: (T.) “Özbekiyye’den bir boy adı” [s. 920]

Ḳıyat: (Moğ.) “bir Moġul boyunun adı” [s. 973]

Ḳolıncaḳ: (T.) “Çaġatay’da bir boyun adı” [s. 942]

Ḳonġrat/Ḳoŋrat/Ḳonḳrat: (T./Moğ.) “Çok güçlü ve soylu bir Türk boyunun adı” [s. 931]

Ḳonḳul: (T.) “Bir Türk boyunun adı” [s. 931]

Ḳoŋrat u Ḳıyat: (T./Moğ.+Moğ.) “Cıġatay ulusunda soyları eski han oğullarına dayanan iki boy” [s. 927]

Laçın: (T.) “Türklerde bir boy adı” [s. 1076]

Lūlī: (Far.) “Tārīḫü'l-Mülūk’da verilen bilgilere göre Behrām-ı Gūr’un Hindistān seferinde, Hind padişahı Rāy yenilip kızını ona verir. Behrām, dönüşte kendisiyle birlikte dört bin evlik dansöz ve şarkıcı getirir. Onların soyundan gelenlere Türkistān ve Turan’da Lūlī denir” [s. 1078]

Maŋġıt: (?) “Bir Moġul boyunun adı” [s. 1082]

Meleş: (Far.) “Türklerde bir boy adı” [s. 1089]

Munġal: (Moğ.) “Ḫaṭā’da yaşayan ve Ḳalmaḳlardan olan bir boy adı” [s. 1099]

Nayman: (Moğ.) “Özbekiyye’den bir boy adı” [s. 1107]

Noġay: (Moğ.) “Tatarlarda bir boy adı” [s. 1108]

Otaçı Ḫaṭāy: (T.+T./Moğ.) “Özbekiyye boylarından birinin adı” [s.261]

Otuz İkki: (T.) “Türk boylarından birinin adı” [s.265]

Ödemiş: (T.) “Türkmen boylarından birinin adı” [s.278]

Özbek: (T.) “Her kabilesi otuz iki uruktan ve her uruğu da kendi içinde çeşitli fırkalardan oluşan bir boyun adı” [s.305]

Rus: (Slav.) “İskender’in ordusunda bulunan bir boy adı” [s. 757]

Salcut: (Moğ.) "Bir büyük Moğul boyunun adı" [s. 778]

Salur: (T.) "Bir Türkmen boyunun adı. Yedi bin evden oluşan bu boy, Şeh-nāme'de de adı geçen Şehd ırmağının kıyısında yaşamaktadır. (Ben orada dört ay bulundum. Bu ırmak Bālā Mürġāb'dan çıkıp Merv-i Şāhcān'a oradan da Ḳıfçaḳ çölüne akmaktadır. Bunlar kendilerini Salur Ḫan lakabıyla tanıdıkları Tolı Ḫan bin Çengiz Ḫan'a bağlamaktadırlar. Teke, Saruḳ, Yimr-'Alī ve 'Alī Ėli Türkmenleri onlardan at ve silah alırlar)" [s. 763]

Sarı Pūstīn: (Far.) "Özbekiyye'den bir boy adı" [s. 773]

Sarıḳ: (T.) "Bir Türkmen boyunun adı. On iki bin evden oluşan bu boy, Şeh-nāme'de de adı geçen Şehd ırmağının kıyısında yaşamaktadır. (Ben orada dört ay bulundum. Bu ırmak Bālā Mürġāb'dan çıkıp Merv-i Şāhcān'a oradan da Ḳıfçaḳ çölüne akmaktadır" [s. 766]

Sart: (Skr.) "Tat, Tacik" [s. 762]

Sibiki: (?) "İrevān'da iki bin evden oluşan bir Sünni boyun adı" [s. 826]

Şıban: (?) "Tacik topluluğu, Sart" [s. 843]

Suldus/Sulduz: (T.) "Arlat, Barlas, Tarḫan ve Sulduz, Türk boylarının en büyükleridir" [s. 797]

Şor: (T.) "Bir Türkmen boyunun adı" [s. 846]

Ṭaġmac: (?) "Kâfir bir topluluğun adı" [s. 852]

Taŋut: (T.) "Ḳalmaḳ boylarından birinin adı" [s. 571]

Tarḫan: (Alt.[167]) "Cığatay boylarından biri. (Bu adlandırmanın sebebi şudur ki Oŋ Ḫan, oğlu Saŋun'un kışkırtmasıyla Çengiz Ḫan'ı öldürmek ister. Bata ve Ḳışlıḳ adlı iki çocuk konuşulanları duyup Çengiz Ḫan'a haber verirler. Çengiz Ḫan, bu iki çocuğu dokuz göbeklerine kadar Tarḫan yapar. İşte bunların soyundan gelenlere Tarḫan denir. Arlat, Barlas, Tarḫan ve Sulduz, Türk boylarının en büyükleridir" [s. 563-564]

Tat: (Far.) "Tacik topluluğu" [s.519]

Teke/Tekke: (T.) "Türkmen boylarından biri. (Yirmi beş bin evden oluşan Tekeler, Merv'de Şeh-nāme'de de adı geçen Şehd Irmağının kıyısında yaşamaktadırlar. ben orada dört ay bulundum. bunların aḫal tekesi ile hiçbir ilgisi yoktur)" [s. 568]

Toḳmaḳ: (T.) "Türklerde bir boy adı" [s. 614]

Toḳtamış: (Moğ.+T.) "Türkmen boylarından birinin adı" [s. 613]

Torġud: (T.) "Türk boylarından birinin adı" [s. 602]

---

[167] Sözcük, Ana Altaycadan ayrılan diller içerisinde kullanılagelmiştir. Altay dillerinin çoğunda yakın anlamlarda kullanılmaktadır. Daha fazla bilgi için bk. CHOİ. H. W. (2005). "A study of the Ancient Turkic "TARQAN"". *International Journal of Central Asian Studies*. Seoul, V, 1-7.
Ayrıca bk. DONUK, *Eski Türk Devlet…:* 90.

Tört Ulus: (T.) “Türk boylarının en büyükleri olan Arlat, Barlas, Tarḫan ve Sulduz. (Nevāyī belki de Pīşdādiyān, Keyān, Eşkāniyān ve Sāsāniyān’ı kastetmiştir) [s. 584]

Turġaḳ: (T.) “Özbek boylarından birinin adı” [s. 602]

Türkmen: (T.) “Ḥabību's-Siyer’e göre Oġuzların yirmi dört boyundan biri olan Türkmenler, Ḫorāsān ve Māverā’u'n-nehr’de farklı coğrafyada yaşayıp farklılaştıkları için Türkmen yani Türk-mānend ‘Türk gibi’ adını almışlardır. Ancak Ẓafer-nāme ve Türkmenlerin kendilerine göre Türk bin Yāfes soyundan gelirler” [s. 564]

Uyġur: (T.) “Oġuz Ḫan ile babası ve amcaları arasında din savaşı yaşanırken, akrabaların bir kısmı Oġuz Ḫan’ı tuttular. Katılıp uydukları için onlara Uyġur adı verildi. Ẓafer-nāme yazarına göre ‘katılmak; ahitleşmek, antlaşmak’ anlamına gelmektedir. Ḥabību's-Siyer’de (Çengiz Ḫan zamanında o boyun hâkimi olan İdi Ḳut, anlatılırken) Ayġur kaydedilmiştir. Özbekiyye boylarından biri olan bu boy Özbek boylarının en soylusudur” [s.326]

Üçoḳ: (T.) “Türklerde bir boy adı” [s.277]

Yamut: (?) “Türkmeniyye boylarından birinin adı. (Etrek ırmağının kıyısında yaşayan bu boyun on iki bin ev kadar olduğu söylenirdi. Ancak bugün birçoğu Ḫīve’ye göçmüştür)” [s. 1241]

Yimreli: (T.) “Bir Türkmen boyunun adı” [s. 1241]

Yuva: (T.) “Türklerde bir boy adı” [s. 1269]

Yüz: (T.) “Özbekiyye’den bir boy adı” [s. 1247]

2.12.4. **Özel Hayvan Adları**

Refref: (Ar.) “Miraçta Burāḳ’ın kaldığı yerden peygamberi son noktaya götüren binek” [s. 1289]

Şeb-reng: (Far.) “Siyāvuş’un atının adı” [s. 843]

2.12.5. **Din, Dil ve Mezhep İle İlgili Adlar**

Cüfüt: (Far.) “Yahudi, Çıfıt.” [s. 685]

Çīnevī: (Çin.+Ar.) “Turan’da bir dil.” [s. 722]

Müsülmān: (T.) “Müslüman” [s. 1087]

Tersā: (Far.) “Hristiyan” [s. 1284]

Tablo 12. Özel Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

ÖZEL ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Özel Kişi, Unvan ve Lakap Adları	152	36,63
Özel Yer Adları	161	38,80
Boy-Kavim-Kabile İle İlgili Adlar	96	23,13
Özel Hayvan Adları	2	0,48
Din, Dil, Mezhep İle İlgili Adlar	4	0,96
TOPLAM	**415**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 415 sözcük bulunmaktadır. Bunların 161'i özel yer adlarıyla ilgili, 152'si özel kişi, uncan ve lakap adlarıyla ilgili, 96'sı boy-kavim-kabile ile ilgili, 2'si özel hayvan adlarıyala ilgili, 4'ü ise din, dil, mezhep ile ilgili adlardır.

Bunlardan Türkçe 162, Arapça 24, Farsça 66, Moğolca 44, kökeni bilinmeyen (?) 80, Çince 3, Soğca 1, Yunanca 1, Sanskritçe 1, Altay diline ait 1 ve Slav diline ait 1 sözcük vardır. Ayrıca kökeni ile ilgili farklı görüşleri olan ve tam olarak yorum yapılamayan Farsça/Moğolca+Türkçe 1, Arapça+Türkçe/Çince/Toharca 1, Türkçe/Moğolca+Türkçe 1, Arapça/Farsça 1, Arapça/Sanskritçe 1, Moğolca+Moğolca/Tibetçe 1, Farsça/Türkçe+Türkçe 1, Türkçe/Moğolca 6, Türkçe+Türkçe/Moğolca 2 ve Türkçe/Moğolca+Moğolca 1 sözcük tespit edilmiştir.

Öte yandan Arapça+Farsça 2, Türkçe+Moğolca 3, Farsça+Arapça 1, Moğolca+Türkçe 3, Farsça+Türkçe 1, Arapça+? 1, Arapça+Türkçe 2, Türkçe+Soğdca 1 ve Çince+Arapça yapısında 1 sözcük tespit edilmiştir.

Özel adlar bölümü Fethali Kaçar Lügati'nin mühim bir alanıdır. Sözlük çeşitli kişilere, boylara ve diğer özel adlara yer vermekle kalmamış bazı boy, kişi, unvan ve lakaplarının neden ve kim tarafından atfedildiğini de açıklamıştır. Bu bakımdan tarihe ışık tutma niteliği taşımaktadır. Hem özel kişileri ve boyları hem de bu bilgiler ışığında bilgileri içermesi açısından ayrı bir çalışmaya muhtaç olup kendisinden sonraki metinlere de ışık tutması açısından önemlidir.

Grafik 12. Özel Adlar İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü

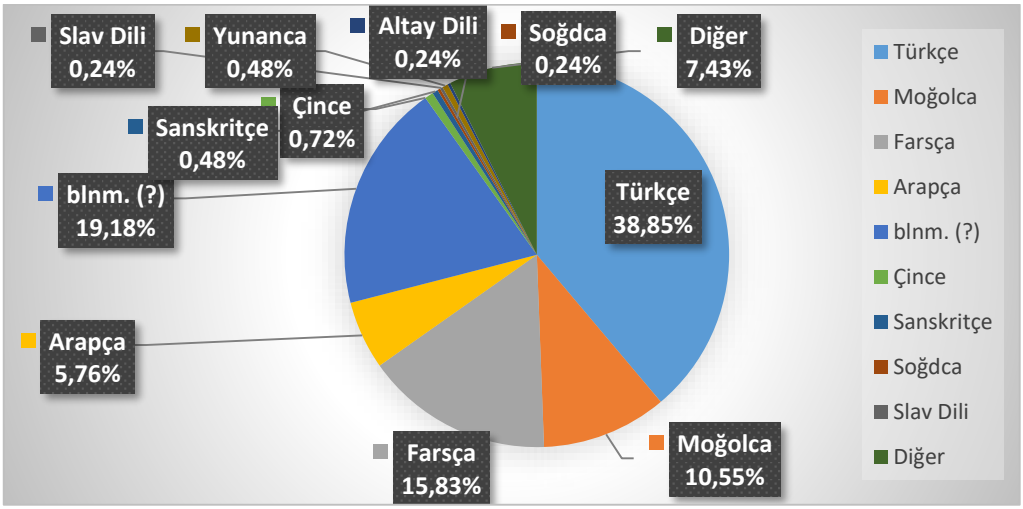

2.13. GÖK BİLİMİ VE DOĞA İLE İLGİLİ ADLAR

2.13.1. Gök Bilimi İle İlgili Adlar

acun/açun/ocun/oçun: (Sogd.[168]) "Dünya, devir, cihan, acun." [s. 240, 277]

'acūz (1): (?) "güneş." [s. 1292]

'acūz (2): (?) "dünya." [s. 1292]

āftāb: (Far.) "Güneş." [s. 223, 229]

aḳ sonḳar: (T.) "mec. gündüz; güneş" [s. 178]

ay: (T.) "ay, kamer" [s.229]

Çolpan: (Moğ./Sogd.) "Çolpan, Çoban yıldızı, Kervankıran." [s. 697]

eblaḳ: (Ar.) "mec. (gece gündüz itibarıyla) dünya, felek." [s. 238]

fīrūze-ḫātem: (Far.+Ar.) "kin. gökyüzü." [s. 1293]

ġazāl-ı zer: (Ar.+Far.) "kin. güneş." [s. 1293]

gög: (T.) "Gök, gökyüzü." [s. 1009, 1011, 1026, 1028]

gög zālı: (T.+Far.) "Kocakarı gibi olan felek, dünya." [s. 1011]

gün: (T.) "Güneş; gün." [s. 1043]

güneş/güneş: (T.) "Güneş." [s. 1045]

Heft-evreng: (Far.) "Büyükayı, Yedikardeş, Yedigir." [s. 1299]

Ḫusrev-i Çīn: (Far.+Çin.) "kin. güneş." [s. 1287]

[168] bk. CLAUSON, Senglax: 103.

Ḫusrev-i Zeng (Far.) “kin. ay.” [s. 1287]

Kervan ḳıran: (Far.+T.) “Çolpan, Çoban yıldızı, Kervankıran” [s. 993]

Keş: (Far.) “Zühal, Sekendiz” [s. 1294]

ḳīrevān: (Far.) “Tüm dünyanın çevresi, evren” [s. 985]

ḳuyaş: (T.) “Güneş” [s. 948]

ḳuyruḳ: (T.) “Süheyl yıldızı, ülker, yıldırak” [s. 950]

Perend[169]: (Far.) “Ülker yıldızı” [s. 1283]

Saḳıt: (Ar.) “Mars, Merih gezegeni” [s. 774]

seb‘a-yı seyyāre: (Ar.) “Yedi gezegen” [s. 1290]

şümūs: (Ar.) “Güneşler.” [s. 844]

Taŋ Yulduzı: (T.) “Çoban yıldızı, sabah yıldızı” [s. 532]

Témür Kazuḳ: (T.) “Kutup Yıldızı, Demirkazık” [s. 659]

Türk-i encüm: (T.+Ar.) “kin. ay” [s. 563]

Ürker: (T.) “Ülker yıldızı” [s. 283]

yaldıraḳ: (T.) “süheyl yıldızı, yıldırak” [s. 1176]

yaşıḳ: (T.) “Güneş” [s. 1169]

yay: (T.) “Yada taşı kullanma bilimi” [s. 1184]

yitti ata/yiti ata: (T.) “Yedi gök; yedi gezegen; yedi yıldız” [s. 1220]

Yittiken: (T.) “Büyükayı, Yedikardeş, Yedigir” [s. 1220]

yulduz/yultuz: (T.) “Yıldız” [s. 1239]

Zengī-yi Şeb-: (Far.) “kin. Zühal, Satürn, Sekendiz” [s. 1290]

zer-i maġribī: (Far.+Ar.) “kin. güneş” [s. 1289]

zerrīn-ġazāl: (Far.+Ar.) “kin. güneş” [s. 1290]

2.13.2. **Meteoroloji ve Doğa Olayları İle İlgili Adlar**

‘acūz: (?) “yakıcı rüzgār.” [s. 1292]

ala çapḳun: (T.) “kar ve yağmurla karışık şiddetli rüzgār, karla yağmur fırtınası” [s. 214]

boġaḳ: (T.) “Boğucu hava, kapalı hava.” [s. 478]

buran/buraġan/boran/boraġan: (T./Moğ.) “Şiddetli kar ile fırtına.” [s. 473]

bus/pus: (T.) “AT. hafif sis, pus.” [s. 463]

cıbar: (T.) “Nemli hava.” [s. 717]

[169] bk. KANAR, *FTS*: 136.

çaḳın: (Moğ.) “Yıldırım, şimşek, çakın.” [s. 669]

çapḳun: (T.) “Karla karışık şiddetli rüzgâr, kar fırtınası, tipi.” [s. 668]

çavun/cavun: (T.) “Sert rüzgârla yağan kar ve yağmur.” [s. 680]

çayḳun: (T.) “Hava veya suyun çalkalanması.” [s. 679]

çığır: (T.) “Rüzgârın şiddeti ile katılaşan kar.” [s. 721]

çiskin: (T.) “Soğuk havada su buğusunun donmasıyla ağaçlar üzerinde oluşan damlacık, çiy, kırağı.” [s. 721]

dalġa/talġa: (T.) “Dalga; hava veya suyun değişmesi.” [s. 529, 737]

davul: (T.) “Havayı karartan şiddetli rüzgâr.” [s. 737]

debūr: (Ar.) “Batı yönünden esen yel, batı rüzgârı.” [s. 738]

dīv-bād: (Far.) “Hortum, burgaç.” [s. 1289]

ferāġ: (Ar.) “Serin yel.” [s. 1293]

ġur: (yans.) “gök gürültüsü.” [s. 861]

ḫāl (1): (Ar./Far.) “Yağmursuz bulut.” [s. 1287]

ḫāl (2): (Ar./Far.) “Şimşek.” [s. 1287]

ışın/işin: (T.) “Yıldırım, şimşek.” [s. 384]

ışḳırıḳ: (T.) “Yelle birlikte yağan kar.” [s. 368]

īmāż: (Ar.) “Şimşek çakmak.” [s.349]

imir: (T.) “Yeryüzünü kaplayan sis.” [s. 402]

ḳar: (T.) “Kar” [s. 887]

ḳay: (T.) “Karla karışık yağan yağmur” [s. 902]

ḳayan: (Moğ.) “Kayan, dağdan akan şiddetli sel” [s. 906]

ḳırav/ġırav: (T.) “Çiy, kırağı” [s. 860, 980]

ḳıyat: (T.) “Dağdan akan şiddetli sel, kayan” [s. 973]

ḳuyun: (Moğ.) “Hortum, burgaç; kasırga, talaz” [s. 959]

külek (1): (T.) “Karla karışık rüzgâr” [s. 1016]

külek (2): (T.) “Deniz dalgalanması, deniz çalkalanması” [s. 1016]

lodos: (Yun.) “AT. güneybatıdan esen rüzgâr, lodos” [s. 1079]

lūḥ: (?) “Yaz sıcaklığının şiddeti, yazın aşırı sıcaklığı” [s. 1296]

möldür: (Moğ.) “Dolu yağışı” [s. 1092]

salḳın[170]: (Moğ.) “Sıcak günlerde esen serin yel” [s. 770]

sayrun/seyrün/sirin[171]: (Moğ.) “Serin veya ılıman hava” [s. 780, 831]

[170] Moğ. salḳin
[171] Moğ. serigün (serin)

şeb-nem: (Far.) “Çiy, kırağı” [s. 1291]

şüdrün (1): (Moğ.) “Çiy, kırağı” [s. 845, 847]

şüdrün (2): (Moğ.) “İnce yağmur” [s. 845]

talġum (1): (T.) “Havanın değişmesi” [s.530]

talġum (2): (T.) “Denizin dalgalanması” [s. 530]

talaz[172]: (Yun.) “AT. hortum; kasırga, talaz. Ḳuyun da denir” [s.529]

tolı/tolu/dolı: (T.) “Dolu yağışı” [s. 618, 746]

topalaŋ: (T.) “Yağmursuz ve tozlu olan şiddetli rüzgâr” [s. 592]

yaġın: (T.) “Yağmur” [s. 1171]

yaġış: (T.) “Yağış, yağma” [s. 1208]

yamġur: (T.) “Yağmur” [s. 1150]

yaşın: (T.) “Şimşek, yıldırım” [s. 1169]

yél: (T.) “Yel, rüzgâr” [s. 1271]

yıldırım: (T.) “Şimşek, yıldırım” [s. 1239]

yut: (T.) “Yolları kapatan şiddetli kar” [s. 1249]

2.13.3. **Burçlar**

arsalan/arslan: (T.) “bir burç adı” [s.242]

başı ülgü: (T.) “Terazi burcu. (İlk gününde gece ile gündüz saatleri eşit olduğu için bu ad verilmiştir).” [s. 437]

çayan/çıyan: (T.) “Akrep burcu.” [s. 679, 715]

iki peyker (T.+Far.) “İkizler burcu.” [s. 393]

ḳobġa/ḳopḳa: (T.) “kova burcu” [s. 933]

luy[173]: (Çin.) “Balık burcu” [s. 1079]

nesaḳ: (Ar.) “İkizler burcu” [s. 1298]

oġlaḳ: (T.) “Oğlak burcu” [s.289]

2.13.4. **Doğa-Tabiat İle İlgili Diğer Adlar**

‘acūz: (?) “serap, ılgım; hale, ayla.” [s. 1292]

ağıl: (T.) “Ayla, ay ağılı.”

[172] Yun. talassa (deniz dalgası)
[173] Çin. lung. bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.

alçu/alçın: (Moğ.) “dağ yamacının eğimi, yalçın” [s.217]

aydın: (T.) “ay ışığı, ay aydınlığı, mehtap. (Bu sözün aslı olan Ay-tün ‘gecenin ayı’ çok kullanma nedeniyle “aydın” olmuştur)” [s.226]

çanḳ: (T.) “Havada bulunan toz ve duman.” [s. 677]

dāc: (Ar.) “Karanlık.” [s. 1288]

deverān-ı ṭās-ı nigūn: (Ar.+Ar.+Far.) “kin. feleğin dönmesi.” [s. 1289]

duman: (T.) “Duman, koyu buğu.” [s. 746]

itek: (T.) “Dağ eteği; çöl kıyısı.” [s.348]

ḳaranġu: (T.) “Karanlık” [s. 924]

ḳaranġuluḳ: (T.) “karanlık” [s. 924]

kevār: (?) “Yaz geceleri havada oluşan bulut” [s. 1018]

ḳır: (T.) “Dağ başının yüksekliği, dağın sırtı, kıran; sınır, kıran” [s. 980]

ḳonuş: (T.) “Ay ile Ülker’in bir burçta buluşması durumu” [s. 945]

ḳotan[174]: (Skr.) “Ay ağılı, ayla” [s. 940]

ḳovaḳ: (T.) “Dağ eteği” [s. 966]

ḳurnāsu’l-cebel: (Ar.) “Dağın burnu” [s. 1297]

külīçe: (Far.) “Güneş veya ay yuvarlağı” [s. 1006]

laçın: (T.) “AT. yalçın, sarp dağ” [s. 1076]

maġ: (Far.) “Sis” [s. 1083]

māh-ı ḫar-gāh/māh-ı ḫar-gehī: (Far.) “Ağıllanmış ay” [s. 1296]

māh-ı Muḳanna‘: (Far.+Ar.) “Muḳanna‘ tarafından Naḫşeb’de bir kuyudan büyü ile çıkarılan ay” [s. 1296]

meh-i ḫar-geh-nişīn: (Far.) “Ağıllanmış ay” [s. 1296, 1298]

örgüc/örküc: (T.) “mec. dağ başının yüksekliği, dağın sırtı” [s.275]

petyāre: (Far.) “Büyük felaket, bela, afet, kıran” [s. 444]

tār/tar: (Far.) “Karanlık” [s.523]

tefsān: (Far.) “Kızgın, hararetli, yakıcı, sıcak” [s. 1284]

tolun: (T.) “dolunay” [s. 595]

tolun ay: (T.) “Dolunay” [s. 595]

tört ana: (T.) “Dört unsur (toprak, hava, su, ateş)” [s. 601]

tucar: (Far.) “Kara bulut, yağmurlu hava” [s. 595]

tuman: (T.) “Duman, sis” [s. 597]

[174] Skr. ḳoton (çevrili yer, çit)

tutuḳluḳ: (T.) “Güneş ve ay tutulması” [s. 595]

yapı: (T.) “Dağın beli, dağ yamacı” [s. 1140]

2.13.5. **Isı ve Işık İle İlgili Adlar**

‘acūz: (?) “ateş.” [s. 1292]

alav: (T.) “Alev” [s.216, 252]

āẕer: (Far.) “ateş” [s. 1279]

çırım/çıram: (T.) “Kıvılcım.” [s. 681]

çoġ/çoḳ: (T.) “Ateş koru.” [s. 703]

ılıġ: (T.) “Ilık.” [s. 361]

ısıġ: (T.) “Sıcak.” [s. 367]

ısıġ/ıstıġ: (T.) “Sıcak.” [s. 381]

ḳızıḳ: (T.) “Sıcak, kızgın” [s. 980]

ḳor: (T.) “Ateş koru, köz, yanıp kızarmış kömür” [s. 943]

köz: (T.) “Köz, ateş koru” [s. 1021]

kül: (T.) “Kül” [s. 1017]

laġ laġ[175]: (Lat.?) “Alev alev” [s. 1076]

lav lav: (Lat.) “Alev alev” [s. 1076]

maḫ: (?) “Ateş” [s. 1085]

ot: (T.) “Ateş, od” [s.260]

ört: (T.) “Ateş, od” [s.276]

savuġ : (T.) “Soğuk” [s. 779]

savuġluḳ: (T.) “Soğukluk” [s. 779]

savuḳraḳ: (T.) “Daha soğuk” [s. 773]

sılıġ: (T.) “Sıcaklık. (Isılıġ’ın kısaltmışıdır)” [s. 827]

sirāc: (Far.) “Işık; çerağ, çırağ” [s. 1290]

toŋ: (T.) “Don, soğuk” [s. 620]

uçḳun: (T.) “Ateş kıvılcımı, uçkun” [s.268, 275]

ürüŋ: (T.) “Parlak, aydınlık, ışıklı” [s.258]

yaġduluḳ: (T.) “Aydınlık, parlaklık” [s. 1169]

[175] Lat. lava (püskürtü)

yaḳtu/yaḳdu/yaġdu: (T.) “Işıklı, parlak; aydınlık, parlaklık, ışık; (nur, ziya, ışık, parıltı)” [s. 1173, 1190]

yalav: (T.) “Alev” [s. 1175, 1196]

yalın: (T.) “Yalın, yalım, alev” [s. 1140, 1176]

yanmaḳlıġ: (T.) “Yanma, ateş alma” [s. 1202]

yarmaġur/yarumaġur: (T.) “Aydınlanmayan, ışıklanmayan, ışımaz, parlamaz” [s. 1158]

yaruḳ: (T.) “Aydınlık, ışıklı, parlak; aydınlık, parlaklık” [s. 1170]

yaruḳlıġ/yaruġluġ/yaruḳluḳ: (T.) “Aydınlık, parlaklık” [s. 1158, 1164]

zeng: (Far.) “Güneş veya ay ışığı” [s. 1290]

Tablo 13. Gök Bilimi ve Doğa İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

GÖK BİLİMİ VE DOĞA İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
1. Gök Bilimi İle İlgili Adlar	39	23,35
2. Meteoroloji ve Doğa Olayları İle İlgili Adlar	52	31,14
3. Burçlar	8	4,79
4. Doğa-Tabiat İle İlgili Diğer Adlar	34	20,36
4.1. Isı ve Işık İle İlgili Adlar	34	20,36
TOPLAM	**167**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 167 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 39’u gök bilimi ile ilgili adlar, 52’si meteoroloji ve doğa olayları ile ilgili adlar, 8’i burçlarla ilgili adlar, 34’ü doğa-tabiat ile ilgili diğer adlar ve 34’ü de ısı ve ışık ile ilgili adlardır. Bunlardan Türkçe 97, Farsça 20, Moğolca 9, Arapça 11, kökeni bilinmeyen (?) 7, Soğdca 1, Yunanca 2, Çince 1, Sanskritçe 1 ve Latince 2 ve 1 yansıma (yans.) sözcük tespit edilmiştir.

Ayrıca kökeniyle ilgili farklı görüşler olan ve tam yorum yapılamayan Türkçe/Moğolca 1, Arapça/Farsça 2 ve Moğolca/Soğdca 1 sözcük bulunmaktadır.

Diğer yandan Arapça+Farsça 1, Türkçe+Farsça 2, Farsça+Çince 1, Farsça+Türkçe 1, Türkçe+Arapça 1, Farsça+Arapça 4 ve Arapça+Arapça+Farsça yapısında 1 sözcük vardır.

Grafik 13. Gök Bilimi İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

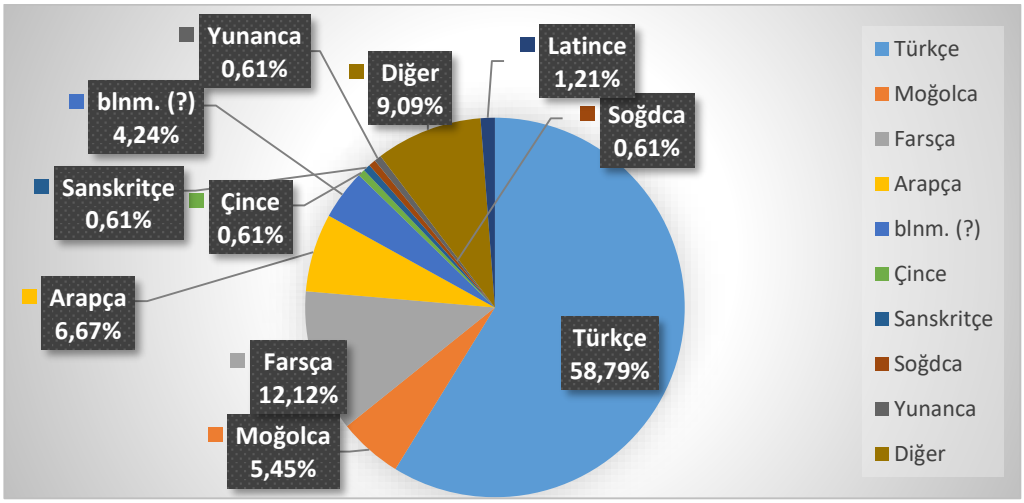

2.14. YER-YÖN ADLARI

2.14.1. Genel Yer-Yön Adları

‘acūz: (Ar.) “kıble.” [s. 1292]

al: (T.) “ön, huzur, karşı” [s.215]

alın/all: (T.) “Ön” [s.181, 225, 227]

allın: (T.) “cephe” [s.178]

anda munda: (T.) “orada burada” [s.176]

andağı: (T.) “oradaki” [s. 254]

ara: (T.) “orta, ara; arasında” [s.174, 182]

ard/art: (T.) “art, arka” [s. 201, 202]

arḳa: (T.) “arka” [s. 217, 221, 244, 246]

ast: (T.) “ast, alt” [s. 187, 205]

astın: (T.) “alt; altta olan, alttaki” [s. 220]

baranġar: (Moğ.) “Sağ kol, sağ taraf.” [s. 422]

baş töben: (T.) “Baş aşağı.” [s. 439]

bem: (T.) “Yukarı, üst.” [s. 1282]

béri: (T.) “Beri, bu taraf; bu tarafa; bizim tarafa.” [s. 505]

bir yan: (T.) “Bir yan, bir taraf.” [s. 498]

cavanġar: (Moğ.) “Sol kol, sol kanat.” [s. 706]

cılav: (Moğ.) “Ön, ileri.” [s. 687]

cö'ün ḳol: (Moğ.) "Sol kol, sol kanat." [s. 706]

çit: (T.) "Kenar, kıyı." [s. 680]

dal[176]: (Moğ.) "Arka" [s. 733]

dalda: (Moğ.) "Bir şeyin arkası, sırt; gizli yer, dulda." [s. 737]

daş/taş: (T.) "Dışarı." [s.527, 548, 552, 555, 735]

der-geh[177]: (T.) "Huzur, eşik." [s. 738]

éley/iley: (T.) "Ön, huzur, karşı." [s.342, 343, 344, 373, 387, 392, 397]

her ḳayan (Far.+T.) "Her taraf; herhangi bir taraf." [s. 1126]

her yan (Far.+T.) "Her taraf." [s. 1127]

iç: (T.) "İç, içeri." [s.353]

içgeri/içgiri: (T.) "İçeri." [s. 384, 407]

için: (T.) "Bir şeyin ortası, arası; bir şeyin içerisi." [s. 381]

için ara: (T.) "Ortada, arada." [s.354]

içkerrek: (T.) "Daha içeri." [s.353]

ḳabaḳ/ḳabaġ: (T.) "İleri, ön" [s. 876]

ḳabu: (Moğ.) "Nişan noktasının karşısı, hedefin karşısı, menzil, fırsat yeri" [s. 871]

ḳarşu: (T.) "Karşı, ön" [s. 887]

ḳaş: (T.) "Kat, huzur; karşı, ön" [s. 869, 870, 872, 877, 880, 902, 907, 910, 913]

ḳat: (T.) "AT. kat, huzur, yan" [s. 870, 881]

ḳay sarı: (T.) "Hangi taraf, hangi yön" [s. 914]

ḳayan: (T.) "Hangi taraf; herhangi bir taraf" [s. 906, 909]

ḳayrı/ḳayru: (T.) "Arka, geri" [s. 909]

keş: (Far.) "köşe, bucak" [s. 1294]

kéyn/kiyin: (T.) "Art, arka" [s. 1048, 1052, 1067, 1069]

ḳırıḳ: (T.) "Kenar, kıyı" [s. 982]

kiyir: (T.) "Arka, art, sonra" [s. 1070]

ḳol: (T.) "Semt, taraf, yan, yön" [s. 952]

ḳoyan (1): (Far.[178]?) "Aşağı, alt" [s. 967, 969]

ḳoyan (2): (Far.[179]?) "İniş, eğimli yer" [s. 967, 969]

ḳoyı: (T.) "Aşağı" [s. 968]

---

[176] Moğ. dalu "kürek kemiği"
[177] Far. dar (kapı) + gāh (yer)
[178] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.
[179] bk. CLAUSON, *a.g.e., s.* 102.

ḳoyıġı: (T.) “Aşağıdaki” [s. 969]

ḳoyıraḳ: (T.) “Daha aşağı” [s. 935]

ḳuṭr: (Ar.) “Taraf, yön” [s. 1293]

ḳuzay: (T.) “Güneş görmeyen gölgelik yer” [s. 949]

narı: (T.) “Öte, öte taraf, o taraf” [s. 1105]

narıraḳ: (T.) “Daha öte” [s. 1106]

tay: (T.) “Su ve dağ gibi şeylerin öteki tarafı” [s.339]

oġur: (T.) “Yön, cihet, istikamet” [s. 280]

oŋ: (T.) “Sağ, sağ taraf; (doğru)” [s. 306]

orta: (T.) “Orta” [s. 256]

ör (1): (T.) “mec. suyun yüksek tarafı” [s. 276]

ör (2): (T.) “Mec. esintinin estiği yön” [s. 276]

ör (3): (T.) “Yükseklik (yokuş; yukarı)” [s. 276]

pīşān: (Far.) “Ön, ileri; en ileri, en ön, başlangıç” [s. 1284]

puçaḳ/bucaḳ: (T.) “Bucak, kenar, köşe[s. 466]

saḳ/saġ: (T.) “Sağ yön” [s. 766]

sarı: (T.) “Taraf, yan, yön, -A doğru” [s. 773]

sol: (T.) “Sol” [s. 812]

soŋ (1): (T.) “Sol taraf. (Oŋ’un karşıtı)” [s. 800]

soŋ (2): (T.) “ard, arka, son” [s. 789, 800, 809]

sū: (Far.) “Yön, taraf” [s. 815]

şīb: (Far.) “Aşağı, alçak” [s. 849]

taşḳarı: (T.) “Dışarı” [s. 546, 550]

taşḳı: (T.) “Dışarıdaki, dıştaki” [s.524]

teh/tek/ték: (Far.) “Dip, aşağı” [s. 567, 638]

töben: (T.) “Aşağı, alt; ters” [s. 592]

tömengi: (T.) “aşağıdaki” [s. 618]

tör: (T.) “Karşı, aynı hizada” [s. 576]

tuş: (T.) “Taraf, yön, yan; (yakın; karşı)” [s. 573, 575, 586, 596, 604, 605]

tuş tuşdın: (T.) “Her taraftan, çevreden” [s. 598]

tuşluḳ: (T.) “Taraf, yön” [s. 587]

tuşluk tuşı: (T.) “Semtten semte” [s. 587, 609]

uc: (T.) “Uç; bir şeyin başı veya kuyruğu” [s.266]

ucsarraḳ: (T.) “Daha yukarı” [s.267]

utru: (T.) “Ön, karşı” [s.256, 257, 279, 321, 323]

üst: (T.) “Üst, yukarı” [s.272, 310]

üz: (T.) “Üst” [s.285]

yaḳ: (T.) “Yön, taraf, yan” [s. 1211]

yaḳa: (T.) “Kıyı, kenar; yön, yan” [s. 1134]

yan (1): (T.) “Yön, taraf” [s. 1193]

yan (2): (T.) “Yan, kenar” [s. 1134, 1193]

yaŋacıḳ: (T.) “Eşiğin iki tarafı” [s. 1182]

yaŋaraḳ: (T.) “Daha öte” [s. 1182]

yanġı: (T.) “Yandaki, taraftaki” [s. 1182]

yesār: (Ar.) “Sol el, sol taraf, sol” [s. 1227]

yir ḳoyı: (T.) “Yer altı” [s. 1226]

yir tübi: (T.) “Yerin dibi, yer altı” [s. 1227]

yön: (T.) “Yön, yan, yüz” [s. 1265]

yuḳarı/yuḳġarı: (T.) “Yukarı” [s. 1258, 1261]

yuḳarraḳ: (T.) “Daha yukarı” [s. 1257]

yüzi töben: (T.) “Baş aşağı, yüzüstü, yüzükoyun” [s. 1255]

2.14.2. **Coğrafi Yön Adları**

gün batar: (T.) “Batı, güneşin battığı taraf.” [s. 1043]

gün toġar: (T.) “Doğu, güneşin doğduğu taraf.” [s. 1044]

güney: (T.) “Güneşe karşı olan yer, güneş gören yer, güney.” [s. 1043]

ḳīrevān: (Far.) “Doğu ve batı; Batı’nın sınırı” [s. 985]

ḳuz: (T.) “AT. güneş görmeyen gölgelik yer, kuz” [s. 949]

Tablo 14. Yer-Yön Adlarının Tematik Söz Varlığı Görünümü

YER-YÖN ADLARI	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Genel Yer-Yön Adları	99	95,19
Coğrafi Yön Adları	5	4,81
TOPLAM	**104**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 104 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 99’u genel yer-yön adları, 5’ise coğrafi yön adlarıdır. Bunlardan Türkçe 84, Farsça 8, Moğolca 7

ve Arapça kökenli 3 sözcük tespit edilmiştir. Ayrıca Farsça+Türkçe yapısında 2 sözcük vardır.

Grafik 14. Yer-Yön Adlarının Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

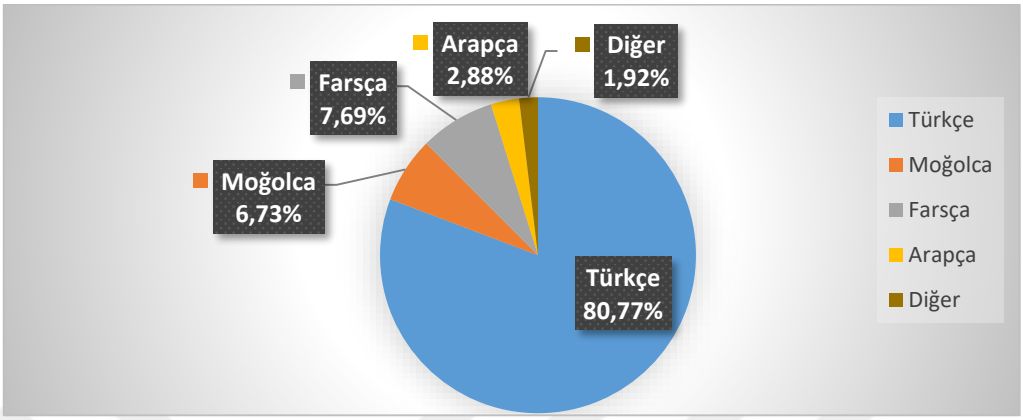

2.15. ÖLÇÜ-MİKTAR BİLDİREN ADLAR

2.15.1. Uzunluk-Kısalık (Mesafe) Bildiren Adlar

boy: (T.) "İnsanın uzunluğu, boy; endam." [s. 483]

boy baş: (T.) "Baştan ayağa; üst baş." [s. 483]

boyça boyça: (T.) "AT. boy boy, boydan boya; kişiden kişiye." [s. 483]

boydaş: (T.) "Boydaş." [s. 471, 483]

boyluḳ: (T.) "Boyluk; boylu." [s. 483]

daş/taş: (T.) "Uzak" [s.527, 735]

furża: (?) "Kapı eşiğinin aralığı" [s. 1293]

ġalça: (?) "Kısa, alçak." [s. 861]

kelte: (Far.) "Kısa, alçak" [s. 1006]

ḳısġa/ḳısḳa: (T.) "Kısa" [s. 986]

ḳısıġ: (T.) "Kısa" [s. 979]

şuḳḳa: (Ar.) "Uzaklık" [s. 1291]

uzun: (T.) "Uzun" [s.318]

yaḳın: (T.) "Yakın" [s. 1134, 1148, 1189]

yavuḳ/yavuġ: (T.) "Yakın" [s. 1184]

yavuḳraḳ: (T.) "Daha yakın" [s. 1211]

yırak: (T.) "Uzak, ırak" [s. 1224, 1226]

yıraḳġına: (T.) "Uzakçık" [s. 1226]

yıraḳraḳ: (T.) “Daha uzak” [s. 1227]

yıraḳraḳġına: (T.) “Daha uzakçık” [s. 1226]

yıraḳraḳtın: (T.) “Daha uzaktan” [s. 1227]

2.15.2. **Ağırlık-Hafiflik Bildiren Adlar**

aġruḳ: (T.) “yük, ağırlık.” [s.212]

batman: (T.) “Bir ağırlık ölçüsü, batman.” [s. 434]

onġay: (T.) “Yeğni, hafif” [s.334]

yük: (T.) “Yük” [s. 1260]

yüŋil/yiŋil/yüŋül: (T.) “Hafif, yeğni” [s. 1243, 1267]

2.15.3. **Darlık-Genişlik Bildiren Adlar**

én: (T.) “En, genişlik.” [s. 382]

géŋ: (T.) “Geniş.” [s. 1059]

géŋiş: (T.) “Geniş.” [s. 1070]

tar: (T.) “Dar, sıkı” [s.523]

tarıḳ: (T.) “Darlık” [s.525]

tarlıġ: (T.) “Darlık” [s.526]

teng: (Far.) “Dar, sıkı” [s. 1285]

2.15.4. **İncelik-Kalınlık Bildiren Adlar**

arpa: (Moğ.) “ince” [s.201]

içge: (T.) “İnce.” [s.349]

içgerek: (T.) “Daha ince.” [s.353, 371]

inçgerek/inçigerek: (T.) “Daha ince.” [s. 369, 405]

inçige: (T.) “İnce.” [s. 405]

ḳaba/ḳoba: (T.) “Kaba, kalın, kabarık” [s. 876, 933]

lök: (Far.) “Kalın” [s. 1078]

narın[180]: (Moğ.) “İnce” [s. 1106]

öndür: (Moğ.) “Kalın” [s.255]

[180] bk. CLAUSON, Senglax: 105.

yoġun/yoġan: (T.) “Yoğun, kalın” [s. 1258]

yupġa/yupḳa/yuḳa: (T.) “İnce, yufka” [s. 1246-1247, 1258]

2.15.5. **Büyüklük-Küçüklük Bildiren Adlar**

baḳuy: (Moğ.) “Büyük.” [s. 435]

böyük/biyik: (T.) “Büyük, yüce, ulu; yüksek.” [s. 463]

böyüklük/biyiklik: (T.) “Büyüklük, yücelik, ululuk; yükseklik.” [s. 466]

böyükrek/biyikrek: (T.) “Daha büyük.” [s.494]

coŋ/çoŋ: (Çin.[181]) “büyük, çok büyük.” [s. 705]

cürre: (Far.) “Her şeyin küçüğü.” [s. 683]

irig: (T.) “İri; sert, katı; kaba; pürtüklü.” [s. 364]

kelān: (Far.) “Büyük, iri” [s. 1006]

kiçik: (T.) “Küçük” [s. 1056]

öndür: (Moğ.) “Büyük” [s.255]

uluġ/uluḳ: (T.) “Büyük, ulu” [s.263, 300]

uşaḳ: (T.) “Ufak, küçük” [s. 289]

yüksek: (T.) “Yüksek, yüce” [s. 1262]

2.15.6. **Parça-Bütün Bildiren Adlar**

barça (1): (T.) “Hep, bütün; hepsi.” [s. 432]

barça (2): (T.) “Parça, dilim.” [s. 432]

barı: (T.) “Hep, bütün; hepsi.” [s. 429, 432, 436]

bütev: (T.) “Sağlam, dayanıklı; bütün, bitişik, kesintisiz.” [s. 469]

bütün: (T.) “Doğru, sağlam, bütün.” [s. 469]

cöm/çöm: (T.) “Tam, hep, bütün, bütünüyle.” [s. 697]

çur/çor: (T.) “Bir kalemde, bütünüyle, toplam, toptan, birlikte.” [s. 701]

ebter: (Ar.) “eksik, güdük” [s. 1280]

ḳamuḳ: (Far.) “Kamu, hep, bütün; hepsi” [s. 893]

ḳıyım ḳıyım: (T.) “Ufak ufak, parça parça, dilim dilim, kıyım kıyım” [s. 992]

pāk-ā-pāk: (Far.) Hepten, bütünüyle” [s. 427]

pergāle: (Far.) “Yama, parça” [s. 1283]

---

[181] bk. CLAUSON, *a.g.e., s.*103.

pergend: (Far.) “Dilim, parça” [s. 447]

san: (T.) “Parça, dilim” [s. 776]

sāv: (Far.) “Pay” [s. 775]

tilim/tilin: (T.) “Dilim, parça” [s. 658]

töküz: (T.) “Tam, bütün, eksiksiz” [s. 583]

turġanı birle: (T.) “Olduğu gibi, varlığı ile, büsbütün, tamamıyla” [s. 602]

yarı: (T.) “Yarı, yarım” [s. 1158]

yarım: (T.) “Yarı, yarım” [s. 1191, 1201]

yarımçuḳ: (T.) “Yarım, yarım yamalak, eksik” [s. 1158]

yoḳ u barı: (T.) “Bütün varı yoğu, bütün varlığı” [s. 436]

yurun: (T.) “Yama, parça” [s. 1260]

2.15.7. **Azlık-Çokluk Bildiren Adlar**

artuḳsı: (T.) çokluk, artıklık, çok, artık” [s.230]

artuḳsılıġ: (T.) “aşırılık, çokluk, artıklık” [s.200]

az: (T.) “az” [s.203]

az azġına: (T.) “az, azıcık” [s.203]

bol: (T.) “Bol, çok.” [s. 471]

bölek/bölük: (T.) “Bölük, takım, küme.” [s. 481]

cérge/cerge: (Moğ.[182]) “Sıra, dizi; topluluk, küme.” [s. 708]

cūḳ cūḳ: (?) “Bölük bölük, takım takım.” [s. 694]

çoḳ: (T.) “Çok.” [s. 703]

çoḳluḳ: (T.) “Çokluk, bolluk.” [s. 704]

dirsün[183]: (Moğ.) “Çok, bol.” [s. 751]

fireh: (Far.) “Çok, bol.” [s. 866]

ḳalın: (T.) “Kalın, yoğun, sık, kalabalık” [s. 895, 904]

ḳāstlıġ: (Far.+T.) “Azlık, eksiklik” [s. 994]

keh: (Far.) “azalma, eksilme” [s. 1295]

kelte: (Far.) “Az, eksik” [s. 1006]

kem: (Far.) “az, eksik” [s. 1007]

---

[182] bk. EREN, *a.g.m., s.*176.

[183] bk. CLAUSON, *Senglax*: 105.

ken: (Moğ.) “Çok, fazla” [s. 993]

köp: (T.) “Çok, bol” [s. 1013, 1018]

köprek: (T.) “Daha çok” [s. 1019]

köptin köp: (T.) “Çoktan da çok, fazlasıyla” [s. 1013]

osru: (T.) “Çok, bol, aşırı” [s.248]

öksük: (T.) “Az, kesik.” [s.309, 321]

öksüklük: (T.) “Azlık, eksiklik” [s.313]

öküş/üküş: (T.) “Çok, bol” [s.294]

tabın[184]: (Moğ.) “Elli kişilik bir takım; bölük, sürü” [s.522]

tala tala[185]: (Moğ.) “Parça parça” [s.532]

talay: (Moğ.) “Çok, bol” [s.529]

yavlaḳ: (T.) “Pek çok, fazla” [s. 1184]

yüküş: (T.) “AT. çok, bol” [s. 1262]

2.15.8. **Ölçüm Bildiren Adlar**

cirīb: (Ar.) “Bir yüzey ölçüsü, altmış arşın karelik bir yüzey, dönüm.” [s. 720]

çil: (T.) “Tarla veya bahçelerde evlek sınırı.” [s. 723]

gez: (Far.) “Arşın.” [s. 1003]

ḳarı (1): (T.) “bir kol boyu, kolun omuz eklemiyle parmak ucu arasındaki kısmı; kolun pazıyla parmak ucu arasındaki kısmı; kol, pazı” [s. 912]

ḳarı (2): (T.) “arşın; arşınlamak için kullanılan alet” [s. 912]

ḳarış: (T.) “Karış” [s. 923]

ḳulac: (T.) “Kulaç” [s. 936, 939]

oḳ ucı: (T.) “kin. ok mesafesinde bulunan uzaklık” [s.315]

sunur[186]: (Yun.) “Sınır” [s. 788]

taġar: (T.) “Bir ölçü birimi” [s. 567]

yıġac: (T.) “Fersah”

[184] bk. CLAUSON, a.g.e., s.105.
[185] Moğ. tala (kıymık)
[186] Yun. synoron > sinor (hudut, sınır)

Tablo 15. Ölçü-Miktar Bildiren Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

ÖLÇÜ-MİKTAR BİLDİREN ADLAR	Sözcük Sayısı	Yüzde (%)
Uzunluk-Kısalık (Mesafe) Bildiren Adlar	21	17,36
Ağırlık-Hafiflik Bildiren Adlar	5	4,13
Darlık-Genişlik Bildiren Adlar	7	5,79
İncelik-Kalınlık Bildiren Adlar	11	9,09
Büyüklük-Ufaklık Bildiren Adlar	13	10,74
Parça-Bütün Bildiren Adlar	23	19,01
Azlık-Çokluk Bildiren Adlar	30	24,79
Ölçüm Bildiren Adlar	11	9,09
TOPLAM	**121**	**100**

Bu alanda tematik tasnife toplam 121 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan uzunluk-kısalık (mesafe) ildiren adlar 21, ağırlık-hafiflik bildiren adlar 5, darlık-genişlik bildiren adlar 7, incelik-kalınlık bildiren adlar 11, büyüklük-ufaklık bildiren adlar 13, parça-bütün bildiren adlar 23, azlık-çokluk bildiren adlar 30, ölçüm bildiren adlar 11 sözcük barındırmaktadır. Türkçe 86, Arapça 3, kökeni bilinmeyen (?) 3, Farsça 15, Moğolca 11, Çince 1, Yunanca 1 sözcük bulunmaktadır. Öte yandan Farsça+Türkçe yapısında 1 sözcük vardır.

Grafik 15. Ölçü-Miktar Bildiren Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

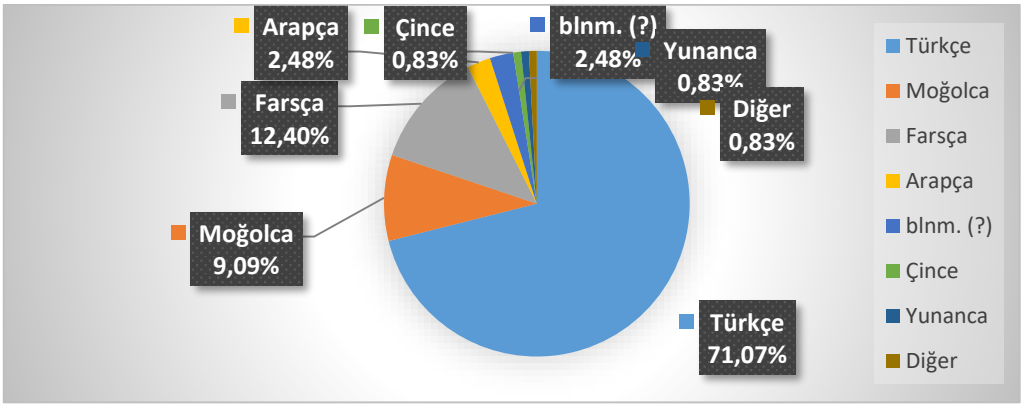

2.16. SAYI ADLARI

2.16.1. Asıl Sayılar

‘acūz: (?) “bin sayısı.” [s. 1292]

béş: (T.[187]) “Beş sayısı.” [s.503]

bir: (T.) “Bir.” [s.493]

ḫamsu'l-mübārek: (Ar.) “Beş sayısı.” [s. 1288]

igerme/igirme: (T.) “Yirmi sayısı.” [s. 393]

iki: (T.) “İki.” [s. 385, 404]

illik/éllik: (T.) “Elli sayısı.” [s. 398]

ḳırḳ: (T.) “Kırk sayısı” [s. 920]

lek: (Far.) “On bin sayısı” [s. 1296]

mer: (Far.) “Para sayarken kullanılan elli sayısı” [s. 1296]

miŋ: (T.) “Bin sayısı” [s. 1100]

nayman : (Moğ.) “Sekiz sayısı” [s. 1107]

on: (T.) “On sayısı” [s. 320, 328]

on sékkiz miŋ: (T.) “On sekiz bin.” [s. 318]

otuz: (T.) “Otuz” [s.264]

otuz altı: (T.) “Otuz altı” [s. 298]

sékiz/sékkiz: (T.) “Sekiz sayısı” [s. 822]

séksen: (T.) “Seksen sayısı” [s. 828]

tabın[188]: (Moğ.) “Elli sayısı” [s.522]

tümen: (T./Çin./Toh.) “On bin sayısı” [s. 597]

toḳsan: (T.) “Doksan” [s. 597]

toḳuz: (T.) “Dokuz” [s. 582, 614]

tört: (T.) “Dört” [s. 579]

tümen miŋ: (T./Çin./Toh.) “Bin defa bin (on bin defa bin)” [s. 590]

üç: (T.) “Üç sayısı” [s. 266]

üz: (T.) “Yüz sayısı” [s. 285]

yigirme/yigirmi: (T.) “Yirmi sayısı” [s. 1236, 1237]

yiti/yitti: (T.) “Yedi sayısı”

yüz: (T.) “Yüz sayısı” [s. 285, 1247]

yüz tümen: (T.+T./Çin./Toh.) “Yüz defa bin; (yüz defa on bin)” [s. 1258, 1261]

yüz tümen miŋ: (T.+T./Çin./Toh.+T.) “Yüz bin defa on bin.” [s. 1258]

yüzer: (T.) “Yüz sayısı.” [s. 1253]

---

[187] Sözlüğün kökeni ile ilgili görüşler için: bk. EREN, *TDES*: 48. bk. RÄSÄNEN, *VEWT*: 77. bk. CLAUSON, *EDT*: 376. bk. DOERFER, *TMEN*, 2: 387.

[188] bk. CLAUSON, Senglax: 105. Ayrıca bk. GÜLENSOY, *a.g.m.*, *s.* 249.

2.16.2. **Sayılarla İlgili Diğer Adlar**

altav: (T.) “altı; altı tane” [s. 209, 216]

altışar: (T.) “altışar” [s. 234]

altı yitti bürḳa‘:[189] (T.+Ar.) “kin. altı yön ve yedi gök” [s. 217]

altmışar: (T.) “altmışar” [s.225]

béşelesi: (T.) “Her beşi, beşi birlikte.” [s. 503]

béşer: (T.) “Beşer.” [s. 500]

béşev: (T.) “Beş tane.” [s. 503]

béşinci: (T.) “Beşinci.” [s. 505]

birer: (T.) “Birer.” [s. 493]

birev: (T.) “Bir tane; bir kişi; biri, birisi, bir kimse.” [s. 498]

birinci: (T.) “Birinci.” [s.509]

égev/ékev: (T.) “Her ikisi; iki tane.” [s. 376, 389]

ékele/ékevle/ékevlen: (T.) “İkisi birlikte.” [s.342, 345, 388]

ékiz: (T.) “İkiz.” [s. 360]

harbatan: (Moğ.) “Orduda onluk ve yüzlük birimleri.” [s. 1127]

ikinc: (T.) “İkinci.” [s. 352, 393]

ikirer ikirer: (T.) “İkişer ikişer.” [s.356]

ikişer: (T.) “İkişer.” [s. 350]

ḳatla: (T.) “kez, kere” [s. 870]

nevbet: (Ar.) “Kez, kere” [s. 1299]

on hilāl (1): (T.+Ar.) “On hilal” [s. 312]

oŋ hilāl (2): (T.+Ar.) “kin. on tırnak” [s. 312]

on sékkiz miŋ: (T.) “kin. on sekiz bin âlem.” [s. 318]

ondalıḳ: (T.) “Ondalık, onda bir” [s. 325]

otuz altı: (T.) “mec. yetmiş iki millet” [s. 298]

sağış: (T.) “Sayı, hesap” [s. 774]

san: (T.) “Sayı, hesap” [s. 776]

sanaġ: (T.) “Sayı, hesap” [s. 777]

say: (T.) “Sayı, hesap” [s. 779]

[189] burḳu‘ برقع

sayu: (T.) “Sayı, hesap” [s. 768]

sékiz gül-berg: (T.+Far.) “kin. sekiz tırnak” [s. 838]

toḳuz (1): (T.) “Göklerin sayısı” [s. 614]

toḳuz (2): (T.) “Geometrik rakamların sayısı” [s. 614]

toḳuz (3): (T.) “Moġul Ḫan ile başlayıp İlḫan ile son bulan Moġul sultanlarının sayısı” [s. 614]

toḳuz (4): (T.) “Ebü't-Türk olan Yāfeş’in çocuklarının sayısı: Türk, Rus, Saḳlab, Ḫalluḫ, Çīn, Kimārī, Ġazan, Ḫazar, Minsek; (Türklerde bu sayı kutsallığından dolayı sayının temelini oluşturur)” [s. 614]

toḳuz (5): (T.) “Peygamberin eşlerinin sayısı” [s. 614]

toḳuz atabek (1): (T.) “Dokuz lala, dokuz atabe” [s. 614]

toḳuz atabek (2): (T.) “kin. dokuz gök, dokuz felek” [s. 614]

törtele/törtevle: (T.) “Dördü birlikte” [s. 601]

törter: (T.) “Dörder” [s. 573]

törtev: (T.) “Dördü birlikte; dört tane” [s. 591, 601]

törtünc(i): (T.) “Dördüncü” [s. 602, 612]

üçelesi: (T.) “Her üçü” [s.266]

üçer: (T.) “Üçer” [s.329]

üçev: (T.) “Üç tane” [s.267]

üçevle/üçevlen: (T.) “Her üçü birlikte” [s.267, 339]

yigirmişer: (T.) “Yirmişer” [s. 1238]

yitev/yittiev: (T.) “Yedi tane” [s. 1220, 1221]

yitişer: (T.) “Yedişer” [s. 1220]

yitmişer: (T.) “Yetmişer” [s. 1218]

Tablo 16. Sayı Adlarının Tematik Söz Varlığı Görünümü

SAYI ADLARI	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Asıl Sayılar	32	60,98
Sayılarla İlgili Diğer Adlar	50	39,02
TOPLAM	**82**	**100**

Bu alanda tasnife alınmış toplam 82 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan Türkçe 70, Farsça 2, Arapça 1, Moğolca 1, kökeni bilinmeyen (?) 1 sözcük bulunmuştur. Ayrıca kökeniyle

ilgili farklı görüşler olan ve tam yorum yapılamayan Türkçe/Çince/Toharca 1, Türkçe+Türkçe/Çince/Toharca 1 ve Türkçe+Türkçe/Çince/Toharca+Türkçe 1 sözcük tespit edilmiştir. Ayrıca 3 Türkçe+Arapça ve 1 Türkçe+Farsça yapısında sözcük tespit edilmiştir.

Grafik 16. Sayı Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

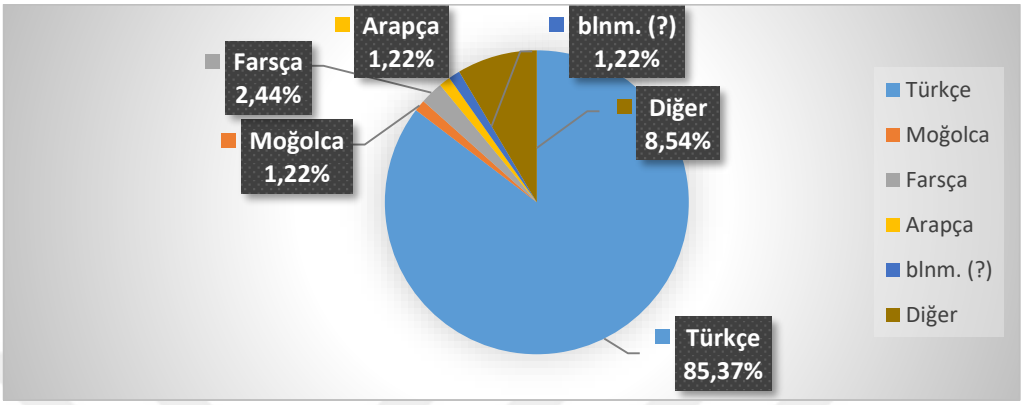

2.17. BEDEN VE UZUV İLE İLGİLİ ADLAR

2.17.1. Dış Vücut-Organ İle İlgili Adlar

‘acūz: (?) “sağ el.” [s. 1292]

adaḳ: (T.) “Ayak.” [s.232]

allın: (T.) “alın” [s.178]

ārinc: (?) “dirsek” [s. 1279]

arusun: (Moğ.) “deri” [s.247]

aşuḳ: (T.) “aşık, topuk kemiği” [s.206]

aşuḳlu sünek: (T.) “diz ağırşağı, diz kapağı kemiği” [s.207]

aşuḳlu yilik: (T.) “diz ağırşağı, diz kapağı kemiği” [s.207]

avuc: (T.) “avuç” [s.228]

aya: (T.) “aya, avuç içi” [s.177]

baġış: (T.) “Eklem, boğum.” [s. 423]

baldır: (T.) “Baldır, incik.” [s. 438]

barmaḳ: (T.) “Parmak.” [s. 434]

baş: (T.) “Baş.” [s. 434]

bél: (T.) “bel.” [s.496, 509]

béŋiz/méŋiz: (T.) “Beniz, yüz.” [s.509, 1104]

bıḳın: (T.) “Böğür, boş böğür.” [s.507]

bilek: (T.) “Bilek.” [s.508]

boġun: (T.) “İnsan vücudunda ve ağaç gövdesinde bulunan boğum, eklem, mafsal.” [s. 479]

boġuz: (T.) “Boğaz.” [s. 458, 462, 484]

boyun: (T.) “Boyun.” [s. 472, 484]

bögr: (T.) “Böğür.” [s. 479]

bögse/bökse: (T.) “Belden yukarı bölüm; gövdenin aşağı kısmı.” [s. 489]

buḫaḳ: (T.) “Çene altı, sakak.” [s. 469, 486]

burun/burn: (T.) “Burun. (Vücuttaki uzuvların önünde olması için bu adla söylenmiştir.)”

but: (T.) “But.” [s. 444, 459]

büŋüz/müŋüz/boynuz: (T.) “Boynuz.” [s. 482, 483, 1095]

cavcı: (Moğ.) “Topuk, ökçe.” [s. 678]

cıncanaḳ/çıncanaḳ: (T.) “Küçük parmak, serçe parmak.” [s. 723]

çaġanaḳ: (Moğ.) “Dirsek, kol eklemi.” [s. 674]

çaray: (Moğ.) “Yüz, çehre, sima, bet, beniz.” [s. 681]

çek: (?) “alt çene.” [s. 1286]

çıray: (Moğ.) “Yüz, çehre, sima, beniz.” [s. 710]

dal[190]: (Moğ.) “sırt; omuz, dal.” [s. 733]

dalu: (Moğ.) “Omuz.” [s. 737]

dodaġ: (T.) “Dudak.” [s. 743]

dürc-i ʻaḳīḳ: (Ar.) “Akik kutusu gibi olan sevgilinin ağzı.” [s. 1288]

él: (T.) “El.” [s. 377, 378]

élik: (T.) “El.” [s.342, 361, 374, 397, 398, 406, 408]

éŋ: (T.) “Yüzün allığı; yanak; çene; gül.” [s.346, 370, 374, 378, 381, 385]

érn: (T.) “Dudak.” [s.341, 363, 369, 378]

ernek: (T.) “Parmak.” [s.247]

eyr: (T.) “Erkeklik organı.” [s. 357]

feş: (Far.) “Ağzın çevresi.” [s. 867]

fükūk: (Ar.) “Çeneler.” [s. 1293]

géndik/kindik: (T.) “Göbek.” [s. 1070]

gicge: (Moğ.) “Ense.” [s. 1056]

göbek: (T.) “Göbek.” [s. 1019]

gögüs: (T.) “Göğüs.” [s. 1008, 1009, 1012, 1036, 1038]

gömek: (T.) “Boğazın çıkıntısı.” [s. 1031]

[190] Moğ. dalu “kürek kemiği”

gömrek: (T.) “Yan, böğür.” [s. 1008]

ḥoḳḳa-yı ‘aḳīḳ: (Ar.) “Akik hokkası gibi olan sevgilinin ağzı.” [s. 1287]

igen/égin/égn: (T.) “Omuz; pazı; (vücut, beden, eğin) .” [s.341, 343, 385, 393]

imcek: (T.) “Emcek, meme.” [s. 399]

inek: (T.) “Erkeklik organı.” [s. 374]

iŋek/éŋek: (T.) “Yanak, çene.” [s.348]

ḳabaḳ/ḳabaġ (1): (T.) “Alın” [s. 876, 916, 917]

ḳabaḳ/ḳabaġ (2): (T.) “Göz kapağı” [s. 876]

ḳarı yiligi: (T.) “Dirsek ve diz boğumu, dirsek ve diz eklemi; kol iliği” [s. 925]

ḳaru: (T.) “Kol, pazı” [s. 888]

ḳasıġ/ḳasıḳ: (T.) “Kasık” [s. 902]

kebze: (T.) “Omuz, kebze” [s. 995]

keş (1): (Far.) “Göğüs” [s. 1294]

keş (2): (Far.) “Kucak” [s. 1294]

keş (3): (Far.) “Kasık” [s. 1294]

ḳol: (T.) “Omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm, kol; el” [s. 952]

kömek: (T.) “Ense” [s. 1031]

lünc: (Far.) “Dudak” [s. 1077]

manḳalay/manḳlay/maŋlay: (Moğ.) “Alın” [s. 1079, 1089]

mındav: (Moğ.) “Boyun, sırt, iki kürek arası, yağır” [s. 1102, 1103]

müri: (?) “Omuz başı” [s. 1097]

ökçe: (T.) “Topuk, ökçe” [s.296]

örgüc/örküc: (T.) “Atın omuz başı” [s. 275]

saġrı: (T.) “Kalça, sağrı” [s. 774]

saḳaġ/saḳaḳ: (T.) “Çene altı, sakak” [s. 785]

san: (T.) “But; kalça” [s. 776]

satan: (T.) “Kalçadan ayağa kadar, bacak” [s. 770]

sırt: (T.) “Sırt, omuz” [s. 829]

ṣudġ: (Ar.) “Göz ile kulak arası, şakak” [s. 850]

taban: (T.) “Ayak tabanı” [s.521, 554, 558]

talay: (Moğ.) “Alın” [s.529]

taşaḳ: (T.) “Taşak, er bezi” [s. 556]

téri: (T.) “Deri” [s. 657, 658]

tırnaġ: (T.) “Tırnak” [s. 634, 646]

tirsek: (T.) “Dirsek” [s. 640, 646, 648]

tiz: (T.) “Diz” [s. 644, 655]

topuḳ: (T.) “Ayak topuğu” [s. 593]

uca/uça: (T.) “Arka, sırt; omuz ve kanadın çıkıntısı (Cığatay eli geleneğine göre tavuk, koyun veya kuzu pişirilecek olursa, uça kısmı yemeğin üzerine konarak konuğa verilir. Bu kısımlar olmazsa meclis sahibinin cimriliği anlamına gelir ve o yemeğe değer verilmez) [s.266, 337]

uca: (T.) “AT. kıç, sağrı” [s.266]

uyluḳ: (T.) “Uyluk” [s.326]

yaġır/yaġrın: (T.) “Sırt, iki kürek arası, kürek kemiği, omuz, yağır, yağrın” [s. 1169, 1171]

yaŋaġ/yaŋaḳ: (T.) “Yanak” [s. 1171]

yüz/üz: (T.) “Yüz, sima, çehre” [s. 1247, 1262]

zenaḫ: (Far.) “Çene” [s. 759]

2.17.2. **İç Organları İle İlgili Adlar**

āb-dān: (Far.) “Kavuk, mesane, sidik torbası.” [s. 1279]

azu: (T.) “azı dişi, öğütücü diş” [s.205]

baġır: (T.) “Ciğer.” [s. 420, 432]

baġırsaḳ: (T.) “Bağırsak.” [s. 438]

bebek/bibek: (T.) “Göz bebeği.” [s. 441, 500]

bīmār: (Far.) “kin. göz” [s.498]

boġurdaḳ: (T.) “Gırtlak kemiği.” [s. 466]

bögrek: (T.) “Böbrek.” [s. 479]

cez : (Ar.) “kin. göz.” [s. 1285]

éleke: (Moğ.) “Ciğer.” [s. 397]

firāş: (Ar.) “Dilin altında bulunan iki damar.” [s. 1293]

gegirdek/gégirdek: (T.) “Gırtlak.” [s. 1005, 1066]

gemüg: (T.) “AT. kemik.” [s. 1007]

gértek: (T.) “Gırtlak.” [s. 1061]

gögrek: (T.) “Ciğer; göğüs.” [s. 1009, 1034, 1036, 1044, 1047]

gömük: (T.) “Kemik.” [s. 1039]

göz: (T.) “Göz.” [s. 1021, 1028]

ḳacar: (Moğ.) “Sırt kemiği, böğür, kaburga” [s. 885]

ḳarın: (T.) “Karın” [s. 890]

ḳavuḳ: (T.) “AT. Kavuk, sidik torbası” [s. 907]

ḳoraḳ/ḳaraḳ/ḳaraġ: (T.) “Göz bebeği. (Ona ninek/bibek de denir; göz; bakış)” [s. 923, 925]

ḳuyan: (T.) “Yan damarları” [s. 967]

kürek: (T.) “Omuz kemiği, kürek kemiği” [s. 1029]

levḥ: (Ar.) “Kemik” [s. 1296]

méyn/méyin: (T.) “Beyin” [s. 1104-1005]

miye: (T.) “Beyin” [s. 1104]

muḫ (1): (Ar.) “Beyin” [s. 1085]

muḫ (2): (Ar.) “İlik” [s. 1085]

müç: (T.) “Eklem kemiği, aşık kemiği” [s. 1096]

ninek: (T.) “Göz bebeği” [s. 1120]

oma: (T.) “Uyluk ekleminin kemiği, oma” [s.300]

öd: (T.) “Öd, safra” [s.275]

öpge/öpke: (T.) “Akciğer” [s.259]

öyegü: (T.) “Böğür kemiği, eğe, kaburga” [s.326]

sebircek: (T.) “Yumuşak kemik, kıkırdak, kemirdek” [s. 769]

siŋir: (T.) “Asap, sinir, kas kirişi” [s. 823]

sizgek: (T.) “Gözün ağ tabakası, retina” [s. 832]

sutarı: (?) “Böğür kemikleri, kaburga” [s. 794]

sübük (1): (Moğ.) “ökçenin yukarısındaki sinir” [s. 794]

sübük (2)[191]: (Moğ.) “Bacak kemiği, baldır kemiği” [s. 794]

süŋek: (T.) “Kemik” [s. 800]

talaḳ/talaġ/dalaḳ: (T.) “Dalak” [s.529, 736]

taŋlay: (Moğ.) “Damak” [s.532]

til: (T.) “Dil” [s. 641, 642, 643]

tiş: (T.) “Diş” [s. 636, 638, 645]

ümgen/ömgen[192]: (T./Ar.) “Gırtlağın sonu; gırtlak ile göğüs arasındaki kemik” [s.301]

yasun: (Moğ.) “Kemik” [s. 1165]

yaşıḳ: (T.) “Ağızdan dışarı çıkan diş, ön diş, köpek dişi” [s. 1169]

yilke: (T.) “Ensenin iki yanında bulunan damarlar” [s. 1240]

yumurtġa/yumurtḳa: (T.) “taşak” [s. 1264, 1265]

---

[191] bk. *STSİ*: 451-452.

[192] Ar. ‘unḳ (boğaz)

yürek: (T.) “Yürek, kalp” [s. 1246, 1256]

ẕübābu'l-‘ayn: (Ar.) “Göz bebeği” [s. 1289]

2.17.3. **Kıl, Saç, Tüy vb. İle İlgili Adlar**

‘acūz: (?) “kirpik.” [s. 1292]

bıġ/mıġ: (T.) “Bıyık.” [s.495, 1101]

çal: (T.) “Kır sakal, siyahla beyaz karışık renkli sakal.” [s. 676]

kākül: (Moğ.) “Kākül, perçem” [s. 995]

ḳalpaḳ/ḳalpaġ: (T.) “Zülüf, saç” [s. 894]

ḳanat: (T.) “Kuş kanadı” [s. 929]

ḳara tün: (T.) “kin. saç” [s. 922]

ḳaş: (T.) “Kaş” [s. 877, 907]

ḳıl: (T.) “Kıl, tüy” [s. 989]

ḳılçık/ḳıltıḳ: (T.) “Kıl, tüy” [s. 990]

kiprik/kirpik: (T.) “Kirpik” [s. 996]

ḳuyruḳ: (T.) “Kuyruk” [s. 950]

külāle: (Far.) “mec. zülüf; kâkül, perçem” [s. 1294]

mişkīn yılan: (Far.+T.) “kin. sevgilinin saçları.” [s. 1088]

mütik: (?) “Kaş” [s. 1087]

perçem: (Far.) “Kakül, perçem” [s. 1282]

saç: (T.) “Saç” [s. 763, 784]

saḳal: (T.) “Sakal” [s. 786]

ṣudġ: (Ar.) “Şakaklardan sarkan saç, zülüf” [s. 850]

zülf: (Far.) “Saç, zülüf” [s. 758, 759]

zülfeyn: (Far.+Ar.) “İki zülüf” [s. 1290]

2.17.4. **Hayvan Beden ve Uzuvla İlgili Diğer Adları**

baġancaḳ: (T.) “Atın baldır kemiği.” [s. 452]

cibir (Moğ.) “Kanat.” [s. 717]

çanġa[193]: (Far./Erm.) “Pençe.” [s. 677]

ḳılçıḳ/ḳıltıḳ: (T.) “Balık kılçığı” [s. 990]

ḳursaḳ: (T.) “Kursak” [s. 944]

[193] Far. çengāl (kanca) / Erm. > canḳ (keskin tırnak, pençe)

kūhe: (Far.) “hörgüç” [s. 1295]

örgüc/örküc: (T.) “Devenin hörgücü” [s. 275]

peteke: (Moğ.) “Havsala, kuş kursağı ve taşlığı” [s. 441]

toynaḳ/tovaġ: (T.) “Hayvanların tırnağı, toynak” [s. 588, 598]

tumşuġ: (T.) “Kuş gagası.” [s. 587]

2.17.5. **Doğum, Ölüm ve Yaşam İle İlgili Adlar**

barur çaḳ/barur çaġ: (T.) “kin. Ölüm” [s. 424]

cendek: (T.) “Hayvan ölüsü, leş.” [s. 689]

gétmek çaḳı: (T.) “kin. ölmek.” [s. 1074]

ḥāl: (Ar.) “kin. ölüm, ölüm vakti.” [s. 1286]

ḥāle: (Ar.) “Ölüm, ölüm vakti.” [s. 1276]

ḳanı tolġan: (T.) “Eceli gelmiş, ölüm zamanı gelmiş” [s. 899]

lāşe: (Far.) “Leş, hayvan ölüsü” [s. 1077]

leş/lāş: (Far.) “Leş, ceset” [s. 1075, 1076]

ni aġır uyḳu: (T.) “kin. ölüm” [s. 1118]

ölmeklik: (T.) “Ölmek” [s.298]

ölüg: (T.) “Ölü” [s.265, 300, 330]

ölügse: (T.) “Ceset, leş” [s.265]

ölüm: (T.) “Ölüm” [s.300]

ölümlük: (T.) “Ölmeli, öldürülesi, öldürülmesi gerekli, katli vacip” [s.300]

ölümtük: (T.) “Yarı ölü, yarı diri” [s.300, 311]

ötgen ḳul: (T.) “mec. ölen kişi” [s.310]

özge uyḳu: (T.) “Başka uyku, kin. ölüm.” [s.302]

soŋġı uyḳu: (T.) “kin. ölüm” [s. 810]

şonḳar: (T.) “Padişahların ölümü” [s. 845]

tiril: (T.) “AT. can, hayat” [s. 635]

toġuş: (T.) “Doğuş, doğma” [s. 610]

yaş: (T.) “Yaş, sin” [s. 1162, 1185, 1200]

yaşar: (T.) “Yaş, ömür; yaşında, yaşına ulaşmış, yaşlı, yaşındaki” [s. 1169]

yaşlıġ: (T.) “Yaşında” [s. 1169]

yir éli: (T.) “kin. ölüler; (yerdekiler, dünyadakiler)” [s. 1224]

yumdı göz: (T.) “kin. öldü” [s. 1254]

2.17.6. **Beden ve Uzuvla İlgili Diğer Adlar**

‘acūz: (?) “edep yeri, avret.” [s. 1292]

boḳ: (T.) “Dışkı.” [s. 466]

eşk: (Far.) “Gözyaşı” [s. 1281]

ḫāl: (Ar./Far.) “Ben, benek.” [s. 1287]

işek: (T.) “İdrar, sidik.” [s. 372]

ḳan: (T.) “Kan” [s. 896]

keş: (Far.) “Koltuk altı” [s. 1294]

ḳıyıḳ/ḳıḳ: (T.) “Kığ, kığı, hayvan gübresi” [s. 988]

ḳoltuġ: (T.) “Koltuk altı” [s. 956]

ḳoraḳ/ḳaraḳ/ḳaraġ: (T.) “Ben, benek” [s. 923, 925]

ḳoyun (1): (T.) “Kol altı, koltuk” [s. 959]

ḳoyun (2): (T.) “Koyun, kucak” [s. 957, 959, 962]

ḳucaḳ: (T.) “Kucak” [s. 941]

ḳumalaḳ: (Moğ.) “Hayvan gübresi, tezek” [s. 950]

saŋġ/sanḳ: (T.) “Kuş tersi, kuş pisliği, sağı. (‘Arabī’de ġubārā denir. Nitekim ‘Arablarda şöyle bir söz var: İnne'l-ġubārā silāġuhā sülāġuhā)” [s. 765]

sıḳındu: (T.) “AT. usare, öz su” [s. 834]

sülegey/şülegey[194]: (Moğ.) “Salya, tükürük” [s. 814, 846]

şaġıldaḳ: (T.) “Koyunlarda kuyruk altında toplanan pislik” [s. 842]

şıralġa: (Moğ.) “Belden yukarı olan kısım” [s. 848]

şūr-ābe: (Far.) “Gözyaşı” [s. 845]

tār/tar: (Far.) “Başın tepesi” [s.523]

tepe/tépe/töpe: (T.) “başın tepesi. (töpe dahi denir)” [s. 610]

tereng: (?) “Başın tepesi” [s. 563]

ters: (T.) “Tezek, ters” [s. 566]

tézek: (T.) “Tezek, hayvan tersi” [s. 640]

tıŋlay: (T.) “Burnun ucu” [s. 653]

tüfürük/tüfürcek: (Far.[195]+T.) “Tükürük” [s. 613]

uçuḳ: (T.) “mec. gözde çıkan ben” [s.277]

yaş: (T.) “Gözyaşı” [s. 1185, 1200]

---

[194] Moğ silügey (salya, tükürük)
[195] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

yir ḳanı: (T.) “Yer kanı, yere dökülen kan” [s. 1226]

yumurtġa/yumurtḳa: (T.) “Yumurta” [s. 1264, 1265]

Tablo 17. Beden ve Uzuv İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

BEDEN VE UZUV İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Dış Vücut-Organ İle İlgili Adlar	94	40,17
İç Organları İle İlgili Adlar	52	22,22
Kıl, Saç Tüy vb. İle İlgili Adlar	21	8,97
Hayvan Beden ve Uzuvla İlgili Diğer Adları	10	4,27
Doğum, Ölüm ve Yaşam ile İlgili Adlar	26	11,11
Beden ve Uzuvla İlgili Diğer Adlar	31	13,25
TOPLAM	**234**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 234 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 94’ü dış-vücut ve organla ilgili, 52’si iç organlarla ilgili, 21’i kıl, saç tüy vb. ile ilgili, 10’u hayvan beden ve uzuvla ilgili, 26’sı doğum, ölüm ve yaşamla ilgili ve 31’i beden ve uzuvla ilgili diğer adlardır.

Bunlardan Türkçe 165, Farsça 18, Moğolca 23, Arapça 13, kökeni bilinmeyen (?) 9, ayrıca kökeniyle ilgili farklı görüşler olan ve tam yorum yapılamayan 1 Farsça/Ermenice, 1 Türkçe/Arapça ve 1 Arapça/Farsça sözcük bulunmaktadır. Diğer yandan 1 Farsça+Arapça ve 2 Farsça+Türkçe yapısında sözcük de vardır.

Grafik 17. Beden-Uzuv Bildiren Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

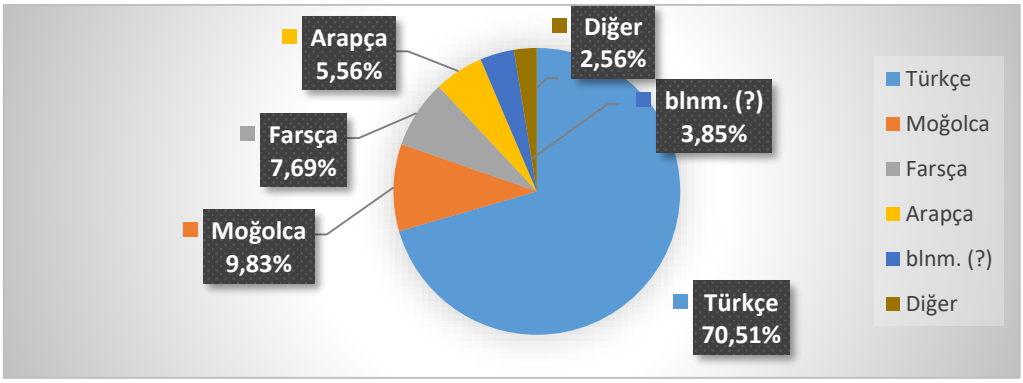

2.18. DİN, METAFİZİK VE KADER İLE İLGİLİ ADLAR

2.18.1. Din ve Metafizik İle İlgili Adlar

‘acūz (1): (?) “cehennem.” [s. 1292]

‘acūz (2): (?) “put.” [s. 1292]

‘acūz (3): (?) “tapınak.” [s. 1292]

Āzer: (Far.) “bir put adı” [s. 1279]
Bayat: (T.) “Tanrı.” [s.493]
çitgir: (Moğ.) “Şeytan.” [s. 680]
dīvān: (Far.) “şeytanlar.” [s. 754]
ẖāvend: (Far.) “Allah; efendi.” [s. 728]
ẖutbe: (Ar.) “Hutbe.” [s. 1288]
hūy: (Ar.) “Dervişler arasında Allah’a seslenme sözü, hu.” [s. 1299]
ınanc: (T.) “İnanç.” [s. 404]
iḫdād: (Ar.) “Tanrı’nın hükümlerini uygulayan kimse.” [s. 1280]
kīş: (Far.) “Din, mezhep” [s. 1054]
mīnū: (Far.) “Cennet, uçmak” [s. 1101]
Nāmūs (1): (Ar.) “Hz. Cebre’īl” [s. 1298]
namūs (2): (Yun.) “Allah hükmü, Allah kuralı” [s. 1298]
niḫle: (Ar.) “Mezhep” [s. 1298]
Oġan/Uġan: (T.) “Tanrı” [s. 289, 314, 858]
sāyir-i ‘ulvī-maḳām: (Ar.) “kin. Hz. Cebre’īl” [s. 1290]
suruġ güni/soruġ güni: (T.) “Hesap sorma günü, kıyamet günü” [s. 799]
şey’u'l-llāh/şey’ün li-llāh: (Ar.) “Tanrı’nın nesnesi veya Tanrı için verilen nesne anlamına gelen bu söz dilenciler tarafından dilenirken kullanılır” [s. 849]
tabuḳ/tabuġ: (T.) “Tapma, secde, Türkistān’da ve Moğul devletlerinde kişinin padişah önünde başını açarak eğilip ellerini başı ve alnına koyarak saygı göstermesi; hizmet, kulluk” [s.533, 535, 870]
tamuḳ/tamuġ[196]: (Sogd.) “Cehennem, tamu” [s.530]
Temür Ḳazaḳ: (T.) “Kuran-ı Kerim” [s. 569]
teŋri/téŋri: (T.) “Tanrı” [s. 570]
Tört Defter: (T.+Yun.) “kin. dört kutsal kitap (Furḳān, İncīl, Tevrāt ve Zebūr)” [s. 582]

[196] bk. CLAUSON, Senglax: 103.

uçmaḳ: (Sogd.[197]) “Cennet, uçmak” [s.265]

yol: (T.) “Tarikat yolu, manevi yol” [s. 1263]

yolavuc: (?) “Yalvaç, yalavaç, elçi, peygamber; mürşit, yol gösteren, kılavuz” [s. 1263]

żarb-ı rāst: (Ar.+Far.) “(Ferāġa ‘aleyhim) żarben bi'l-yemīn ayetine işaret etmektedir” [s. 1292]

2.18.2. **Dua, Beddua ve Tövbe ve Ritüeller İle İlgili Adlar**

‘acūz: (?) “tevbe.” [s.1292]

alḳış: (T.) “övgü, övme; yakarış, dua; hayır dua” [s.195, 218, 226]

gird-nāme: (Far.) “Kaçmış veya kaybolmuş kişinin bulunması için yazılan dua” [s. 1295]

ḳarġaş/ḳarġış: (T.) “Kargış, beddua, ilenç” [s. 889, 914]

ḳızıl yumurta: (T.) “Paskalya yumurtası” [s. 987]

2.18.3. **Şans, Baht, Kısmet vb. İle İlgili Adlar**

arbaġ: (T.) “büyü, efsun” [s. 245]

ced: (Ar.) “Baht, uğur; pay, nasip, rızık.” [s. 1285]

çek: (Far.) “Kura, çekiliş.” [s. 685, 1286]

demdeme: (Far.) “büyü.” [s. 741]

fāl-ı noḫūd: (Far.) “Falcı kadın tarafından on iki tane nohutla bakılan nohut falı.” [s. 865]

ḳut: (T./Moğ.) “Kut, uğur, saadet, mutluluk” [s. 940]

ḳutluḳ: (T./Moğ.+T.) “Kutlu, uğurlu” [s. 940]

māse: (?) “Deve günüyle bakılan bir fal türü” [s. 1084]

oġur: (T.) “uğur, bereket” [s. 280]

ölceytü: (Moğ.) “Uğurlu, meymenetli, kutlu, mübarek, bereket sahibi” [s.299]

ülüş: (T.) “Pay, hisse, üleş; kısmet” [s.294]

yazım: (T.) “Alın yazısı, yazgı, kader” [s. 1159]

[197] bk. CLAUSON, a.g.e., s.103.

Tablo 18. Din, Metafizik ve Kader İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

DİN, METAFİZİK VE KADER İLE İLGİLİ ADLAR =47	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Din ve Metafizik İle İlgili Adlar	30	63,83
Dua, Beddua ve Tövbe ve Ritüeller İle İlgili Adlar	5	10,64
Şans, Baht, Kısmet vb. İle İlgili Adlar	12	25,53
TOPLAM	**47**	**100**

Bu alanda ttematik tasnife alınmış toplam 47 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 30'u din ve metafizik ile ilgili, 5'i dua, beddua, tövbe ve ritüeller ile ilgili, 12'si şans, baht, kısmet vb. ile ilgili sözcüklerdir. Ayrıca kökeniyle ilgili farklı görüşler olan ve tam yorum yapılamayan Türkçe/Moğolca+Türkçe sözcük bulunmaktadır.

Bunlardan Türkçe 15, Farsça 9, Arapça 8, Moğolca 2, kökeni bilinmeyen (?) 6, Yunanca 1 ve Soğdca 2 sözcük bulunmaktadır. Ayrıca tam olarak kökeni bilinmeyen 1 Türkçe/Moğolca ve 1 Türkçe/Moğolca+Türkçe sözcük varıdr. Diğer yandan Arapça+Farsça ve Türkçe+Yunanca yapısında birer sözcük bulunmaktadır.

Grafik 18. Din, Metafizik ve Kader İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

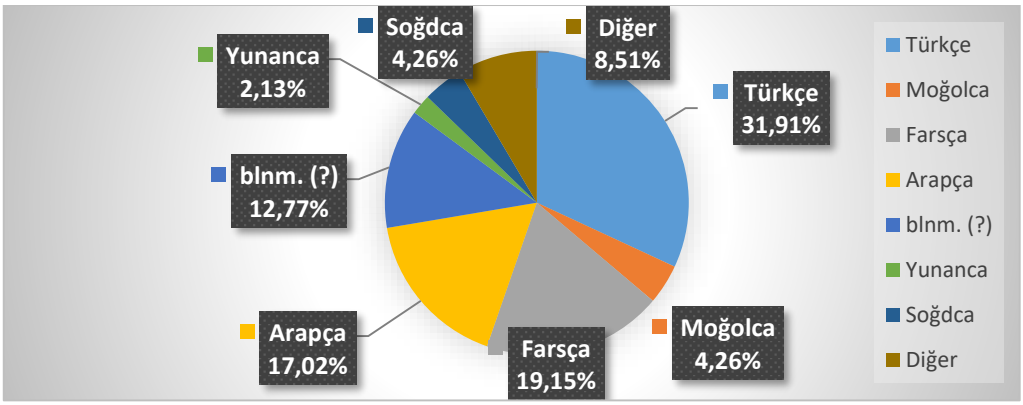

2.19. SANAT, EDEBİYAT VE MÜZİK İLE İLGİLİ ADLAR

'amel ü ḳavl: (Ar.) "Nağme, ezgi; musiki terimlerinden" [s. 1292]

ara: (T.) "Musikide bir nağme adı" [s. 174]

arguştek: (T.) "Musikide bir usul" [s. 242]

ayalġu: (Moğ.[198]) "Nağme söylenirken yapılan metler (uzatmalar); güzel ses, nağme" [s.345]

bem: (T.) "Nağmenin en aşağı perdesi, (kalın ses)." [s. 1282]

bī-pā/pıçır/bıcır: (Far.) "Bir makam veya şarkının adı." [s. 500]

bī-reng: (Far.) "Ressamların deneme amacıyla kağıda çizdikleri boyasız resim." [s. 1282]

buday buday: (T.) "Özbek boyuna özgü bir şarkı." [s. 472]

cırım: (T.) "Özbekiyye'de şarkıcılık, şarkı söyleme." [s. 720]

çaġana[199]: (Far.) "Kaside." [s. 684]

çalışmaḳlıġ: (T.) "Birlikte saz çalmak; çalışmak." [s. 676]

çalmaḳlıġ: (T.) "Saz çalmak." [s. 675]

çekāvek: (Far.) "Musikide bir nağme adı." [s. 685]

çinge: (Far.) "Bir nağme. (Düğünlerde bu ezgi ile kadınlar ve erkekler el ele tutuşup dans ederler.)" [s. 688]

dīvān: (Far.) "Şiir mecmuası, şiir kitabı." [s. 754]

durna telālā: (T.+Far.) "Nağme, ezgi; bir şarkı." [s. 739]

edvār: (Ar.) "Musiki bilimi." [s. 1280]

erḳām-ı kenār-ı cām: (Ar.+Far.) "Kadeh kenarında bulunan yedi çeşit yazı: Cevr, Baġdād, Başra, Ezraḳ, Eşk, Kāse, Fürūdīne." [s. 1280]

girift: (Far.) "Musikide Şedd'in tersidir, (nağmenin alçalışı)." [s. 1295]

Fükūk: (Ar.) "Bir kitap adı." [s. 1293]

ḫaṭṭ-ı cām: (Ar.+Far.) "Kadeh kenarında bulunan yedi çeşit yazı: (Cevr, Baġdād, Başra, Ezraḳ, Eşk, Kāse-ger, Fürūdīne)." [s. 1288]

Heft Evreng: (Far.) "Cāmī'nin yedi manzumeden oluşan eserinin adı." [s. 1299]

Hīlāc: (?) "Şeyḫ 'Aṭṭār'ın eserlerinden birinin adı." [s. 1299]

hey hay öleŋ hay öleŋ: (T.) "Düğünlerde gelini ve güveyi övmek için söylenen bir tür şarkı." [s. 1125]

hey tülügüm hey tulum: (T.) "Düğünlerde ve şölenlerde (oynayarak) söylenen bir şarkı." [s. 618, 1132]

kitābe: (Ar.) "Mermer gibi sert bir cisim üzerindeki yazı, kitabe, yazıt" [s. 997]

ḳoşuḳ: (T.) "Türkler arasında söylenen bir tür ezgi; (arġuştek usulünde söylenen bir tür şarkı" [s. 950]

kök: (T.) "Saz ahengi" [s. 1011, 1026, 1035]

maḳāmāt: (Ar.) "Musiki makamları, nağmeler" [s. 1297]

---

[198] bk. LESSING, *MTS*: 38. Ayrıca bk. DOERFER, *TMEN*, 1: 195.

[199] Far. çegāne (bir çalgı)

möçilge/möçelge: (Moğ.) “El yazısı” [s. 1099]

naḳş u ṣavt: (Ar.) “Nağme, ezgi; musiki terimlerinden” [s. 1298]

neżāyir-ḫˇān: (Ar.+Far.) “Şarkıcıya eşlik eden, dem tutan kimse” [s. 1298]

öleŋ: (T.) “Türkler arasında söylenen bir tür şarkı. (Şöyle ki düğünlerde kızlar gerdek odasında toplanıp güveyi övmek için şarkılar söylerler. Güveyin evinde de gençler okuyup oynayarak gelini överler)” [s.299]

pitik/bitik[200]: (Çin.) “Yazı, mektup” [s. 442, 445]

rāh: (Far.) “Musikide nağme, makam” [s. 755]

Seb‘a-yı Seyyāre: (T.) “Nevāyī’nin Behrām-ı Gūr destanı için Ḫamse’de yazdığı mesnevi” [s. 1290]

Sıġnaḳ: (Far.) “Cıġatay’da Bābürī yazısı gibi bir tür yazı” [s. 826]

sīn: (Ar.) “Alfabenin bir harfi” [s. 838]

şādırvān: (Far.) “Bārbud’un icat ettiği otuz nağmeden biri” [s. 842]

şedd: (Ar.) “Musikide nağmenin başlangıcı” [s. 1291]

taḥrīr: (Ar.) “Yazma” [s. 1284]

telālā: (Far.) “Avaz, nağme, şarkıcının okuduğu ezgi” [s. 569]

tene durna/tene turna (1): (T.) “Nağme, ezgi” [s. 569]

tene durna/tene turna (2): (T.) “Türklerde bir şarkı” [s. 569]

terāne: (Far.) “Şarkı, nağme” [s. 565]

terāne: (Far.) “Üç dallı (makamlı) bir şarkı” [s. 565]

tuyuḳ/ṭuyuḳ: (T.) ““aaba” uyaklı ve cinaslı dörtlük, tuyuğ” [s. 616]

Türkī: (T.+Ar.) “Bir tür şarkı” [s. 565]

uzan/ozan[201]: (T./Far.) “Nazım ve vezin üslubu dışında söylenen bir tür türkü.” [s. 286]

yazı: (T.) “Yazı” [s. 1159]

yır/ır: (T.) “Şarkı, yır” [s. 1224]

zāġ: (Far.) “Musikide bir nağme.” [s. 757]

Tablo 19. Sanat, Edebiyat ve Müzik İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

TEMA	Sözcük Sayısı
Sanat, Edebiyat ve Müzik İle İlgili Adlar	52

[200] Çin. piét (fırça)
[201] T. oz- (öne geç-) / Far. kusan (saz şairi)

Bu alanda tasnife alınmış toplam 52 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan Türkçe 18, Arapça 9, Moğolca 2, Farsça 15, kökeni bilinmeyen (?) 1 ve Çince 1 sözcük bulunmaktadır**.** Ayrıca kökeniyle ilgili farklı görüşler olan ve tam yorum yapılamayan Türkçe/Farsça sözcük bulunmaktadır. Öte yandan 3 Arapça+Farsça, Türkçe+Farsça ve Türkçe+Arapça yapılı da birer sözcük vardır.

Grafik 19. Din, Metafizik ve Kader İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

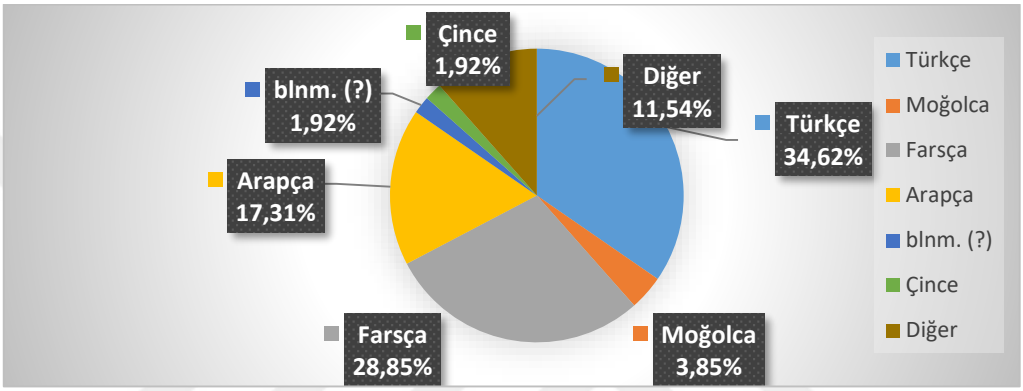

2.20. HASTALIK, SAĞLIK VE DİNLENME İLE İLGİLİ ADLAR

2.20.1. **Ağrı, Acı, Sızı vs. İlgili Adlar**

aġırġu/aġrıġu (1): (T.) “kemik kırılması.” [s. 212]

aġırġu/aġrıġu (2): (T.) “acıklı, ağrılı; ağrımış, acımış.” [s. 212]

aġrı/aġrıġ (1): (T.) “ağrılı, acılı; ağrımış, acımış; incinmiş” [s.189, 199]

aġrı/aġrıġ (2): (T.) “ağrı, acı; inciniş.” [s.199]

iç aġrığı: (T.) “İç sürme, ishal, sürgün, ötürük; (karın ağrısı) .” [s.353]

pertik/bertik: (T.) “Kemik çatlaması” [s. 450]

sancıḳ: (T.) “Ağrı, sancı” [s. 778]

2.20.2. **Sağlıkla İlgili Adlar**

‘acūz: (?) “sağlık.” [s. 1292]

āzerm: (Far.) “sağlık, esenlik; rahat, huzur” [s. 1279]

çaḳlıġ/çaġlıġ: (T.) “Sağlık, sağlamlık, doğruluk; semizlik.” [s. 666]

saġlıḳ: (T.) “Sağlık, esenlik” [s. 774]

saḳ/saġ: (T.) “Sağlık; (sağ, sağlam, esen)” [s. 766]

2.20.3. **Hastalıkla İlgili Adlar**

arılmay maraż: (T.+Ar.) “iyileşmeyen hastalık, süreğen hastalık” [s.248]

bez/mez: (T.) “Derinin altında oluşan fazla et, beze, gudde; yaranın altında oluşan yeni et.” [s. 450, 1087]

bīmār: (Far.) “Hasta.” [s.498]

buḫaḳ: (T.) “Yara üzerine bağlanan koyun kuyruğu altındaki deri.” [s. 469]

cir/cir: (T.) “İrin.” [s. 718]

çıban: (T.) “Çıban.” [s. 716]

çiçek: (T.) “Çiçek hastalığı.” [s. 712]

çolaḳ: (T.) “Çolak, eli veya kolu sakat olan.” [s. 705]

çüşkür: (T.) “Hapşırık, aksırık.” [s. 702]

çüşkürmeklik: (T.) “Hapşırmak, aksırmak.” [s. 702]

dabġulı: (T.) “Karha, çıban.” [s. 735]

düley: (Moğ.) “Sağır.” [s. 746]

gezek: (T.) “Tetanos hastalığı.” [s. 1002]

gicik: (T.) “Kaşıntı, gıcık, uyuz hastalığı.” [s. 1056]

ḫanc: (Ar.) “Ölümcül yara.” [s. 729]

hummā: (Ar.) “Humma, teb, sıtma.” [s. 725]

ıġır: (T.) “Giderek kötüleşen hastalık, günden güne artan hastalık.” [s. 360]

ig: (T.) “Hastalık.” [s.251]

iglig: (T.) “Dertli, hasta.” [s. 375]

inçige: (T.) “Süreğen hastalık, müzmin hastalık.” [s. 405]

iriŋ: (T.) “İrin” [s. 365]

ḳara aġrıġ: (T.) “Şeḳaḳlus hastalığı, kangren; kalıcı hastalık, süreğen hastalık” [s. 919]

ḳaraca: (T.) “Atlarda oluşan bir yara” [s. 919]

ḳaramuḳ: (T.) “Vücutta siyah kabarcıklar çıkaran bir hastalık, karamuk hastalığı” [s. 925]

ḳartmaḳ: (T.) “Yaranın üzerinde oluşan irin katmanı, yara kabuğu” [s. 883]

ḳavluc: (T.) “Husyede oluşan fıtık, kavlıç” [s. 899]

keş: (Far.) “Devenin eli ve ayağındaki yara” [s. 1294]

ḳızamuḳ: (T.) “Kızamık hastalığı” [s. 984]

ḳonam: (T.) “Atların vücudunda oluşan bir yara. (İki türü vardır: ḳaraca ve sarıca)” [s. 962]

ḳotur: (T.) “Uyuz” [s. 937]

kötürüm: (T.) “Kötürüm, ayağı tutmayan” [s. 1025]

ḳurdeşeŋ: (T.) “AT. kurdeşen, deride kaşıntı ve kızarıklık oluşturan döküntü” [s. 944]

ḳuyaŋġu: (T.) “Bacak sinirlerinde oluşan ağrılı hastalık, siyatik” [s. 969]

mındav: (Moğ.) “Atın sırtındaki yara, yağır; (sırt, iki kürek arası, yağır)” [s. 1102]

öksürük: (T.) “Öksürük” [s.296]

saġır: (T.) “Sağır, kulağı duymayan” [s. 774]

saḳīm : (Ar.) “Hasta, sağlıksız” [s. 786]

sarıca: (T.) “Atlarda oluşan bir yara” [s. 773]

sarıġ aġrıġ: (T.) “Sarılık hastalığı” [s. 773]

sayru: (T.) “Hasta, sayrı” [s. 780]

sivel: (T.) “Siğil” [s. 825]

sökel: (T.) “Hasta; sakat, sökel” [s. 811]

sökellik: (T.) “Sökellik” [s. 811]

tutuḳ: (T.) “Kabız” [s. 611]

uçuḳ (1): (T.) “Uçuk, dudak kabartısı” [s.276]

uçuḳ (2): (T.) “AT. sara hastalığı” [s.277]

ur: (T.) “ Ur” [s. 276]

yaġır: (T.) “Atın sırtındaki yara, yağır” [s. 1171]

yara: (T.) “Yara” [s. 1152]

yötel: (T.) “Öksürük” [s. 1249]

yut: (T.) “Hayvanları öldüren hastalık, veba, kıran, ölet” [s. 1249]

2.20.4. **Dinlenme ve Uyku İle İlgili Adlar**

dınḳı/tınġu: (T.) “Duraklama, dinlenme” [s. 660, 753]

ḳara: (T.) “Kâbus hastalığı, uykuda ağırlık basması, karabasan” [s. 887]

ḳara basḳan: (T.) “Uykuda ağırlık basması, karabasan” [s. 924]

öbüçin: (Moğ.) “Hastalık; yorgunluk” [s.259, 315]

öbüçte: (Moğ.) “Hasta; yorgun” [s.259]

örük: (T.) “Duraklama, bir yerde durup dinlenme, bir yerde bir süre kalma” [s.284]

sirgeg/sirgek: (T.) “Uykudan belinleyip uyanma; uykusuzluk, uyanıklık; uykusuz, uyanık” [s. 785, 823, 825]

sögdemişi: (Moğ.) “Huzur içinde dinlenmek” [s. 809]

tınmaslik: (T.) “Dinlenmezlik, rahat etmemek” [s. 634]

toḳtaş: (Moğ.+T.) “Dinlenme, huzur” [s. 578]

tüş: (T.) “Düş, rüya” [s. 573, 575, 586, 596, 604, 605]

uyḳu: (T.) “Uyku” [s.272]

yorġun: (T.) “Yorgun” [s. 1253]

yorġunluḳ: (T.) “Yorgunluk” [s. 1253]

2.20.5. **Kir, Pislik, Mikrop vb. İle İlgili Adlar**

keneb: (?) “El ve ayak kiri” [s. 1295]

kir: (T.) “Kir; irin” [s. 1061]

ḳovanḳ: (T.) “Başta saç aralarındaki kepek, konak” [s. 966]

meslūḫ: (Ar.) “Kesim evinin pislikleri.” [s. 1297]

2.20.6. **Hastalık ve Sağlıkla İlgili Diğer Adlar**

aġu: (T.) “ağı, zehir.” [s.175]

aġuluḳ: (T.) “ağılı, zehirli.” [s.206]

ala ḳaraḳ: (T.) “Şaşı” [s.214]

daġ: (Far.) “yanık yarası” [s. 735]

dalav: (T.) “Ölümcül zehir.” [s. 736]

dehene: (Far.) “İlaçlarda kullanılan bir panzehir.” [s. 747]

doġulan: (Moğ.) “Topal.” [s. 745]

gezek: (T.) “Sinir gerilmesi.” [s. 1002]

giciş/ḳıcış: (T.) “Kaşınıp yanma, gicişme, gidişme.” [s. 1056]

kāc: (Far.) “Şaşı” [s. 994]

ḳamlamışı[202]: (Moğ.) “Hekimlik, tedavi” [s. 896]

ḳarġa büken: (T.) “AT. zehirli bir ilaç” [s. 889]

ḳartuḳ: (T.) “Hacamat boynuzu, kan almak için kullanılan boynuz” [s. 887]

ḳasmaḳ: (T.) “Yaranın üzerinde oluşan irin katmanı, yara kabuğu” [s. 902]

ḳılav : (T.) “Hasta at veya ineğin ağzından akan salya” [s. 985]

ḳıran: (T.) “Kıran, afet, bela, yıkım, ölet” [s. 924]

ḳusundı : (T.) “AT. Kusuntu, kusmuk” [s. 950]

lenc: (Far.) “Topal, aksak” [s. 1077]

[202] bk. CLAUSON, Senglax: 105.

mayruḳ: (Ar.) “ayağı eğri, ayağı sakat” [s. 1084]

ot (1): (T.) “İlaç, ot; müshil” [s.260]

ot (2): (T.) “AT. “Tüy gideren ilaç; ağda” [s.260]

ot (3): (T.) “Zehir, ağı, ot” [s.260]

soḳur: (Moğ.) “Gözü sönmüş ve çukurlaşmış, kör, sokur” [s. 806]

şaşılıḳ: (T.) “AT. şaşılık” [s. 842]

topal: (T.) “Topal, aksak” [s. 592]

ẕü‘āf: (Ar.) “Ölümcül zehir, ağu” [s. 754]

Tablo 20. Hastalık, Sağlık ve Dinlenme İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

HASTALIK, SAĞLIK VE DİNLENME İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Ağrı, Acı, Sızı vs. İlgili Adlar	7	6,54
Sağlıkla İlgili Adlar	5	4,67
Hastalıkla İlgili Adlar	51	47,66
Dinlenme ve Uyku İle İlgili Adlar	14	13,08
Kir, Pislik, Mikrop vb. İle İlgili Adlar	4	3,74
Hastalık ve Sağlıkla İlgili Diğer Adlar	26	24,30
TOPLAM	**107**	**100**

Bu alanda tasnife alınmış toplam 107 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 7’si ağrı, acı, sızı vs. ile ilgili adlar, 5’i sağlıkla ilgili, 51’i hastalıkla ilgili, 14’ü dinlenme ve uyku ile ilgili, 4’ü kir, pislik, mikrop vb. ile ilgili ve 26’sı hastalık ve sağlıkla ilgili diğer adlardır.

Bunlardan Türkçe 82, Farsça 7, Arapça 6, kökeni bilinmeyen (?) 2 ve Moğolca 8 sözcük bulunmaktadır. Ayrıca Türkçe+Arapça ve Moğolca+Türkçe yapısında birer sözcük bulunmaktadır.

Grafik 20. Hastalık, Sağlık ve Dinlenme İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

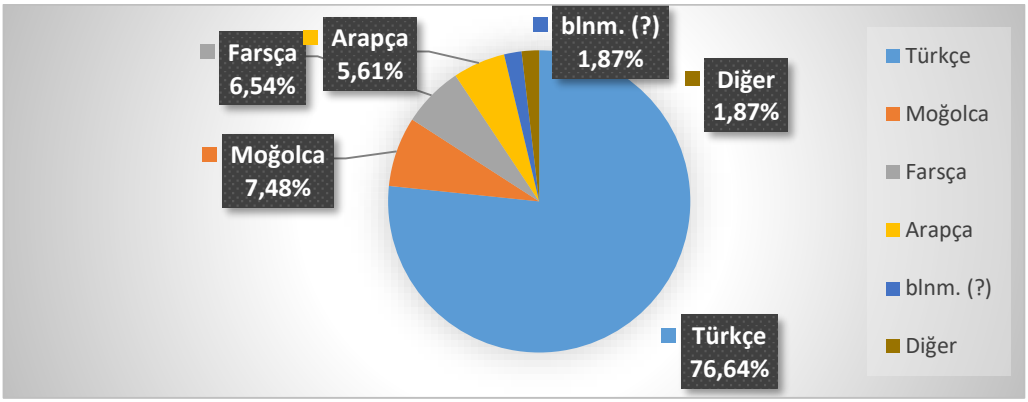

2.21. EKONOMİ, TİCARET VE MÜLK İLE İLGİLİ ADLAR

2.21.1. Mal, Mülk, Para, Değer İlgili Diğer Adlar

akça: (T.) "Altın ve gümüş sikke, akça, akçe" [s. 182]

artuġmac/artuḳmac: (T.) "kendi türleri içinde daha pahalı olan şey, daha değerli" [s. 202]

arzır: (T.) "kıymet, değer" [s. 241]

çav: (Çin.[203]) "Üzerinde padişahın adı yazılan bir para." [s. 669]

dalay: (Moğ.) "Hizmet karşılığında askerlere verilen devlete ait mülkler." [s. 734]

fülūrī/filūrī[204]: (İta.) "Bir tür dirhem, bir tür gümüş sikke." [s. 867]

ilfis: (?) "Mangır, bakır para." [s. 401]

ḳız: (T.) "AT. pahalı, değerli" [s. 926]

ḳızlıḳ: (T.) "Pahalılık" [s. 926]

müsteġal: (Ar.) "gelir sağlayan mülk" [s. 1297]

nā-sere: (Far.) "ayarı bozuk akçe" [s. 1298]

olca: (Moğ.) "Kazanç; savaşta düşmandan ele geçirilen mal, ganimet" [s.299]

onġay: (T.) "Ucuz, fiyatı düşük" [s.325, 334]

peşīz /peşīze: (Far.) "Akçe, mangır" [s. 1283]

sere: (Far.) "katışıksız geçerli akçe" [s. 785]

sılıġ akça: (T.) "AT. yazısı silinmiş altın sikke, silik akçe" [s. 836]

soyurġal: (Çin.+Moğ.) "Padişah tarafından hizmet karşılığında kişilere verilen arazi" [s. 825]

taġar: (T.) "Askerlere verilen tahıl; maaş, aylık para" [s. 567]

---

[203] bk. CLAUSON, Senglax: 103.
[204] İta. fiore > florin> filūri/fülūri (altın para)

tenge: (T.) “Para, akçe, altın para” [s. 571]

toyumluḳ: (T.) “AT. savaşta düşmandan ele geçirilen ganimet” [s. 622]

tümen: (T./Çin./Toh.) “On bin dinar” [s. 597]

ucuz: (T.) “Ucuz” [s.295]

yarmaḳ: (T.) “kızıl veya beyaz para, akçe” [s. 1166, 1191]

2.21.2. **Zenginlik-Fakirlik İle İlgili Adlar**

barlıġ: (T.) “Varlıklı, zengin.” [s. 420]

bay: (T.) “Varlıklı, zengin.” [s. 432, 438]

baylıḳ: (T.) “Varlıklılık, zenginlik.” [s. 441]

bayundır[205]: (Far./Moğ.) “Zengin, nimeti bol.” [s. 439]

bī-nevā: (Far.) “Yoksul.” [s.510]

cıġan[206]: (Yun.) “Yoksul, züğürt, iflas etmiş, batkın.” [s. 721]

yarlı: (T.) “Yoksul, fakir” [s. 1155]

yarlıġ: (T.) “Zavallı, yoksul” [s. 1223]

yesār: (Ar.) “Zenginlik, varlık” [s. 1227]

yoḳsul/yoḳsız: (T.) “Yoksul, yoksuz, fakir” [s. 1259]

yoḳsulluḳ/yoḳsuzluḳ/yoḳsızlıḳ: (T.) “Yoksulluk, yoksuzluk” [s. 1259]

2.21.3. **Ekonomi ve Ticaret İlgili Diğer Adlar**

alġu bérgü: (T.) “Alıp vermek, alış veriş” [s.217]

alġucı: (T.) “Alan, alıcı” [s.230]

alġuluḳ (T.) “Alınacak olan, almalı, alınası” [s.192]

alıġ/alıḳ: (T.) “almak, alış” [s.202]

alıḳ satıḳ/alıġ satıġ: (T.) “alıp satma, alış veriş” [s.226]

alış bériş: (T.) “alış veriş” [s.226]

borc: (Sogd.) “Borç.” [s. 473]

çek[207]: (Far.) “Çek, berat, resmi belge.” [s. 685]

ḫanc: (Far.) “Yarar, kazanç. [s. 729]

---

[205] bk. RAHIMI, *FK*: 439. bk. TIETZE, *TETT*: 619

[206] Yun. tsiŋgan (çingene)

[207] Far. şāh > Ar. > Fr. > İng. cheque

ılġu: (Moğ.) “Borç.” [s.344]

ḳazġanc: (T.) “Kazanç, edinme” [s. 902]

kirī/kirā: (Ar.) “kira” [s. 1001]

möçilge/möçelge: (Moğ.) “belge, senet, sözleşme, imzalı dilekçe, tutanak” [s. 1099]

öntüc/ötünc: (T.) “Borç, ödünç” [s.258, 274, 330]

satıġ: (T.) “Satış, satma, satı” [s. 765]

Tablo 21. Ekonomi, Ticaret ve Mülk İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

EKONOMİ, TİCARET VE MÜLK İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Mal, Mülk, Para, Değer İle İlgili Adlar	23	46,94
Zenginlik-Fakirlik İle İlgili Adlar	11	22,45
Ekonomi, Ticaret ve Mülkle İlgili Diğer Adlar	15	30,61
TOPLAM	**49**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 49 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 23’ü mal, mülk, para, değer ile ilgili adlar, 11’i zenginlik-fakirlik ile ilgili, 15’i ekonomi, ticaret ve mülkle ilgili diğer adlardır.Bunlardan Türkçe 28, Arapça 3, Farsça 6, Moğolca 4, kökeni bilinmeyen (?) 1, Çince 1, İtalyanca 1, Yunanca 1, Soğdca 1 sözcük bulunmaktadır. Ayrıca kökeniyle ilgili farklı görüşler olan ve tam yorum yapılamayan Türkçe/Çince/Toharca ve Farsça/Moğolca sözcük birer sözcük bulunmaktadır. Öte yandan Çince +Moğolca yapısında bir sözcük de bulunmaktadır.

Grafik 21. Ekonomi, Ticaret ve Mülk İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

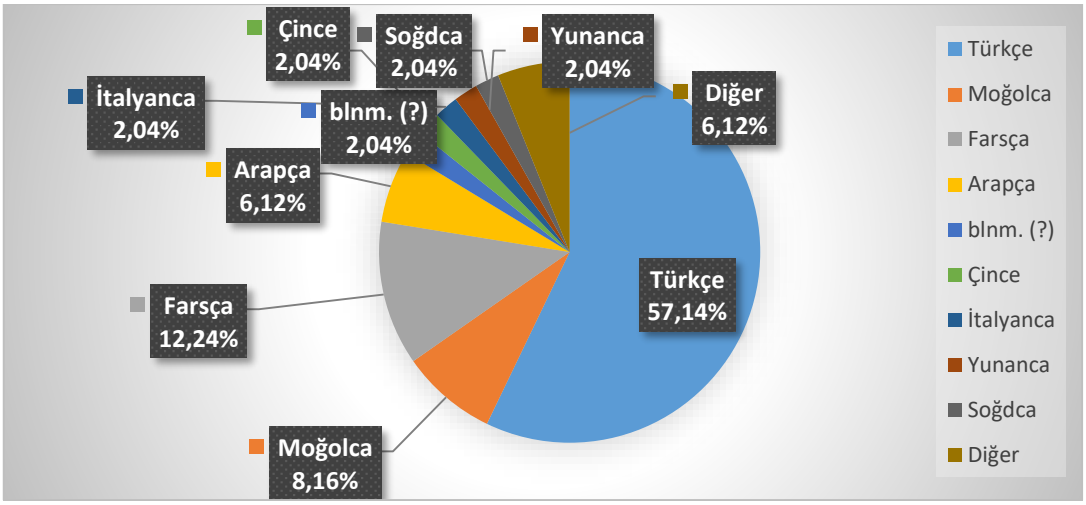

2.22. İDARE VE YÖNETİM İLE İLGİLİ ADLAR

2.22.1. İdare-Yönetim İle İlgili Adlar

buyruġ/buyruḳ: (T.) “Buyruk, emir” [s. 470, 483, 491]

buyrultu: (T.) “Buyruk, buyrultu.” [s. 483]

buyurġucı/buyruḳçı: (T.) “Buyurucu, buyuran.” [s. 483, 488]

destūr: (Far.) “icazet, ruhsat” [s. 1288]

emān: (Ar.) “güven, güvenlik” [s.252]

erük: (T.) “Padişah ordusunun bir yerde duraklaması.” [s.247]

incü: (?) “Padişaha ait olan mülkler ve köleler; padişahın yerleri ve adamları.” [s. 404]

ḳara tamġa: (T.) “Türk padişahlarının öfke bildiren fermanlara vurdukları siyah renkli damga” [s. 919]

ḳızıl bilge: (T.) “Moġul hanlarının kızıl damgalı yarlıkları” [s. 986]

miṣāl: (Ar.) “Padişah hükmü ve fermanı” [s. 1296]

oġur yarlıġ: (T.) “Yol yarlığı, yol fermanı” [s.249]

Orçın: (Moğ.) “Endicān ve Kāşġar gibi bölgelerin yönetim bölümleri, sancak” [s.282]

töre: (T.) “Padişahların çocukları” [s. 573]

yarlıġ: (T.) “Yarlık, Türk padişahın yazısı ve emri, padişah yazısının tuğrası” [s. 1155, 1223]

2.22.2. Hukuk, Gelenek, Töre, Vergi ve Ceza İle İlgili Adlar

alġut: (T.) “Ordu tarafından vergi olarak vilayetlerden alınan tahıl” [s.219]

altun bilge: (T.) “Türk padişahlarının vergiler ve divan hesap işleriyle ilgili fermanları ve yarlıkları” [s.217]

āzerm: (Far.) “kusur, suç, günah” [s. 1279]

cürmāne: (Far.) “Ceza, suçludan alınan para cezası” [s. 683]

ḫavlān: (Ar.) “kin. bayramlık, yıllık vergi.” [s. 725]

dīvān: (Far.) “Mahkeme.” [s. 754]

ḳafcur: (T.) “Vergi, haraç” [s. 927]

nesāḳ (1): (Ar.) “Siyaset, kısas, ceza” [s. 1298]

nesāḳ (2): (Ar.) “Yasa, kural, tüzük; düzen, tertip, nizam” [s. 1298]

niḥle: (Ar.) “Dava, iddia” [s. 1298]

salġut: (T.) “Yabancı ordular için ülkede konan genelgeler ve yöneltmeler; (vergi, haraç)” [s. 776]

sāv: "(Far.) "Haraç, güçlü hükümdarın zayıf hükümdardan aldığı vergi" [s. 775]

sohramışı[208]: (Moğ.) "Cezalandırma" [s. 818]

suzġu: (T.) "Suç, günah" [s. 812]

Topçın/Tobçın: (Moğ.) "Çengiz Ḫan'ın yasa-namesi" [s. 593]

töre (1): (T.) "Töre, görenek, yasa" [s. 573]

töre (2): (T.) "Çengiz ḫan'ın yasası" [s. 573]

yasa/yasaḳ (1)[209]: (Moğ.) "Yasa, kural, yöntem, siyaset; düzen" [s. 1163]

yasa/yasaḳ (2): (Moğ.) "Emir, buyruk, hüküm; kısas, ceza" [s. 1163]

yasun/yosun: (Moğ.) "Töre, gelenek, görenek, alışkanlık" [s. 1228, 1256]

yazuḳ: (T.) "Suç, günah" [s. 1156, 1193]

Tablo 22. İdare ve Yönetim İle İlgili Adların Tematik Söz Varlığı Görünümü

İDARE VE YÖNETİM İLE İLGİLİ ADLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
İdare-Yönetim İle İlgili Adlar	14	40,00
Hukuk, Töre, Vergi ve Ceza İle İlgili Adlar	21	60,00
TOPLAM	**35**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 35 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan 14'ü idare-yönetim ile ilgili, 21'i hukuk, töre, vergi ve ceza ilgili adlardır.

Bunlardan Türkçe 17, Farsça 5, Arapça 6, Moğolca 6 ve kökeni bilinmeyen (?) 1 sözcük bulunmaktadır.

Grafik 22. İdare ve Yönetim İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

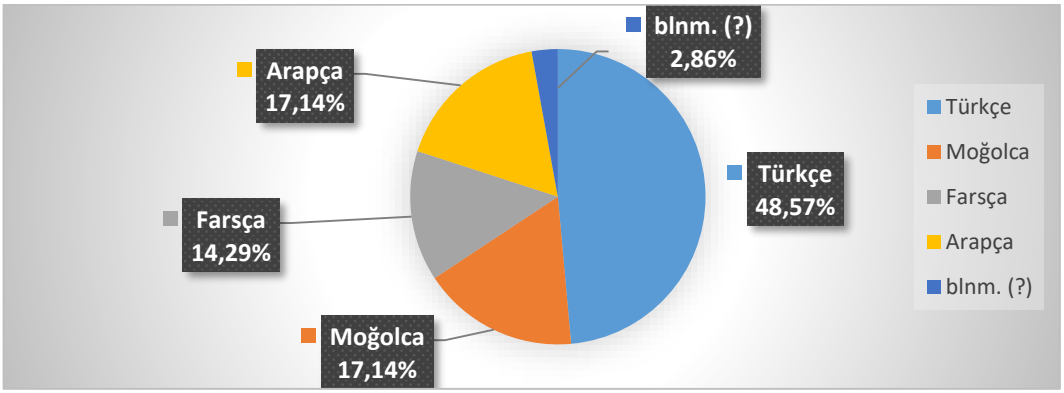

[208] bk. CLAUSON, *Senglax*: 105.
[209] Moğ. casa- (yönetmek, düzenlemek)

2.23. MADEN, MİNERAL, ELEMENT, KİMYASALLAR VE DEĞERLİ TAŞLAR

ʻacūz: (?) “gümüş.” [s. 1292]

alçı/alçu: (T.) “alçı, kireç” [s. 217]

altun: (T.) “Altın.” [s. 176]

ʻarūsek: (Far.) “süslemecilikte kullanılan yeşil parlak sedef” [s. 1277]

coşa: (T.) “Zincifre, sülüğen.” [s. 698]

çal: (T.) “Kireç sütü, sıva.” [s. 676]

çoyın: (T.) “Dökme demir, pik, font.” [s. 707]

dabusun: (Moğ.) “Tuz.” [s. 733]

dürluḳ[210]: (Ar.+T.) “kadınların yüzlerini süsleyen inci.” [s. 744]

gög tėmür: (T.) “Mavi demir.” [s. 1015]

ḫām: (Far.) “Katışıksız gümüş, som gümüş.” [s. 1287]

incü[211]: (Çin.) “İnci.” [s. 404]

ḳabçurma: (T.) “Bıçak ve kılıç yapımında kullanılan demir ve çelik karışımı” [s. 879]

kibrīt (1): (Ar.) “Som altın, katışıksız altın” [s. 1294]

kibrīt (2): (Ar.) “Kükürt” [s. 1294]

ḳızıl altun: (T.) “Kırmızı altın” [s. 985]

ḳīr: (Ar.) “Zift, katran, karasakız” [s. 980]

kirec: (Far.) “AT. kireç” [s. 1061]

kömür/ köymür/kémür: (T.) “Kömür” [s. 1039, 1060]

ḳurġaşun: (T.) “Kurşun” [s. 944]

ḳuyum: (T.) “AT. gümüş” [s. 969]

möŋen: (Moğ.) “Gümüş” [s. 1099]

rasıḳ: (Far.) “Yanmış çinko” [s. 755]

sāv: (Far.) “Som altının kırıntıları” [s. 775]

sere: (Far.) “Som altın” [s. 785]

sırça: (T.) “Cam, sırça” [s. 830]

subusun (Moğ.) “İnci” [s. 794]

---

[210] Ar. dürr در (inci)

[211] Çin. çen-çu (gerçek inci) > yinçi > incü/inci

tāl[212]: (Far.) “Çinko” [s. 540]

témür: (T.) “Demir” [s. 631]

tuz: (T.) “Tuz” [s. 585]

yarmaḳ: (T.) “Kızıl veya beyaz altın” [s. 1166, 1191]

zāġ/zāk/zāc: (Ar.) “Tuza benzer bir maden taşı, zaç, kara boya” [s. 757, 1289]

zer-i maġribī: (Far.+Ar.) “Katışıksız altın, som altın” [s. 1289]

zer-varaḳ: (Far.+Ar.) “Talk denen maden” [s. 1289]

zükāl: (?) “Kömür” [s. 758]

Tablo 23. Maden, Mineral, Element ve Değerli Taş Adlarının Tematik Söz Varlığı

TEMA	Sözcük Sayısı
Maden, Mineral, Element ve Değerli Taş Adları	35

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 35 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan Türkçe 15, Farsça 7, Moğolca 3, Arapça 4, Çince 1, kökeni bilinmeyen (?) 2 sözcük bulunmaktadır. Ayrıca 1 Arapça+Türkçe ve 2 Farsça+Arapça yapısında sözcük de vardır.

Grafik 23. Maden, Mineral, Element ve Değerli Taşlar İle İlgili Adların Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

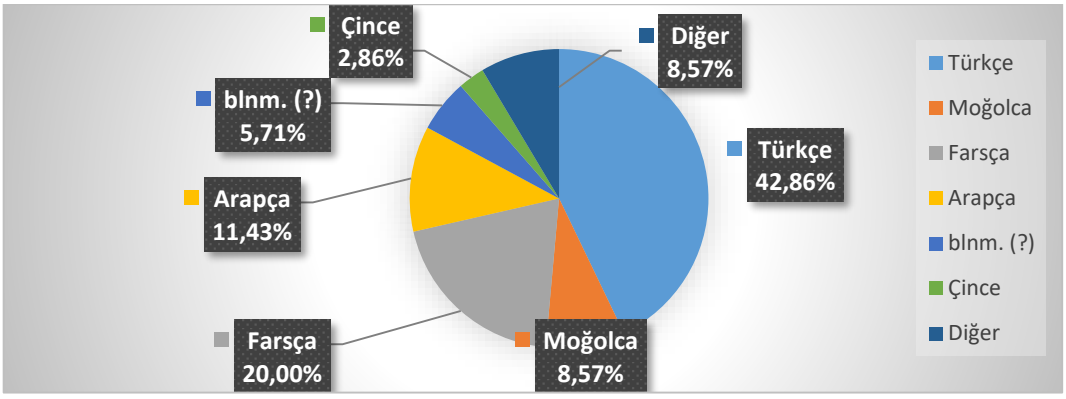

Fethali Kaçar Lügati’nin genel tematik ve etimolojik verileri şu şekilde ele alınabilir:

[212] bk. *STSİ*: 456.

Tablo 24. Fethali Kaçar Lügati'ndeki Adların Tematik Dağılımı

Fethali Kaçar Lügati'ndeki Adların Temaları	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
İnsan ve Toplum İle İlgili Adlar	249	6,23
Avcılık, Askerlik, Savaş ve kargaşa İle İlgili Adlar	117	2,93
Bitkiler İle İlgili Adlar	229	5,73
Hayvanlar İle İlgili Adlar	379	9,48
Mevki, Makam ve Meslekler İle İlgili Adlar	179	4,48
Barınma-konaklama ve yapı ile ilgili adlar	76	1,90
Araç-Gereç ve Eşya İle İlgili Adlar	812	20,32
Yiyecek-İçecek İle İlgili Adlar	110	2,75
Renk İle İlgili Adlar	61	1,53
Zaman-Süre İle İlgili Adlar	121	3,03
Coğrafi Adlar	215	5,38
Özel Adlar	415	10,39
Gök Bilimi ve Doğa İle İlgili Adlar	167	4,18
Yer-Yön Adları	104	2,60
Ölçü-Miktar Bildiren Adlar	121	3,03
Sayı Adları	82	2,05
Beden ve Uzuv İle İlgili Adlar	234	5,86
Din, Metafizik ve kader İle İlgili Adlar	47	1,18
Sanat, Edebiyat ve müzik İle İlgili Adlar	52	1,30
Hastalık, Sağlık ve Dinlenme İle İlgili Adlar	107	2,68
Ekonomi, Ticaret ve Mülk İle İlgili Adlar	49	1,23
İdare ve Yönetim İle İlgili Adlar	35	0,88
Maden, Mineral, Element ve Değerli Taş Adları	35	0,88
TOPLAM	**3996**	**100**

Toplamda 3996 sözcüğü barındıran adlarda en çok alanı 812 sözcük ile araç-gereç ve eşya adları barındırmaktadır. Bu alan, adların %20,32'si kadardır. Araç-gereç ve eşya adlarında ise en çok sözcüğün bulunduğu alan giyim-kuşam adlarıdır. Bu bağlamda Çağatay Türkçesinde giyim-kuşam adlarına önem verildiği ve giyim-kuşam isimlerinin zengin bir kullanımı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu alanda giyimle ilgili 65, takı adları ie ilgili 32, kumaş, bez ve örtü ile ilgili 111 ve süs, nakış ve süsleme ile ilgili 34 sözcük bulunmaktadır. Öte yandan yine bu alanda av, avcılık, askerlik ve savaş alanında 111 sözcük bulunmaktadır. Bu bilgi ışığında da Çağatay halkının avcılık, savaş ve bu alana yönelik bir literatür zenginliğinin de olduğu söylenebilir.

Fethali Kaçar Lügati'de bulunan adlarda göze çarpan bir diğer bölüm özel adlar bölümüdür. Bu bölümde toplam 415 sözcük vardır ve adların toplamda %10,39'luk kısmını oluşturmaktadır. Özel adlarda 161 sözcükle öne çıkan bölüm özel yer adlarıdır ve bu bölümün %38,80'i kadardır. Ardından %36,63'lük dilimle özel kişi, unvan ve lakap adları bulunmaktadır ve burada da 152 sözcük vardır. Boy-kavim-kabile adlarında da 96 sözcük olup %23,13 paya sahiptir. Bu bilgilere göre Fethali Kaçar Lügati'nin özel adlar açısından zengin bir sözlük olduğu, Çağatay halkının da özel kişiye, unvana ve lakaplara önem verdiği ve yaygın olarak kullandığı söylenebilir.

Adlarla ilgili diğer bir öne çıkan bölüm ise hayvanlarla ilgili kısımdır. Toplamda 379 sözcüğün yer aldığı bu alan adların %9,48'ini oluşturmaktadır. Bunların da %34,09'u kuşlardır ve kuşlarla ilgili toplam 133 sözcük bulunmaktadır. Ayrıca 52 ehli hayvan; 76 yabani hayvan; 48 arı, böcek ve diğer haşerat; 7 su hayvanı; 17 kurbağa ve sürüngenler olmakla birlikte 46'sı da hayvanlarla ilgili diğer adlardır. Bu alanda temas edilmesi gereken nokta ise Çağatay ulusunda hayvanlara sıkça ver verilmiş ve gerek ehli gerek yabani veya yırtıcı hayvanlardan bahsedilmesidir. Bu doğrultuda hayvanalara verilen önem ve onlarla yaşanılan bir ortam olduğundan bahsedilebilir. Adların etimolojik görünüşü ise şöyledir:

Grafik 24. Adların Genel Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

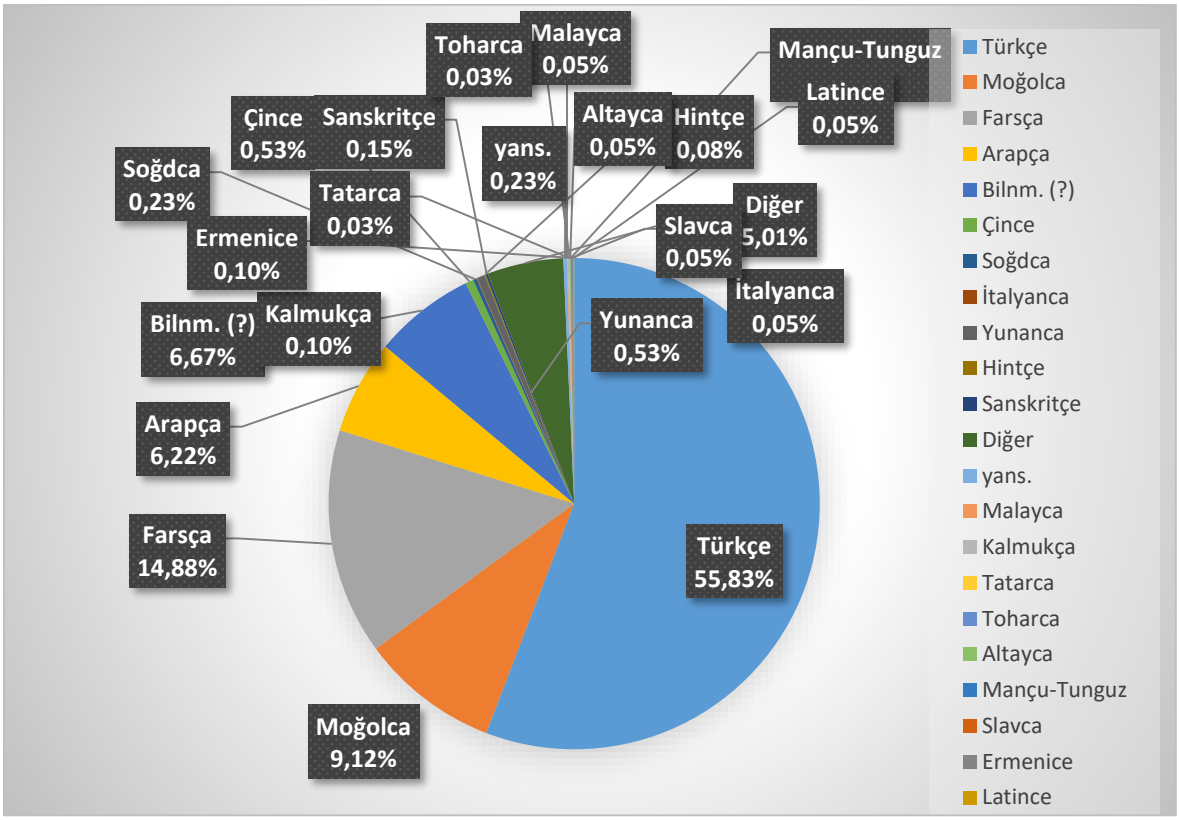

3. NİTELEME BİLDİREN KAVRAMLAR

3.1. Hissiyat-Duygu, Düşünce ve Algı Bildiren Nitelemeler

ābād: (Far.) "İyi, hoş, güzel." [s. 1279]

āb(ā)dān: (Far.) "İyi, hoş, güzel." [s.188, 1279]

acıġ: (T.) "Acı; öfke." [s.197]

arman: (Far.) "özlem, hasret; arzu, istek" [s.190, 244]

aluḳ: (T.) "perişanlık; kaygı" [s.235]

arun: (Moğ.) "iyi, hoş" [s. 247]

āzerm (1): (Far.) "tasa, gam, kaygı, üzüntü" [s. 1279]

āzerm (2): (Far.) "utanma, haya" [s. 1279]

āzerm (3): (Far.) "saygı, hatır sayma" [s. 1279]

āzerm (4): (Far.) "adalet, tarafsızlık, insaf" [s. 1279]

āzerm (5): (Far.) "şefkat, merhamet, sevgi" [s. 1279]

āzerm (6): (Far.) "takat, güç, sabır" [s. 1279]

āzerm (7): (Far.) "gazap, kızgınlık, öfke" [s. 1279]

aŋ: (T.) "akıl, fikir, anlayış" [s.220, 256]

bıġ: (T.) "karar, maksat, niyet, istek." [s.495]

bilig: (T.) "bilgi; anlayış; bilim; bilinen, belli; öğüt, doğru yolu gösterme, öğretme." [s.496, 505]

çüçürgenmeklik: (T.) "Tadını almak, tat almak, tadına bayılmak." [s. 699, 701]

dihşet/dehşet: (Ar.) "Şaşma, şaşkınlık; korkma, korku, dehşet." [s. 747]

émgeg/émgek: (T.) "Emek, sıkıntı, meşakkat, zahmet, eziyet." [s.345, 368, 372]

érk: (T.[213]) "İhtiyar, irade; güç, erk." [s. 411]

ferāġ: (Ar.) "Sevinç, gönül rahatlığı." [s. 1293]

ġaşun: (Moğ.) "Acı." [s. 858]

görg: (T.) "Güzel; görk, güzellik." [s. 1015]

gözel: (T.) "Güzel, iyi, beğenilen, sevilen." [s. 1032]

güvenc: (T.) "Kıvanç, övünç." [s. 1046]

ḫāl: (Ar./Far.) "Vehim, kuruntu, sanı." [s. 1287]

ḥāle: (Ar.) "Sevinç, çoşku, kendinden geçme, sarhoşluk." [s. 1276]

ḫavāze: (?) "İstek." [s. 730]

[213] bk. TEMİR, A. (1955). "Türkçe ile Moğolca Arasındaki İlgiler", *Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 13(1-2), s. 1-25.

ẖucīr/ẖıcīr: (Far.) “Güzel, yakışıklı, iyi.” [s. 728]

hürgünc/hürkünc: (T.) “Ürküntü, korku.” [s. 1130]

is: (T.) “Akıl, zeka, us.” [s. 363]

iştahā: (Ar.) “Yemek yeme isteği, iştah.” [s.249]

ẖanc: (Far.) “Eğlenme, sevinç; naz, kırıtma.” [s. 729]

ḳarav: (T.) “İyiliğin karşılığı” [s. 881]

ḳayġu/ḳayḳu: (T.) “Kaygı, tasa, üzüntü” [s. 910, 914]

keş: (Far.) “İyi, güzel” [s. 1294]

ḳınıḳ: (Moğ.) “Aziz, saygın” [s. 990]

ḳoẖu: (T.) “Koku” [s. 941]

ḳorḳu: (T.) “Korku” [s. 935, 953]

ḳorḳuş/ḳorḳunc: (T.) “Korku” [s. 946, 960]

köŋül: (T.) “Gönül” [s. 1012, 1033, 1044]

köŋül ḳalış: (T.) “Üzüntü, can sıkıntısı; küsme, gücenme, gönlü kalma” [s. 1045]

ḳulansa/ḳolansa: (T.) “Koltuk altından veya parmaklar arasından gelen kötü koku” [s. 954]

muŋ: (T.) “Bela, sıkıntı, tasa, bun” [s. 1093, 1096]

öfge/öfke/öyge/öyke: (T.) “Öfke” [s.290, 328]

pejmān: (Far.) “Tasalı, üzüntülü, solgun; (pişman; umutsuz)” [s. 1283]

pindār: (Far.) “Fikir, düşünce; tasavvur, hayal, sanı, sanma, zannetme, kuruntu” [s. 1283]

raẖ: (Ar.) “Gam, üzüntü” [s. 756]

saġınc: (T.) “Düşünce; hayal, tasavvur, tasarı” [s. 762, 931]

sere: (Far.) “İyi, güzel, kusursuz, doğru” [s. 785]

sivgü: (T.) “Sevgi” [s. 839]

sivinci: (T.) “Mutluluk” [s. 821]

sivüklük/siviklik: (T.) “Sevgi, aşk; sevilen, sevgili” [s. 839]

su: (T.) “Yüzsuyu, onur, şeref” [s. 815]

şem/şemīm: (Ar.) “Koku” [s. 844]

şénlik: (T.) “AT. sevinç, neşe, mutluluk, şenlik” [s. 850]

taŋ: (T.) “Şaşma, şaşırma” [s.535]

taravlik: (?) “Acıma (koruma)” [s.524]

tat: (T.) “Tat.” [s.519, 551, 553]

tatlıġ: (T.) “Tatlı” [s.522]

teşvīr: (Ar.) “Izdırap” [s. 1284]

tilek: (T.) “Dilek, istek” [s. 640]

tīz: (Far.) “Keskin, acı” [s. 644]

torluḳ: (T.) “Heyecen, korku, ürküntü, torluk” [s. 602]

umanc: (T.) “Beklenti, istek, umut” [s.273]

yaḫşı: (T.) “İyi, güzel.” [s. 1221, 1222]

yaḫşıraḳ: (T.) “Daha iyi, daha güzel” [s. 1221]

yaḫşıraḳraḳ: (T.) “Daha daha iyi” [s. 1222]

yas: (T.) “Yas, matem” [s. 1163]

zeng: (Far.) “Keskin, yakıcı, acı” [s. 1290]

3.2. **Hal-Durum, Şekil-Biçim ve Hareket Bildiren Niteleme Adları**

ābād: (Far.) “Bayındır, mamur.” [s. 1279]

āb(ā)dān: (Far.) “Bayındır, mamur.” [s. 1279]

‘acūz (1): (?) “semizlik.” [s. 1292]

‘acūz (2): (?) “yürekli.” [s. 1292]

‘acūz (3): (Ar.) “aç; aciz, güçsüz.” [s. 1292]

adım: (T.) “Adım.” [s. 199]

āgīn: (Far.[214]) “dolu, doldurulmuş.” [s. 1280]

aḳış: (T.) “Suyun akışı” [s. 211]

ala bula: (T.) “mec. karışık” [s. 213]

alaḳ bulaḳ: (T.) “karmakarışık, allak bullak” [s.214]

alġur: (T.) “Sessiz” [s. 220]

amıdun: (Moğ.) “diri, canlı” [s. 252]

aŋsız: (T.) “akılsız, anlayışsız” [s. 220]

antutay: (Moğ.) “tatlı” [s. 253]

arı/arıġ: (T.) “arı, temiz; duru” [s. 200, 203]

arıġ: (T.) “zayıf, cılız, arık” [s. 200]

armanlıġ/armanlıḳ: (Far.+T.) “arzulu, istekli” [s. 247]

arun: (Moğ.) “arı, temiz” [s. 247]

asıġ: (T.) “asılmış, asılı, asık” [s. 200]

asıġ: (T.) “fayda, yarar, kazanç” [s.200]

[214] Kubbealtı Lugatı, “āgin” (Erişim 22 Haziran 2021).

asramaḳlıḳ: (Moğ.+T.) “korumak, saklamak” [s. 185]

aşam: (T.) “mertebe, tabaka” [s. 206, 1279]

atsız: (T.) “adsız, sansız” [s. 194]

āyān (1): (Ar.) “gelen; gelmiş” [s. 1280]

āyān (2): (Ar.) “belli, açık” [s. 1280]

aynuḳsı: (T.) “tuhaf, acayip” [s. 232]

ayruḳ: (T.) “yabancı; başka” [s. 230]

āzād (1): (Far.) “doğru, düz” [s. 1279]

āzād (2): (Far.) “kusursuz” [s. 1279]

āzād/āzāde (3): (Far.) “aldırmaz, lakayıt” [s. 1279]

āzād/āzāde (4): (Far.) “kurtulmuş, özgür, serbest” [s. 1279]

āzerm (1): (Far.) “inletme” [s. 1279]

āzerm (2): (Far.) “büyüklük, yücelik” [s. 1279]

āzerm (3): (Far.) “açık, belli, aşikar” [s. 1279]

badlıġa/badalġa: (Far.[215]?) “kılavuz, yol gösteren.” [s. 447]

baġlıġ/baġlıḳ: (T.) “Kapalı, bağlı, bağlanmış.” [s. 424, 440]

bāġlıḳ: (T.) “Bağlı, bahçeli.” [s. 440]

baḳış: (T.) “Bakış.” [s. 424]

baḳışlıġ: (T.) “bakışlı.” [s. 438]

bar: (T.) “Var, mevcut[s. 419]

barış: (T.) “Gidiş, gitme.” [s. 423]

barġucılar: (T.) “Gidenler, yürüyenler.” [s. 422]

batu: (Moğ.) “Sert, katı.” [s. 434]

bayır: (Ar.) “Bayır, yokuş, yamaç.” [s. 420]

bayrı: (Moğ.[216]) “Eski, bayrı.” [s. 441]

belā: (Ar.) “Bela.” [s. 454]

belālıġ: (Ar.+T.) “Belalı.” [s. 455]

bendī: (Far.) “Tutulmuş, yakalanmış, tutsak.” [s. 456]

bendūr: (Far.) “Yakalanmış, bağlanmış, tutsak.” [s. 456]

bérk: (T.) “Pek, sağlam, dayanıklı, berk.” [s.496, 502]

ber-serī: (Far.) “Üstünlük; fazlalık; üstün; ilave; fazla.” [s. 449, 1281]

---

[215] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.
[216] bk. KAÇALİN, *LN*: 334.

bic: (Far.) “ AT. Piç, nikahsız doğan çocuk.” [s.501]

bıġ: (T.) “Süslenmiş, düzenlenmiş, hazır” [s.495, 510]

bıġlamışı: (T.+Moğ.) “Düzenleme, hazırlama.” [s.507]

bışıḳ: (T.) “Pişmiş; olgun; pişmek; olgunlaşmak.” [s.504]

bī-ḥāl: (Far.+Ar.) “Halsiz, güçsüz, düşkün.” [s. 1282]

bitimlig: (T.) “Biçimli, endamlı.” [s.501]

bilgü: (T.) “Alamet, nişan, belgi, iz, belirti, damga.” [s.499, 509]

bilgülüg: (T.) “Bilinen, belli; ünlü; damgalı, işaretli.” [s.495]

bilgürme: (T.) “Alamet, iz, belirti; (belirme).” [s.508]

bī-meśellig: (Far.+Ar.) “Benzersiz, eşsiz, misilsiz; şüphesiz.” [s. 1084]

botalıġ: (T.) “Çocuklu, yavrusu olan.” [s. 468]

bozmaraḳ: (T.) “Bozulmuş.” [s. 467]

bozuġluġ/bozuḳluḳ: (T.) “Bozukluk, yıkıklık.” [s. 461, 476]

bozuḳ/bozuġ: (T.) “bozuk, yıkık.” [s. 465, 484]

böke: (T.) “Güreşçi, yiğit, böke.” [s. 457]

bözlüg: (Aram./Akad.+T.) “Bezli, pamuk bezli.” [s. 461]

budallıḳ budalıda (Moğ.) “Her şey kendi yerinde, yerli yerinde.” [s. 457]

bulaşıḳ: (T.) “Bulaşık, karışık; kirli.” [s. 481]

bulġaġ/bulġaḳ: (T.) “Karışıklık” [s. 454, 489]

bulġancuġluḳ: (T.) “Bulanıklık” [s. 489]

bulġanuḳ: (T.) “Bulanık.” [s. 482]

burulġun: (T.) “Geriye doğru eğilmiş (ve dönmüş).” [s. 475]

butalıġ: (T.) “Fidanlı; çalılı.” [s. 468]

bül-bād: (Ar.+Far.) “Harap, bozuk, yıkık; yıkılası.” [s. 460]

ced: (Ar.) “Büyüklük, yücelik.” [s. 1285]

cürre: (Far.) “Yürekli, yiğit.” [s. 683]

çaġan/çaḳġan: (Moğ.) “Gözünün siyahlığı olmayıp beyazlığı fazla olan at veya insan.” [s. 691]

çaḳ/çaġ: (T.) “Semiz.” [s. 667]

çalasın: (T.) “Çabuk, çevik.” [s. 676]

çalḳuyın: (T.) “AT. sırt üstü yatmış. [s. 677]

çalmaḳlıġ: (T.) “Vurmak, çarpmak, çalmak” [s. 675]

çalt: (T.) “Çabuk, çevik.” [s. 677]

çaş u paş: (T.) “Perişan, dağınık.” [s. 673]

çatmaḳlıġ: (T.) “Birbirine bağlamak, tutturmak; (ulaşmak, yetişmek; kavuşmak).” [s. 672]

çayḳamaḳlıġ/çayḳatmaḳlıġ: (T.) “çalkamak, sallamak, karıştırmak; çalkatmak”. [s. 679]

çeynemeklik: (T.) “Çiğnemek.” [s. 679]

çek: (?) “Yitik, yok olmuş.” [s. 1286]

çekçe: (T.) “Tutkun ve şaşkın göz.” [s. 685]

çeng: (Far.) “Eğri, eğilmiş.” [s. 690]

cérgelig: (Moğ.+T.) “Aynı sıradan, aynı dereceden olan.” [s. 719]

çerkesī: (?) “mahruti, konik, koni biçiminde olan.” [s. 681]

çıḳmaslıḳ: (T.) “Çıkmazlık.” [s. 708]

çıḳuḳ: (T.) “Çıkık, çıkmış.” [s. 722]

çılpıḳlıḳ: (T.) “Çapaklı göz.” [s. 723]

çın[217]: (T./Çin.) “Çın, doğru, gerçek.” [s. 709, 714]

çınġına: (T.) “Doğrucuk.” [s. 715]

çıraylıġ: (Moğ.+T.) “Yüzlü, benizli, biçimli.” [s. 719]

çırmaş: (T.) “Sarmaşık, dolaşık; büklüm, kıvrım.” [s. 709, 711, 714, 724]

çil (1): (T.) “AT. çil; çilli.” [s. 688]

çil (2): (T.) “Deli, çılgın.” [s. 688]

çivrük: (T.) “Yol kıvrımı.” [s. 724]

çoḳluḳ: (T.) “Püsküllü.” [s. 704]

çökek (1): (T.) “Çökmüş.” [s. 704]

çökek (2): (T.) “mec. çöküntü, tortu.” [s. 704]

çöp: (Moğ.) “Uygun, yakışır; gerçek, doğru.” [s. 691]

çözmeklik: (T.) “Çözme, ayırma.” [s. 702]

çözülmeklik: (T.) “Çözülme, ayrılma.” [s. 702]

çubrumaḳlıġ/çubrulmaḳlıġ (Moğ.+T.) “Birbirinin ardınca dizilmek, art arda uzanmak.” [s. 698]

çubruşmaḳlıġ: (Moğ.+T.) “Birbirinin ardınca dizilmek, art arda uzanmak.” [s. 698]

çubulmaḳlıġ: (T.) “Çürümek, çözülmek.” [s. 698]

çuman/çoman: (?) “Tembel, üşengen.” [s. 705]

çüçüklük: (T.) “Tatlılık.” [s. 700]

çürgük/çürgeşük: (T.) “Ateşte yanıp kıvrılmış, ateşte alazlanmış, yanık.” [s. 695]

çürük: (T.) “Çürük, yıpranmış.” [s. 696]

[217] Çin. chên

çürümeklik: (T.) “Çürümek, yıpranmak.” [s. 701]

çürüşmeklik: (T.) “Çürümek, yıpranmak.” [s. 701]

çüst (1): (Far.) “Çabuk, çevik, tetik” [s. 1286]

çüst (2): (Far.) “düzgün, uygun, güzel, yakışıklı.” [s. 1286]

çupuş: (T.) “Çapaklı göz.” [s. 693]

daġ (1): (Far.) “Kızgın demirle vurulan damga, iz, dağ” [s. 735]

daġ (2): (Far.) “giysi üzerine dökülen su veya içkinin bıraktığı iz.” [s. 735]

daġlıḳ: (Far.+T.) “Dağlı, dağlanmış.” [s. 735]

daş/taş: (T.) “Dış yüz, görünüş” [s.527, 735]

dāyir: (Ar.) “Dönen, dolaşan.” [s. 732]

demān: (Far.) “bağırıp çağıran, kükreyen; saldıran.” [s. 741]

destūr: (Far.) “kural, yöntem, tarz, biçim.” [s. 1288]

dik: (T.) “Sessiz, suskun.” [s. 739]

dīvān: (Far.) “Devler” [s. 754]

dizi: (T.) “AT. tele dizilmiş taneler, dizi.” [s. 752]

dolaşıḳ/tolaşıḳ: (T.) “Dolaşık, karışık.” [s. 615, 745]

doŋuz: (T.) “Beyinsiz, serseri.” [s. 746]

dögük: (T.) “Yürek çarpıntısı.” [s. 745]

dü-aşama: (Far.+T.) “İki katlı.” [s. 745]

düb düz: (T.) “Dümdüz.” [s. 743]

dürluḳ[218]: (Ar.+T.) “İncili” [s. 744]

düzgün: (T.) “Düzgün, düzenli.” [s. 744]

ebsem/efsem: (T.) “Sessiz, susmuş, suskun.” [s.239, 250]

égme: (T.) “Eğrilmiş, eğri” [s. 391]

égri: (T.) “Eğri.” [s. 403]

égrilik: (T.) “Eğrilik.” [s.348]

elfenc: (?) “Biriktiren, toplayan.” [s. 1281]

endām: (Far.) “yöntem, kural; düzenli iş.” [s. 1281]

endāz: (Far.) “kin. tarz, nitelik, durum.” [s. 1281]

esen/ésen: (T.) “Esen, sağ, sağlam, sağlıklı.” [s.248, 380]

felfes: (?) “Gevşek, bitkin.” [s. 867]

feş: (Far.) “Perişan, dağınık.” [s. 867]

[218] Ar. dürr در (inci)

fireh (1): (Far.) “İyi huylu, güzel davranışlı.” [s. 866]

fireh (2): (Far.) “İlerleme, üstünlük.” [s. 866]

furża: (?) “Divitin ağzı.” [s. 1293]

fükūk: (Ar.) “Kurtulma.” [s. 1293]

ġaj: (?) “Oturarak yürümek. [s. 861]

ġarḳ-āb: (Ar.+Far.) “Suya batmış, boğulmuş.” [s. 861]

géderek: (T.) “AT. giderek, gitgide.” [s. 1070]

gedik/gedük: (T.) “Gedik, yarık.” [s. 999]

gerrā/gerrāy: (?) “Siyah köle.” [s. 1295]

gevşek: (T.) “AT. gevşek; yumuşak.” [s. 993]

gézek/gizik: (T./Moğ.) “Gezme.” [s. 1002, 1063]

gic: (?) “Şaşkın, sersem, bön.” [s. 1056]

gireklig: (T.) “Gerekli.” [s. 1052, 1058]

giyig gözlüg: (T.) “Geyik gözlü, ceylan gözlü.” [s. 1061]

gömüklük: (T.) “Gömülmüş, gömülü, gömük. [s. 1024]

görgüci: (T.) “Gören, görücü.” [s. 1042]

görküz: (T.) “Alamet, yol işareti, kılavuz.” [s. 1030]

görüglüg/görglüg: (T.) “Görklü, güzel.” [s. 1043]

gūj: (?) “Eğri, eğrilmiş.” [s. 1021]

ġūl: (Ar.) “Hortlak, gulyabani, dev.” [s. 863]

ġulū: (?) “Aşkınlık, taşkınlık, sınırı aşma.” [s. 862]

gurrende: (Far.) “Gürleyip haykıran, kükreyen.” [s. 859]

güc: (T.) “Güç.” [s. 1025]

güclüg: (T.) “Güçlü.” [s. 1027]

güclüggine: (T.) “Güçlücük.” [s. 1027]

gücün: (T.) “Güçlükle, zorla, kapılarak, güçlü etkisinde kalarak, aldanarak; cebren, zorla.” [s. 1027]

günbed: (Far.) “Sıçrayıp atlamak.” [s. 995]

ḫāl: (Ar./Far.) “İnat, ayak direme, ısrar.” [s. 1287]

ḥāl/ḥāle: (Ar.) “Hal, durum; şimdi.” [s. 1276, 1286]

ḥamā: (Ar.) “Himayet, koruma.” [s. 725]

ḫanc: (Far.) “Boş, çürük.” [s. 729]

ḥariş: (?) “Yitik, yok olmuş; ziyan olmuş, faydasız, yararsız.” [s. 724]

ḫar-püşte: (Far.) “Tepe biçiminde olan her şey; çadır, otağ.” [s. 728]

ḫarūn: (Ar.) “Başıbozuk.” [s. 725]

hāyile: (Ar.) “Korkunç.” [s. 1125]

hem-ber: (Far.) “Eş, benzer; (birlikte; yakın).” [s. 1128]

hem-tek: (Far.+T.) “Eş, benzer; arkadaş, yoldaş.” [s. 1128]

ḫınalıġ: (Ar.+T.) “Kınalı.” [s. 731]

himmet: (Ar.) “Himmet, çaba.” [s. 1128]

hincār: (Skr.) “Kural, yöntem, yol” [s. 1128]

ḫulūl: (?) “Nahif, çelimsiz.” [s. 729]

ḫuṭṭa: (?) “Hal, durum; hacet, gereklilik; maksat, amaç.” [s. 1288]

ıs: (T.) “Koku.” [s.349, 363]

id: (T.) “Koku.” [s.354]

idāre: (Ar.) “Bir şeyin etrafını çevirme.” [s.241]

il: (T.) “İtaat eden, bağlanan, boyun eğen, uyan, uysal.” [s. 377]

ilī: (T.) “İtaat etme, uyma, bağlanma.” [s. 361]

iprik/eprik[219]: (T.) “Eski, yıpranmış.” [s.239]

iriglik: (T.) “Sertlik; kabalık; pürtüklülük.” [s.343, 399]

iti/itik: (T.) “Keskin” [s. 369, 398]

itikrek: (T.) “Daha keskin.” [s.351]

itlik: (T.) “İtlik.” [s. 395]

itsiz: (T.) “Etsiz.” [s.194]

iye/içe/ige/eye/éye/ége: (T.) “İye, sahip.” [s.341, 404, 412, 415]

iz: (T.) “Ayak izi.” [s. 361, 414]

jinde (Far.) “Yırtık, yamalı.” [s. 1290]

ḳabarcuḳ: (T.) “Kabarcık” [s. 876, 890]

ḳadaḳlıḳ: (Moğ.+T.) “Çivilenmiş; sağlamlaştırılmış” [s. 890]

ḳaḳ: (T.) “Kuru, kurumuş nesne; kurutulmuş meyve, kak” [s. 892, 908]

ḳaḳış: (T.) “Vuruş, çarpma, çakma, kakma” [s. 894]

ḳaldıraraḳ: (T.) “Daha kabarık” [s. 897]

ḳalġan: (T.) “Kalan, artık” [s. 895]

ḳanıḳ: (T.) “Alışmış, alışkın; tutkun, düşkün” [s. 899]

ḳanlıġ/ḳanlıḳ (1): (T.) “Katil, kan döken; kan isteyen, öc alıcı” [s. 887, 901]

ḳanlıġ/ḳanlıḳ (2): (T.) “Kanlı, kana bulaşmış” [s. 887]

[219] ET. epri- (eskiyip çürü-), ET. opra- (eski-)

ḳapaġan: (T.) “Sürekli kapan” [s. 876]

ḳapdaḳ: (T.) “Bitişik, yan yana, aralıksız, sürekli” [s. 887]

ḳapġucı: (T.) “Kapan, ısırıcı” [s. 872]

ḳabran/ḳapran (1): (T.) “AT. güçsüz, zayıf, tembel, gevşek” [s. 916]

ḳabran/ḳapran (2): (T.) “AT. gururlu, kurumlu” [s. 916]

ḳara ḳurut: (T.) “Kurutulmuş kurut, kurutulmuş keş” [s. 921]

ḳaral: (Moğ.) “Dikkatle izleme, gözetleme; bakış” [s. 897]

ḳarmaş: (T.) “Karışıklık, karışım” [s. 910]

ḳaru: (T.) “Bedel, karşılık” [s. 888]

ḳaşaŋ: (T.) “İnatçı, başıbozuk” [s. 869]

ḳat: (T.) “Kat, tabaka” [s. 881]

ḳataġan: (T.) “Katılaşan, katılaşmış, sertleşmiş” [s. 881]

ḳatıġ: (T.) “Katı, sert” [s. 882]

ḳatıġ gözlüg: (T.) “İnatçı, dikbaşlı, utanmaz” [s. 883]

ḳatıġlıġ: (T.) “Katılık, sertlik” [s. 903]

ḳatılmaḳlıġ: (T.) “Katılmak, karışmak” [s. 901]

ḳatış: (T.) “Karışık, karışmış” [s. 883]

ḳatḳaḳ/ḳatḳan: (T.) “Katılaşmış, katı, sert” [s. 882]

ḳatnaşıḳ: (T.) “Karışıklık, devrim, dönüşüm” [s. 883]

kāv: (Far.) “Eşen, kazan; arayan” [s. 1294]

kāv kāv: (Far.) “Delik deşik; arama; kazma” [s. 994]

ḳavaḳ: (T.) “İçi boş, oyuk, kovuk” [s. 899]

ḳavġun: (T.) “Takip etme, iz sürme, kovalama; takipçi, iz süren” [s. 889, 912]

ḳavşaḳ: (T.) “Gevşek, kağşak, sölpük” [s. 899]

ḳavur: (T.) “Anlamsız, temelsiz” [s. 899]

ḳay: (Moğ.) “Muhkem, sağlam” [s. 902]

ḳayġuluḳ: (T.) “Kaygılı, tasalı, üzüntülü” [s. 875, 891]

ḳazmaḳlıġ: (T.) “Kazma, eşme” [s. 910]

ḳāẕūrāt: (Ar.) “Pislikler; kötü huylu, pis, alçak” [s. 1293]

kefçe: (Far.) “Ucu kıvırcık zülüf” [s. 1005]

kej: (Far.) “Eğri, çarpık” [s. 1002]

kelte: (Far.) “düzensiz” [s. 1006]

kens: (?) “Şaşkın, sersem” [s. 1008]

kerr ü fer: (Ar.) “Görkem, büyüklük.” [s. 1001]

késegen: (T.) “Çok kesici, keskin” [s. 1071]

késgücirek: (T.) “Daha kesici” [s. 1059]

késik/késük: (T.) “Kesilmiş olan, kesik” [s. 1058]

késme/kesme: (T.) “Yüz üzerine düşen kesilip kıvrılmış saç, perçem” [s. 1004, 1061]

keş: (Far.) “Çeken” [s. 1294]

kevden: (Far.) “Salak, düşüncesiz” [s. 1011]

kevek: (T.) “İçi boş, oyuk, kovuk, kof” [s. 993]

ḳılav: (T.) “Bıçak veya kılıcı keskinleştirme, bileme, kılağılama; keskin (kılıç); keskinlik” [s. 985]

ḳılav: (T.) “Cila, parlaklık” [s. 985]

ḳılġucı: (T.) “Yapıcı, yapan, kılan” [s. 976, 989]

ḳılıḳ: (T.) “Kılış, eylem, iş, davranış; huy, tabiat, doğa, yaratılış” [s. 981, 984, 990]

ḳılış: (T.) “Kılış, eylem, iş, davranış” [s. 981]

ḳıraḳraḳ: (T.) “Daha kenar, daha kıyı, daha bucak” [s. 981]

ḳırıḳ: (Moğ.) “kapalı, kapanmış” [s. 982]

kel: (T.) “Irmak kıyılarındaki yarıklar” [s. 993]

kelte: (Far.) “Alçak; aşağılık” [s. 1006]

ḳısıḳ (1): (T.) “Sıkışıklık, zorluk, sıkıntı” [s. 988]

ḳışıḳ (2): (T.) “Eğri, çarpık” [s. 988]

ḳıvraḳ: (T.) “Yuvarlak bir biçim verilmiş, toplanmış, kıvrılmış, kıvrık” [s. 991]

ḳıvrım: (T.) “Büklüm, saç kıvrımı” [s. 991]

ḳıya ḳıya (1): (T.) “Sert, kıyasıya, hırçın” [s. 972]

ḳıya ḳıya (2): (T.) “Eğri, çapraz, yan” [s. 972]

ḳıyıġ (1): (T.) “Üç köşeli, üçgen” [s. 979]

ḳıyıġ (2): (T.) “Eğri; kesilmiş” [s. 979]

ḳızıl: (T.) “Belli, açık, şiddetli, koyu, aşırı” [s. 983]

kifte (1): (?) “Ezilmiş, dövülmüş” [s. 1066]

kifte (2): (?) “Sıkıntılı, belalı” [s. 1066]

kip kip[220]: (Far.) “Sıkı sıkı; bitişik, aralıksız; sık sık, sürekli” [s. 1049]

kirā-mend: (Far.) “Değerli, saygın, layık” [s. 1294]

kirī/kirā: (Ar.) “Uygun, layık, yaraşır” [s. 1001]

[220] Far. kīp (sağlam, dolu, sık)

ḳoġlama: (T.) “Ateşte kurutulmuş nesne” [s. 951]

ḳolay (1): (T.) “Yerinde, zamanlı” [s. 954]

ḳolay (2): (T.) “AT. Kolay, emeksiz” [s. 954]

ḳolaysız: (T.) “Yerinde olmayan, yersiz, uygunsuz, zamansız” [s. 1252]

ḳoparmaḳlıḳ (1): (T.) “Koparmak” [s. 953]

ḳoparmaḳlıḳ (2): (T.) “Kaldırmak, yükseltmek” [s. 953]

ḳorḳaḳ: (T.) “Korkak” [s. 946]

ḳorḳuncluḳ: (T.) “Korkunç, korkutucu, korkulu; korkunçluk” [s. 946]

ḳoşuḳluḳ: (T.) “Karışık, karışmış, katılmış, birleşmiş” [s. 951]

ḳoşulmaḳçı: (T.) “Birlikte bulunan, katılan; katılası” [s. 938]

ḳotur botur (1): (T.) “Düz olmayan, eğri büğrü” [s. 940]

ḳotur botur (2): (T.) “Pürüzlü, pürtüklü, çıkıntılı, inişli çıkışlı” [s. 940]

köç: (T.) “Göç, göç etme” [s. 1026]

köçeri: (T.) “Göçer, göçebe, göçkün” [s. 1027]

kögsün/kögşün: (Moğ.) “Yaşlı” [s. 1036]

kömcuḳ: (T.) “Yarı yanmış odun, köseği” [s. 1038]

ḳoca: (T.) “Koca, yaşlı” [s. 941]

ḳonuş: (T.) “Konma, inip oturma, konuş, iniş” [s. 945]

ḳorp: (T.) “Irmak kıyılarındaki yarıklar. (Ona “yarlıġan” ve “kel” de denir)” [s. 944]

ḳoş: (T.) “Çift, eş” [s. 947, 966]

köküz: (T.) “Pek güzel, değerli” [s. 1036]

kölge/kölege: (T.) “Gölge” [s. 1009, 1013, 1037]

köydürgüci: (T.) “Yandırıcı, yakıcı” [s. 1040]

köydürgülük: (T.) “Yandırmalı, yakılacak olan, yakılası” [s. 1017]

köygüci: (T.) “Yanan, yanıcı” [s. 1047]

köyük: (T.) “Yanmış, yanık” [s. 1031]

közel: (Ar.) “Harmanın dibindeki yanmış ve çürümüş saman çöpü” [s. 1032]

ḳuduman: (?) “Beyinsiz ve çılgın” [s. 942]

kūhe (1): (Far.) “Saldırma” [s. 1295]

kūhe (2): (Far.) “tepe gibi kabarık olan her şey” [s. 1295]

ḳulavuz[221]: (Kum./Sogd.) “Yol gösteren, kılavuz” [s. 928]

ḳulavuzluḳ: (Kum./Sogd.+T.) “Kılavuzluk, rehberlik” [s. 954]

[221] Kuman. kalauz / Sogd. kulabuz

ḳuraġlıḳ: (T.) “Kıtlık, kuraklık” [s. 921]

ḳur: (T.) “Denk, eşit, benzer” [s. 943-944]

ḳūr: (Far.) “Husye; kavlıç, uzuvların kabarması” [s. 943]

ḳuruḳ: (T.) “Kuru” [s. 945]

ḳuruḳlıḳ/ḳuruḳluḳ/ḳuruġluḳ: (T.) “Kurulu, kurulmuş; kuruluk; kuraklık” [s. 947, 953]

ḳuruḳ başlıġ: (T.) “Kuru başına, tek başına, yalnız” [s. 947]

ḳuṭr: (Ar.) “Kutur, dairede çap” [s. 1293]

külāle: (Far.) “Kıvırcık saç” [s. 1294]

külbe: (Ar.) “Sıkıntı, güçlük, eziyet” [s. 1294]

külīçe : (Far.) “Yuvarlak ve yassı nesne, kurs, ağırşak” [s. 1006]

küp: (T.) “Küp” [s. 1013]

lā/lāy : (Far.[222]) “Tortu, çöküntü” [s. 1074, 1076]

lāl: (Far.) “Dilsiz” [s. 1075]

lenc/linc: (Far.) “Dışarı çekip çıkarmak” [s. 1077]

leṭaf: (Ar.) “Cima, cinsel ilişki” [s. 1296]

levḥ (1): (Ar.) “Susama” [s. 1296]

levḥ (2): (Ar.) “Renk değiştirme; (parlama, ışıldama; belirme, ortaya çıkma)” [s. 1296]

lu‘ābu'ş-şems: (Ar.+Far.) “Sıcağın etkisiyle havada beliren örümcek ağına benzer beyaz nesneler” [s. 1295]

lūḫ/lūc (Far.) “Çıplak” [s. 1079]

maḫ: (?) “Yapışan; sürünen, sürünmüş; sinen, sinmiş” [s. 1085]

maḫlaṣ: (Ar.) “Kurtuluş, kurtulma” [s. 1085]

māl-ā-māl: (Far.) “Dopdolu, çok dolu” [s. 1081]

maŋış: (T.) “Salınış; yürüyüş” [s. 492, 1081, 1083]

māt: (Far.) “Şaşkın, sersem” [s. 1082]

medfūn: (Ar.) “Gömülmüş, gömülü” [s. 1296]

medrūs: (Ar.) “Kapanmış; (kaybolmuş; eskimiş)” [s. 1085]

méŋ: (T.) “Ben, benek, leke” [s. 1100, 1101]

méŋlıġ/méŋlik: (T.) “Benli, benekli” [s. 1104]

meṣābe: (Ar.) “Değer, mertebe, derece” [s. 1296]

meşreb: (Ar.) “Yaratılış, huy; gidiş, yol, davranış biçimi” [s. 1297]

minsiz: (T.) “Bensiz” [s. 1101]

[222] bk. CLAUSON, *Senglax*: 102.

miṯāl: (Ar.) “Örnek; benzer, gibi” [s. 1296]

möŋü: (Moğ.) “Bengi, ölümsüz, sonsuz, sürekli” [s. 1097]

muḫ: (T.) “Katışıksız” [s. 1085]

mul: (T.) “Soysuz, piç” [s. 1094]

muŋluġ: (T.) “Tasalı, üzüntülü, bunlu, sıkıntılı” [s. 1095]

munuġan: (T.) “Çok yaşlı, bunak” [s. 1099]

murdār: (Far.) “Pis, iğrenç, murdar” [s. 1085]

murı: (Far.) “Delik” [s. 1097]

murıḳ (1): (?) “İncelmiş” [s. 1086]

murıḳ (2): (T.) “Kötüleşmiş, hastalanmış” [s. 1086]

muṭabbaḳ: (Ar.) “Katlı, kat kat; yayılmış, döşenmiş**”** [s. 1297]

muṭarrā (1): (Ar.) “Yenilenmiş, tazelenmiş; körpe, taze” [s. 1297]

muṭarrā (2): (Ar.) “Dağılmış zülüf, dağınık saç” [s. 1297]

mösün: (Moğ.) “Buz” [s. 1092]

murıḳ: (T.) “Açık ve sulu olmuş” [s. 1086]

muz: (T.) “Buz” [s. 1092]

naḳş-ı dü-şiş: (Ar.+Far.) “Tavlada atılan zarların her ikisinin de altıyı gösteren yanlarının üste gelmesi” [s. 1299]

nāl : (Far.) “İnilti, inleme; inleyen” [s. 1298]

narın[223]: (Moğ.) “Özgü, özel, seçilmiş” [s. 1106]

nā-sere: (Far.) “Sahte ve geçersiz” [s. 1298]

nāv: (Far.) “Delik, gedik” [s. 1106]

nāverd: (Far.) “Cevelan, dolanma, dolaşma” [s. 1298]

nāvlıḳ: (Far.) “Oluklu” [s. 1107]

nāzüklük: (Far.) “İncelik” [s. 1106]

nesāḳ: (Ar.) “Yöntem, biçim, tarz, yol, üslup” [s. 1298]

nevbet (1): (Ar.) “Koruyuculuk, bekçilik, gözcülü” [s. 1299]

nevbet (2): (Ar.) “Fırsat, imkan” [s. 1299]

nibtas: (Far.) “Huzurlu, rahat, sıkıntısız, tasasız, heyecansız, gönlü rahat, sevinçli” [s. 1110]

oġurluḳ: (T.) “Uğurlu, bereket sahibi” [s.290]

oḫşaş: (T.) “Benzer” [s.302]

olcay: (Moğ.) “Esir, tutsak” [s.252]

[223] bk. CLAUSON, Senglax: 105.

ortaḳ: (T.) “Ortak, şerik” [s.246, 282, 297]

otluḳ: (T.) “Ateşli” [s.279]

oyġaḳ: (T.) “Uyanık” [s.340]

oyġaḳlıḳ: (T.) “Uyanıklık” [s.303]

oyġanmaġur: (T.) “Uyanmayan, uyanmaz” [s. 316]

oyġatḳucı: (T.) “Uyandırıcı” [s.315]

oynaġucı: (T.) “Oynayıcı” [s.330]

oyunçı: (T.) “Oyuncu” [s.328]

öc: (T.) “Öç, intikam” [s.266]

öçük: (T.) “Sönmüş veya sönmek üzere olan ateş veya çırağ, sönük” [s.307]

ödlek: (T.) “Korkak, ürkek, ödlek” [s.278]

ögün: (T.) “Gayrı, başka” [s.297, 315]

ögür: (T.) “AT. öğür, alışmış, menus” [s.297]

ökte: (T.) “Beyhude, boşuna, yararsız, gereksiz; saçma, boş söz; yersiz; aşırı; aşırılık” [s.257, 292, 329]

ölgüş: (T.) “Soluk, solgun, ölgün” [s.295]

öndür: (Moğ.) “Yüksek” [s.255]

öpgelig/öpkelig: (T.) “Yürekli, yiğit” [s. 259]

örge: (T.) “Yokuş” [s.338]

ötgün: (T.) “geçici; etkin” [s.296]

ötgünci: (T.) “Yolgeçen, geçmekte olan” [s.276]

ötkür: (T.) “Keskin” [s.262]

ötkür: (T.) “yaygın, geçerli” [s.262]

ötleş: (T.) “Kat, bölüm” [s.262, 295]

ötleş ötleş: (T.) “İç içe; kat kat, bölüm bölüm” [s.262, 295, 336]

pā’īz: (Far.) “kin. yaşlılık” [s. 431]

pāk-ā-pāk: (Far.) “Tertemiz” [s. 427]

pālā (1): (Far.) “Bağırıp çağırma; inleme” [s. 433]

pālā (2): (Far.) “asılı, asılmış” [s. 433]

palḳada/palaḳda: (?) “Bozulmuş, kokmuş; kokmuş ve bozuk yumurta; bozulmuş yumurtalık” [s. 454]

pā-merd : (Far.) “Çaba, emek, çabalama, çalışma” [s. 1282]

pāye (1): (Far.) “Alçak, aşağılık” [s. 433]

pāye (2): (Far.) “rütbe, derece, basamak” [s. 433]

perdāz: (Far.) “Tahrik etme” [s. 1282]

perrān: (Far.) “Uçan” [s. 448]

pertāb: (Far.) “Atmak, uzağa atmak” [s. 1282]

peşmīne: (Far.) “Yünden yapılmış” [s. 451]

petyāre (1): (Far.) “Çirkin; korkunç” [s. 444]

petyāre (2): (Far.) “Güçlük, sıkıntı” [s. 444]

petyāre (3): (Far.) “Örtülü, gizli; utanma” [s. 444]

pey-siper (1): (Far.) “Yol yürüyen, yürüyücü” [s. 1283]

pey-siper (2): (Far.) “Ayak altında çiğnenmiş, tepilmiş, basılmış” [s. 1283]

peżreftār: (Far.) “Kabul eden” [s. 1282]

pīl-bālā: (Far.) “Fil boylu” [s. 1284]

pitiklik/bitiklik : (Çin.+T.) “Yazılmış yazı, yazılı” [s. 445]

pūç (1): (Far.) “Boş, içi boş” [s. 489]

pūç (2): (Far.) “Akılsız” [s. 489]

raḫ: (Ar.) “Yarık, çatlak” [s. 756]

raḫ raḫ: (Ar.) “Yarık yarık; çizgili” [s. 756]

saġlıḳ: (T.) “Uyanıklık, ayıklık” [s. 774]

saḫlaġucı: (T.) “Saklayıcı, koruyucu” [s. 780]

saḳ/saġ: (T.) “Uyanık, ayık” [s. 766]

sanaġlıḳ: (T.) “Sayılı, sayılmış; hesaplı, ölçülü” [s. 778]

sanḳu/sanḳı: (T.) “AT. şaşkın, sersem, sangı” [s. 778]

sap saḳ: (T.) “Sapasağlam” [s. 770]

sarç[224] (1): (Far.) “Serkeş, dikbaşlı, asi” [s. 762]

sarç (2): (Far.) “Ürkek” [s. 762]

sasıġ: (T.) “Kokmuş, kokuşmuş, sası” [s. 766]

sav/yav: (T.) “Ayrı, ayrılmış” [s. 775]

savuġ yüzlüg: (T.) “Soğuk yüzlü, ilgisiz, sevimsiz.” [s. 777]

sayaġ: (T.) “Tek başına dolaşan, serseri, yaramaz.” [s. 779]

saydam/sıydam: (Moğ.) “Süz, düzgün, pürüzsüz.” [s. 779]

sayın: (Moğ.[225]) “İyi, güzel; seçkin, seçilmiş.” [s. 780]

sāz: (Far.) “Hazır, hazırlanmış, anık” [s. 764]

---

[224] bk. *STSİ*: 444.

[225] bk. ZHAORİGETU, -. (2013). “Moğolcada sayin ve Türkçede sağ Kelimeleri Üzerine”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* 61(2) , s. 219-222.

sémiz: (T.) “Semiz, besili” [s. 836]

senenik: (?) “AT. korkak, ürkek” [s. 788]

sere (1): (Far.) “Özet” [s. 785]

sere (2): (Far.) “Seçkin, seçilmiş” [s. 785]

sere (3): (Far.) “Katıksız, duru” [s. 785]

seyis: (Ar.) “Emreden, buyuran” [s. 765]

sığġucı: (T.) “Sığan, sığıcı” [s. 829]

sıḳış: (T.) “Sıkma” [s. 834]

sılıġ: (T.) “Temiz; kusursuz, yanlışsız” [s. 827]

sıra (1): (T.) “Sıra, dizi” [s. 831]

sıra (2): (T.) “mec. ipe dizilmiş tane” [s. 831]

sıra (3): (T.) “mec. kitap dizisi” [s. 831]

sırça: (T.) “AT. mec. keskin, sert; hızlı” [s. 830]

sırığlığ: (T.) “Dikişli, teyelli” [s. 831]

siperī (1): (Far.) “Bitmiş, sona ermiş” [s. 1290]

siperī (2): (Far.) “kalkan gibi yuvarlak” [s. 1290]

sired: (Ar.) “Sürat, hızlılık, ivinti” [s. 833]

solġun: (T.) “Solgun, solmuş” [s. 813]

sormışı: (T.+Moğ.) “Emme” [s. 798]

su (1): (T.) “Revaç, geçerlik, değer” [s. 815]

su (2): (T.) “Şan, büyüklük” [s. 815]

şuḳbe: (Ar.) “Delik” [s. 663]

suluḳ: (T.) “Sulu” [s. 814]

suraḳ/suraġ/soraḳ/soraġ: (Moğ.) “belirti, iz, haber” [s. 797]

sūret: (Ar.) “Kızgınlık, şiddet, sertlik, keskinlik” [s. 1291]

suvaḳ/sulaḳ: (T.) “Su bulunan yer, sulak” [s. 791]

sücük: (T.) “Tatlı, lezzetli” [s. 794]

sümsük: (T.) “Açgözlü, asalak” [s. 814]

sürçe: (T.) “Sürçme, kayma” [s. 797]

sürek: (T.) “Sürü, sürek” [s. 799]

süzük: (T.) “Süzülmüş, duru, katışıksız” [s. 801]

şavlum: (T.) “Oynak, hoyrat” [s. 842]

şekīl: (Ar.) “Güzel görünüşlü” [s. 1291]

şemūs: (Ar.) “Dikbaşlı, inatçı, azgın, başı sert” [s. 844]

şeng (1): (Far.) “Neşeli, kıvrak, oynak; işveli, nazlı; güzel” [s. 845]

şeng (2): (Far.) “Hayasız; dolandırıcı” [s. 845]

şénlik (1): (T.) “Bayındırlık” [s. 850]

şénlik (2): (T.) “Renkli, boyalı: aḳ şenlik gibi” [s. 850]

şerze: (Ar.) “Yırtıcı; öfkeli, kızgın; güçlü” [s. 843]

şeyn (1): (Ar.) “Ayıp, kötülük, kusur; ayıplama, kötüleme” [s. 848]

şeyn (2): (Ar.) “Gürültü, karışıklık” [s. 848]

şīb: (Far.) “Sersem, başı dönmüş, şaşırmış, habersiz” [s. 849]

şīr-veş: (Far.) “Aslan gibi, yürekli” [s. 848]

şiş: (T.) “Şişmiş, kabarık; şişme, şişlik” [s. 849]

şuḳḳa: (Ar.) “Uzun yolculuk; meşakkat, sıkıntı, güçlük” [s. 1291]

şük: (Sogd.) “Sessiz, sakin” [s. 846]

şükgine: (Sogd.+T.) “Sessizcik, sakincik” [s. 846]

şīb: (Far.) “İniş” [s. 849]

tābāk: (Far.) “Çırpınma, heyecan, huzursuzluk, ızdırap” [s. 1284]

ta‘biye : (Ar.) “Bir şeyin içine yerleştirip gizlemek” [s. 1284]

talac (1): (?) “İri ela göz” [s. 568]

talac (2): (?) “Şaşı göz” [s. 568]

talġalıḳ: (T.) “Dalgalı” [s.530]

tamġa: (T.) “İz, damga, işaret; mühür, damga; kızgın damga, dağ” [s. 569]

tanıḳ: (T.) “Tanıdık” [s. 540]

tāpāk: (T.) “Çırpınma, heyecan” [s.518]

tār u mār: (Far.) “Karmakarışık, dağınık, tarumar” [s. 556]

tansuḳ: (T.) “Şaşılacak, şaşırtıcı, tansık, az bulunur” [s.532]

ṭanṭana: (Ar.) “Ses, gürültü, tantana” [s. 853]

tār/tar: (Far.) “Çamurlu, çamura bulaşmış” [s.523]

ṭarāz: (Ar.) “Tarz, üslup, yöntem, kural” [s. 852]

tār-best: (Far.) “Birbirine bağlanmış, örülmüş” [s. 1284]

tarġamışı (1): (Moğ.) “Dağılmak, saçılmak” [s.524]

tarġamışı (2): (Moğ.) “Dışarı atmak, uzaklaştırmak; dağıtmak” [s. 602]

tarġun: (Moğ.) “Semiz, besili” [s. 566]

tart u part: (Far.) “Karmakarışık, darmadağın, tarumar” [s. 565]

taşḳun: (T.) “Taşkın, taşmış, aşırı” [s.528]

ṭavaşı: (Ar.) “AT. Enenmiş” [s. 854]

ṭayyār: (Ar.) “Hazır, hazırlanmış, anık” [s. 855]

tégirme/tégerme: (T.) “yuvarlak, değirmi” [s. 656]

tégiş: (T.) “Buluşma, erişme; değer” [s. 636]

tégişce: (T.) “Ulaşınca; ulaşıncaya kadar” [s. 656]

teh: (Far.) “ kat, büklüm” [s. 1285]

tek: (T.) “Sessiz, susmuş” [s. 638]

tekāver: (Far.) “Koşan, savaşçı” [s. 567]

tekemişi[226]: (Moğ.) “Hızlı arama; hızlı gitme, koşuşturma” [s. 567]

teksīr: (Ar.) “Kırma.” [s. 1284]

telfese: (?) “Çırpınma, heyecan” [s.530]

temecemişi[227]: (Moğ.) “Esirgeme, kaçınma, müzayaka, sıkıntı verme” [s. 569]

tenend/tenūmend: (Far.) “Tembel” [s. 1285]

teng: (T./Çin.) “Eşsiz, ender” [s. 1285]

tépük: (T.) “Tepik, tekme” [s. 643]

terāne: (Far.) “Huysuzluk” [s. 565]

terāvüş: (Far.) “Sızıntı, sızma” [s. 563]

ters: (T.) “Ters, aksi” [s. 565]

tersā: (Far.) “Korkan, korkak” [s. 1284]

téskeri/teskiri: (Moğ.) “Tersine” [s. 566, 644]

téşük: (T.) “Delik, deşik. (töşük de denir)” [s. 644]

teşvīr (1): (Ar.) “Karışıklık, heyecan” [s. 1284]

teşvīr (2): (Ar.) “Karıştırma, kışkırtma” [s. 1284]

tım tım: (T.) “benek benek” [s. 645]

tınc: (T.) “Dinç, rahat, huzurlu” [s. 629]

tınġur: (T.) “Huzurlu, rahat” [s. 639]

tınmaġur: (T.) “Huzursuz, rahatsız” [s. 631]

tik: (T.) “Dik, düz” [s. 638]

tilev: (T.) “Yiğit, yürekli” [s. 656]

tilük: (T.) “Delik” [s. 658]

---

[226] bk. CLAUSON, Senglax: 105.
[227] bk. CLAUSON, a.g.e., s.105.

tiŋ: (T.) “Denk, eşit” [s. 627, 632, 639, 651]

tiŋ ḳur: (T.) “Benzer, eşit, denk, emsal, akran” [s. 651]

tiŋlik: (T.) “Denklik, eşitlik” [s. 653]

tiŋteşlik: (T.) “Denktaşlık, eşitlik” [s. 653]

tip tik: (T.) “Dümdüz, dimdik” [s. 627]

tireŋ/tiriŋ/térin: (T.) “Derin” [s. 640, 647]

tirig: (T.) “Diri, canlı” [s. 635]

tiriglik: (T.) “Dirilik, canlılık, hayat” [s. 635, 652]

tit ü pit: (T.) “Paramparça, yırtık, sökük” [s. 561]

tivrük (1): (T.) “Dikilmiş” [s. 642]

tivrük (2): (T.) “Saplanmış” [s. 642]

tivrük (3): (T.) “Yuvarlak” [s. 642]

tişi: (T.) “Dişi cinsi” [s. 654]

toġalaḳ: (T.) “Yuvarlak” [s. 607]

ṭoġay/toġay: (T.) “Irmak kıvrıntısı” [s. 854]

toġrı: (T.) “Doğru, gerçek; karşı, aynı hizada, koşut” [s. 610]

toġuşluḳ: (T.) “Soylu, iyi yaradılışlı” [s. 610]

toḳ: (T.) “Tok, doymuş” [s. 576]

toḳluḳ (1): (T.) “Tokluk” [s. 614]

toḳluḳ (2): (T.) “Ucuzluk, bolluk” [s. 614]

toḳtaḳ/toḫtaḳ: (Moğ.+T.) “Huzurlu, sakin” [s. 578]

toḳuş: (T.) “Birbirine çarpma, çarpışma, tokuşma” [s. 614]

tolġaş: (T.) “Dolaşma, kıvrım, büklüm” [s. 616]

tola: (T.) “Dolu” [s. 571]

tolu: (T.) “Dağlı” [s. 618]

top : (T.) “Top, toparlak” [s. 592]

top toġrı: (T.) “Dosdoğru” [s. 599]

tor: (T.) “Vahşi, yabanıl, tor” [s. 576]

toyġur: (T.) “Çabuk doyan; hep tok olan” [s. 621]

toymaġur: (T.) “Doymaz, doymayan” [s. 600]

tögen: (T.) “Kızgın damga, dağ, yanık yarası” [s. 580]

tökgüci: (T.) “Dökücü” [s. 573]

töşek: (T.) “Döşeme, serme” [s. 590]

töşlük: (T.) “Göğüslü, iri gövdeli, iri yarı, güçlü” [s. 587]

töşük: (T.) “Delik, deşik” [s. 588]

töşüklüg: (T.) “Delikli, deşikli” [s. 589]

töz: (T.) “Kök, temel” [s. 585]

tur/tūr[228]: (Far.) “Yiğit, yürekli, kahraman” [s. 575]

turġun: (T.) “Durgun” [s. 602]

turuş (1): (T.) “Durma, durup bekleme” [s. 586]

turuş (2): (T.) “Dayanma, katlanma, direnme” [s. 586]

tuş: (T.) “Denk, eşit” [s. 586]

tutaş: (T.) “Bitişik, yan yana” [s. 584]

ṭūṭekī: (Far.) “Dudu gibi, papağan gibi” [s. 854]

tutġucı: (T.) “Tutucu” [s. 583]

tutḳun: (T.) “Esir, tutsak” [s. 595]

tutuḳ: (T.) “Tutuk, tutulmuş, büzük” [s. 611]

tutuḳluḳ: (T.) “Büzülme, tutukluk” [s. 595]

tutum: (T.) “İşin sonucu ve izi” [s. 595]

tuzluḳ: (T.) “Tuzlu” [s. 606]

tüb: (T.) “Dip, kök” [s. 572, 581, 592, 601, 606, 661]

tüb tüz/tüp tüz: (T.) “Dümdüz” [s. 592]

tübsiz: (T.) “Dipsiz, çok derin” [s. 593]

türlüg: (T.) “Türlü, çeşitli” [s. 591]

tüsluḳ/tösluḳ: (T.) “Soylu, iyi yaradılışlı” [s. 607]

tüşkün: (T.) “Düşkün, düşmüş, felakete uğramış” [s. 607]

tüşürgüci: (T.) “Düşüren, indiren” [s. 621]

tüzlük: (T.) “Düzlük, doğruluk; düzenlilik; süslülük, bezenmişlik” [s. 588, 608, 611]

tüs/tös/ṭüs/ṭös: (T.) “Yaradılış, soy, töz” [s. 584, 855]

tüzrek: (T.) “Daha düz, daha doğru” [s. 596]

tüzük: (T.) “Düzenli; bezenmiş, donanmış; dümdüz; (yapılmış, bayındır), düzen; bezenmişlik” [s. 589]

tüzüklük: (T.) “Düzenlilik; bezenmişlik, donanmışlık; yapılmışlık, bayındırlık” [s. 590]

uçḳur/uçġur: (T.) “Hızlı uçan; uçucu, uçan.” [s. 267]

uçma: (T.) “Dik yamaç, uçurum” [s. 276]

---

[228] bk. *STSİ*: 473.

uluġ/uluḳ: (T.) “yaşlı” [s. 299]

uraġan: (T.) “Sürekli vuran” [s. 336]

urġaçı: (T.) “Dişi” [s. 282]

uyġun: (T.) “Uygun, yakışır, yaraşır” [s. 318]

uz (1): (T.) “Becerikli, mahir, uz” [s. 285]

uz (2): (T.) “Güzel, uygun, ölçülü” [s. 285]

uzalış: (T.) “Gidiş, yürüyüş” [s. 286]

üngülük: (T.) “İnat, inatçılık, terslik, ayak direme” [s. 305]

ürgeg/ürkek: (T.) “Ürkek, ürkücü, vahşi” [s. 283]

ürgüder: (T.) “Uyuklama, pinekleme” [s. 274]

ürgünc/ürkünc: (T.) “Ürkme, korku, ürküntü” [s.274]

üzük: (T.) “Kopuk, yırtık, kesik, kopmuş, yırtılmış” [s.287]

yad/yat: (T.) “Yad, yabancı” [s. 1144, 1145]

yadaġ: (T.) “Gece gündüz hareket etme, aralıksız yürüyüş; (yaya)” [s. 1148]

yaġġucı: (T.) “Yağan, yağıcı” [s. 1202]

yaġlıḳ: (T.) “Yağlı” [s. 1171]

yalaŋ/yalıŋ: (T.) “Çıplak, yalın” [s. 1174, 1177, 1203]

yalaŋac/yalanġac: (T.) “Çıplak, yalın” [s. 1146]

yalanġaclıḳ: (T.) “Çıplaklık, yalınlık” [s. 1170]

yalınlıġ: (T.) “Yanmış, tutuşmuş, alevlenmiş” [s. 1177]

yalıŋlıḳ: (T.) “Çıplaklık, yalınlık” [s. 1177]

yalınraḳ: (T.) “Daha çok tutuşmuş, daha çok alevlenmiş” [s. 1177]

yalġuz/yalġuzun: (T.) “Yalnız, tek başına.” [s. 1176]

yalġuzluġ: (T.) “Yalnızlık” [s. 1204]

yalpaḳ: (T.) “Yayvan, yassı, yalpık” [s. 1175]

yamaḳlıġ/yamaġlıġ: (T.) “Yamalı, yama vurulmuş” [s. 1164]

yaman: (T.) “Kötü, yaman; alçak” [s. 1180]

yamanlıġ: (T.) “Kötülük, yamanlık; alçaklık” [s. 1180]

yanmaḳlıġ: (T.) “Dönme, geri dönme” [s. 1202]

yapuḳ: (T.) “Kapalı, örtülü; örtü” [s. 1140, 1208]

yaraġ: (T.) “Uygunluk, yakışık, maslahat, ittifak” [s. 1227]

yaraḳ: (T.) “Uygun, yaraşır” [s. 1152]

yaraḳlıḳ (1): (T.) “Gereçli, hazırlıklı, donanmış, donanımlı” [s. 1153]

yaraḳlıḳ (2): (T.) “Uygun, yaraşır” [s. 1153]

yaraḳsız: (T.) “Gereçsiz, hazırlıksız, donanımsız; uygunsuz, yaraşmaz” [s. 1153]

yaraş/yaraşlıḳ/yaraşıḳ: (T.) “Yakışma, yaraşma, uyuşma, yakışık, yaraşık, uygunluk, uyma”

yaraşa: (T.) “Yakışır, yaraşır, uygun” [s. 1138]

yaraşmışı: (T.+Moğ.) “yakışma, yaraşma, uyuşma, yakışık, yaraşık” [s. 1152]

yarġuçı: (T.) “Yaran, yarık açan” [s. 1154]

yarlıġan: (T.) “Irmak kıyılarındaki yarıklar” [s. 1157]

yaruḳ: (T.) “Yarılmış, yarık” [s. 1170]

yasa/yasaḳ: (Moğ.) “Hazırlık; düzenleme; düzeltme; hazırlama” [s. 1163]

yasaḳlıġ (1): (Moğ.) “Kurallı, yasa sahibi, siyaset sahibi” [s. 1164]

yasaḳlıġ (2): (Moğ.) “Düzenli” [s. 1164]

yasal: (Moğ.) “Dizi, sıra” [s. 1163, 1204]

yasamışı/yosamışı (1): (Moğ.) “Düzen, süslülük; hazırlık; düzenleme; hazırlama” [s. 1163, 1248]

yasamışı/yosamışı (2): (Moğ.) “Beğenilmiş, seçilmiş” [s. 1163, 1248]

yasamışı/yosamışı (3): (Moğ.) “İşin sonu, akıbet” [s. 1163, 1248]

yasav: (Moğ.) “Sıra, dizi” [s. 1165]

yastı/yassı: (T.) “Yassı, basık ve yayvan” [s. 1165]

yasun/yosun[229]: (Moğ.) “Kural; tarz, üslup, yöntem” [s. 1228, 1256, 1269]

yaş: (T.) “Islak” [s. 1162]

yaşıḳ: (T.) “Zayıf, arık” [s. 1169]

yaşlıġ (1): (T.) “Yaşlı, yaşla dolmuş (göz)” [s. 1169]

yaşlıġ (2): (T.) “Çocukluk” [s. 1169]

yaşurun: (T.) “Gizli, saklı” [s. 1194]

yataḳ: (T.) “Koruyuculuk, bekçilik; koruyucu, bekçi” [s. 1143]

yatış: (T.) “Koruyuculuk, bekçilik, gözcülük” [s. 1144]

yavaş: (T.) “Sabırlı, sakin” [s. 1183]

yavlaḳ: (T.) “Acayip, tuhaf, şaşırtıcı, yabansı, alışılmamış” [s. 1184]

yavuz: (T.) “Yavuz, kötü, yaman; alçak” [s. 1183]

yaypaŋ: (T.) “Yayvan” [s. 1167]

yazıġlıḳ (1): (T.) “Suçlu” [s. 1141]

yazıġlıḳ (2): (T.) “Yazılmış, yazılı” [s. 1141]

[229] bk. KAYA, *a.g.m. s.*124.

yebāb: (Ar.) “Yıkık, bozuk, harap” [s. 1212]

yédürgüci: (T.) “Yemek yediren, yedirici” [s. 1271]

yégüci: (T.) “Yiyen, yiyici” [s. 1271]

yekleş: (T.) “Kötü, değersiz” [s. 754]

yele: (Far.) “Salıverilmiş, başıboş bırakılmış, dizginleri salıverilmiş” [s. 1240]

yetīm: (Ar.) “Korkusuz, yiğit” [s. 1299]

yıḳıla ḳopa: (T.) “Düşe kalka” [s. 1235]

yıḳılġur: (T.) “Yıkılmış, düşmüş, yıkık; bozuk, kolay yıkılan” [s. 1234]

yıḳılmaġur: (T.) “Yere düşmemiş, yıkılmamış; viran olmamış, harap olmamış; bozulmamış; yıkılmaz, sağlam, dayanıklı” [s. 1236]

yıḳuḳ: (T.) “Yıkılmış, yıkık, harap, viran, yıkkın” [s. 1234]

yıraḳ görüşlüg: (T.) “Uzak görüşlü” [s. 1030]

yırıḳ: (T.) “Dudağı yarık, dudağı yırık, yirik” [s. 1226]

yırtıcı: (T.) “Yırtan, yırtıcı” [s. 1226]

yırtlas (1): (T.) “Yırtılmış, yırtık” [s. 1226]

yırtlas (2): (T.) “Hayasız, utanmaz, perdesi yırtık, perdesi sıyrık, yüzsüz” [s. 1226]

yırtuḳ: (T.) “Yırtılmış, yırtık” [s. 1223]

yidürgüci: (T.) “Yemek yediren, yedirici” [s. 1222]

yig: (T.) “Fena, kötü” [s. 1236]

yiginlik: (T.) “Hızlılık, çabukluk” [s. 1237]

yigit: (T.) “Yiğit, genç, delikanlı” [s. 1236, 1237, 1238]

yigitlik: (T.) “Yiğitlik, gençlik, delikanlılık” [s. 1237]

yimdeş: (T.) “Birlikte yemek yiyen, bir yerde yemek yiyen, yemek ortağı, sofra arkadaşı” [s. 1241]

yimrülgü: (T.) “Yıkık, harap, viran, yıkkın” [s. 1241]

yir ḳanı: (T.) “Boşa giden şey, heba olan şey” [s. 1226]

yiter: (T.) “Yeter, yetişir, yeterli, kâfi” [s. 1220]

yitgürgüci: (T.) “Yetiştiren, eriştiren, ulaştırıcı” [s. 1215]

yitik: (T.) “Bilen, haberli, bilgili” [s. 1220]

yoḳluḳ: (T.) “Yokluk, bulunmayış” [s. 1260]

yoḳuş: (T.) “Yokuş, bayır” [s. 1260]

yolsız: (T.) “Yolsuz, yolunu şaşırmış kimse” [s. 1264]

yoluḳḳan: (T.) “Uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak, yakalanmak; karşılaşan; karşılaşmış” [s. 1261]

yosunluḳ: (Moğ.+T.) “Biçimli, tarzlı, gibi” [s. 1256]

yumru: (T.) “Yuvarlak, yumru” [s. 1265]

yumruḳ/yumurduḳ: (T.) “Yumruk” [s. 1257]

yumruḳġına/yumurduḳġına: (T.) “Yumrukçuk” [s. 1265]

yumşaḳ: (T.) “Yumuşak” [s. 1257]

yumuḳ: (T.) “Yumulmuş, yumulu, yumuk” [s. 1265]

yumalaḳ: (T.) “Yuvarlak, toparlak” [s. 1265]

yupġalıḳ: (T.) “İncelik, gevreklik, yufkalık” [s. 1248]

yurunluḳ: (T.) “Yamalı” [s. 1251]

yutḳun: (T.) “Yutma” [s. 1249]

yügürük: (T.) “Koşucu, koşan” [s. 1260]

yügürüş: (T.) “Koşma, seğirtme” [s. 1260]

yümrülgü: (T.) “Yıkık, harap, viran, yıkkın” [s. 1265]

yürüş: (T.) “Yürüyüş” [s. 1253]

yürüşlüg: (T.) “Yürüyüşlü” [s. 1253]

yüŋillik/yiŋillik: (T.) “Hafiflik, yeğnilik” [s. 1245]

yüzġına: (T.) “Yüzceğiz” [s. 1266]

zeng: (Far.) “Pas” [s. 1290]

zulan: (Moğ.) “Yumuşak” [s. 759]

zūr: (Far.) “Güç, kuvvet” [s. 1290]

z̲übāb (1): (Ar.) “Kılıcın ağzı” [s. 1289]

z̲übāb (2): (Ar.) “Deve dişinin ucu” [s. 1289]

3.3. **İnsan Hal-Durum-Hareket Bildiren Niteleme Adları**

ābī: (Ar.) “Çekinen, kaçınan.” [s. 1279]

‘acūz (1): (Ar.) “kocakarı, yaşlı kadın; yaşlı adam; genç kadın.” [s. 1292]

‘acūz (2): (?) “yolcu.” [s. 1292]

açuḳ yüz: (T.) “Konuk severlik; güler yüz.” [s.189]

adaḳ/ataḳ/ataġ: (T.) “aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu” [s.192, 232]

aġ başlıġ: (T.) “Ak saçlı kadın, yaşlı kadın, ermiş kadın.” [s.204]

aġ bāzirgān: (T.+Far.) “hilesiz kervan.” [s.209]

aġrın: (T.) “konuşmakta veya davranışta yavaş, hareketleri yavaş olan kimse.” [s.211, 219]

aḫsum/aḳsum[230]: (T.) “Çok sarhoş, çok esrik, arbede yapan sarhoş kişi.” [s.198]

al: (T.) “aldatma, hile, al” [s.215]

ala yuntlı: (T.) “Ala atlı” [s.216]

aldaġ/aldaḳ: (T.) “hile, düzen, aldatma, al” [s.217, 235]

aldaġuc: (T.) “AT. aldatan, aldatıcı; dalkavuk” [s.179, 217]

al yaŋaġ: (T.) “al yanaklı, kırmızı yanaklı” [s.220]

alab: (T.) “Yürekli, yiğit, kahraman” [s.252]

Alaḫan u alaman: (T.) “yersiz yurtsuz, evsiz barksız” [s.218]

alıp/alp (T.) “Kahraman, yiğit, alp” [s.215]

ālüfte: (Far.) “yersiz yurtsuz rint, derviş; iyi tavırlı, perişan, dağınık” [s. 1280]

‘angel: (Ar.) “sohbeti çirkin ve bunaltıcı olan kimse.” [s. 857]

asraġucı: (Moğ.+T.) “koruyan, saklayan” [s. 226]

ataḳlıḳ/ataġlıḳ: (T.) “nişanlanmış, yavuklanmış, nişanlı, adaklı; (adlandırılmış)” [s.218]

atḳucı: (T.) “(ok) atıcı” [s.191]

atlanmaḳçı: (T.) “(ata) binici” [s. 196]

atlıḳ (1): (T.) “adlı, adını taşıyan; ünlü, tanınmış” [s.182, 237]

atlıḳ (2): (T.) “atlı, ata binmiş” [s.182]

ayıḳ/ayıġ: (T.) “ayık; uyanık” [s.233]

ayıtḳucı: (T.) “söyleyen, söyleyici; konuşan” [s. 230]

āzerm: (Far.) “aşağılama, horlama” [s. 1279]

azġun: (T.) “yoldan çıkmış, şaşırmış; perişan, tutkun; coşmuş, taşmış, azgın” [s.203]

bağındaş: (T.) “Bağdaş.” [s. 423]

bağışda: (T.) “Bağdaş (kurup oturmak.)” [s. 417, 440]

başı dumanlıġ: (T.) “Kurumlu, gururlu; başıbozuk, kafa tutan.” [s. 425]

başlamışı: (T.+Moğ.) “Kılavuzluk, önderlik.” [s. 1229]

bégec: (T.) “Saygıdeğer kadın, kız.” [s.507]

béke (1): (T.) “evlenmemiş kadın” [s.508]

béke (2): (T.) “çocuğu olmayan kadın” [s.508]

béke (3): (T.) “kötü kadın, fahişe.” [s.508]

beneg/benek: (T.) “İçki içtikten sonra yüzde beliren iz.” [s. 455]

bérgü: (T.) “Verme; bahşetme; bağış; veren; bahşeden.” [s. 493]

bérgüci: (T.) “Verici.” [s.504]

[230] bk. DOERFER, *TMEN*, 2: 90. Ayrıca bk. CLAUSON, *EDT*: 95.

biḥil: (Far.) “Bağışlama, helal etme.” [s. 1281]

bilgü: (T.) “Bilge, bilgili.” [s.499]

bilgüci: (T.) “Bilici.” [s.509]

bilgülüg: (T.) “Bilgili.” [s.495-496]

bilür él: (T.) “Bilen halk.” [s.498]

best[231]: (Far.) “Bağlama.” [s. 451]

biliglig: (T.) “bilgili, bilgin.” [s.508]

bī-pāy: (Far.) “Beceriksiz, sakar; zayıf, güçsüz.” [s.500]

boz: (T.) “Anlayışlı, zeki.” [s. 462]

bus/pus: (T.) “mec. kasılmış ve sıkıntılı insan.” [s. 463]

bü'l-‘aceblıġ[232]: (Ar.+T.) “Şaşılacak şey.” [s. 461]

bürnā: (Far.) “Yiğit, delikanlı, genç.” [s. 447]

cān-ā-cān: (Far.) “kin. canın sevgili canıyla birleşmesi, sevgiliyle gönül birliği.” [s. 1285]

cendere: (Ar.) “Bozulmuş yazı üzerine kalem gezdirip düzeltmek.” [s. 690]

cid (1): (Ar.) “Çalışma, çabalama.” [s. 1285]

cid (2): (Ar.) “Ciddilik; gerçek.” [s. 1285]

cih: (Far.) “Açık saçık kadın, orospu.” [s. 1286]

ciyen: (T.) “Baba evindeyken nişanlısından gebe kalıp onun evine giden kız.” [s. 715]

çaġlın: (T.) “Seçkin, ünlü.” [s. 667]

çaḳıldaḳ: (T.) “mec. konuşkan, geveze.” [s. 675]

çalış: (T.) “Nazlı davranış, kibir ve naz ile yürüme, kibirlenme, çalım, kurum.” [s. 669]

çalış: (T.) “Çalışma, çabalama.” [s. 669]

çapuḳ: (T.) “Yüzünde kılıç yarası izi olan kimse.” [s. 671]

çavdur: (Moğ.) “Namuslu.” [s. 678]

çav: (T.) “Şöhret, ün” [s. 669, 675]

çek: (?) “Ağaç budamak.” [s. 1286]

çérgelik: (Lat./Yun.+T.) “Çadır sahibi, otağ sahibi.” [s. 719]

çıtuḳ: (T.) “Somurtkan, suratı asık.” [s. 680]

çiçen: (Moğ.) “Akıllı, bilgin.” [s. 717]

çimdik: (T.) “Çimdik.” [s. 688]

çolpa: (Far.) “Boş konuşup kendini övdüğü halde elinden bir iş gelmeyen kimse, çolpa, beceriksiz.” [s. 705]

---

[231] besten (bağlamak, düğümlemek) < Far.

[232] bü’l-‘aceb < ebū el-‘aceb

çonḳayıtma[233]: (T.?) “Hırsızlık amacıyla bir bucakta çömelmek.” [s. 706]

çuġul: (T.) “Dedikoducu, kovcu, söz taşıyıcı.” [s. 703, 1286]

çürgemeklik: (T.) “Yakmak, ateşte alazlamak.” [s. 707]

dāġul/dāġūl: (Far.) “Dolandırıcı, düzenci, hileci, piç.” [s. 735]

deġā-bāz: (Far.) “Dolandırıcı, düzenci, hileci.” [s. 1288]

dėgüci: (T.) “Deyici, söyleyen.” [s. 751]

delāl: (Ar.) “Naz, kırıtma.” [s. 739]

demdeme: (Far.) “Hile, düzen, aldatma” [s. 741]

deŋel: (Far.) “Bir mecliste; yüz yüze oturmak.” [s. 737]

deng: (Far.) “Sersem, şaşkın, aklı perişan; salak, aptal.” [s. 741]

dengil: (Far.) “Aptal, budala; deyyus, pezevenk.” [s. 737]

dest-pīç: (Far.) “Bahane, uydurma sebep.” [s. 1288]

dūst-gānī: (Far.) “Arkadaşlar veya sevgililerle içki içme; arkadaşın veya sevgilinin anısına ve şerefine içilen içki; içki sırasını başkasına ikram etmek.” [s. 743]

dürdī-aşam: (Far.) “kin. içki içen, içkici.” [s. 1288]

ebter (1): (Ar.) “hayırsız kimse.” [s. 1280]

ebter (2): (Ar.) “kendisinden sonra oğlu veya kızı kalmayan kimse” [s. 1280]

elencik: (Moğ.) “Halka iyi bakan.” [s. 251]

emān: (Ar.) “düşmana yalvarıp dileyerek teslim olmak.” [s. 252]

endām: (Far.) “Biçim, dış görünüş; güzel, yaraşıklı; güzellik, yaraşık; incelik, terbiye” [s. 1281]

engāre: (Far.) “İş hazırlığı.” [s. 1281]

érenlik: (T.) “Erkinlik; yiğitlik.” [s. 357]

erke: (Moğ.) “Naz, kırıtma, işve; küstahlık.” [s. 243, 361]

érlik: (T.) “Mertlik; erkinlik.” [s. 361]

év égesi: (T.) “Ev iyesi, ev sahibi.” [s. 407]

ez-ber: (Far.) “Öğretim görmeden bir şeyi kendiliğinden anlamak; kin. ezber, ezberleme.” [s.248]

ferāġ: (Ar.) “Vazgeçme, el çekme; boşaltma.” [s. 1293]

ġalça (1): (Far.) “Köylü; ayak takımı.” [s. 861]

ġalça (2): (Far.) “Rint.” [s. 861]

ġanc/ġunc: (Ar.) “Naz, cilve, işve, kırıtma.” [s. 1293]

[233] T. çon (kalça, but) + ḳaḏıt- (geri dön-, geri çekil-) ?

ġay: (Ar.) “Yolunu sapıtma, azgınlık.” [s. 865]

gégirme: (T.) “Geğirme.” [s. 1066]

gézek: (T.) “bekçilik, gözcülük, koruma.” [s. 1063]

görge bay: (T.) “Güzellikte eksiksiz ve zengin, çok güzel.” [s. 1030, 1041]

görüşlüg: (T.) “Görüşlü, görüşe sahip.” [s. 1030]

göz ucı: (T.) “Göz ucu, yan göz.” [s. 1047]

gülegen: (T.) “Çok gülen, sürekli gülen, güleğen.” [s. 1011]

gülgü: (T.) “Gülüş, gülme; gülen, güler.” [s. 1039]

gülümlü: (T.) “Güler yüzlü.” [s. 1020]

güni: (T.) “AT. günü, kıskançlık.” [s. 1045]

gün yaŋlamışı: (T.+T.+Moğ.) “Giyinip kuşanma.” [s. 1070]

ḫ̆āb-ı ḫar-güş: (Far.) “kin. gaflet, uyuşukluk.” [s. 1288]

ḫāl (1): (Ar./Far.) “Kibir, ululanma.” [s. 1287]

ḫāl (2): (Ar./Far.) “Sölpük ve evlenmemiş adam.” [s. 1287]

ḫāşe: (Far.) “Kıskançlık.” [s. 726]

henek: (Ar./Erm.) “Şaka, alay.” [s. 1128]

hezl: (Ar.) “Şaka, alay, hezel.” [s. 1127]

hort u port: (?) “Kendinde olmayan bir yeteneği varmış gibi gösterme, taslama.” [s. 1131]

ılġavçı: (Moğ.+T.) “Hızlı at koşturan, ılgar eden. (Ilġaġucı’nın kısaltılmış biçimidir.)” [s. 397]

ınamlı: (T.) “İtibar sahibi, güvenilir, saygın.” [s. 403]

içgülüg: (T.) “Sarhoş kişi.” [s.354]

idi ḳut: (T.) “Kut sahibi.” [s.354]

idmān: (Ar.) “Bir işi koruma ve sürekli devam ettirme, alıştırma, idman.” [s.317]

ig: (T.) “Necip, soylu. (Özellikle de Yamutlar içerisinde kullanılır.)” [s. 376]

imgek: (T.) “Çocuğun emeklemesi.” [s. 372]

iprik/eprik: (T.) “mec. yaşlı insan.” [s.239]

irdem: (T.) “Fen, maharet.” [s. 358]

iriş: (T.) “Yaltaklanma, dalkavukluk; yalvarma.” [s. 366]

iş güc: (T.) “İş güç, uğraş.” [s. 383, 1025]

iş ḳor: (T.) “İş yapan.” [s. 358]

iti/itik: (T.) “kin. bilgin, akıllı.” [s. 399]

iş: (T.) “İş, amel; meşgale, uğraşı; meslek, uğraş.” [s. 366]

kāc: (Far.) “Tokat, sille” [s. 994]

ḳaçaġçı: (T.) “Kaçan, kaçıcı” [s. 884]

ḳaçaḳ: (T.) “Kaçış, kaçma; kaçak” [s. 883]

ḳaçġun: (T.) “Kaçış, kaçma; kaçak, kaçkın” [s. 884]

ḳaçġunçı: (T.) “Kaçan, kaçıcı” [s. 884]

ḳader-endāz/ḳādir-endāz: (Ar.+Far.) “Ölçü ile veya kader hükmü ile atan; attığı oku şaşmayan kimse” [s. 1293]

ḳahḳaha: (Ar.) “Kahkaha, yüksek sesle gülme” [s. 972]

ḳalış: (T.) “Yerme, azarlama, paylama, kınama. (köŋül ile birlikte kullanılır)” [s. 895]

ḳallāş (1): (Ar.) “Kalleş, hileci, dönek; utanmaz, namussuz” [s. 928, 1293]

ḳallāş (2): (Ar.) “gayretsiz, hamiyetsiz, işsiz, baldırı çıplak, serseri, yersiz yurtsuz, düzensiz; yoksul, batkın” [s. 928, 1293]

ḳaltaban: (Far.[234]) “Pezevenk, deyyus, kaltaban” [s. 928]

ḳaltaġay: (Far.) “Hileci, dolandırıcı, düzmeci” [s. 894]

ḳaltaġaylıġ: (Far.) “Hilecilik, dolandırıcılık, düzmecilik, kirlilik” [s. 895]

ḳaltaman: (Far.) “Hileci, dolandırıcı, düzmeci, kaltaban; yağmacı, çapulcu, başkaldıran” [s. 895, 928]

ḳara ḳulak: (T.) “AT. haberci, dil avcısı” [s. 921]

ḳaraçu: (T.) “Sıradan kişi, halktan kimse” [s. 919]

ḳarı: (T.) “Karı, yaşlı” [s. 912]

ḳarılıġ: (T.) “Karılık, yaşlılık” [s. 882]

ḳarımçı: (T.) “Kara kul, siyah köle” [s. 913]

ḳars/ḳarş: (yans.) “El çırpma, alkışlama” [s. 926]

ḳaru: (T.) “İçki içenler arasında, içki sunana, verdiği kadehe karşılık, ikinci turda bir kadeh verilirse ona ḳaru, iki kadeh verilirse ḳoş denir” [s. 888]

ḳārūre: (Ar.) “Kaleleri ele geçirme sırasında şişeye petrolu doldurduktan sonra yakıp kaleler arasına fırlatarak evleri yakma yöntemi” [s. 869]

ḳaş ḳaram: (T.) “Alış verişte hile yapan, borcunu ödemeyen” [s. 888]

ḳaşġa aḫtacı: (Moğ.) alnı beyaz olan atların ahır beyi” [s. 891]

ḳazaḳ: (T.) “Evsiz barksız ve yalnız kişi” [s. 892]

keççe: (Far.) “Dili tutulmuş, dilsiz, pepe, kekeme, kekeç” [s. 998]

kekez : (?) “İbne, sapık erkek” [s. 1005]

[234] bk. CLAUSON, Senglax: 102.

kelāle: (?) “Ne babası ne de çocuğu olan kimse” [s. 1294]

kelte: (Far.) “peltek” [s. 1006]

kem: (Far.) “akılsız” [s. 1007]

kempir: (Far.) “yaşlı kadın, kocakarı” [s. 996]

kemşik: (T.) “Üst dişleri alt dişleri üzerine oturan veya ağzından dışarı çıkan kimse” [s. 1007]

ḳın/ḳıyn: (T.) “İşkence, acı, eziyet, kıyın” [s. 974]

ḳırtış: (T.) “Tabaklık için deriyi kesmek” [s. 979]

ḳıya ḳıya: (T.) “Nazla ve işveyle gözün ucuyla yandan bakma” [s. 972]

ḳıyım: (T.) “Kıyma, uygun bulma, reva görme” [s. 992]

ḳıymac: (T.) “Şaşı göz, süzgün bakışlı, yan bakışlı göz” [s. 973]

ḳız: (T.) “Bakire kız” [s. 926]

ḳız oġlan: (T.) “Bakire kız çocuğu, kızoğlan çocuk” [s. 927]

ḳolçır: (T.) “Kovcu, söz taşıyıcı” [s. 956]

ḳoruḳ/ḳorıḳ: (T.) “Yasaklama, engelleme, koruma” [s. 922]

ḳıymac: (T.) “Tatar güzellerinin kaş ucuna kadar çekilmiş gözü, çekik göz” [s. 973]

ḳızlıḳ: (T.) “Kızlık, bekâret, erdenlik” [s. 926]

kök (1): (T.) “Saz kurma, kökleme” [s. 1009, 1011]

kök (2): (T.) “Teyelleme; teyel” [s. 1034]

köŋlekçek/köŋlekçe/köŋlekçen: (T.) “Yalnız bir gömlekle” [s. 1031]

ḳucḳu: (T.) “Kucaklama” [s. 969]

ḳucuşḳuci: (T.) “Kucaklaşan, kucaklaşıcı” [s. 968]

ḳul: (T.) “Kul” [s. 952, 1094]

ḳulluḳ: (T.) “Kulluk, hizmet” [s. 956, 957]

ḳuma: (Moğ.) “Kuma, odalık” [s. 929]

ḳur : (T.) “Hile, aldatma” [s. 943-944]

ḳurmışı: (T.+Moğ.) “Yayı germek; kurmak; düzenlilik, düzenlenmişlik” [s. 947]

ḳurtġa: (T.) “Kocakarı, yaşlı kadın” [s. 944]

ḳurumsaḳ: (T.) “Pezevenk, kavat” [s. 946]

küh-kūb: (Far.) “dağdelen” [s. 1295]

kül‘and (1): (?) “Kaba ve edebsiz kişi” [s. 1294]

kül‘and (2): (?) “İri yapılı ve güçlü genç” [s. 1294]

kürbüz: (Far.) “Soysuz, alçak; düzenci, hileci; uyanık; gürbüz” [s. 1294]

lābe (1): (Far.) “Aciz; yalvarma, yakarma; tevazu ve yumuşaklık gösterme” [s. 1076]

lābe (2): (Far.) “Yaltaklanma, dalkavukluk etme; hile, oyun, aldatma” [s. 1076]

lā-cür‘a : (Ar.) “Damla bırakmadan, başına dikerek” [s. 1075]

lāde: (Far.) “Akılsız, salak, budala, bön” [s. 1076]

lāġ: (Far.) “Şaka, gülmece, alay” [s. 1075]

lenc: (Far.) “Salınmak, naz, kırıtma, cilve, işve, eda” [s. 1077]

levend (1): (Far.) “Serseri, başıboş, boş gezen, yaramaz; kabadayı, korkusuz rint, gözü pek; ayyaş” [s. 1078]

levend (2): (Far.) “Nazlı, cilveli” [s. 1078]

levend (3): (Far.) “Oğlan, puşt” [s. 1078]

levend (4): (Far.) “Fahişe” [s. 1078]

lūlī (1): (Far.) “Utanmaz, oynak” [s. 1078]

lūlī (2): (Far.) “Serseri, başıboş, yaramaz” [s. 1078]

lūlī (3): (Far.) “İnce, nazik, hoş” [s. 1078]

lūlī (4): (Hind.) “Fahişe, kahpe, orospu” [s. 1078]

māç: (Far.) “Öpücük, öpme, öpüş” [s. 1080]

maḫ: (Ar./Far.) “Öpücük, öpme” [s. 1085]

māh-ı ḫar-gāh/māh-ı ḫar-gehī: (Far.) “kin. çadırda oturan sevgili; ay gibi sevgili” [s. 1296]

maḫmūrluḳ: (Ar.) “İçki sersemliği, baygınlığı” [s. 1084]

manşūbe: (Ar.) “Satranç ve tavla gibi oyunlarda oyun sırası gelince yapılan hareket” [s. 1297]

mele’: (Ar.) “Bir topluluğun ileri gelenleri, seçkinleri” [s. 1297]

meleng: (Far.) “Baldırı çıplak; sarhoş, esrik” [s. 1089]

meleş: (Far.) “Güzel davranışlı sevgili” [s. 1089]

mels (1): (?) “İğdiş etmek” [s. 1297]

mels (2): (?) “Hızlı sürmek” [s. 1297]

merz: (Ar.) “Parmak ucuyla çimdiklemek” [s. 1296]

mestlıġ: (Far.) “Sarhoşluk, esrikliḳ” [s. 1088]

meşreb: (Ar.) “ince ve her dilden anlayan kimse” [s. 1297]

minlik: (T.) “Benlik, bencillik, kibir, kendini beğenme, gurur” [s. 1104]

meh-i ḫar-geh-nişīn: (Far.) “kin. çadırda oturan sevgili” [s. 1296]

mūbid: (Far.) “Bilgin, akıllı, hikmet sahibi, söz sahibi” [s. 1098]

müçek: (T.) “Öpücük, öpme” [s. 1090]

müvelleh: (Ar.) “Şaşkın; aşık, tutkun; çılgın” [s. 1297]

Nāmūs : (Ar.) “İşin iç yüzünü bilen sır sahibi” [s. 1298]

namūs (1): (Ar.) “Uzman, usta” [s. 1298]

namūs (2): (Far.) “Ün, şöhret” [s. 1298]

namūs (3): (Yun.) “Irz, iffet, sililik, ismet, namus” [s. 1298]

namūs (4): (Yun.) “Ev sahibi” [s. 1298]

nesāḳ: (Ar.) “Toprağa tohum serpmek” [s. 1298]

oġlan: (T.) “Sapık erkek” [s.290]

oġurluḳ: (T.) “Hırsızlık” [s.290]

oġuz: (T.) “Bilgin, bilge” [s.249]

oḳuş: (T.) “Okuma, okuyuş” [s.291]

osal: (T.) “Kusur, ihmal; ihmal edilmiş, yitik” [s.288]

oynaş: (T.) “Oynaş” [s.340]

oynaşlıġ: (T.) “Oynaşlık” [s.327]

ozmaḳlıġ (1): (T.) “Kendisini övmek, iddialı konuşmak, yüksekten atmak” [s.284]

ozmaḳlıġ (2): (T.) “Ozan okumak: (nazım vezni açısından) kural dışı Türkī tasnifler söylemek” [s.284]

ökünc: (T.) “Pişmanlık” [s.273]

öntüci: (T.) “Emanetçi, güvenilir; borç veren” [s.330]

ötgün: (T.) “Ünlü” [s.296]

ötrük: (T.) “Yalan” [s.262]

ötrükgine: (T.) “Yalancık” [s.327]

ötünçi: (T.) “Yalvaran; dileyen”

öygelig/öykelig: (T.) “Öfkeli, kızgın” [s.328]

özlük: (T.) “İnsanın varlığı, benlik” [s.306]

pāk-dāmen: (Far.) “kin. iffetli, namuslu, günahtan sakınan” [s. 1282]

pehlevī (1): (Far.) “Pehlivanlık” [s. 1283]

pehlevī (2): (Far.) “Şehirli; şehir dili” [s. 1283]

peltek: (T.) “Peltek” [s. 453]

perdāz (1): (Far.) “Parlatma, cilalama” [s. 1282]

perdāz (2): (Far.) “El çekme, bitirme” [s. 1282]

perdāz (3): (Far.) “Giderme, kaldırma” [s. 1282]

perkāv: (Far.) “Ağaç budayan; kesen” [s. 1283]

petke: (?) “Sevinçten veya eğlenmek için sarığı havaya atmak” [s. 441]

petyāre: (Far.) “Hile, aldatma” [s. 444]

pindār: (Far.) “Gurur, büyüklenme” [s. 1283]

pitigüci/bitigüci: (Çin.+T.) “Yazan, yazıcı” [s. 445]

pufyūz (1): (?) “Niteliksiz, beceriksiz, sakar” [s. 452]

pufyūz (2): (?) “Boş konuşup kendini övdüğü halde elinden bir iş gelmeyen kimse” [s. 452]

salġucı: (T.) “Atan, atıcı” [s. 776]

salġut: (T.) “Ağır yükün bir yere bırakılması” [s. 776]

salur: (T.) “Kılıç çalan” [s. 763]

sandıraḳ[235]: (Moğ.+T.) “Sayıklama, saçmalama” [s. 778]

sātgīn: (?) “Sevgili, sevilen, istenen” [s. 771]

saypaġucı: (T.) “Harcayan, dağıtıcı, saçan” [s. 837]

sıpav: (T.) “Yumuşaklık, hoşgörü” [s. 826]

sinān-verler: (Ar.+Far.) “Mızrak kullananlar” [s. 788]

sinlik: (T.) “Benlik, kişilik, kimlik” [s. 839]

sinsiz/sinsizin: (T.) “Sensiz” [s. 839]

sipāriş : (Far.) “Sipariş, ısmarlama” [s. 782]

sohramışı[236]: (Moğ.) “savsaklama, ihmal, kusur” [s. 818]

sorġucı: (T.) “Sorucu, soran” [s. 811]

söggüci: (T.) “Söven, sövücü” [s. 796]

sögünc: (T.) “Sövme, sövüş, sövgü” [s. 793, 812]

sögüş: (T.) “Sövüş, küfür” [s. 812]

söz térgüci: (T.) “Kovcu, söz taşıyıcı” [s. 801]

söz tiger: (T.) “Sözün derinine inen kimse” [s. 801]

sözçi: (T.) “Sözcü, söz söyleyen, söz sahibi” [s. 801]

su: (T.) “Şan, büyüklük” [s. 815]

subay: (T.) “Yalnız süvari, tek başına olan atlı” [s. 794]

sūg: (Far.) “Yas” [s. 789]

sung: (?) “Bir kişinin bütün malını zorla almak” [s. 800]

supāriş: (?) “Yeri kazmak, toprağı sürmek” [s. 782]

sürgün: (T.) “Sürgün, birisini yerleştiği yerden sürme” [s. 798, 811]

sürmişi (1): (T.+Moğ.) “Sürmek” [s. 798]

sürmişi (2): (Moğ.) “Sevinç, mutluluk” [s. 798]

---

[235] Moğ. saŋda(ġ)ura- (şaşkın olmak)

[236] bk. CLAUSON, *Senglax*: 105.

şāb: (Ar.) “Genç, delikanlı” [s. 841]

şaġab-nāk: (Ar.+Far.) “Gürültü çıkaran, karıştırıcı, kışkırtıcı, coşkun, inleyen” [s. 843]

şaḳa: (İta.) “AT. şaka, alay” [s. 842]

şapa/şapat/şapalaḳ: (T.) “Şaplak, sille, şamar, tokat” [s. 842]

şay: (?) “Kazançlı ve yararlı iş sahibi, varlıklı, zengin, güçlü; kazançlı ve yararlı iş” [s. 842]

şen‘at: (Ar.) “Rüsvalık, rezillik” [s. 1291]

şeyb: (Ar.) “Saçın ağarması, yaşlılık, kocama” [s. 849]

şey’u'l-llāh/şey’ün li-llāh: (Ar.) “Aferin, beğeni ve alkış ifade eden söz” [s. 849]

şıġavul[237]: (Moğ) “Mihmandar, konukçu” [s. 849]

şıltaḳ: (Moğ.) “Karalama, haksızlık, yalan iddia, birine fazla yüklenmek” [s. 850]

şīb: (Far.) “Üzüntüden ağlama, inleme” [s. 849]

şikīl: (?) “hile, aldatma” [s. 1291]

şiŋ: (Çin.[238]) “İşleri yönetip yoluna koyma, düzeltme; (Moğul hanları işleri yönetip yoluna koyan önemli emirlerine bu unvanı verirlerdi)” [s. 849]

şük: (Sogd.) “Doğru sözlü” [s. 846]

şükgine: (Sogd.+T.) “Doğru sözlücük” [s. 846]

tabḳu/dabḳu: (?) “Azarlama, yerme” [s.521, 732]

tabuġçı/tabuḳçı: (T.) “Tapan kimse” [s.522]

tabuġsaḳ (1): (T.) “Tapan kimse” [s.521]

tabuġsaḳ (2): (T.) “Hizmetçi, hizmet etmeyi seven” [s.521]

taḥrīr: (Ar.) “Serbest bırakma, salıverme” [s. 1284]

tanış: (T.) “Bilinen, tanınan, ünlü; tanıdık, tanış” [s.532]

ṭannāz: (Ar.) “Alay eden, alaycı, şaklaban” [s. 1292]

tanuḳluḳ: (T.) “Tanıklı; tanıklık” [s.533]

tanuḳ: (T.) “Tanık” [s.533]

ṭarāz: (Far.) “Su dağıtan kimse” [s. 852]

tāris: (Ar.) “Kalkanlı, kalkanlı kimse” [s.512]

tat (1): (Far.) “İşçi, köle” [s.519, 551]

tat (2): (Far.) “Zulmü kaldırma ve adalet; mazlumun haksızlığa karşı ettiği haykırış” [s.513, 519]

tayġaḳ: (T.) “Konuşkan” [s. 542]

---

[237] bk. CLAUSON, Senglax: 105.

[238] bk. CLAUSON, a.g.e., s.103.

tayşı/ṭayşı: (Çin.[239]) "becerikli, uzman, usta, hoca" [s. 542, 851]

tebikçi: (Moğ.) "Casus" [s. 558]

teḥarmüz: (Ar.) "Haramzadelik yapmak, piçlik yapmak" [s. 1284]

tekeşmişi[240]: (Moğ.+T.) "Padişahın önünde hediye sunmak ve yer öpmek" [s. 567]

tekin: (T.) "Güzel yüzlü, yakışıklı" [s. 568]

tentek: (Moğ.) "Aptal, akılsız" [s. 562]

terāne: (Far.) "Güzel oğlan" [s. 565]

terāne: (Far.) "Aldatma" [s. 565]

ter-dāmen (1): (Far.) "Günah işleyen, suçlu" [s. 564]

ter-dāmen (2): (Far.) "Namussuz" [s. 564]

ter-dāmen (2): (Far.) "Ayyaş, içkici" [s. 564]

térim: (T.) "Büyük hanımlar" [s. 637]

teseki: (Moğ.) "Şaplak, sille, şamar, tokat" [s.526]

teşvīr: (Ar.) "Utandırma; işaret etme" [s. 1284]

tétik: (T.) "Hastalığı yüzünden saçmalayıp şakalar yapan hasta" [s. 629]

tınġu/dınḳı: (T.) "Kuran ayetlerindeki duraklamalar" [s. 660, 753]

ṭırf: (?) "Ulu ve saygıdeğer kişi" [s. 1292]

tıyıḳ: (T.) "Engelleme, önleme, yasaklama" [s. 623]

tikleşmeklik: (T.) "Dik dik bakmak, öfkeli öfkeli bakmak; dikleşmek, dik durmak" [s. 654]

tilbe: (T.) "Deli" [s. 632, 649]

tilbelik: (T.) "Delilik" [s. 658]

titretme: (T.) "Titreme, sıtma" [s. 560]

tul: (T.) "Dul kadın" [s. 605]

tunar: (T.) "Gözün kararması" [s. 620]

tūr[241](1): (Far.) "Araştırma, arama" [s. 575-576]

tūr[242](2): (Far.) "Dönek sevgili" [s. 575- 576]

tuşamışı (Moğ.) "İşi birisine bırakma, devretme" [s. 534, 581]

ucur: (Moğ.) "Fal veya rüyanın gerçekleşmesi" [s. 264]

uḫmısı: (Moğ.) "Sunmak; göstermek; anlatmak" [s. 290]

uluḳ sözlüg: (T.) "Büyük sözlü" [s. 288]

---

[239] Çin. ta/ta'y –shih. bk. CLAUSON, *Senglax*: 103.
[240] bk. CLAUSON, a.g.e., s.105.
[241] bk. *STSİ*: 473.
[242] bk. a.g.e., s.473.

unut: (T.) “Unutma” [s. 288]

uyalturma: (T.) “Utandırma.” [s. 291]

uyat: (T.) “Utanç, utanma; ayıp, kabahat” [s. 272]

uyatlıġ/uyatlıḳ: (T.) “Utanmış, mahcup; kusurlu, aybı olan” [s. 301]

uyatsız: (T.) “Utanmaz” [s. 310]

uydur: (T.) “Namazda arkasında namaz kılarak imama uyan kimse” [s. 292]

uyḳucı: (T.) “Çok uyuyan kimse, uykucu” [s. 333]

uysal: (T.) “AT. işittiği her sözü bilmeden onaylayan kişi, uysal” [s. 313]

ünen: (Moğ.) “Doğru, yalansız” [s.315]

üngülük: (T.) “AT. hile, aldatma” [s. 305]

üsrük: (T.) “Sarhoş, esrik” [s.258, 273, 305]

üsrüklük: (T.) “Sarhoşluk, esriklik” [s. 258]

üsrükrek: (T.) “Daha sarhoş, daha esrik” [s.288]

üzmeklik (1): (T.) “Ayırmak, koparmak, kesmek” [s.284]

üzmeklik (2): (T.) “Suda yüzmek” [s.284]

vesme: (Ar.) “Damgalama, dağlama” [s. 1122]

vesmesiz: (Ar.+T.) “Kaş boyasısız, rastıksız” [s. 1122]

yād: (Far.) “Hatırlama, anma” [s. 1179, 1193]

yaġlamışı[243]: (T.+Moğ.) “Yağlamak (Moğulların geleneğine göre ilk kez ava çıkan çocuğun büyük parmağını vurduğu avın yağlı etine sürerler ve buna yaġlamışı derler; savaşta bayrağın altına düşmanın başı ilk getirildiği zaman ‘tuġu yaġlamışı ėttiler’ denir)” [s. 1171]

yalġan: (T.) “Yalan, gerçek dışı.” [s. 1176, 1188]

yalġançı: (T.) “Yalancı” [s. 1176]

yalġançılıḳ/yalġanlıḳ: (T.) “Yalancılık” [s. 1176]

yaltaḳlıḳ: (T.) “AT. yaltaklık, dalkavukluk” [s. 1175]

yaŋşamaġ: (T.) “Saçma sapan konuşmak, gevezelik etmek, yanşamak” [s. 1199]

yarġu: (T.) “Yargılama, sorgulama” [s. 1195]

yarlıġa: (T.) “Yarlıgama, bağışlama, affediş, mağfiret, rahmet” [s. 1155]

yasancaḳ: (Moğ.) “Süslenen, kendini süsleyen” [s. 1165]

yatlıġ: (T.) “Odalık” [s. 1143, 1209]

yatlıġ/yatlıḳ: (T.) “Yadlık, yabancılık” [s. 1143, 1177, 1209]

yayaġ/yayaḳ: (T.) “Yaya” [s. 1167, 1197]

[243] bk. CLAUSON, Senglax: 105.

yayaḳlıġ/yayaḳlıḳ: (T.) “Yayalık” [s. 1134, 1167]

yaylamışı: (T.+Moğ.) “Yazı yaylada geçirmek, yaylamak” [s. 1185]

yetīm: (Ar.) “Yetim, babasız” [s. 1299]

yetīmāne: (Ar.+Far.) “Hırsıza özgü olan; hırsız gibi” [s. 1299]

yıġı: (T.) “Ağlama, ağlayış” [s. 1231, 1232]

yıġlaġu: (T.) “Ağlayan, ağlar; ağlamak” [s. 1231, 1233]

yileklig: (T.) “Yelekli” [s. 1240]

yoġruş: (T.) “Yoğuruş, yoğurma, hamur etme” [s. 1258]

yol bilür: (T.) “Yol yordam bilmek; yol gösteren, kılavuz” [s. 1250]

yumaḳlıġ: (T.) “Yıkamak, yumak” [s. 1246]

yüz ḳaralıḳ: (T.) “Kara yüzlülük” [s. 1255]

yüzsizlik: (T.) “Yüzsüzlük, utanmazlık, arsızlık” [s. 1253]

żarb-ı rāst: (Ar.+Far.) “Sağ elin darbesi” [s. 1292]

zenaḫ zeden: (Far.) “kin. çene kıllarını kazımak” [s. 1290]

zeng: (Far.) “Zenci, siyahi” [s. 1290]

zıbıḳ: (T.) “Boynu ve boyu kısa olan kimse” [s. 760]

zūr: (Ar.) “Yalan, uydurma” [s. 1290]

3.4. **Hayvan Hal-Durum-Hareket Bildiren Niteleme Adları**

aḫta[244]: (Moğ./Far.) “İğdiş edilmiş hayvan.” [s.196]

aḳsın: (T.) “Oynak ve hoyrat at” [s.211]

arġun: (T.) “hızlı, çevik, çabuk (at)” [s.243, 246]

başmaḳ: (T.) “Bir yaşındaki buzağı.” [s. 424]

bayṭal: (T.) “Kısrak.” [s.498]

bed-‘alef: (Far.+Ar.) “kin. arpayı kötü yiyen ve kötü huylu hayvan.” [s. 1281]

béye: (T.) “Kısrak. (Ona Bayṭal da denir.)” [s.500]

bidev/bidöv: (?) “hızlı koşan at.” [s.498]

bincik yam: (Moğ.) “Çapar, ulak atı, menzil at” [s. 456]

bulaġ: (T.) “Burnu çatlak olan at.” [s. 455]

canavar: (Far.) “Canavar, yırtıcı hayvan.” [s. 665]

[244] bk. TIETZE, *TETT*: 290. Ayrıca bk. CLAUSON, *Senglax*: 102. Ayrıca bk. GÜLENSOY, *a.g.m.*, *s.*237.

cevād: (Ar.) "hızlı at." [s. 1285]

cürre: (Far.) "Erkek hayvan" [s. 683]

çalış: (T.) "Ayrı iki türden doğmuş olan, melez, kırma." [s. 687]

çalıḳ/çalıġ: (T.) "Çalak, hızlı, dik başlı, yerinde durmadan sıçrayan, çabuk ve oynak at." [s. 667]

çeviş: (T.) "Bir yaşındaki keçi yavrusu, çebiç." [s. 691]

daldaġay: (Moğ.) "Kanadı kırılmış kuş." [s. 737]

ded: (Far.) "Yırtıcı hayvan." [s. 738]

dönen: (Moğ.[245]) "Dört yaşındaki tay." [s. 746]

ebter: (Ar.) "Kuyruğu kesik." [s. 1280]

ergec: (T.) "Üç yaşındaki erkek keçi. Sürünün önünde giden keçi, kösem, kösemen." [s.247]

geviş/gövüş: (T.) "Geviş, geviş getirme." [s. 993, 1019]

gölelir: (T.) "Hayvanın yan tarafına düşüp kalkamaması, gölerme." [s. 1038]

gölük: (T.) "Gölük, yük taşıyan ve binilen hayvan." [s. 1038]

ḫārā-süm: (Far.) "kin. dikbaşlı ve sert at." [s. 727, 1287]

ḫarūn: (Ar.) "Azgın at, başı sert at." [s. 725]

igdiş/igdic: (T.) "Anne veya babası Türk, diğeri ise Hind, Fārsī veya 'Arab olan kimse, annesi ve babası farklı cinslerden olan at." [s.251, 393]

ḳaḳmac: (T.) "Kuru balık" [s. 894]

ḳaşġa: (T.) "Alnı beyaz lekeli olan hayvan" [s. 891]

ḳazaḳ: (T.) "Çölde başka yaban eşekleri tarafından dışlanmış yaban eşeği" [s. 892]

kecek: (Far.) "Erkek ördeğin kuyruğundaki eğri tüyler" [s. 998]

kelte (1): (Far.) "kuyruğu kesik, güdük" [s. 1006]

kelte (2): (Far.) "işlemez hale gelmiş yaşlı hayvan" [s. 1006]

kesme: (T.) "Anne veya babası soylu olan at, kırma at" [s. 1004]

ḳısır: (T.) "Doğuramayan hayvan, kısır" [s. 988]

ḳısraḳ: (T.) "Kısrak" [s. 988]

ḳoş: : (T.) Toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan" [s. 947]

ḳoşa (1): (T.) "Birlikte koşan iki at" [s. 951]

ḳoşa (2): (T.) "Atların alnında oluşan iki kırışıklık" [s. 951]

köşkek/köşek/köşelek: (T.) "Bir yaşındaki deve yavrusu" [s. 1034]

kötel: (Moğ.) "Yedek at" [s. 1028]

[245] bk. EREN, *a.g.m., s.*179.

ḳunacın (1): (Moğ.) “Kısrak” [s. 962]

ḳunacın (2): (Moğ.) “İki yaşındaki dişi inek” [s. 962]

ḳunan: (Moğ.[246]) “Üç yaşındaki at” [s. 962]

ḳuruḳ/kür(ü)k: (Far.) “Yumurtlamayı kesen tavuk, kuluçka, gurk” [s. 945, 1015, 1030]

ḳutuz: (T.) “Kuduz köpek, çıldırmış köpek” [s. 941]

maŋ: (Çin.) “Üç yaşındaki koyun” [s. 1082]

merāġa: (?) “ağnamak.” [s. 1086]

ögür: (T.) “Kısrak bulma çağı gelmiş dört yaşındaki at” [s.297]

pālā: (Far.) “Yedek çekilen at” [s. 433]

peşmül: (?) “Kıllı ve biçimsiz olan at yavrusu ve başka hayvanlar” [s. 451]

poran: (?) “Sıcaktan etkilenmiş deve” [s. 448, 473]

saġın: (T.) “Sütü sağılır koyun, sağmal koyun” [s. 763]

saġlıḳ: (T.) “Süt veren, sağımlı, sağmal” [s. 774]

savġun: (T.) “Yorgunluğu çıkarılarak dinlendirilip soğutulan at” [s. 792]

soḳḳur: (T.) “Güçsüz ve zayıf düşen hayvan” [s. 806]

sürük: (T.) “Hayvan sürüsü” [s. 802]

şalġurt: (?) “Melez hayvan, kırma hayvan” [s. 842]

tarçıḳ: (T.) “Hayvanların yeşil ota doyması” [s. 524]

témür ḳanat: (T.) “Yeni kanat çıkarmış kuş” [s. 658]

ṭırf: (?) “İyi at, (soylu at)” [s. 1292]

torum: (Moğ.) “Yavrulaması için kısrakla çiftleştirilen aygır” [s. 592]

töl: (T.) “İnek ve koyun yavrusu” [s. 605]

tul: (T.) “Yas için süslenmiş at” [s. 605]

tübiye: (T.) “Çölde otlayarak semirmiş kısrak” [s. 593]

tülek: (T.) “Kuşların yılda bir kez tüy döküp yeniden çıkarması” [s. 600]

yabdaḳ/yaydaḳ: (T.) “Yalın at, çıplak at” [s. 1185]

yam[247]: (Çin.) “Çapar, ulak atı, menzil atı”

yapaḳ: (T.) “Süt emen tay” [s. 1138]

yarış: (T.) “At koşturma; (yarış)” [s. 1161]

yavrı: (T.) “Hayvan yavrusu” [s. 1183]

yélgin: (T.) “At tekme atarken nalının oluşturduğu yel” [s. 1271]

yidek: (T.) “Yedek at” [s. 1222]

---

[246] bk. EREN, *a.g.m.*, *s.*179.

[247] Çin. yam (iz sürmek)

yoluġ: (T.) “Tüyleri yolunmuş, yoluk” [s. 1255]

yorġa: (T.) “Atın biniciyi sarsmayan yürüyüşü, rahvan, yorga; yorga yürüyen at” [s. 1252]

yortma: (T.) “Hızlı yürüyüş, yelme, yortma” [s. 1252]

yunt: (T.) “Kısrak.” [s. 1267]

Tablo 25. Niteleme Bildiren Kavramların Tematik Söz Varlığı Görünümü

NİTELİK BİLDİREN KAVRAMLAR	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Hissiyat-Duygu, Düşünce ve Algı Bildiren Nitelemeler	70	5,60
Hal-Durum, Şekil-Biçim ve Hareket Bildiren Nitelemeler	711	56,83
➢ İnsan Hal-Durum-Hareket Bildiren Nitelemeler	393	31,41
➢ Hayvan Hal-Durum-Hareket Bildiren Nitelemeler	77	6,16
TOPLAM	**1251**	**100**

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 1251 madde başı sözcük bulunmaktadır. Bunların 711’i hal-durum, şekil-biçim ve hareket bildiren adlardır. (393’ü insana özgü hal-durum ve hareket bildiren adlar, 77’si hayvana özgü hal-durum ve hareket bildiren sözcüktür.) Diğer yandan 70 sözcük, hissiyat-duygu, düşünce ve algı bildirmektedir.

Bu alanın toplamında Türkçe 727, Moğolca 64, Farsça 222, Ararapça 111, kökeni bilinmeyen (?) 54, Çince 4, Soğdca 2, İtalyanca 1, Yunanca 2, Hintçe 1, Sanskritçe 1 ve 1 yansıma sözcük bulunmaktadır.

Ayrıca kökeni ile ilgili farklı görüşler olan ve tam olarak yorum yapılamayan Arapça/Farsça 5, Türkçe/Çince 2, Moğolca/Farsça 1, Kumanca/Soğdca 1, Kumanca/Soğdca+Türkçe 1, Arapça/Ermenice 1, Latince/Yunanca+Türkçe 1, Türkçe/Moğolca 1 ve Aramice/Akadca+Türkçe 1 sözcük bulunmaktadır.

Öte yandan Moğolca+Türkçe 12, Farsça+Arapça 3, Türkçe+Moğolca 8, Arapça+Farsça 9, Arapça+Türkçe 5, Farsça+Türkçe 4, Soğdca+Türkçe 2, Türkçe+Farsça 1, Çince+Türkçe 2 ve Türkçe+Türkçe+Moğolca yapısında 1 sözcük bulunmaktadır.

Grafik 25. Nitelik Bildiren Kavramların Etimolojik Söz Varlığının Görünümü

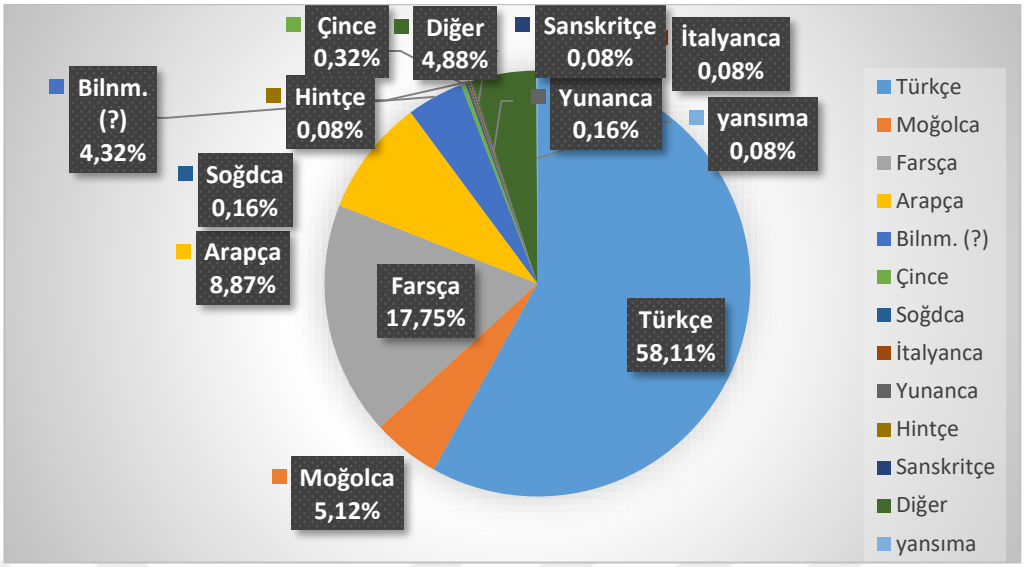

4. GÖREVLİ ÖGELER

acraḳ: (T.) “Daha aç.” [s.205]

alar: (T.) “Onlar” [s.214]

alay/olay: (T.) “öyle” [s.180]

alġucıraḳ: (T.) “Daha alıcı” [s.205]

anca/ança: (T.) “anca, onca, o kadar” [s.237, 253]

ancılayın: (T.) “öyle, onun gibi” [s.254]

andaġı: (T.) “oradaki.” [s.254]

andaḳ: (T.) “öyle, onun gibi” [s.173]

anı: (T.) “onu” [s.222]

anıŋ dik: (T.) “onun gibi” [s.182]

anlar: (T.) “onlar” [s.222]

araŋ: (T.) “güçlükle, zor, ancak; zorluk” [s. 1276]

bégin: (T.) “Gibi.” [s.501]

béyle: (T.) “Böyle.” [s.508]

bile: (T.) “Birlikte; ile birlikte; ile. (Ek olarak kullanılır.)” [s.508]

bilen: (T.) “İle birlikte.” [s.508]

bir dik: (T.) “Birbiri gibi, aynı, eşit.” [s.502]

bir yolı: (T.) “Birden, hep birden, hepten.” [s.502]

birbiri: (T.) “Birbiri, birlikte.” [s.504]

birge: (T.) “Birlikte.” [s.502]

birle/birlen: (T.) “Birlikte; ile birlikte; ile.” [s.502]

biz: (T.) “Biz zamiri.” [s.493, 503]

böyle: (T.) “Böyle.” [s. 486]

bu: (T.) “Bu.” [s. 459]

buġına: (T.) “Bu zamirinin küçültme durumudur.” [s. 479]

cerīde: (Ar.) “Tek başına, yalnız, tek.” [s. 1285]

çaḳlıġ/çaġlıġ: (T.) “Gibi, benzeri; kadar, miktar, ölçü.” [s. 666]

çü: (Far.) “çünkü, için.” [s. 696]

daġı: (T.) “Yine, dahi, hem, de.” [s. 734]

daḫı: (T.) “Yine, dahi, hem, de; başka, diğer.” [s. 735]

dégil: (T.) “Sanki, güya.” [s. 750]

dégin/tégin: (T.) “Değin, dek, kadar.” [s. 647, 749]

dégin: (T.) “Sanki, güya.” [s. 749]

dégince: (T.) “Değin, dek, kadar.” [s. 753]

deklü: (T.) “AT. tür, denli, kadar.” [s. 736]

dik: (T.) “Gibi.” [s. 753]

érgec: (T.) “Henüz, daha (Sözcük sonuna eklenir).” [s. 360]

érken/érkin/iken: (T.) “İken; -dır; var; (imiş; ki) .” [s. 360, 382, 385, 388, 389, 399]

érmes: (T.) “Değil, olmaz.” [s.356, 360, 362, 364, 378, 389]

feş: (Far.) “Gibilik edatı.” [s. 867]

hem-ol: (Far.+T.) “Hem o, o da, aynı, işte o.” [s. 1128]

her bir: (Far.+T.) “Her biri.” [s. 1126]

her ḳaysı (Far.+T.) “Herhangi.” [s. 1126]

her ni (Far.+T.) “Her ne.” [s. 1126]

ile: (T.) “ile.” [s. 402]

ilen: (T.) “ile; ile birlikte.” [s. 397]

ise: (T.) “İse.” [s.356, 380]

ḳaç: (T.) “AT. kaç” [s. 878, 883]

ḳanda: (T.) “Nerede; kanda” [s. 896]

ḳandın/ḳaydın: (T.) “Nereden; kandan” [s. 897, 908]

ḳanġı: (T.) “Hangi” [s. 897]

ḳanı: (T.) “Hani, nerede” [s. 900]

ḳay: (T.) “Hangi; ne zaman; ne; nere” [s. 902]

ḳay bir/ḳay biri: (T.) “Hangi bir; herhangi bir” [s. 895, 909]

ḳayda: (T.) “Nerede” [s. 870]

ḳaysı: (T.) “Hangi” [s. 873, 878, 910]

ḳayu: (T.) “Hangi; ne zaman” [s. 909]

ḳibi: (T.) “Gibi. Benzetme edatı” [s. 1061]

kim (1): (T.) “Ki” [s. 1062]

kim (2): (T.) “kim” [s. 1062]

la: (Moğ.) “Pekiştirme edatı” [s. 1074]

lā: (Ar.) “Olumsuzluk edatı” [s. 1074]

maŋa: (T.) “Bana.” [s. 1090]

meşellig: (Ar.) “Gibi, benzeri” [s. 1084]

min: (T.) “Ben.” [s. 1102, 1103]

mince: (T.) “Benim kadar” [s. 1103]

miniŋ: (T.) “Benim” [s. 1103]

mu (1): (T.) “Bu” [s. 1093]

mu (2): (T.) “Soru edatı” [s. 1093]

munca: (T.) “Bunca, bu denli” [s. 1093, 1097]

mundaḳ: (T.) “Böylece, bunun gibi” [s. 1094, 1096, 1099]

ni: (T.) “Ne” [s. 1108, 1109, 1115, 1116, 1117, 1118, 1120]

ni çaḳlıġ: (T.) “Nasıl, ne biçim” [s. 1113]

ni érken: (T.) “Ne imek, ne olmak.” [s. 1109]

ni érkin: (T.) “Nedir” [s. 1109]

ni ikin: (T.) “Ne ki” [s. 1116]

ni işge: (T.) “Neden, niçin” [s. 1117]

ni taŋ: (T.) “Şaşılacak şey değil, şaşırtıcı değil; ne kadar şaşırtıcı” [s. 1118]

ni üçün: (T.) “Ne için, niçin” [s. 1109]

nice/niçe/neçe/néşe: (T.) “Kaç; ne kadar; her ne kadar” [s. 1105, 1115]

niçük: (T.) “Nasıl, ne biçim” [s. 1112, 1117]

nidin: (T.) “Neden, niçin” [s. 1116]

nige/naġu: (T.) “Niye, niçin, neden” [s. 1105, 1114]

nime/nimerse: (T.) “Ne, nesne; hiçbir şey” [s. 1120]

nite/néşe: (T.) “Zira, çünkü; nasıl, nite; niçin” [s. 1109, 1113]

nitek/nitük: (T.) “Nasıl, nite, ne biçim” [s. 1114]

nitgü: (T.) “Nasıl” [s. 1113]

nitib/nitiben: (T.) “Nasıl” [s. 1114]

nivçün: (T.) “Ne için, niçin, neden” [s. 1116]

oḳ (1): (T.) “O anda, hemen, derhal, çabucak; işte o; aynen, tıpkı” [s.291]

oḳ (2): (T.) “Ancak, yalnız, fakat; hem” [s.291]

ol bu: (T.) “O bu” [s.322]

olca: (T.) “O kadar, onca” [s.299]

oŋa/aŋa: (T.) “Ona” [s.253]

oŋaca/aŋaca: (T.) “Ona değin, ona kadar” [s.255]

onġa: (T.) “Ona” [s.256]

oş: (T.) “Gösterme edatı: işte” [s.289]

oşal/oşol: (T.) “O; işte o.” [s.289, 312]

oşanca: (T.) “O kadar; işte o kadar” [s.289, 325]

oşandaḳ: (T.) “Öyle; işte öyle” [s.289]

öyle: (T.) “AT. öyle” [s.322]

öz: (T.) “Kendi” [s.260, 263, 286]

özce: (T.) “Kendisi kadar” [s.286]

özge: (T.) “Başka, yabancı” [s.286]

özgece: (T.) “Başka türlü, başkaca” [s.298]

özgine: (T.) “Kendiceğiz” [s.287]

özlüg: (T.) “Kendisi ile” [s.306]

saŋa: (T.) “Sana” [s. 788]

sin: (T.) “Sen” [s. 820, 828, 838]

sincileyin: (T.) “Senin gibi” [s. 839]

sinlik: (T.) “Seninki” [s. 839]

siz: (T.) “Siz” [s. 822, 832]

şol: (T.) “Şu, o” [s. 846]

şundaḳ/şunday: (T.) “Şunun gibi, şöyle” [s. 846]

ték: (T.) “Benzetme ve gibilik ifade eden edat; tek, yalnız” [s. 638]

tigrü: (T.) “Değin, dek” [s. 656]

uşbu: (T.) “Bu; işte bu” [s.322]

uşmunca: (T.) “Bu kadar; işte bu kadar” [s.289]

üçün: (T.) “İçin” [s.277]

üzre: (T.) “Üstüne, üzerine” [s.323]

yā: (Far.) “Tereddüt edatı, ya da” [s. 1137]

yaŋla: (T.) “Benzer, gibi” [s. 1134]

yaŋlığ[248]: (Çin+T.) “Gibi, benzer” [s. 1244]

yikke: (?) “Biricik, tek, yalnız” [s. 1238]

yine/yana (1): (T.) “Diğer, öbür; başka, yabancı” [s. 1151, 1197, 1243]

yine/yana (2): (T.) “Yine, gene; dahi, dA, bile, daha” [s. 1197, 1243]

yitek dik (1): (T.) “Yedek gibi” [s. 1221]

yitek dik (2): (T.) “Bilecek kadar” [s. 1221]

yitek dik (3): (T.) “Yetecek kadar” [s. 1221]

yoḳ: (T.) “Yok” [s. 1251, 1252, 1258, 1261]

yoḳ ise/yoḳ érse/yoḳsa: (T.) “Tereddüt edatı, ya da; değilse, yok ise; yoksa, aksi takdirde” [s. 1259]

Tablo 26. Görevli Ögelerin Tematik Söz Varlığı Görünümü

TEMA	Sözcük Sayısı
Görevli Ögeler	131

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 131 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan Türkçe 118, Farsça 3, kökeni bilinmeyen (?) 1, Arapça 3 ve Moğolca 1 sözcük tespit edilmiştir. Diğer yandan 4 Farsça+Türkçe ve 1 Çince+Türkçe yapısında sözcük vardır.

Grafik 26. Görevli Ögelerin Etimolojik Söz Varlığı Görünümü

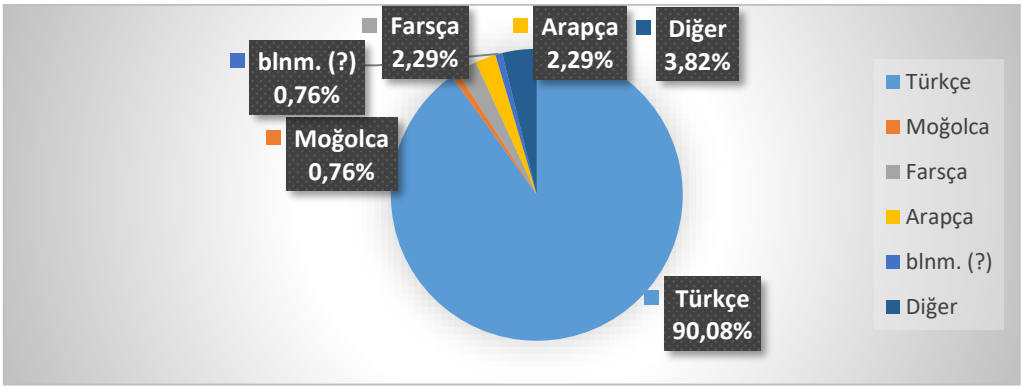

5. ÜNLEMLER VE YANSIMA SÖZCÜKLER

ābād: (Far.) “Aferin!, bravo!, yaşa!” [s. 1279]

[248] Çin. yang (biçim)+lığ

aḫ (1): (yans.) “ah, vay, üzüntü, özlem ve acı duyma ünlemi.” [s.196]

aḫ (2): (Far.) “Aferin, bravo.” [s.196]

‘arras: (yans.) “eşeğin anırması” [s. 855]

ay: (yans.) “seslenme ünlemi, ey” [s.229]

beh beh: (yans.) “Beğenme ve alkışlama sözü, pehpeh.” [s. 491]

belbele: (Ar.) “sürahinin sesi ve avazı.” [s. 454]

cız u bız (yans.) “Ateşte yağın çıkardığı ses, cız.” [s. 720]

çek: (?) “Çarpma veya kırılma sesi.” [s. 1286]

çıḳ: (yans.) “Köpekleri kovmak için söylenen söz.” [s. 712]

dé: (T.) “Pekiştirme olarak: çabuk ol, haydi.” [s. 751]

dübdürün: (T.) “Ayak sesi.” [s. 744]

fır: (yans.) “Uçarken kuş kanadının çıkardığı ses, pır.” [s. 866]

fırfır: (yans.) “Akıcı ve hızlı bir biçimde yazıp okuma; (fır fır, fırıl fırıl).” [s. 866]

fırrast: (yans.) “Taş ve ok gibi şeylerin atılmasından veya atın burnundan çıkan ses.” [s. 865]

gıj: (yans.) “Taş ve ok gibi şeylerin atılmasından çıkan ses.” [s. 861]

ġur: (yans.) “Yırtıcı hayvanların gürlemesi” [s. 861]

ġurre: (Far.) “Gürleme.” [s. 861]

ġurriş (1): (Far.) “korkunç ses.” [s. 861]

ġurriş (2): (Far.) “Kızgınlık, öfkelenme.” [s. 861]

ġurunbiş: (Far.) “Korkunç ses.” [s. 859]

güm güm: (T.) “Yer kazılırken çıkan ses, gümbürtü sesi.” [s. 1007]

haray: (T.) “Yardım isteme, bildirme ve bağırma ünlemi.” [s. 1127]

ḫavāze: (?) “Aferin, alkış” [s. 730]

hay: (yans.) “Acı, üzüntü, yardım isteme ve inleme ünlemi.” [s. 1125]

hay hay (1): (yans.) “Çabuklaştırma ünlemi” [s. 1124]

hay hay (2): (yans.) “Gürültü, patırtı.” [s. 1124]

hay hay (3): (yans.)“Şiddetli ağlamak ünlemi.” [s. 1124]

hey/hey hey: (yans.) “Korkutma, önleme, alay etme, uyarma, duyurma veya beğenme ünlemi” (şaşırma ünlemi; çabuklaştırma ünlemi) .” [s. 1131]

heyā-hūy: (Far.) “Haykırış, bağırtı; gürültü, patırtı.” [s. 1131]

hıḳlavuḳ: (T.) “Hıçkırma illeti.” [s. 1132]

hort: (yans.) “Sesli bir biçimde içmek, höpürtü.” [s. 1131]

hūy: (Far.) “İnleme; ah, eyvah.” [s. 1128]

ıçḳırıḳ: (T.) “Hıçkırık.” [s.353]

kāc: (Far.) “keşki” [s. 994]

ḳıp: (T.) “Pekiştirme sözcüğü: ḳıp ḳırmızı gibi” [s. 990]

kiş (1): (yans.) “Kümes hayvanlarını kovalama ünlemi” [s. 1004]

kiş (2): (yans.) “Satranç oyununda kullanılan bir deyim” [s. 1004]

ḳulḳul: (Ar.) “Sürahinin boğazından çıkan içki sesi” [s. 929]

la (yans.) eyvah!, heyhat!, yazık!” [s. 1074]

şā-bāş: (Far.) “Aferin, alkış” [s. 841]

şaġırdaḳ /şaḳırdı: (T.) “İki şeyin birbirine değmesiyle oluşan ses, şakırtı” [s. 842]

şapaşab: (yans.) “Sürekli atılan okların bir yere dokunmasından çıkan ses” [s. 843]

ṭanṭana: (T.) “Tambur sesi” [s. 853]

ṭarāḳ-ā-ṭarāḳ: (Ar.) “Ağaç gibi şeyler kırılırken çıkan ses, çatırtı” [s. 852]

ték: (T.) “AT. keşki” [s. 638]

tereng: (T.) “Ok atılırken yayın kirişinden çıkan ses” [s. 563]

vaḫ/veh: (yans.) “Üzüntü ve özlem ünlemi, eyvah!, yazık!; beğenme veya şaşma bildiren ünlem, vay!, ne güzel!” [s. 1121, 1123]

vay: (T.) “Ağrı, acı vb. duyguları anlatan ünlüm, vay!; eyvah!, yazık!” [s. 1121]

vuh: (yans.) “Köpek ve çakal gibi hayvanların ürkütücü inlemesi” [s. 1123]

Tablo 27. Ünlemler ve Yansıma Sözcüklerin Tematik Söz Varlığı Görünümü

TEMA	**Sözcük Sayısı**
Ünlemler ve Yansıma Sözcükler	50

Bu alanda tematik tasnife alınmış toplam 50 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan Türkçe 12, Farsça 10, yansıma sözcük 23, kökeni bilinmeyen (?) 2 ve 3 Arapça kökenli sözcüktür.[249]

6. FİİLLER

6.1. BASİT FİİLLER

ac-: (T.) “Acıkmak.” [s.186, 194]

acı-: (T.) “Acımak, acılaşmak.” [s.195]

[249] Ünlemler ve yansıma sözcükler, etimolojik söz varlığı açısından değerlendirilmeye alınmamamıştır.

aç-: (T.) Açmak.” [s.183, 186, 194, 196, 217]

ağ-: (T.) “Ağmak, yükselmek.” [s.207, 208]

ağ-/aḳ-: (T.) “Akmak.” [s.182, 186, 203, 211]

al-: (T.) “almak” [s.180, 184, 185, 186, 187, 189, 197, 198, 207, 214, 215, 222, 227, 228, 230, 232, 235, 236]

aŋ-(1): (T.) “anmak, hatırlamak” [s.256]

aŋ-(2): (T.) “anlamak” [s.256]

ar-: (T.) “yorulmak” [s.199, 226]

ara-: (T.) “aramak, bir şeyin içini aramak” [s.199, 227]

arba-: (T.) “büyülemek, efsunlamak” [s.199]

arı-: (T.) “temizlenmek, arınmak” [s.178]

art-: (T.) “artmak, çoğalmak” [s.236]

arzı-: (T.) “değerinde olmak, değmek” [s.193, 248]

as-: (T.) “asmak” [s.223, 227, 228]

asra-/**ısra**-: (Moğ.[250]) “korumak, saklamak” [s.173, 174, 175, 176, 186, 188, 190, 196, 202, 207, 215, 218, 219, 222, 223, 224, 226, 228, 236, 350]

aldara-/**ıldara**-[251]: (Moğ.) “heyecanlandırmak, ızdırap ve acı çekmek” [s.203, 213, 235, 387]

aş-(1): (T.) “aşmak, geçmek, öte yana gitmek” [s.205, 206, 219, 236]

aş-(2): (T.) “baştan savılmak” [s.205]

aş(3)-: (T.) “aşıp taşmak, sınırını aşmak” [s.205]

aş-(4): (T.) “tecavüz etmek” [s.205]

aş-(5): (T.) “AT. aşmak, erkek hayvan dişisiyle çiftleşmek” [s.205]

at-: (T.) “atmak” [s.183, 186, 188, 189, 190, 191, 203, 210]

aya-/**eye**-: (T.) “kaçınmak, sakınmak, çekinmek; esirgemek” [s.177, 178, 195, 202, 221, 222, 227, 228, 233, 236, 364]

ayır-: (T.) “ayırmak” [s.213]

az-: (T.) “yolu şaşırmak; yanılmak; kendinden geçmek” [s.203, 207, 222]

baḳ-: (T.) “Bakmak” [s. 419, 421, 428, 429, 439, 440]

[250] bk. ÖLMEZ, M. (2007). “On Mongolian Asara- “to Nourish” and Turkish Aşa- “to Eat” from Middle Mongolian to Modern Turkic Languages”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Festschrift in Honor of András J. E. Bodrogligeti, V. 17, pp. 237-247.

[251] bk. STAROSTIN-DYBO-MUDRAK, *EDAL*: 286.

bar-(1): (T.) “Gitmek.” [s. 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437]

bar-(2): (T.) “Bir yola veya tarikata girmek.” [s. 434]

bat-: (T.) “Batmak.” [s. 428, 429, 434, 437]

bay-: (T.) “Zenginleşmek, zengin olmak.” [s. 425]

bégen-: (T.) “Beğenmek.” [s.504, 505]

bér-: (T.) “Vermek” [s.494, 499, 502, 505]

bıç-: (T.) “Kesmek, biçmek.” [s.501]

bil-: (T.) “Bilmek, bir işte yeterli olmak; yeterlik bildiren birleşik eylemler oluşturur.” [s.494, 497, 498, 499, 504, 507, 508]

bile-: (T.) “Bilemek.” [s. 493]

biş-(1): (T.) “Biçmek.” [s.507]

biş-(2): (T.) “Pişmek; olgunlaşmak.” [s.500, 503, 507]

biş-(3): (T.) “Akla gelmek, düşünülmek.” [s.503, 507]

boğ-: (T.) “Boğmak.” [s. 477]

bol-: (T.) “Olmak.” [s. 458, 460, 461, 462, 463, 464, 466, 467, 471, 477, 478, 480, 482, 484, 487, 488, 491]

borda-: (Moğ.) “Semirtmek, semizletmek, şişmanlatmak.” [s. 467, 480]

bos-: (Moğ.) “Kalkmak.” [s. 463]

boz-: (T.) “Bozmak.” [s. 461, 462, 463, 470, 480]

böl-: (T.) “Bölmek.” [s. 471, 480, 491]

bul-: (T.) “bulmak.” [s. 480]

bur-: (T.) “Burmak.” [s. 473]

bus-: (T.) “Pusu kurmak, pusmak.” [s. 463]

buş-: (T.) “Zarar gelmek; üzülmek; kızmak.” [s. 464, 477, 484]

buyur-: (T.) “Buyurmak.” [s. 470, 471]

bük-: (T.) “Bükmek, eğmek.” [s. 479]

büt-/bit- (1): (T.) “Bitki bitmek, çıkıp yetişmek; türemek, ortaya çıkmak.” [s. 457, 458, 459, 462, 464, 468, 470, 472, 482, 483, 486, 488, 500]

büt-/bit-(2): (T.) “Bitmek, tükenmek.” [s. 457, 459, 468, 500]

büt-/bit-(3): (T.) “Yapılmak.” [s. 457, 468, 500]

büt-/bit-(4): (T.) “Yara iyileşmek, yara kapanmak.” [s. 457, 458, 459, 462, 464, 468, 470, 472, 481, 482, 483, 486, 488, 500]

büt-(5): (T.) “İnanmak, güvenmek, kabul etmek.” [s. 459, 462, 464, 468, 470, 472, 482, 483, 486, 488, 500]

cıla-(1): (Moğ.) “İstemek, dilemek” [s. 723]

cıla-(2): (Moğ.) “Sürmek, akın etmek.” [s. 723]

coy-: (T.) “Yok etmek, gidermek.” [s. 707]

cum-/çum-: (T.) “Suya batmak, dalmak.” [s. 694, 697, 702]

çaḳ-(1): (T.) “Arkasından konuşmak, çekiştirmek.” [s. 674]

çaḳ-(2): (T.) “Ateş veya şimşek parlamak.” [s. 674]

çaḳ-(3): (T.) “Çakmak çakmak.” [s. 674]

çaḳ-(4): (T.) “Isırmak, sokmak.” [s. 674]

çal-: (T.) “Saz çalmak.” [s. 665, 672, 673]

çap-(1): (T.) “Koşmak, akın etmek, yağmalamak.” [s. 666, 668]

çap-(2): (T.) “Kılıç çalmak.” [s. 666]

çaş-: (T.) “Şaşmak, kaygılanmak, heyecanlanmak.” [s. 673]

çav-: (T.) “Çavlanmak, ünlenmek, meşhur olmak.” [s. 675]

çay-: (T.) “Ok havaya fırlamak, havalanmak, havaya uçmak.” [s. 679]

çék-: (T.) “Çekmek.” [s. 707, 708, 711, 713, 714, 715, 716, 718]

çıda-: (Moğ.) “Katlanmak, dayanmak, sabretmek.” [s. 707, 710, 714, 715, 718]

çıḳ-: (T.) “Çıkmak.” [s. 710, 711, 712, 713, 714, 717, 720, 722, 724]

çım-: (T.) “Suya batmak, suya dalmak.” [s. 713]

çırp-: (T.) “Vurmak, çarpmak.” [s. 718]

çırt-/çért-(1): (T.) “Çekirdek çitlemek.” [s. 718]

çırt-/çért-(2): (T.) “Mızrap vurmak.” [s. 709, 718]

çırt-/çért-(3): (T.) “Usturayla kesmek.” [s. 718]

çıt-: (T.) “Somurtmak, surat asmak, suratını ekşitmek.” [s. 680]

çine-: (Moğ.) “Tahmin etmek, sezmek, gözle oranlayarak ölçmek, kıyaslamak, tasarlamak tasavvur etmek.” [s. 708, 719, 723]

çoy-: (T.) “Isınmak.” [s. 707]

çög-: (T.) “Sıçramak, fırlamak.” [s. 692, 702]

çök-: (T.) “Çökmek.” [s. 692, 702, 704]

çöz-: (T.) “Çözmek, ayırmak.” [s. 694, 702]

çubru-: (Moğ.) “Birbirinin ardınca dizilmek, art arda uzanmak.” [s. 698]

çürge-: (T.) “Yakmak, ateşte alazlamak.” [s. 704, 707]

çürü-: (T.) “Çürümek, yıpranmak.” [s. 701]

darı-(1): (Moğ.[252]) “Uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak” [s. 732, 733, 734]

darı-(2): (Moğ.) “yüz tutmak, yönelmek.” [s. 732, 733, 734]

dé-: (T.) “Demek, söylemek.” [s. 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754]

don-/**toŋ**-: (T.) “Donmak.” [s. 577, 582, 619, 620, 743]

dön-: (T.) “Dönmek.” [s. 743]

döy-: (T.) “AT. katlanmak, dayanmak, sabretmek.” [s. 747]

é-/**i**-/**ér**-: (T.) “imek, olmak. [s.343, 349, 351, 352, 354, 358, 362, 364, 368, 372, 382, 384, 389, 391, 402, 408]

ék-: (T.) “Ekmek.” [s. 376, 394]

ekşi-: (T.) “Ekşimek.” [s.250]

élt-: (T.) “Götürmek.” [s.350, 359, 364, 381, 396, 399, 409, 414, 415]

én-/**in**-: (T.) “İnmek.” [s. 359, 382]

és/is-: (T.) “Yel esmek.” [s. 358, 363, 365, 386, 396, 405]

éş-(1): (T.) “Eşmek, kazmak.” [s.351]

éş-(2): (T.) “İpi dolamak, eğirmek, burmak, bükmek, sarmak, kıvırmak.” [s.351]

ét-: (T.) “Etmek, eylemek.” [s.344, 346, 347, 348, 355, 357, 359, 364, 377, 402, 407, 413, 414, 416]

éşit-: (T.) “İşitmek.” [s.350, 354, 382, 389, 412]

évür-/**ivür**-: (T.) “Evirmek, döndürmek.” [s.347, 353, 359, 360, 363, 381, 390, 394, 406]

éz-/**iz**-: (T.) “Ezmek, aşındırmak.” [s. 361, 365, 391, 392, 414]

géç-: (T.) “Geçmek.” [s. 1053, 1056, 1067]

gél-/**gel**-: (T.) “Gelmek.” [s. 1006, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1071, 1072, 1073, 1074]

gét-: (T.) “Gitmek.” [s. 1049, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1057, 1060, 1062, 1063, 1068, 1070, 1071, 1072]

géy-: (T.) “Giymek.” [s. 1070]

géz-: (T.) “Gezmek, dolaşmak.” [s. 1049, 1055, 1061]

girek-: (T.) “Gerekmek.” [s. 1053]

gir-: (T.) “Girmek.” [s. 1050, 1057, 1071, 1073]

göm-: (T.) “Gömmek.” [s. 1012, 1016, 1022, 1024, 1031, 1032, 1034, 1035, 1044, 1047]

[252] Bk. KAÇALİN, LN: 929. Ayrıca bk. RÄSÄNEN, *VEWT*: 133. Ayrıca bk. STAROSTIN-DYBO-MUDRAK, *EDAL*: 456.

gör-: (T.) “Görmek.” [s. 1009, 1010, 1012, 1014, 1016, 1017, 1020, 1021, 1022, 1023, 1025, 1026, 1029, 1033, 1037, 1039, 1042, 1044, 1048]

gül-: (T.) “Gülmek.” [s. 1015, 1036, 1037]

güt-/güd-: (T.) “Otlatmak, gütmek; gözetlemek, bekleyip korumak.” [s. 1009, 1020, 1023, 1042]

har-: (T.) “Yorulmak, güçsüz düşmek.” [s. 1124, 1125, 1127]

hür-(1): (T.) “Havlamak, ürümek.” [s. 1129, 1130]

hür-(2): (T.) “Üfürmek, üflemek.” [s. 1130]

ılbara-: (Moğ.) “Sıcak sudan vücut kızarıp kabarmak; (haşlanmak) .” [s. 371]

ılġa-(1): (Moğ.) “Hızlı at koşturmak, ılgar etmek.” [s.348, 371, 386, 397]

ılġa-(2): (Moğ.) “İnceden inceye araştırmak, denetlemek.” [s.348, 371, 397]

ılı-: (T.) “Sıkıntıdan yanmak.” [s. 413]

ıl-/il-/él-: (T.) “Dikkate almak, göz önünde bulundurmak, ilgilenmek; (almak; tutmak) .” [s.347, 375, 377, 379, 386, 390, 397, 412, 413]

ınan-: (T.) “İnanmak.” [s. 361]

ısır-(1): (T.) “Isırmak” [s. 365]

ısır-(2): (T.) “mec. yemek.” [s. 365]

iç-: (T.) “İçmek” [s.353, 369, 376, 386]

ile-: (T.) “Elemek.” [s. 402]

im-: (T.) “Emmek.” [s. 376]

in-: (T.) “İnmek” [s. 402, 406]

inci-: (T.) “İncimek, incinmek.” [s. 405]

iri-: (T.) “Erimek.” [s.246, 355, 362]

ir-/ér-: (T.) “Ermek, varmak, erişmek; erdirmek, ulaştırmak.” [s.241, 355, 360]

isgi-/iski-: (T.) “Eskimek.” [s. 380, 396]

isirge-(1): (T.) “Esirgemek” [s.345, 379]

isirge-(2): (T.) “AT. acımak, merhamet etmek.” [s. 380]

isne-: (T.) “Esnemek.” [s. 371, 376]

iste-: (T.) “İstemek.” [s. 390]

it-(1): (T.) “Yitmek, kaybolmak.” [s.348]

it-(2): (T.) “Koklamak.” [s. 416]

iti-: (T.) “Keskinleşmek.” [s. 371]

iv-: (T.) “AT. ivmek, acele etmek.” [s. 372]

ḳaç-: (T.) “Kaçmak” [s. 883, 904]

ḳada-(1): (Moğ.) “Batırmak, saplamak” [s. 884, 892, 897]

ḳada-(2): (Moğ.) “Çivilemek; sağlamlaştırmak, pekiştirmek” [s. 884]

ḳaḳ-: (T.) “Bir şeyi başka bir şeye vurmak, çarpmak, çakmak, kakmak” [s. 871, 873, 885, 888, 890, 906, 915]

ḳal-: (T.) “Kalmak” [s. 882, 886, 895, 901, 905, 910]

ḳan-(1): (T.) “Suya doymak, kanmak” [s. 877, 880, 893, 895, 896, 900, 903, 914]

ḳan-(2): (T.) “Anlamak” [s. 893, 896, 914]

ḳap-(1): (T.) “Kapmak, elle yakalamak” [s. 872, 875, 889]

ḳap-(2): (T.) “Köpek vs. ısırmak” [s. 872, 875]

ḳar-: (T.) “AT. karmak, karıştırmak, birbirine katmak” [s. 890]

ḳara-: (Moğ.) “Bakmak, seyretmek, gözlemek” [s. 884]

ḳarġa-: (T.) “Kargımak, kargışlamak, ilenmek, beddua etmek, lanetlemek” [s. 884, 888, 906, 907]

ḳarı-: (T.) “Yaşlanmak, karımak, kocamak” [s. 886, 905, 907, 910, 912]

ḳaşı-: (T.) “Kaşımak” [s. 910, 914]

ḳat-(1): (T.) “Katmak, karıştırmak” [s. 879, 881]

ḳat-(2): (T.) “Katılaşmak, sertleşmek” [s. 879, 881]

ḳav-: (T.) “Kovmak, uzaklaştırmak” [s. 869, 871, 878, 882, 891, 895, 900, 913]

ḳavur-: (T.) “Kavurmak” [s. 889]

ḳayna-: (T.) “Kaynamak” [s. 902, 905]

ḳayt-: (T.) “Geri dönmek, kayıtmak” [s. 871, 879, 893, 905, 907]

ḳaz-: (T.) “Kazmak” [s. 886, 901, 902]

kés-: (T.) “Kesmek” [s. 1053, 1058, 1061, 1062, 1063, 1064, 1071, 1073]

ḳaşan-: (T.) “İşemek, kaşanmak” [s. 907]

ḳazġan-: (T.) “Kazanmak, elde etmek, edinmek” [s. 872, 875, 892, 908, 915]

ḳıl-: (T.) “Yapmak, kılmak” [s. 974, 975, 976, 977, 981, 982, 983, 985, 986, 988, 989, 990, 992]

ḳır-(1): (T.) “Kırmak, parçalamak, yırtmak” [s. 925, 978]

ḳır-(2): (T.) “Tırmalamak; kazımak” [s. 925, 978, 980]

ḳır-(3): (T.) “Topluca öldürmek, yok etmek” [s. 925, 978, 980, 987]

ḳır-(4): (T.) “Kırkmak, kırpmak, sıyırmak” [s. 925, 978]

ḳıs-: (T.) “Ksmak, sıkmak, daraltmak, sıkıştırmak” [s. 987]

ḳıy-(1): (T.) “Reva görmek, uygun görmek, uygun bulmak, kıymak, esirgemek” [s. 979, 981, 984, 988, 991]

ḳıy-(2): (T.) “Doğramak, kıymak” [s. 991]

ḳız-: (T.) “Isınmak, kızmak” [s. 980]

ḳo-: (T.) “Koymak” [s. 943-944]

ḳol-: (T.) “İstemek, dilemek” [s. 934, 935, 937, 938, 952, 958, 960, 964, 965]

ḳomar-: (Moğ.) “Kuşatmak, çevirmek” [s. 956]

ḳon-: (T.) “Konmak, inip oturmak, konaklamak” [s. 957, 961, 965]

ḳop-: (T.) “Ayağa kalkmak” [s. 932, 933, 935, 943, 953, 955, 958, 959, 963, 964]

ḳoş-(1): (T.) “Ağıt yakmak,” [s. 933]

ḳoş-(2): (T.) “Yanına katmak, koşmak, eklemek, çift yapmak” [s. 933, 947, 970]

ḳoy-(1): (T.) “Koymak, bırakmak; yerleştirmek; izin vermek” [s. 942, 955, 958, 960, 962, 964, 966, 967, 968, 969]

ḳoy-(2): (T.) “Su dökmek” [s. 966]

köç-: (T.) “Göçmek, göç etmek” [s. 1025, 1026]

köy-: (T.) “Yanmak” [s. 1010, 1012, 1015, 1018, 1022, 1023, 1024, 1034, 1037, 1038, 1041, 1042, 1047]

ḳuc-/**ḳuş**-: (T.) “Koçmak, kucaklamak” [s. 933, 936, 941, 954, 960]

ḳudur-: (T.) “Kudurmak, çıldırmak” [s. 941]

ḳur-: (T.) “Kurmak; dikmek; düzenlemek” [s. 922, 942, 943-944, 957, 968]

ḳuru-: (T.) “Kurumak” [s. 942, 946, 961, 965, 966, 967]

ḳus-: (T.) “Kusmak” [s. 950]

ḳutur-: (T.) “Kudurmak, çıldırmak” [s. 939, 971]

man-: (T.) “Banmak, batırmak, daldırmak” [s. 1082]

maŋ-: (T.) “Yürümek, adımlamak” [s. 1082]

maŋa-: (T.) “Hayvan inlemek” [s. 1082, 1083]

marı-: (T.) “İnek bağırmak, boğa böğürmek” [s. 1081]

min-: (T.) “Binmek” [s. 1100, 1102]

muŋ-: (T.) “İnlemek” [s. 1098]

oḫşa-(1): (T.) “Teselli etmek amacıyla övmek” [s.277]

oḫşa-(2): (T.) “Benzemek” [s.277, 329, 339]

oḳu-: (T.) “Okumak” [s.270, 273, 274, 279, 280, 303, 304, 308, 309, 312, 315, 318, 324, 325, 333, 339, 340]

ol-: (T.) “Olmak” [s.265, 285, 308, 322, 335, 339]

opra-/**upra**-: (T.) “Yıpranmak, eskimek” [s.293]

os-: (T.) “Eti kemikten arındırmak” [s.287]

osan-: (T.) “Usanmak” [s.287]

oy-: (T.) “Oymak, çukur oluşturmak” [s.314, 325, 327, 335]

öç-: (T.) “Ateş ve mum sönmek” [s.265, 336]

ög-: (T.) “Övmek” [s.291, 301, 313, 323, 340]

öde-: (T.) “AT. Ödemek” [s.278]

öl-: (T.) “Ölmek” [s.311]

öp-: (T.) “Öpmek” [s.298]

ös-: (Moğ.) “Büyümek, yetişmek; gelişmek” [s.309]

öt-(1): (T.) “Geçmek” [s.260, 261, 262, 282, 293, 300, 305, 313, 326, 335]

öt-(2): (T.) “AT. ötmek, şarkı söylemek” [s.260, 261, 262, 282, 287, 293, 300, 305, 313, 326, 335]

öt-(3): (T.) “mec. boş konuşmak” [s.262]

pıḫ-/**bıḫ**-: (T.) “AT. bıkmak, usanmak” [s.501]

saç-: (T.) “Saçmak, dağıtmak, savurmak” [s. 761, 763, 764, 766, 767, 769, 771, 774, 780]

saġ-: (T.) “Sağmak” [s. 766, 774]

sal-(1): (T.) “Atmak; düşürmek” [s. 763, 766, 768, 771, 775]

sal-(2): (T.) “Heyecanlanmak, yürek çarpmak; heyecanlandırmak, yürek oynatmak” [s. 768, 775]

sanc-(1): (T.) “Isırmak, sokmak” [s. 776]

sanc-(2): (T.) “Saplamak, batırmak, süngülemek” [s. 776]

san-: (T.) “Sanmak, zannetmek” [s. 761, 776]

sası-: (T.) “Kokuşmak, sasımak” [s. 773]

sat-: (T.) “Satmak” [s. 770, 771, 774]

sav-: (T.) “AT. Savmak, gidermek, geçiştirmek, savuşturmak” [s. 775]

savu-: (T.) “Soğumak” [s. 762, 775]

say-: (T.) “Saymak, hesaplamak” [s. 779]

sek-(1): (T.) “AT. salınarak yürümek” [s. 775]

sek-(2): (T.) “Keklik salınmak” [s. 775]

sémir-: (T.) “Semirmek, semizlemek” [s. 836]

sıġ-: (T.) “Sığmak” [s. 818, 821, 826, 833, 837, 838]

sıḳ-: (T.) “Sıkmak” [s. 823, 834]

sıl-/**sil**-: (T.) “Silmek, temizlemek” [s. 835]

sın-: (T.) “Kırılmak, sınmak” [s. 838]

sız-: (T.) “Resmetmek, çizmek; (yazmak)” [s. 818, 822, 824, 825, 832, 833, 834, 840]

sıyır-: (T.) “Saydırmak; (sıyırmak)” [s. 823, 839]

sile-/sıla-: (T.) “Sıvamak, sıvazlamak, okşamak” [s. 824, 830, 836]

silk-: (T.) “Silkmek, sarsmak” [s. 819, 830, 836, 840]

siŋ-(1): (T.) “Çekilmek, sinmek, içine işlemek, nüfuz etmek” [s. 819, 829, 837]

siŋ-(2): (T.) “Saklanmak” [s. 819, 829, 837]

siŋ-(3): (T.) “Dalmak, derinliğine varmak” [s. 819, 829, 837]

siŋ-(4): (T.) “Yemek sindirilmek” [s. 819, 829, 837]

siŋ-(5): (T.) “Katlanmak” [s. 819, 829, 837]

sip-: (T.) “Serpmek, saçmak, dağıtmak, yaymak” [s. 783, 819, 822, 827, 840]

sirme-: (T.) “Çalmak, aşırmak, kapmak” [s. 820, 822, 824, 825, 826, 831, 834]

siv-: (T.) “Sevmek” [s. 820, 828, 839, 840]

siz-(1): (T.) “Sezmek, anlamak” [s. 832]

siz-/sız-(2): (T.) “Sızmak” [s. 832]

soḳ-(1): (T.) “Girdirmek, batırmak, saplamak, sokmak” [s. 805, 813]

soḳ-(2): (T.) “ısırmak, sokmak” [s. 805, 813]

soḳ-(3): (T.) “Vurmak” [s. 805, 813]

sol-: (T.) “Solmak” [s. 812]

sor-(1): (T.) “Soru sormak” [s. 789, 791, 793, 796, 798, 799, 802, 803, 804, 808, 812]

sor-(2): (T.) “Emmek, içine çekmek” [s. 789, 796, 799, 802, 803, 812]

soy-: (T.) “Soymak, çıkarmak, yüzmek” [s. 816]

sög-: (T.) “Sövmek, küfretmek” [s. 807, 811, 815]

sök-: (T.) “Sökmek, yırtmak” [s. 807, 811]

sön-: (T.) “Sönmek” [s. 814, 815]

sun-(1): (T.) “Uzanmak” [s. 795, 798, 818]

sun-(2): (T.) “Uzatmak, sunmak” [s. 790, 791, 794, 798, 804, 808, 810, 811, 812, 814, 818]

süpür-: (T.) “Süpürmek” [s. 792, 808, 813, 817]

sür-(1): (T.) “Sürmek, ileri götürmek” [s. 793, 796, 798, 799, 802, 803, 804, 812, 818]

sür-(2): (T.) “Kılıç vb. şeyleri çekmek” [s. 796, 798, 802, 803, 804]

sür-(3): (T.) “Toprağı sürmek” [s. 796, 802, 803, 804]

sür-(4): (T.) “Sürmek, sürtmek” [s. 796, 802, 803, 804]

süz-(1): (T.) “Süzmek, arıtmak” [s. 790, 799]

süz-(2): (T.) “Süzülmüş ve yarı kapalı gözle bakmak” [s. 790, 799]

süz-(3): (T.) “Kuş havada kanatlarını kapatıp inişe geçmek” [s. 790, 799]

şemre-: (T.) “Kolları sıvamak, hazırlanmak” [s. 844]

şim-: (T.) “Emmek” [s. 848, 849, 850]

şiş-: (T.) “Şişmek, kabarmak” [s. 849]

taḳ-: (T.) “Takmak” [s.521, 528]

tal-/**dal**-(1): (T.) “Dalmak, içine girmek” [s.528, 540, 733]

tal-(2): (T.) “Yorulmak” [s.517, 523, 528, 534, 536, 537, 539, 540, 541, 546, 553]

tam-: (T.) “Damlamak” [s.517, 523, 527, 530, 541, 549]

tanı-: (T.) “Tanımak” [s.516, 517, 549, 550, 554]

tan-: (T.) “İnkâr etmek, yalanlamak” [s.513, 516, 527, 530, 531-532, 534, 541, 544, 546, 548]

taŋ-: (T.) “Sarmak, bağlamak” [s.518, 523, 525, 530, 535, 536]

tap-/**tab**-(1): (T.) “Tapmak” [s.512]

tap-/**tab**-(2): (T.) “Bulmak” [s.513, 517, 531, 536, 537, 545]

tart-(1): (T.) “Çekmek” [s.512, 513, 517, 518, 519, 520, 522, 523, 536, 540, 543, 545, 548, 549, 551, 552, 553, 554, 556, 557]

tart-(2): (T.) “Öğütmek” [s.519, 522]

tasa-: (T.) “yorulmak ve koşmaktan soluğu kesilmek” [s.526]

taş-: (T.) “Taşmak, artmak” [s.516, 526, 555]

tat-: (T.) “Tatmak” [s.522, 524, 526, 539, 541, 555]

tay-: (T.) “Kaymak” [s.536, 542, 543]

tég-(1): (T.) “Değmek, dokunmak” [s. 624, 626, 637, 642, 643, 644, 645, 648, 650, 653, 654, 1216]

tég-(2): (T.) “ulaşmak; değerinde olmak” [s. 637, 642, 643, 644, 645]

tél-: (T.) “Delmek, deşmek” [s. 627]

tép-/**tip**-: (T.) “Tepmek, tekmelemek” [s. 558, 651, 654]

tér-(1): (T.) “Dizmek, sıralamak; dermek, derlemek, toplamak, devşirmek” [s. 623, 627, 630, 633, 639, 643, 650, 653, 658, 661]

tér-(2): (T.) “Ortadan kaldırmak” [s. 627, 630, 633, 639, 643, 650, 653, 658, 661]

téş-: (T.) “Deşmek, delmek” [s. 624, 629, 630, 632, 636, 637, 638, 641]

tıḳ-: (T.) “Tıkmak, sokmak, doldurmak” [s. 636, 637]

tın-(1): (T.) “Dinlenmek, rahat etmek” [s. 622, 624, 626, 329, 630, 631, 635, 638, 641, 643, 646, 647, 650, 652, 654, 655, 658, 659, 1113]

tın-(2): (T.) “AT. konuşmak, tınmak” [s. 622, 626, 630, 631, 635, 638, 643, 646, 647, 655, 659]

tıy-: (T.) “Engellemek, önlemek” [s. 641, 642, 643, 649]

tik-(1): (T.) “Dikmek, dikiş dikmek” [s. 638, 645]

tik-(2): (T.) “Dikmek, kurmak.” [s. 638, 645]

tik-(3): (T.) “ağaç dikmek” [s. 638, 645]

til-(1): (T.) “Delmek, delik açmak” [s. 635, 643]

til-(2): (T.) “Yarmak, dilim dilim kesmek, dilmek” [s. 635, 643]

tit-(1): (T.) “Ditmek, parçalamak” [s. 630]

tit-(2): (T.) “Pamuğu ditmek” [s. 630]

tiz-: (T.) “Dizmek, ipliğe geçirmek, sıralamak” [s. 637, 644, 655]

toġ-: (T.) “Doğmak (doğurmak)” [s. 580, 582, 589, 590, 607, 608, 610]

toḳta-/**toḫta**-: (Moğ.) “Dinlenmek, rahat etmek, durmak, dinmek, yatışmak, oturuşmak” [s. 579, 584, 593, 596, 598, 599, 613, 620, 621]

toḳu-: (Moğ.) “Dokumak” [s. 582, 613]

tol-: (T.) “Dolmak” [s. 580, 611]

tos-: (Moğ.) “Gözetlemek, beklemek” [s. 607]

toy-: (T.) “Doymak” [s. 583, 597, 599, 600, 603, 608, 621]

tök-: (T.) “Dökmek” [s. 576, 581, 606, 607, 614]

töz-: (T.) “Katlanmak, dayanmak” [s. 578, 585, 591, 603, 604]

tum-: (T.) “Suya batmak, dalmak” [s. 618]

tun-(1): (T.) “Dinmek, durmak” [s. 566]

tun-(2): (T.) “Kararmak.” [s. 619]

tun-(3): (T.) “göz kararmak, kamaşmak; gözü donmak” [s. 600, 619]

tur-(1): (T.) “Durmak” [s. 572, 575, 577, 582, 586, 587, 591, 592, 593, 608, 609]

tur-(2): (T.) “Kalkmak” [s. 577, 582, 587, 592, 608]

tut-: (T.) “Tutmak” [s. 578, 583, 590, 601, 603, 605, 609, 610]

tuy-: (T.) “Duymak, öğrenmek, anlamak” [s. 576, 583, 603, 604, 621]

tüg-: (T.) “Düğümlemek, düğmek” [s. 576, 581, 614, 617, 622]

türt-: (T.) “Dürtmek” [s. 599]

tüş-: (T.) “Düşmek” [s. 580, 608]

tüz-(1): (T.) “Sazı kurmak” [s. 603, 604]

tüz-(2): (T.) “Dizmek, sıralamak; düzenlemek, düzmek; süslemek; yapmak” [s. 578, 585 603, 604, 609]

uç-(1): (T.) “Göğe uçmak” [s.265, 266, 276, 336]

uç-(2): (T.) “Kaybolmak, yok olmak, uçmak” [s.265, 266]

uç-(3): (T.) “Göz seğirmek” [s.265, 266]

uçra[253]-: (Moğ.[254]) "Uğramak, yakalanmak, maruz kalmak, karşılaşmak" [s.271, 281, 293, 316, 341]

ur-: (T.) "Vurmak" [s.260, 269, 270, 271, 276, 278, 306, 316, 336]

ut-: (T.) "Rehinde veya kumarda kazanmak, ütmek, utmak" [s.260, 262, 282, 300, 305, 313]

uy-(1): (T.) "Uymak" [s.269, 325]

uy-(2): (T.) "Uyumak" [s.269, 322]

uy-(3): (T.) "Süt koyulaşıp yoğurt olmak, süt katılaşmak" [s.325]

uy-(4): (T.) "Yara kapanmak" [s.325]

ük-: (T.) "Toplamak, yığmak" [s.270, 307, 333]

ün-: (T.) "Bitmek, yetişmek, yeşermek" [s.302]

ür-(1): (T.) "Üflemek" [s.269, 278, 316]

ür-(2): (T.) "Ürümek, havlamak" [s.269, 278, 316]

ürk-: (T.) "Ürkmek" [s.278]

üsrü-: (T.) "Sarhoş olmak, esrimek" [s.287]

üt-: (T.) "Yenecek hayvanların başının tüyünü ateşte temizlemek, ütmek" [s.260-261, 262, 282, 300, 314, 326]

üz-(1): (T.) "Koparmak, ayırmak, kesmek" [s.270, 285]

üz-(2): (T.) "Suda yüzmek" [s.264]

var-: (T.) "Gitmek" [s. 1121]

ya-: (T.) "Yaymak, sermek, döşemek" [s. 1179]

yada-[255]: (Moğ.) "Zayıflamak, güçsüz düşmek" [s. 1143, 1193, 1196, 1203]

yaġ-: (T.) "Yağmak" [s. 1169]

yaḳ-(1): (T.) "Hoşuna gitmek, beğenmek" [s. 1133, 1148, 1154, 1155, 1157, 1168, 1179, 1180, 1181, 1208, 1211]

yaḳ-(2): (T.) "Kına koymak, yakı yakmak, sürmek" [s. 1133, 1142, 1148, 1154, 1155, 1157, 1160, 1168, 1179, 1180, 1181, 1188, 1189, 1193, 1204, 1208, 1211]

yaḳ-(3): (T.) "Yakmak, yandırmak" [s. 1133, 1148, 1154, 1155, 1160, 1168, 1179, 1180, 1181, 1188, 1189, 1193, 1204, 1208, 1211]

yala-(1): (T.) "Oku yaya yerleştirmek" [s. 1136, 1173]

yala-(2): (T.) "Yalamak" [s. 1136, 1173, 1192]

---

[253] Moğ. uçira- (karşılaşmak)

[254] bk. ÖLMEZ, *a.g.m.*, *s.*242.

[255] Moğ. yada- (aciz olmak)

yan-(1): (T.) “Dönmek, geri dönmek” [s. 1142, 1150, 1151, 1157, 1161, 1168, 1170, 1175, 1178, 1179, 1186, 1188, 1192, 1193, 1197, 1198, 1200, 1205, 1211]

yan-(2): (T.) “Yanmak, ateş almak” [s. 1142, 1150, 1151, 1157, 1161, 1168, 1170, 1178, 1179, 1186, 1188, 1191, 1192, 1193, 1197, 1198, 1200, 1205, 1211, 1242]

yaŋ-: (T.) “Yanıltmak, şaşırtmak” [s. 1181]

yanc-: (T.) “Ezmek, çiğnemek; parçalamak; yumuşatmak” [s. 1153, 1180]

yap-(1): (T.) “Örtmek, kapatmak; kapamak” [s. 1134, 1137, 1140, 1141, 1147, 1158, 1167, 1178, 1184, 1185, 1188, 1191, 1200, 1204, 1207, 1208]

yap-(2): (T.) “Giymek; giydirmek” [s. 1137, 1167]

yap-(3): (T.) “Ekmeği tandıra yapıştırmak” [s. 1137, 1167]

yap-(4): (T.) “AT. yapmak” [s. 1137, 1167]

yar-: (T.) “Yarmak, yarık açmak” [s. 1152, 1157, 1166, 1179, 1191, 1192, 1196, 1208]

yasa-[256]: (Moğ.) “Yapmak; hazırlamak; düzenlemek, yasamak; süslemek, bezemek” [s. 1133, 1135, 1136, 1137, 1141, 1148, 1163, 1178, 1188, 1194, 1199, 1203, 1204, 1205]

yat-: (T.) “Yatmak, uzanmak” [s. 1142, 1145, 1148, 1191]

yay-(1): (T.) “Yaymak, sermek, döşemek; (yaymak, saçmak, dağıtmak)” [s. 1146, 1161, 1184, 1191, 1207, 1210]

yay-(2): (T.) “Otlatmak” [s. 1146, 1184]

yay-(3): (T.) “Yayığı çalkalamak” [s. 1146, 1184]

yaz-(1): (T.) “Yazmak” [s. 1159]

yaz-(2): (T.) “Çözmek, açmak” [s. 1159]

yaz-(3): (T.) “Yanlış yapmak, şaşmak” [s. 1159]

yaz-(4): (T.) “Başlamak; (yaklaşma bildiren tasvir eylemi)” [s. 1159]

yé-/**yi**-: (T.) “Yiyecek yemek” [s. 1211, 1222, 1242, 1270, 1273]

yevüt-/**yévüt**-[257]: (Moğ.) “Değiştirmek, çevirmek, döndürmek, şaşırtmak, saptırmak; barındığı yeri değiştirmek, göçmek” [s. 1183, 1271, 1273]

yıġ-: (T.) “Toplamak, yığmak” [s. 1232, 1233, 1271]

yıķ-: (T.) “Yıkmak, devirmek; dağıtmak, viran etmek, harap etmek” [s. 1233, 1234, 1235, 1236]

yır-: (T.) “Yarmak; yırtıp ayırmak, yırtmak” [s. 1222, 1224]

yile-: (T.) “Aydınlatmak, ışıklandırmak, ışıtmak, parlatmak” [s. 1239]

[256] Moğ. casa- (yönetmek, düzenlemek)
[257] Moğ. yégüd-

yin-: (T.) “İnmek” [s. 1242]

yiŋ-(1): (T.) “Şaşrtmak, hayrete düşürmek” [s. 1242]

yiŋ-(2): (T.) “Yenmek, üstün gelmek, alt etmek, galip gelmek” [s. 1242, 1244]

yiş-(1): (T.) “Eğirmek, bükmek” [s. 1228, 1229]

yiş-(2): (T.) “Örmek” [s. 1228, 1229]

yiş-(3): (T.) “Çözmek, açmak” [s. 1228, 1229, 1273]

yiş-(4): (T.) “Kemeri çok büklümlü ve kıvrımlı yapmak” [s. 1228]

yit-(1): (T.) “Yedmek, yedeğinde götürmek” [s. 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221]

yit-(2): (T.) “Yetişmek, erişmek, ulaşmak” [s. 653, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221]

yol-: (T.) “Tüyleri çekip koparmak, yolmak” [s. 1262, 1263]

yon-: (T.) “Yonmak, yontmak” [s. 1252, 1265]

yor-(1): (T.) “Yormak, yorgun düşürmek” [s. 1245, 1247, 1249, 1259]

yor-(2): (T.) “Yormak, yorumlamak” [s. 1245, 1247, 1249, 1259]

yor-(3): (T.) “Düşü tabir etmek, düşü yorumlamak, rüyayı yormak” [s. 1245, 1247, 1249, 1259]

yoy-: (T.) “Yok etmek, mahvetmek” [s. 1269]

yu-: (T.) “Yıkamak, yumak” [s. 1245, 1246, 1249, 1250, 1252, 1253, 1254, 1255, 1260, 1265, 1267]

yuḳ-: (T.) “Bulaşmak, sirayet etmek; (dokunmak, yapışmak, değmek, etkilemek)” [s. 1248, 1254, 1255, 1258, 1266]

yum-: (T.) “Yummak, kısarak kapamak” [s. 1261, 1264]

yut-: (T.) “Yutmak” [s. 1249, 1252, 1256, 1257, 1259]

yür-: (T.) “Yürümek” [s. 1249]

6.2. **TÜREMİŞ FİİLLER**

acığlan- (T.) “Sinirlenmek, öfkelenmek, kızmak.” [s.184]

acığtur-: (T.) “Acıktırmak.” [s.195]

acış-: (T.) “Yara acımak.” [s.194]

acıt-(1): (T.) “Acıtmak, acılaştırmak” [s.194]

acıt-(2): (T.) “Yara acıtmak, acı vermek, ağrıtmak.” [s.194]

açıl-: (T.) “Açılmak.” [s.213]

açılış-(1): (T.) “Açılmak, gönül açılmak, sevinçli olmak” [s.194]

açılış-(2): (T.) “Açılmak, genişlemek.”194

açırġın-(1): (T.) “Kızmak, öfkelenmek.” [s.225]

açırġın-(2): (T.) “Acınmak; mazlumu esirgeyip zalimi kahretmek.” [s.225]

aġıllan-: (T.) “Ağıllanmak, ayın çevresinde ağıl oluşmak, ayla oluşmak.” [s.208]

aġırla-: (T.) “ağırlamak, tazim etmek, ululamak.” [s.207, 230]

aġna-: (T.) “ağnamak, ağınmak, yatıp yuvarlanmak.” [s.187, 190, 196, 208, 235]

aġrı-: (T.) “ağrımak, acımak; incinmek.” [s.207, 226]

aġuġ-/aġuḳ-: (T.) “zehirlenmek, ağılanmak.” [s.207]

aġun-: (T.) “gülmekten bayılmak, katılmak.” [s.207]

aḫsumla-: (T.) “sarhoş olmak, esrimek; sarhoş olup arbede yapmak.” [s.196]

aḫtar-/aḳtar-: (T.) “Aramak.” [s.186, 225]

aḫtarış-: (T.) “Birlikte aramak.” [s.196]

aḳar-: (T.) “Beyazlaşmak, ağarmak” [s.179, 186, 187, 215, 225]

aḳız-: (T.) “Dökmek, akıtmak” [s.183, 195, 224]

alaḳ-: (T.) “Yağmalanmak, altüst olmak, öfkelenmek, ayaklanmak” [s.230]

alart-:(T.) “Öfkeden gözlerini belertmek” [s.202, 212]

alda-: (T.) “Aldatmak” [s.179, 190, 212, 214, 220]

aldarat-(1): (Moğ.+T.) “Heyecanlandırmak” [s.181, 212]

aldarat-(2): (Moğ.+T.) “Izdırap ve acı vermek” [s.181, 212]

aldaş-: (T.) “Birbirini aldatmak” [s.213]

aldur-(1): (T.) “Aldırmak, almasını sağlamak” [s.212]

aldur-(2): (T.) “Kaptırmak” [s.212]

alın-:(T.) “alınmak, tutulmak, kapılmak, yakalanmak” [s.212]

alış-(1): (T.) “savaşmak, çekişmek, tartışmak” [s.237]

alış-(2): (T.) “birbirinden çalmak, birbirinden almak” [s.237]

alış-(3): (T.) “değiştirmek, değiş tokuş etmek” [s.186, 237]

alışdur-: (T.) “değiştirmek, değiş tokuş etmek” [s.237]

alḳa-: (T.) “dua etmek; hayır dua etmek” [s.208]

almaştur-: (T.) “Değiştirmek” [s.213]

aŋda-/aŋdı-/andı-(1): (T.) “öğrenmek, haberdar olmak, anlamak” [s.234]

aŋda-/aŋdı-/andı-(2): (T.) “pusuda beklemek, gözetlemek” [s.234, 253, 255]

aŋda-/aŋdı-/andı-(3): (T.) “(gizlice) aramak, araştırmak” [s.234, 253, 255]

aŋıt-: (T.) “anlatmak; haber vermek” [s.234]

aŋla-: (T.) “anlamak, kavramak” [s.185, 186, 187, 189, 204, 223, 228, 230]

aŋlat-: (T.) “anlatmak” [s.183, 221, 254]

ardlaş-: (T.) “art arda binmek, sıralanmak” [s.199]

arġada-: (T.[258]) “aldatmak” [s.186, 199, 246]

arıl-: (T.) “temizlenmek, arınmak” [s.183]

artaḳ-: (T.) “hızlı gitmek, koşuşturmak” [s. 234]

arta-: (T.) “hızlı yol gitmek” [s.234]

artıl-(1): (T.) “atılmak, sıçramak, ardılmak, binmek, yüklenmek, yükletilmek” [s.180]

artıl-(2): (T.) “çoğalmak, artmak” [s.180]

artur-: (T.) “artırmak, çoğaltmak” [s.230]

asıl-: (T.) “asılmak” [s. 227]

asrat-: (Moğ.+T.) “saklatmak” [s.210]

astur-: (T.) “astırmak; kazanı ocağın üstüne koydurmak” [s.181]

aşıḳ-: (T.) “baştan savılmak” [s.236]

aşı- /aşa-: (T.) “yemek; içmek” [s.205]

aşla-: (T.) “AT. ağacı aşılamak” [s.206]

aşuḳ-: (T.) “acele etmek, ivmek” [s.177, 208, 214, 218, 221]

aşur-(1): (T.) “geçirmek, aşırmak, öte yana geçirmek” [s.187]

aşur-(2): (T.) “öte yana çevirmek, döndürmek” [s.187]

ata-(1): (T.) “adlandırmak, ad vermek, ad koymak; bir adla anmak” [s.177, 191, 200, 203, 233, 240]

ata-(2): (T.) “nişanlamak, yavuklamak” [s.191]

ataġlaş-: (T.) “birbiriyle nişanlanmak.” [s.191]

ataġlı-/ataġla-: (T.) “nişanlamak, yavuklamak” [s.185]

atal-(1): (T.) “adlandırılmak, ad verilmek, ad koyulmak; bir adla anılmak” [s.227]

atal-(2): (T.) “nişanlanmak” [s.227]

ataş-(1): (T.) “birbiriyle nişanlanmak” [s.191]

ataş-(2): (T.) “birlikte şarkı söylemek, ötüşmek” [s.191]

atı-: (T.) “ad vermek, adlandırmak” [s. 192]

atıġ-/atıḳ-: (T.) “adlanmak; ün kazanmak, adlanmak, adlandırılmak” [s.182, 192, 202]

atḳula-(1): (T.) “ok atmak.” [s.192]

atḳula-(2): (T.) “ateş açmak” [s.192]

atla-: (T.) “atlamak, koşup zıplamak; koşuşturmak” [s.192, 208]

[258] bk. KAÇALİN, *LN*: 899.

atlandur-: (T.) “ata bindirmek” [s.192]

atlaş-: (T.) “birlikte atlamak; birlikte koşuşturup atlamak; birlikte koşuşturmak” [s.192]

atlat-: (T.) “koşuşturmasını buyurmak, koşuşturtmak; atlatıp zıplatmak; atlatmak” [s.192]

avla-(1): (T:) “avlamak” [s.204, 258]

avla-(2): (T.) “sürtmek, ovmak, ovalamak” [s.258]

avlaş-: (T.) “birlikte avlamak” [s.258]

avlat-: (T.) “avlamasını buyurmak, avlatmak” [s.258]

avucla-: (T.) “avuç içine almak, avuçlamak” [s.174, 212]

avun-(1): (T.) “avunmak, teselli bulmak; mutlu olmak, sevinmek; eğlenmek” [s.202, 204]

avun-(2): (T.) “ağnamak, ağınmak” [s.204]

avun-(3): (T.) “gülmekten katılmak” [s.204]

avut-: (T.) “avutmak, teselli etmek; mutlu etmek, sevindirmek; eğlendirmek, oyalamak” [s.183, 187, 189, 191, 201, 227, 230, 236]

avutdur-: (T.) “mutlu et; avutturmak, teselli etmek” [s. 188]

ayan-: (T.) “hareketi engellenmek; korunmak; esirgemek” [s.236]

ayıl-: (T.) “kendine gelmek, ayılmak” [s.182, 210, 211]

ayıldur-: (T.) “kendine getirmek, ayıltmak” [s. 224, 227]

ayın-: (T.) “engellenmek” [s.214]

ayırtla-: (T.) “Birbirinden ayırmak, ayıklamak” [s. 222, 234]

ayırtlaş-: (T.) “birbirinden ayrılmak; birlikte ayırmak, birlikte ayıklamak” [s.224]

aylan-/eylen-/éylen-(1): (T.) “Dönmek, aylanmak” [s. 221, 223, 229, 342, 350, 356, 375, 379, 395, 415]

aylan-/eylen-/éylen-(2): (T.) “Geri dönmek.” [s. 221, 342, 350, 356, 395, 415]

aylan/eylen-/éylen-(3): (T.) “eğleşmek, ikamet etmek, oturmak” [s.221, 350, 356, 364, 375, 395, 415]

aylan/eylen-/éylen-(4): (T.) “ağnamak” [s. 221, 356, 379, 395]

aylandur-/aylendür-/eylendür-(1): (T.) “ağnatmak” [s. 350, 359, 379, 391]

aylandur-/aylendür-/eylendür-(2): (T.) “oturtmak” [s. 350, 359, 379, 391]

aylandur-(3): (T.) “döndürmek, dolaştırmak; bir şeyin etrafını dolaştırmak” [s.204, 229, 350, 359, 391]

aylaş-: (T.) “Birlikte dolaşmak.” [s.229]

ayrıl-: (T.) “ayrılmak” [s.186, 189, 195, 211, 228]

ayt-/ayıt-/eyt-: (T.) “söylemek, demek, eyitmek” [s. 178, 179, 183, 184, 185, 187, 205, 207, 208, 210, 214, 220, 222, 223, 225, 226, 227, 229, 230, 370, 407]

aytıl-: (T.) “söylenmek, denmek” [s.222, 223, 230]

aytış-: (T.) “birbiriyle konuşmak” [s.202, 222]

azġaş-/azaş-/azış-: (T.) “yoldan çıkmak, yolu şaşırmak” [s.203]

azıḳ-: (T.) “yoldan çıkmak, yolu şaşırmak” [s.179, 223]

azġur-: (T.) “yoldan çıkarmak” [s.203]

bağışla-: (Far.+T.) “Bağışlamak, affetmek; bahşetmek.” [s. 417, 421, 431]

bağla-: (T.) “Bağlamak.” [s. 437]

bağlan-: (T.) “Bağlanmak.” [s. 421, 430, 437]

bağlaştur-: (T.) “Birbirine bağlamak.” [s. 421, 425]

bakış-: (T.) “Bakışmak, birbirine bakmak; birlikte bakmak.” [s. 438]

balala-: (T.) “Yavrulamak, çocuk doğurmak.” [s. 417, 430, 438, 440]

barış-: (T.) “Barışmak.” [s. 423]

barla-: (T.) “Aramak, bir şeyin varlığını araştırmak, tefahhus.” [s. 434]

basırġan-: (T.) “Karabasan görmek, uykuda korkup sıçrayarak uyanmak.”

başḳar-(1): (T.) “Yapmak” [s. 418, 421, 426, 427, 428, 429, 435]

başḳar-(2): (T.) “uğurlamak, yolcu etmek; bir şeye doğru yöneltmek; kılavuzluk etmek” [s. 418, 421, 426, 427, 435]

başḳar-(3)**:** (T.) “başarmak.” [s. 418, 421, 426]

başla-(1): (T.) “Başlamak” [s. 420, 425, 427, 428, 429, 439]

başla-(2): (T.) “kılavuzluk etmek, yol göstermek; öncülük etmek, başa geçmek; (bir şeye doğru yöneltmek; yolcu etmek).” [s. 420, 425, 427, 428, 429, 439]

batur-: (T.) “Batırmak.” [s. 426]

bayı-: (T.) “Zenginleşmek, zengin olmak.” [s. 425]

beŋze-/béŋze-/méŋze: (T.) “Benzemek” [s. 455, 456, 508, 1103]

beŋzen-/béŋzen-: (T.) “Benzemek” [s. 456]

beŋzeş-/béŋzeş-: (T.) “Benzeyiş, benzeşlik, benzerlik.” [s.509]

bėŋzet-/miŋzet-: (T.) “Benzetmek.” [s.510, 1100]

béril-: (T.) “Verilmek.” [s.501]

bérki-: (T.) “Pekişmek, berkimek, sağlamlaşmak.” [s.502, 505]

bérkiş-: (T.) “Pekişmek, berkimek, sağlamlaşmak.” [s.493, 499, 502]

bérkit-: (T.) “Pekiştirmek, berkitmek, sağlamlaştırmak.” [s. 492, 493, 505]

béze-: (T.) “Süslemek, bezemek.” [s. 492, 499, 502, 509, 510]

bézel-: (T.) “Süslenmek.” [s.505]

bézen-: (T.) “Süslenmek, bezenmek.” [s.497, 503]

bışḳar-(1): (T.) “Akla getirmek, hatıra getirmek, anımsamak, düşünmek.” [s.499, 503]

bışḳar-(2): (T.) “Olgunlaşmak.” [s.499]

bışḳar-(3): (T.) “Pişirmek.” [s.499]

bilgür-(1): (T.) “Anlatmak; belirtmek, bildirmek.” [s.493, 494, 495, 502]

bilgür-(2): (T.) “Belirmek, ortaya çıkmak, belli olmak.” [s. 492, 493, 494, 495]

bilgürt-: (T.) “Belirtmek, ortaya çıkartmak.” [s. 492, 495]

bilin-: (T.) “Bilinmek, anlaşılmak.” [s.505, 508]

birik-: (T.) “Birlik olmak.” [s.502]

bitil-bütül-(1): (T.) “Bitki bitmek, çıkıp yetişmek.” [s. 474, 510]

bitil-/bütül-(2): (T.) “İnanmak.” [s. 474, 510]

bitil-/bütül-(3): (T.) “Yara kapanmak, yara iyileşmek.” [s. 474, 510]

boġdur-: (T.) “Boğdurmak.” [s. 466]

boġuzla-: (T.) “Boğazlamak.” [s. 458, 478]

boġuzlat-: (T.) “Boğazlatmak.” [s. 478]

boldur-: (T.) “Duraklamak, durmak.” [s. 481]

bolun-: (T.) “Olunmak.” [s. 481]

boya-: (T.) “Boyamak.” [s. 483]

boyal-: (T.) “Boyanmak.” [s. 460]

boyla-: (T.) “Boynunu uzatıp bakmak; boy ölçmek.” [s. 485]

boylaş-: (T.) “Boy ölçüşmek.” [s. 482]

bozla-(1): (T.) “Ağlayıp inlemek, matemle feryat etmek” [s. 475, 489]

bozla-(2): (T.) “dişi deve yavrusunu çağırırken bağırmak, bozlamak.” [s. 475]

bozul-: (T.) “Bozulmak, yıkılmak.” [s. 482]

bögür-: (T.) “İnek böğürmek; yüksek sesle bağırmak, böğürmek.” [s. 471, 491]

bölün-: (T.) “Bölünmek, ayrılmak.” [s. 481]

buda-: (T.) “Budamak, dalları kısaltmak.” [s. 469]

budan-: (T.) “Budanmak, dalları kısaltılmak.” [s. 469]

buḫsa-: (Moğ.[259]) “Boğuna boğuna ağlamak, hıçkıra hıçkıra ağlamak; sevgilinin ayrılık acısından ağlamak.” [s. 464, 467]

buḳtur-: (T.) “Düşmanın arkasından pusu kurdurmak, pusuya yatırmak.” [s. 466]

[259] bk. STAROSTIN-DYBO-MUDRAK, *EDAL*, 2:1101.

bulġa-: (T.) “Bulamak, bulaştırmak, karıştırmak.” [s. 458, 462, 489]

bulġan-: (T.) “Bulanmak, karışmak.” [s. 458, 477, 481, 482, 488]

bulġaş-: (T.) “Bulanmak, karışmak.” [s. 481, 488]

bulun-: (T.) “Bulunmak.” [s. 481, 555]

burnaş-: (T.) “Birbirinin önüne geçmek, birbirini sollamak.” [s. 467, 473]

buruş-: (T.) “Buruşmak, kırışmak, büzüşmek.” [s. 473]

buşurġan-: (T.) “Üzülmek.” [s. 477]

butra-: (T.) “Dağılmak, saçılmak, perişan olmak, yayılmak.” [s. 458, 461, 463, 470, 474, 478, 480, 486]

butraş-: (T.) “Dağılmak, perişan olmak, saçılmak” [s. 461, 464, 491]

butrat-: (T.) “Dağıtmak, perişan olmak, saçmak” [s. 459, 468, 484, 487, 488]

büdrü-/büdür-/büdre-: (T.) “Kafa üstü yere düşmek” [s. 469, 487]

büdrüt-/büdürt-: (T.) “Kafa üstü yere düşürmek.” [s. 469]

bügetle-: (T.) “Akar suyun önünü tıkamak.” [s. 479]

bügre-: (T.) “Bükülmek, eğilmek.” [s. 489]

bügrey-: (T.) “Bükülmek, eğilmek.” [s. 489]

bürge-/bürke-: (T.) “Başını örtmek, başını bürümek.” [s. 471, 487]

bürgen-/bürken-: (T.) “Bürünmek, örtünmek.” [s. 473]

bürün-: (T.) “bürünmek.” [s. 471, 473]

bütger-(1): (T.) “Bitirmek, sonlandırmak; tüketmek (yapmak)” [s. 467]

bütger-(2): (T.) “Bitki bitirmek, yeşertmek; (türetmek, ortaya çıkarmak.)” [s. 460, 461, 467, 489]

bütger-(3): (T.) “İnandırmak, güven vemek.” [s. 467]

bütger-(4): (T.) “Yarayı iyileştirmek (örtmek)” [s. 460, 461, 467, 489]

bütgeril-(1): (T.) “Bitirilmek, sonlandırılmak; tüketilmek.” [s. 464, 467, 468]

bütgeril-(2): (T.) “Bitki bitirilmek, yeşertilmek; (türetilmek, ortaya çıkarılmak).” [s. 464, 468, 489]

bütgeril-(3): (T.) “İnandırılmak, güven verilmek, kabul ettirilmek.” [s. 464, 468, 489]

bütgeril-(4): (T.) “Yaptırılmak.” [s. 468]

bütgeril-(5): (T.) “Yara iyileştirilmek; örtülmek.” [s. 468, 489]

carla-/çarla-: (Moğ.+T.) “Seslenmek, çağırmak; bağırmak, carlamak.” [s. 663, 672]

carlat-/çarlat-: (Moğ.+T.) “Duyurmak, bildirmek; çağırtmak; bağırtmak.” [s. 672, 676]

cırġa-: (Moğ.) “Eğlenmek, sefa sürmek, neşelenmek.” [s. 682, 718]

cigre-(1): (T.) “Gözü açık kalmak, şaşırarak bakmak” [s. 722]

cigre-(2): (T.) “uykusuz bakmak, gece gözüne uyku girmemek.” [s. 722]

cigrey-(1): (T.) “Gözü açık kalmak, şaşırarak bakmak” [s. 714]

cigrey-(2): (T.) “uykusuz bakmak, gece gözüne uyku girmemek.” [s. 714]

cumur-: (T.) “Suya batırmak, daldırmak.” [s. 695, 700]

çaġla-/**çaḳla**-(1): (Moğ./T.) “Zannetmek, sanmak.” [s. 664, 668, 673, 691]

çaġla-**çaḳla**-(2): (Moğ.+T.) “Zaman kollamak, tasarlamak, ayarlamak.” [s. 664, 673, 691]

çaḳıl-(1): (T.) “Çakılmak.” [s. 664, 666, 670, 675, 678]

çaḳıl-(2): (T.) “Parlamak.” [s. 670, 675, 678]

çaḳ(ḳ)ılda-: (T.) “Çakıldamak.” [s. 674]

çaḳ(ḳ)ıldat-: (T.) “Çakıldatmak.” [s. 674]

çaḳış-: (T.) “Çakışmak, birbirine çarpmak, tokuşmak.” [s. 674]

çaḳna-(1): (T.) “Kızmak, öfkelenmek, üzülmek” [s. 674]

çaḳna-(2): (T.) “değişmek, altüst olmak.” [s. 674]

çaḳnaş-(1): (T.) “Kızmak, öfkelenmek, üzülmek” [s. 674]

çaḳnaş-(2): (T.) “değişmek, altüst olmak.” [s. 674]

çalış-: (T.) “Çalışmak.” [s. 669]

çalḳa-(1): (T.) “Çalkamak, sallamak, karıştırmak; çalkatmat.” [s. 679]

çalḳan-/**çayḳan**-: (T.) “Çalkanmak, çalkalanmak, sallanmak.” [s. 678]

çalḳat-(1): (T.) “Çalkamak, sallamak, karıştırmak; çalkatmat.” [s. 666]

çamlan-: (T.) “Çekinerek konuşmak, kaygı ile konuşmak.” [s. 677]

çapġuda-: (T.) “Kar ve yağmurla karışık şiddetli rüzgâr esmek.” [s. 670]

çapış-(1): (T.) “Birbirini kılıçla vurmak.” [s. 670]

çapış-(2): (T.) “Birlikte koşmak ve koşturmak.” [s. 670]

çapḳulaş-: (T.) “Birbirini kılıçla vurmak; savaşmak, vuruşmak.” [s. 666, 670]

çaptur-: (T.) “Koşturmak, hızlı koşturmak.” [s. 664, 673]

çarlat-: (T.) “Öfkeden göz belertmek.” [s. 676]

çaşır-: (T.) “Şaşırmak, kaygılandırmak, heyecanlandırmak.” [s. 673]

çatla-: (T.) “Çatlamak.” [s. 672]

çayḳa-(2): (T.) “Çalkamak, sallamak, karıştırmak; çalkatmat.” [s. 679]

çayḳal-: (T.) “Çalkanmak, çalkalanmak, sallanmak.” [s. 664, 666, 671, 673]

çayḳat-(2): (T.) “Çalkamak, sallamak, karıştırmak; çalkatmat.” [s. 664, 675, 678, 679]

çayna-/**çeyn**e-: (T.) “Çiğnemek.” [s. 678, 679, 708]

çéktür-: (T.) “Çektirmek.” [s. 722]

çérikle-: (T.) “Asker yürütmek, asker çıkarmak.” [s. 718]

çıḳar-: (T.) “Çıkarmak.” [s. 709, 712, 713, 716]

çıḳış-: (T.) “Çirbirine iyi davranmak, uyuşmak, baş etmek.” [s. 721]

çırma-: (T.) “Sarmak, dolamak, kuşatmak.” [s. 707, 709, 711, 713, 714, 715]

çırman-: (T.) “Sarılmak, dolanmak.” [s. 710, 711]

çırmaş-: (T.) “Sarılmak, dolaşmak, sarmaşmak.” [s. 709, 710, 711, 713, 714, 719, 722]

çırmat-: (T.) “Sardırmak, dolatmak” [s. 707, 710]

çırmaştur- (T.) “Sardırmak, dolatmak, sarmaştırmak.” [s. 709]

çıtıḳla-: (T.) “Çimdiklemek.” [s. 680]

çimdi-: (T.) “Çimdiklemek.” [s. 688]

çivir-/çivür-: (T.) “Çevirmek.” [s. 724]

çivli-: (T.) “Sayıklamak, saçma sapan konuşmak.” [s. 698, 724]

çevril-/çivrül-/çévrül-: (T.) “Çevrilmek.” [s. 724]

çoḳal-: (T.) “Çoğalmak.” [s. 703]

çoḳuş-: (T.) “Toplanmak.” [s. 692]

çökeril-: (T.) “Çökerilmek.” [s. 704]

çökür-/çöker-: (T.) “Çökermek.” [s. 694, 704]

çömel-: (T.) “Ayakları üzerine oturmak, çömelmek.” [s. 705]

çözül-: (T.) “Çözülmek, ayrılmak.” [s. 702]

çubrul-: (Moğ.+T.) “Birbirinin ardınca dizilmek, art arda uzanmak.” [s. 698]

çubruş-: (Moğ.+T.) “Birbirinin ardınca dizilmek, art arda uzanmak.” [s. 698, 705]

çubrut-: (Moğ.+T.) “Birbirinin ardınca dizmek, art arda uzatmak.” [s. 694, 698]

çubul-: (T.) “Çürümek, çözülmek.” [s. 698, 707]

çubult-: (T.) “Çürütmek, çözmek.” [s. 698]

çuḳu-: (T.) “Oymak, çukur etmek.” [s. 696, 703]

çuḳul-: (T.) “Oyulmak, çukur edilmek.” [s. 703]

çuḳuş-: (T.) “Oymak, çukur etmek.” [s. 692, 703]

çulġa[260]**-**: (T.) “Kaplamak, sarmak, çullamak, örtmek, bürümek.” [s. 704]

çulġan-: (T.) “Kaplanmak, sarılmak, çullanmak, örtünmek, bürünmek.” [s. 705]

çüçürgen-: (T.) “Tadını almak, tat almak, tadına bayılmak.” [s. 699]

çüçüt-: (T.) “Tatlılaştırmak, tatlandırmak.” [s. 692, 696]

[260] çuġ (bohça, demet) > çuġla- (sar-, bele-)

çürgen-: (T.) “Ateşte yanıp kıvrılıp kararmak, ateşte alazlanmak” [s. 692, 693, 695, 697, 701, 702]

çürüş-: (T.) “Çürümek, yıpranmak.” [s. 701]

çüşkür-: (T.) “Hapşırmak, aksırmak.” [s. 702]

daldala-: (Moğ.+T.) “Bir şeyin arkasına girmek, saklanmak.” [s. 736]

degşür-: (T.) “AT. değiştirmek.” [s. 736]

déyil-: (T.) “Denilmek, söylenmek.” [s. 753]

deyir-: (T.) “Kadehi dolaştırmak.” [s. 732]

déyiş-: (T.) “Söyleşmek, karşılıklı konuşmak.” [s. 748]

dikleş-: (T.) “Dik dik bakmak, öfkeli öfkeli bakmak; dikleşmek, dik durmak.” [s. 752]

diŋle-/dıŋla-/tıŋla-: (T.) “Dinlemek, kulak vermek.” [s. 625, 653, 660, 753]

dipse-: (T.) “Tepinmek, ayakla yere vurmak.” [s. 737, 738, 752]

dolaş-: (T.) “Dolaşmak, sarılmak.” [s. 745]

dögükde-: (T.) “Yürek çarpmak. [s. 745]

dögülde-/dükülde-: (T.) “Yürek çarpmak.” [s. 742, 745]

döndür-: (T.) “Döndürmek.” [s. 746]

dürpil-/dörpil-: (T.) “AT. törpülenmek.” [s. 744]

düşün-: (T.) “AT. düşünmek.” [s. 744, 745]

égele-/igele-: (T.) “Sahip olmak; ele geçirmek.” [s. 373, 412]

éger-: (T.) “Dolaştırmak, döndürmek.” [s.356, 363, 390, 392, 406]

églen-: (T.) “Duraklamak; durmak, beklemek, eğlenmek; oyalanmak; oturmak.” [s. 374, 388, 401]

élger-: (T.) “Elde etmek, ele geçirmek, yakalamak.” [s. 412, 413]

élikle-: (T.) “Elde etmek, ele geçirmek, yakalamak.” [s. 375, 396]

élikleş-: (T.) “Elleşmek.” [s. 396]

émgen-: (T.) “Sıkıntı çekmek, eziyet çekmek, zahmet çekmek, emek çekmek.” [s. 377, 382, 386, 387, 396, 398]

émget-: (T.) “Sıkıntı vermek, eziyet vermek, zahmet çektirmek, emek çektirmek.” [s. 366, 398]

éŋil-: (T.) “Eğilmek.” [s. 415]

eŋir-: (T.) “Etrafına duvar çekmek, çevirmek.” [s.256]

éstür-: (T.) “Estirmek.” [s. 407]

éşil-(1): (T.) “Eşilmek, kazılmak.” [s. 381, 387]

éşil-(2): (T.) “İp dolanmak, eğirilmek, burulmak, bükülmek, sarılmak, kıvrılmak.” [s. 381, 387]

éşitil-: (T.) “İşitilmek.” [s. 354]

étiş-: (T.) “Birlikte bir işi yapmak.” [s.347]

évrül-: (T.) “Evrilmek, dönmek.” [s.344, 349, 352, 356, 377, 383, 392, 394, 406, 408, 1259]

évrüş-: (T.) “Dönüştürmek; evirmek, dolaşmak.” [s. 393]

éyle-: (T.) “Eylemek.” [s.342,347, 352, 358, 360, 364, 374, 379, 384, 392, 395, 402, 405, 408, 410]

eytür-/aytur-: (T.) “söylemek, demek, eyitmek.” [s.233]

ézil-/**izil**-: (T.) “Ezilmek, aşınmak.” [s. 365, 386]

fışḳır-: (T.) “Sümkürmek.” [s. 868]

ġāfille-: (Ar.+T.) “Gaflete düşürmek” [s. 858]

ġarbar-: (Ar.+T.) “Kalburlamak, elemek.” [s. 857, 858]

géçil-: (T.) “Geçilmek.” [s. 1056]

géçür-: (T.) “Geçirmek” [s. 1056, 1062]

gégir-: (T.) “Geğirmek.” [s. 1066]

géltür-: (T.) “Getirmek.” [s. 1049, 1051, 1052, 1053, 1055, 1057, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1065, 1066, 1070, 1072]

géltürt-: (T.) “Getirtmek.” [s. 1066]

gendere[261]**-**: (Far.+T.) “Kokmak, kokuşmak.” [s. 1008]

genderet-: (Far.+T.) “Kokutmak, kokuşturmak.” [s. 1008]

géŋel-: (T.) “Genelmek, genişlemek.” [s. 1069]

géŋelt-/gėŋiştür-: (T.) “Genişletmek.” [s. 1070]

géŋeş-: (T.) “Danışmak.” [s. 1054, 1069, 1072]

géŋiş-: (T.) “Genelmek, genişlemek.” [s. 1069]

géter-: (T.) “Götürmek; ortadan kaldırmak, gidermek.” [s. 1055, 1068]

gétert-: (T.) “Götürtmek; ortadan kaldırtmak, gidertmek.” [s. 1055]

gétür-: (T.) “Getirmek.” [s. 1049, 1051, 1053, 1055, 1059]

gévür-: (T.) “Geçirmek; sokmak, girdirmek, tıkmak; doldurmak; yerleştirmek, koymak.” [s. 1049, 1050, 1057, 1073]

géyiş-: (T.) “Birlikte giymek; karşılıklı giymek.” [s. 1052]

[261] Far. gend (kötü koku)

gézdür-: (T.) “Gezdirmek, dolaştırmak.” [s. 1061]

géziş-: (T.) “Birlikte gezmek, birlikte dolaşmak.” [s. 1061]

ġılcay-: (Moğ.) “Kendinden geçmek, bayılmak.” [s. 864]

ġıŋış-: (Moğ.) “Köpek gibi saldırıp kaçmak.” [s. 865]

ġıŋşı-: (Moğ.) “Keskin bir kokudan tıksırmak, keskin bir kokudan dolayı soluğu burundan hızla vererek ses çıkarmak.” [s. 863, 864]

giriş-(1): (T.) “Girişmek, bir işe başlamak.” [s. 1002, 1050, 1053, 1057]

giriş-(2): (T.) “girmek; (birbirine girmek, karışmak) .” [s. 1002, 1050, 1053, 1057]

girküz-: (T.) “Girdirmek.” [s. 1057]

girneş-: (T.) “Esnemek; gerinmek.” [s. 1057]

gizle-: (T.) “Gizlemek, saklamak.” [s. 1063]

gizlet-: (T.) “Gizlemek, saklamak.” [s. 1063]

gizlen-: (T.) “Gizlenmek, saklanmak.” [s. 1063]

gizleş-: (T.) “Birlikte gizlenmek, birlikte saklanmak.” [s. 1063]

göger-: (T.) “Gövermek, yeşermek; gövertmek, morarmak.” [s. 1034, 1041, 1046]

gögert-: (T.) “Gövertmek, yeşertmek; gövertmek, morartmak.” [s. 1013, 1034]

gömdür-: (T.) “Gömdürmek.” [s. 1038]

gömül-: (T.) “Gömülmek.” [s. 1016, 1017]

gömür-/**gémir**-: (T.) “Kemirmek.” [s. 1028, 1029, 1038, 1068]

gönen-: (T.) “Kıvanmak, gönenmek, sevinmek.” [s. 1043, 1046]

görge-: (T.) “Güzelleşmek.” [s. 1015]

görget-: (T.) “Güzelleşmek.” [s. 1047]

görgey-: (T.) “Güzelleşmek.” [s. 1028, 1047]

görküz-: (T.) “Göstermek.” [s. 1021, 1022, 1030, 1038, 1046, 1047, 1048]

görset-: (T.) “Göstermek.” [s. 1028, 1034]

görün-: (T.) “Görünmek, gözükmek, belirmek.” [s. 1015, 1017, 1022, 1028]

görüş-: (T.) “Birbirini görmek; görüşmek, buluşmak.” [s. 1020]

göter-: (T.) “Almak, kaldırmak; (götürmek, kapmak, çalmak) .” [s. 1017, 1025, 1037]

gözet-: (T.) “Gözle aramak, gözlemek.” [s. 1032]

gözle-: (T.) “Gözle aramak, gözlemek.” [s. 1032]

gözleş-: (T.) “Birlikte gözle aramak, birlikte gözlemek.” [s. 1032]

ġurulda-: (T.) “Hırlamak.” [s. 860]

gücgen-: (T.) “Kendini zorlamak, güç sarf etmek.” [s. 1025]

güclen-: (T.) “Güçlenmek, güçlü duruma gelmek.” [s. 1025]

gülümse-/gülümsü-: (T.) “Gülümsemek.” [s. 1012, 1037]

gülüş-: (T.) “Gülüşmek, birlikte gülmek.” [s. 1036]

gümārla-: (Far.+T.) “Dikmek, atamak; yollamak.” [s. 1007]

güreş-: (T.) “Güreşmek.” [s. 1028]

güven-: (T.) “Kıvanmak, övünmek.” [s. 1045]

güzārla-(1): (Far.+T.) “Ödemek.” [s. 1003]

güzārla-(2): (Far.+T.) “Yapmak, kılmak, yerine getirmek.” [s. 1003]

harı-: (T.) “Yorulmak, güçsüz düşmek.” [s. 1125]

havālan-: (Ar.+T.) “Havalanmak, göğe yükselmek; çalımlı davranmak.” [s. 1129]

hayda-: (T.) “Hayvanı deh diyerek sürmek, haydamak, dehlemek.” [s. 1125]

heveslen-: (Ar.+T.) “Heveslenmek, heves etmek , isteklendi.” [s. 1130]

ḫırılda-: (T.) “Hırlamak; hırıldamak, hırıltılı bir ses çıkarmak.” [s. 359, 731]

ḫırıldaş-: (T.) “Hırlaşmak, hırıldaşmak.” [s. 731]

honıla-: (Moğ.) “Oku yayın kirişine yerleştirmek.” [s. 1130]

ḫorulda-: (T.) “AT. horuldamak, horlamak.” [s. 730]

ḫoşlaş-: (Far.+T.) “Vedalaşmak, esenleşmek.” [s. 730]

ḫubul-: (Moğ.) “Hortlamak, ölü mezardan çıkmak.” [s. 729]

hüple-: (T.) “Yutmak.” [s. 1130]

hüret-: (Moğ.) “Uzaklaştırmak, kovmak; (ürkütmek).” [s. 1129, 1130]

hürgüt-/hürküt-: (T.) “Ürkütmek.” [s. 1129, 1130]

ıçġın-/ıçḳın-: (T.) “Şaşmak, şaşırmak, hayrete düşmek.” [s. 368, 410]

ılbarat-: (Moğ.+T.) “Sıcak su vücudu kızartıp kabartmak.” [s.346]

ıldur-: (T.) “Bağlamak, tutturmak, iliştirmek.” [s. 370]

ılın-(1): (T.) “Bağlanmak, tutulmak, yakalanmak, ilişmek.” [s. 370]

ılın-(2): (T.) “Ilınmak, ılımak, ılık duruma gelmek.” [s. 370]

ıltıra-: (T.) “Parlamak, parıldamak, ışıldamak, yıldıramak.” [s. 393]

ınıḳ-: (T.) “Dostluk etmek, birine alışmak, kaynaşmak, ülfet etmek, dost olmak, yakınlık kurmak.” [s. 403, 414]

ıŋış-: (T.) “İnlemek, ağlayıp sızlamak.” [s. 403]

ıŋra-: (T.) “İnlemek.” [s. 403]

ıŋran-: (T.) “İnlemek; (yavaşça) ağlamak.” [s. 367, 370, 379]

ırcat-: (Moğ.+T.) “Gülerken dişlerini göstermek, sırıtmak. (Diş ile birlikte kullanılır.)” [s.355]

ırcayıt-: (Moğ.+T.) “Gülerken dişlerini göstermek, sırıtmak. (Diş ile birlikte kullanılır.)” [s.355]

ırcay-: (Moğ.) “Gülerken dişlerini göstermek, sırıtmak; gülerken dişleri görünmek .” [s. 395]

ırġan-: (T.) “Sallanmak, kımıldamak, ırganmak, ırgalanmak.” [s. 400]

ırġat-: (T.) “Sallamak, kımıldatmak, ırgalamak, ırgamak.” [s.210, 351]

ırılda-: (T.) “Ses çıkarmak.” [s. 856]

‘ırılda-: (T.) “Yırtıcı hayvan saldırmadan önce boğazından ses çıkarmak, hırlamak.” [s. 855]

ısırġandur-: (T.) “Utandırmak.” [s. 411]

ısırġan-: (T.) “Utanmak.” [s. 411]

ısıt-(1): (T.) “Isıtmak.” [s. 365]

ısıt-(2): (T.) “ateşi yükselmek, ateşi çıkmak, ateşlenmek.” [s. 365]

ısla-: (T.) “Koklamak.” [s.342, 350, 365, 377, 384, 400, 406]

ıslan-(1): (T.) “Kokuşmak, kötü kokmak.” [s. 365, 404]

ıslan-(2): (T.) “Islanmak.” [s. 365, 404]

ıslaş-: (T.) “Koklaşmak.” [s. 365]

ıslat-: (T.) “Islatmak.” [s. 365]

ışıt-: (T.) “Işıtmak, ışıklandırmak.” [s.350]

ibin-: (T.) “Islanmak.” [s.347]

içür-: (T.) “İçirmek.” [s. 392]

idlen-: (T.) “Kokuşmak.” [s. 376]

igeriş-: (T.) “Birlikte dolaşmak, birlikte dönmek.” [s. 373, 387]

iger-/igir-: (T.) “Dolaşmak, dönmek; dolaştırmak, döndürmek.” [s. 373, 387]

igren-(1): (T.) “İnlemek; (yavaşça) ağlamak.” [s. 390]

igren-(2): (T.) “İğrenmek.” [s. 388, 390]

iktür-: (T.) “Ektirmek.” [s. 387]

iliş-: (T.) “Bağlanmak, ilişmek.” [s. 373]

imgekle-: (T.) “Emeklemek.” [s. 398]

imiştür-: (T.) “Koyun, deve, sığır yavrularını annelerinin yanına bırakıp emdirmek, emiştirmek.” [s. 402]

imizdür-: (T.) “Emzirmek; (emzirtmek) .” [s. 398]

inçigir-/inçkir-: (T.) “İnce sesle ağlamak; acıklı ağlayıp inlemek, ağlayıp sızlamak.” [s. 403, 413]

inde-/ünde: (T.) “Davet etmek, çağırmak.” [s.343, 350, 366, 400, 403]

indet-: (T.) “Davet ettirmek, çağırtmak.” [s. 400]

indür-(1): (T.) “Davet etmek.” [s. 413]

indür-(2): (T.) “İndirmek.” [s. 413]

inel-(1): (T.) “Israr etmek, ayak diremek” [s. 365, 402]

inel-(2): (T.) “İnlemek .” [s. 402]

inen-: (T.) “AT. iğdiş edilmek, enenmek.” [s. 403]

inişle-: (T.) “İnişe yönelmek.” [s. 370]

iŋre-: (T.) “(Yavaşça) ağlamak.” [s. 414]

irik-: (T.) “Darılmak, sıkılmak.” [s.349, 355, 364]

iril-: (T.) “Erimek.” [s.246, 355]

iriş-(1): (T.) “Varmak, ulaşmak, ermek, erişmek.” [s. 366, 377, 400]

iriş-(2): (T.) “Dalkavukluk etmek; güçsüz duruma düşmek; yalvarmak.” [s.345, 366, 377, 400]

iriş-(3): (T.) “Gülmek.” [s. 400]

iriş-(4): (T.) “Uymak, izinden gitmek, peşinden gitmek.” [s. 366, 400]

irit-: (T.) “Eritmek.” [s.349]

irkil-: (T.) “AT. toplanmak, irkilmek.” [s.357]

isger-/isker-: (T.) “Kabul etmek; (hesaba katmak, dikkate almak) .” [s.343, 380]

isgil-/iskil-: (T.) “Eskimek.” [s. 380, 396]

isgir-/iskir-: (T.) “Eskimek.” [s. 400]

isle-: (T.) “Söz dinlemek, eslemek.” [s. 365]

istet-: (T.) “İstetmek.” [s. 401]

işen-: (T.) “Güvenmek, inanmak.” [s. 383]

işne-: (T.) “Parlamak, parıldamak, ışıldamak.” [s. 373, 383]

itekle-(1): (T.) “Ateşi körüklemek” [s.348, 410]

itekle-(2): (T.) “Bir şeyi eteğine almak.” [s.348]

itiş-: (T.) “Birbirini itmek, itişmek.” [s.345]

itit-: (T.) “Keskinleştirmek, bilemek.” [s. 373]

itkür-: (T.) “Yitirmek, kaybetmek.” [s.348]

itür-(1): (T.) “Yitirmek, kaybetmek.” [s. 369, 409]

itür-(2): (T.) “Keskinleştirmek, bilemek.” [s. 409]

itüt-: (T.) “Biletmek.” [s.344]

ivrüş-(1): (T.) “Bir şeyin etrafında dolaşmak, dönmek.” [s. 407]

ivrüş-(2): (T.) “mec. etraflıca düşünmek; araştırmak.” [s. 407]

iyele-: (T.) “Ele geçirmek; bir şeyin sahibi olmak.” [s.177]

iymen-: (T.) “Sakınmak; utanmak; çekinmek; (korkmak) .” [s.351, 387, 398, 408]

izle-: (T.) “İzlemek, iz sürmek.” [s. 365]

izleş-: (T.) “İzleşmek, birlikte iz sürmek.” [s. 365]

ḳaba-: (T.) “Kuşatmak, çevirmek, çevrelemek” [s. 870, 876, 910, 913]

ḳabal-: (T.) “Kuşatılmak, çevrilmek, çevrelenmek” [s. 874, 876, 877, 886, 903]

ḳabar-(1): (T.) “Kabarmak; şişmek; kabarcık çıkmak” [s. 874, 875, 876, 886]

ḳabar-(2): (T.) “Kafa tutmak, kabarmak” [s. 874, 875, 886]

ḳabart-(1): (T.) “Kabartmak; şişirmek” [s. 872]

ḳabart-(2): (T.) “öfkelendirmek, kafa tutturmak” [s. 872]

ḳabḳar-: (T.) “Kabın içine bir şey koymak” [s. 876]

ḳaçıḳ-: (T.) “Dağılmak, perişan olmak” [s. 887]

ḳaçur-: (T.) “Kaçırmak” [s. 877, 883]

ḳaḳala-: (T.) “Tavuk yumurtlarken bağırmak” [s. 892]

ḳaḳıl-: (T.) “Vurulmak, çakılmak, kakılmak” [s. 880, 901, 903]

ḳaḳış-: (T.) “Birlikte vurmak; karşılıklı vurmak, vuruşmak, çarpışmak, çakışmak, kakışmak” [s. 892]

ḳaḳşıl-/ḳaḳşal-: (T.) “Kurumak, kağşamak, gevşemek, kak olmak” [s. 892, 907]

ḳaḳtur-: (T.) “Bir şeyi başka bir şeye vurdurmak, çarptırmak, çaktırmak, kaktırmak” [s. 891]

ḳala-: (T.) “üst üste koymak, yığmak” [s. 894, 905]

ḳalal-: (T.) “üst üste yığılmak” [s. 894]

ḳalın-: (T.) “Kalmak, geri kalmak” [s. 886]

ḳalış-: (T.) “Geride kalmak” [s. 894, 915]

ḳalḳı-: (T.) “Kalkmak” [s. 878, 894]

ḳalḳıt-: (T.) “Kaldırmak, ayağa kaldırmak” [s. 554, 894, 914]

ḳalḳız-: (T.) “Kaldırmak, ayağa kaldırmak” [s. 894]

ḳamaş-: (T.) “Köz veya diş kamaşmak” [s. 896, 915]

ḳamaştur-: (T.) “Gözü veya dişi kamaştırmak” [s. 896, 914]

ḳamla-: (T.) “Hekimlik yapmak, tedavi etmek” [s. 896]

ḳana-: (T.) “Kanamak, kan gelmek” [s. 872, 896]

ḳanat-: (T.) “Kanatmak” [s. 898]

ḳanatlan-: (T.) “Kanadı çıkmak; kanatlanmak” [s. 896]

ḳandur-: (T.) “Suya doyurmak, kandırmak” [s. 896]

ḳanıḳ-/ḳınıḳ-: (T.) “Alışmak; tutkun olmak” [s. 896, 899, 988]

ḳapış-: (T.) “Birbirinden kapmak; birlikte kapmak, kapışmak” [s. 876]

ḳabsa-/ḳapsa-: (T.) “Ansızın içine almak, kapsamak” [s. 876, 880]

ḳaraş-: (Moğ.+T.) “Bakmak, seyretmek, gözlemek” [s. 884]

ḳarala-: (Moğ.+T.) “Bakmak, seyretmek, gözlemek” [s. 884]

ḳarar-(1): (T.) “Kararmak, siyahlaşmak” [s. 884, 914, 922, 924]

ḳarar-(2): (T.) “Kederlenmek, üzülmek, tasalanmak” [s. 884]

ḳarat-: (T.) “Karatmak; siyahlaştırmak” [s. 922]

ḳarart-: (T.) “Karartmak, siyahlaştırmak” [s. 922]

ḳarıḳ-: (T.) “Gözü kara takılmak, karıkmak, kardan gözü kamaşmak” [s. 877, 886]

ḳarıla-: (T.) “Ölçmek, arşınlamak” [s. 886]

ḳarış-: (T.) “Karışmak” [s. 898]

ḳarışla-: (T.) “Karışlamak, karışla ölçmek” [s. 887, 923]

ḳarışlat-: (T.) “Karışlamak işini yaptırmak” [s. 887]

ḳarıt-: (T.) “Yaşlandırmak, kocaltmak, ihtiyarlatmak” [s. 886]

ḳarma-: (T.) “Çalmak, kapmak” [s. 884]

ḳarmaş-(1): (T.) “Birbirinden çalmak” [s. 884]

ḳarmaş-(2): (T.) “Güreşmek; birbirini kavramak, girişmek, tutuşmak, pençeleşmek” [s. 872, 884]

ḳarmaştur-: (T.) “Güreştirmek” [s. 884]

ḳarmat-: (T.) “Çaldırmak, kaptırmak” [s. 896]

ḳatıḳlaş-: (T.) “Katılaşmak, sertleşmek; birbirine sertleşmek” [s. 881, 903]

ḳatıl-: (T.) “Katılmak, karışmak” [s. 879, 901]

ḳatış-: (T.) “Katışmak, katılmak, karışmak” [s. 873]

ḳatıştur-: (T.) “Katıştırmak, karıştırmak” [s. 875]

ḳatla-: (T.) “Katlamak, bükmek” [s. 870]

ḳatlan-: (T.) “Katlanmak, dayanmak” [s. 870, 880, 881, 897]

ḳatna-: (Moğ.) “Hızlı yürümek, koşmak, seğirtmek” [s. 881]

ḳatra-: (Moğ.) “Hızlı yürümek, koşmak, seğirtmek” [s. 881]

ḳavdur-: (T.) “Kovdurmak” [s. 899]

ḳavla-(1): (T.) “Kovmak, kovalamak” [s. 873, 874, 885, 891, 895, 897, 903, 994]

kavla-(2): (T.) “Kazmak; aramak” [s. 891, 994]

ḳavrul-: (T.) “Kavrulmak” [s. 874, 904]

ḳavul-: (T.) “Kovulmak, uzaklaştırılmak” [s. 899]

ḳavuş-: (T.) “Kavuşmak, birleşmek” [s. 873, 880, 899, 910]

ḳavuştur-: (T.) “Kavuşturmak, birleştirmek” [s. 871]

ḳayal-: (T.) “Dönmek” [s. 915]

ḳayġur-: (T.) “Kaygılanmak, tasalanmak, üzülmek” [s. 873, 878, 881, 891, 900, 908]

ḳaynaş-: (T.) “Kaynaşmak, birleşmek” [s. 872]

ḳaypan-: (T.) “Bir kenara çekilmek” [s. 907]

ḳayrıl-(1): (T.) “Yapılmak” [s. 870, 907]

ḳayrıl-(2): (T.) “Geriye dönmek, arkaya doğru eğilmek, kaykılmak” [s. 870, 907]

ḳaytal-: (T.) “Engellenmek, döndürülmek” [s. 897]

ḳaytar-: (T.) “Kaytarmak, geri döndürmek” [s. 885, 907, 910]

ḳaytış-: (T.) “Birlikte kayıtmak, birlikte dönmek” [s. 907]

késil-: (T.) “Kesilmek” [s. 1062, 1064]

késiş-: (T.) “Birlikte kesmek” [s. 1066]

késkület-: (T.) “Kestirmek, boğazlatmak” [s. 1060, 1063]

késtür-: (T.) “Kestirmek” [s. 1050, 1060, 1063]

ḳıcıġla-: (T.) “Gıdıklamak” [s. 972, 977]

ḳıcış-: (T.) “Kaşınmak, gidişmek, gicişmek” [s. 917, 978]

ḳıçḳır-: (T.) “Haykırmak, bağırıp çağırmak” [s. 972, 976, 977, 978, 985, 988]

ḳıçḳırış-: (T.) “Haykırışmak, bağrışmak” [s. 977]

ḳıjılda-/ḳınılda-: (T.) “Taş veya ok atılınca ses çıkarmak, vızlamak, vızıldamak.” [s. 982]

ḳılavla-: (T.) “Bıçak veya kılıcı keskinleştirmek, bilemek, kılağılamak” [s. 989]

ḳılıl-: (T.) “Kılınmak, yapılmak” [s. 979]

ḳılın-: (T.) “Yapılmak” [s. 989]

ḳılış-: (T.) “Birlikte yapmak” [s. 989]

ḳımşan-: (T.) “Yavaşça kımıldamak, kıpırdamak” [s. 991]

ḳına-: (T.) “İşkence etmek, acı vermek, eziyet etmek” [s. 991]

ḳınal-: (T.) “İşkence çekmek, acı çekmek, eziyet çekmek” [s. 980]

ḳınynal-: (T.) “İşkence çekmek, acı çekmek, eziyet çekmek” [s. 980, 982, 984]

ḳınyna-: (T.) “İşkence etmek, acı vermek, eziyet etmek” [s. 972, 991]

ḳırçıldat-: (T.) “Gıcırdatmak” [s. 922, 980]

ḳırıla-: (T.) “Kenara çekilmek; kaçınmak” [s. 980]

ḳırıġla-: (T.) “Kenara çekilmek, kaçınmak” [s. 980]

ḳırıl-(1): (T.) “Kırılmak, parçalanmak, yırtılmak” [s. 978]

ḳırıl-(2): (T.) “Tırmalanmak; kazınmak” [s. 978]

ḳırıl-(3): (T.) “Topluca öldürülmek, yok edilmek” [s. 978]

ḳırḳ-(1): (T.) “Kazımak, kırkmak, kırpmak, tüyü kesmek” [s. 920, 973, 977, 978]

ḳırḳ-(2): (T.) “Yonmak, yontmak” [s. 978]

ḳırla-: (T.) “(Yol) dağ yamacından dolaşmak” [s. 980]

ḳırp-(1): (T.) “Göz kırpmak, kıpmak” [s. 929, 978]

ḳırp-(2): (T.) “Kazımak, sıyırmak; kırkmak, kırpmak” [s. 929, 978]

ḳısıl-: (T.) “Kısılmak, sıkılmak, daraltılmak, sıkıştırılmak” [s. 987]

ḳısḳar-: (T.) “Kısalmak” [s. 973, 975, 978, 987, 989]

ḳısnal-: (T.) “Zorlanmak, sıkıştırılmak” [s. 987]

ḳısnan-: (T.) “Zorlanmak, sıkıştırılmak” [s. 987]

ḳıstal-: (T.) “Zorlanmak, sıkıştırılmak” [s. 987]

ḳıstan-: (T.) “Zorlanmak, sıkıştırılmak” [s. 987]

ḳısna-: (T.) “Zorlamak, sıkıştırmak” [s. 987]

ḳısta-: (T.) “Zorlamak, sıkıştırmak” [s. 987]

ḳışla-: (T.) “Kışlamak, kışı kışlıkta geçirmek” [s. 988]

ḳıvra-: (T.) “Kıvırcık duruma getirmek, kıvırmak, bükmek, burup toplamak” [s. 991]

ḳıvrat-: (T.) “Kıvırcık duruma getirmek; kıvratmak, kıvırmak, bükmek, burup toplamak” [s. 991]

ḳızar-: (T.) “Kızarmak, kırmızılaşmak” [s. 984]

ḳızart-: (T.) “Kızartmak, kırmızılaştırmak” [s. 975]

ḳızı-: (T.) “Isınmak, kızmak” [s. 979]

ḳızın-: (T.) “Isınmak” [s. 982]

ḳızış-: (T.) “Isınmak, kızışmak” [s. 982]

ḳızıt-: (T.) “Isıtmak, kızdırmak” [s. 974, 975, 978, 982]

kipleş-:[262] (Far.+T.) “Sıkılanmak; bitişmek” [s. 1055]

kirlen-: (T.) “Kirlenmek; irinlenmek” [s. 1057]

kişne-: (T.) “Kişnemek” [s. 1005]

ḳocal-: (T.) “Kocamak, kocalmak, yaşlanmak” [s. 934]

ḳolda-: (T.) “Elinden tutmak, yardım etmek” [s. 932, 943, 952, 955, 960, 963, 964, 966]

ḳoldat-: (T.) “Elinden tutmasını buyurmak, yardım etmesini sağlamak” [s. 952]

[262] Bk. KAÇALİN, *LN*: 962.

ḳomarıl-: (Moğ.+T.) “Kuşatılmak, çevrilmek” [s. 956]

ḳondur-: (Moğ.) “Kondurmak, konaklatmak” [s. 957]

ḳonġarıl-: (Moğ.+T.) “Yerinden koparılmak, sökülmek” [s. 958]

ḳonḳar-/ḳonġar-/ḳoŋar-: (T.) “Yerinden koparmak, sökmek, kanırmak, köklemek” [s. 935, 938, 939, 941, 946, 957, 962, 970, 971]

ḳonuş-: (T.) “Kirlikte konmak, birlikte inip oturmak, birlikte konaklamak” [s. 957]

ḳopar-(1): (T.) “Kaldırmak” [s. 938]

ḳopar-(2): (T.) “Yerinden koparır, ayırır, söker” [s. 938]

ḳopsa-: (T.) “Gürültü ile saz çalmak” [s. 932, 963]

ḳopur-: (T.) “Yerinden kaldırmak” [s. 932]

ḳorġada-: (Moğ.) “Sağlam yere sığınmak, korunmak için bir yere çekilmek” [s. 942]

ḳorḳ-: (T.) “Korkmak” [s. 942, 945]

ḳorḳut-: (T.) “Korkutmak” [s. 934, 936, 943, 954, 958]

ḳorun-: (T.) “Korunmak” [s. 942, 961]

ḳoşla-: (T.) “İki atlı olmak, yedek at yanına almak” [s. 951]

ḳoşul-: (T.) “Karışmak, katılmak, eklenmek, eşlik etmek, birleşmek[s. 950]

ḳoşuş-: (T.) “Karışmak, katılmak, eklenmek, eşlik etmek, birleşmek” [s. 950]

ḳotanla-: (Moğ.+T.) “Halelenmek, ağıllanmak” [s. 939, 970]

ḳoyul-(1): (T.) “Koyulmak, bırakılmak” [s. 966]

ḳoyul-(2): (T.) “Su dökülmek” [s. 966]

ḳozġa-(1): (T.) “Karıştırmak; dönüştürmek, devirmek” [s. 937, 945, 959, 961]

ḳozġa-(2): (T.) “Ayağa kaldırmak.” [s. 933, 937, 961, 965]

ḳozġal-: (T.) “Karışmak; karıştırılmak” [s. 936, 949, 954, 957, 964, 971]

ḳozġalat-: (T.) “Karıştırmak; dağıtmak” [s. 965]

ḳozġalış-: (T.) “Karışmak; karıştırılmak” [s. 937, 946, 949]

ḳozġan-: (T.) “Karışmak; ızdırap ve sıkıntı çekmek” [s. 970]

ḳozġat-: (T.) “Karıştırmak; ızdırap ve sıkıntı vermek” [s. 936, 949]

köçür-: (T.) “Göçürmek, göç ettirmek” [s. 1027]

kökle-(1): (T.) “Saz kurmak, köklemek” [s. 1011]

kökle-(2): (T.) “Teyellemek, köklemek” [s. 1011]

köklen-(1): (T.) “Saz kurulmak, köklenmek” [s. 1026]

köklen-(2): (T.) “Teyellenmek, köklenmek” [s. 1026]

köpül-: (T.) “Çoğalmak, artmak” [s. 1019]

köpür-: (T.) “Köpürmek, köpük oluşmak, köpük yapmak” [s. 1019, 1026]

körüklen-: (T.) “Körük veya yel etkisiyle ateş alevlenmek, körüklenmek” [s. 1028]

köydür-: (T.) “Yandırmak, yakmak” [s. 1010, 1014, 1018, 1020, 1028, 1031, 1040, 1044, 1048]

ḳucaşlan-: (T.) “Kucaklaşmak” [s. 961]

ḳucuş-: (T.) “Koçuşmak, kucaklaşmak” [s. 939, 941, 945, 963]

ḳucuştur-: (T.) “Kucaklaştırmak” [s. 941]

ḳuçḳarlaş-/**ḳoçḳarlaş**-: (T.) “Koçlar savaşmak” [s. 953]

ḳulaġlan-: (T.) “Güneş gökkuşağı oluşturmak” [s. 952]

ḳulaġlaş-: (T.) “Fısıldaşmak” [s. 952]

ḳurcal-: (T.) “Büyümek, kocamak” [s. 959]

ḳurduġla-: (T.) “Koyunu kurt kapmak” [s. 942]

ḳurdur-: (T.) “Kurdurmak; diktirmek; çadır kurdurmak” [s. 942]

ḳurşa-(1): (T.) “Çevresini sarmak, çevirmek, kuşatmak” [s. 942]

ḳurşa-(2): (T.) “Kuşak bağlamak” [s. 942]

ḳurtul-: (T.) “Kurtulmak” [s. 942]

ḳuruş-: (T.) “Kurumak” [s. 946]

ḳurut-: (T.) “Kurutmak” [s. 947, 958]

ḳutḳar-: (T.) “Kurtarmak” [s. 937, 938, 939, 947, 955, 957, 962, 965, 970]

ḳutul-: (T.) “Kurtulmak” [s. 939, 942, 956, 958, 960, 961, 968]

ḳuturt-: (T.) “Kudurtmak, çıldırtmak” [s. 939]

ḳuvan-: (T.) “Kıvanmak, övünmek” [s. 953, 958, 959, 960, 964, 966]

ḳuyla-: (Moğ.[263]) “Gömmek” [s. 965, 967]

ḳuylat-: (Moğ.+T.) “Gömdürmek” [s. 967]

küçükle-: (T.) “Köpek yavrulamak” [s. 1025]

kükre-: (T.) “Kükremek, gürlemek” [s. 1014, 1034, 1041, 1046]

kükreş-: (T.) “Kükremek, gürlemek” [s. 1034]

küŋren-: (T.) “Homurdanmak, öfkeden söylenmek” [s. 1033, 1038, 1040, 1043]

küymen-/**güymen**-: (T.) “Bahane etmek, geciktirmek, savsaklamak” [s. 1033, 1045, 1046]

yla-: (Far.+T.) “Sıvamak, sıva ile kaplamak, sıva sürmek, çamurlamak” [s. 1076]

lalaylan-: (Far.+T.) “Sıvanmak, sıva sürülmek, çamurla sıvanmak” [s. 1076]

maḳta-: (?) “Övmek” [s. 1081, 1175]

[263] Moğ. kuyila- (gömmek)

mandur-: (T.) “Bandırmak, batırmak” [s. 1082]

maŋdur-: (T.) “Yürütmek” [s. 1082]

mırılda-: (T.) “Mırıldamak” [s. 1087]

minciş-(1): (T.) “İnat etmek, çekişmek” [s. 1102]

minciş-(2): (T.) “Çok konuşmak” [s. 1102]

mindür-: (T.) “Bindirmek” [s. 1102]

muŋal-: (T.) “Bunalmak” [s. 1094]

muŋayış-: (T.) “Dertleşmek” [s. 1095]

muŋay-: (T.) “Tasalanmak, üzülmek” [s. 1096]

muŋlan-: (T.) “Tasalanmak, üzülmek” [s. 1096]

muŋlaş-: (T.) “Dertleşmek, derdini paylaşmak” [s. 1091, 1094, 1095, 1097]

muŋra-[264]: (Moğ.) “İnlemek” [s. 1095, 1098]

muŋraş-: (Moğ.) “İnlemek” [s. 1094, 1098]

muŋray-: (Moğ.) “İnlemek” [s. 1098]

muŋurġa-: (Moğ.) “İnlemek” [s. 1095, 1098]

niçükleş-: (T.) “Nasıl yapmak, ne biçim yapmak” [s. 518, 1115]

oğra-: (T.) “AT. uğramak, karşılaşmak, raslamak, maruz kalmak” [s. 338]

oğulca-: (T.) “Tazim etmek, ululamak” [s. 289]

oğurla-: (T.) “Çalmak; saklamak” [s. 268]

oğurlan-: (T.) “Çalınmak; saklanmak” [s. 289]

oğurlaş-: (T.) “Birlikte çalmak” [s. 289]

oḫşaş-: (T.) “Benzemek” [s. 277]

oḫşat-: (T.) “Benzetmek” [s. 309]

oḳla-: (T.) “Okla vurmak, oklamak; kendini yüksek bir yerden atmak” [s. 290]

oḳra-: (T.) “Ot isteyen at yavaş sesle kişnemek, okramak” [s. 291]

olcala-: (Moğ.) “Kazanmak; savaşta düşmandan mal elde etmek, ganimet almak” [s. 298]

olcaş-(1): (Moğ.+T.) “Tazim etmek, ululamak. (Şöyle ki bir dizini yere ve elini başının üstüne koyarak bir büyüğün dizini öperler ve böyle bir tazim yöntemine Moğul geleneğinde Olcaş denir)” [s. 298]

olcaş-(2): (Moğ.+T.) “Hediye geçirmek” [s. 298]

oltur-: (T.) “Oturmak” [s. 257, 265, 270, 274, 279, 304, 308]

[264] Moğ. mögere- (hayvan melemek)

olturġuz-: (T.) “Oturtmak” [s. 298, 308]

olturt-: (T.) “Oturtmak” [s. 272, 303]

olturuş-(1): (T.) “Oturup yerleşmek[s. 298, 337]

olturuş-(2): (T.) “Sakinleşmek, oturuşmak, yatışmak” [s.298, 337]

omal-: (T.) “Başını aşağı getirip arkasını yukarı kaldırmak, domalmak” [s.300]

oŋal-: (T.) “İyileşmek, sağalmak, onmak, onulmak” [s.302, 329, 332, 335]

orna-: (T.) “Yerleşmek, yer tutmak” [s.279, 303]

ornaş-: (T.) “Yapışmak, kaynaşmak, pekişmek; (yerleşmek)” [s.271, 338]

ornat-: (T.) “Pekiştirmek; (yerleştirmek)” [s.280, 309]

orut-: (T.) “Bir yerde karar etmek, bir yerde kalmak, konmak, yerleşmek” [s.338]

osandur-: (T.) “Usandırmak” [s.287]

osmaḳla-: (T.) “Belli etmeden birisine bir şeyi sorup araştırmak, çaktırmadan nabzını yoklamak” [s.287]

oyat-: (T.) “Uyandırmak” [s.272]

oyġan-: (T.) “Uyanmak” [s.257, 285, 290, 292, 304, 314, 316]

oyġat-: (T.) “Uyandırmak” [s.266, 273, 275, 282, 332]

oylan-: (Moğ.+T.) “Düşünmek” [s.326]

oylaş-: (Moğ.+T.) “Düşünmek” [s.302]

oyna-: (T.) “Oynamak” [s.257, 260, 293, 302, 334]

oynat-: (T.) “Oynatmak” [s.329]

oyul-: (T.) “Oyulmak” [s.313]

öceş-: (T.) “Çekişmek, tartışmak; (sataşmak)” [s.266, 336]

öçür-: (T.) “Söndürmek” [s.265]

ögri-/ügri-: (T.) “Beşik ve onun gibi şeyleri sallamak” [s.292]

ögül-: (T.) “Övülmek” [s.280, 291]

ögün-: (T.) “Övünmek” [s.297, 315]

öksü-: (T.) “Azalmak, eksilmek” [s.336]

öksüt-: (T.) “Azaltmak, eksiltmek” [s.256, 273, 313]

ökür-: (T.) “Yüksek sesle ağlamak, hüngür hüngür ağlamak” [s.276, 291, 333]

öltür-: (T.) “Öldürmek” [s.257, 262, 265, 270, 279, 304, 311, 316]

öltürt-: (T.) “Öldürtmek” [s.272, 298, 303]

örgen-: (T.) “Öğrenmek” [s.321]

örget-: (T.) “Öğretmek” [s.292, 339]

örle-: (T.) “Yükselmek, yukarı çıkmak” [s.279]

örlen-: (T.) “Yükselmak; yukarı çıkmak” [s.338]

örte-: (T.) “Yakmak, ateşe vermek” [s.256, 260, 263, 267, 268, 278, 280, 290, 293, 294, 303, 312, 316, 319, 329]

örten-: (T.) “Yanmak” [s.260, 271, 280, 285, 293, 295, 296, 314, 320, 332]

örül-: (T.) “Örülmek” [s.263, 317, 337]

ötgen-: (T.) “Taklit etmek, öykünmek” [s.259, 288, 312, 319]

ötger-: (T.) “Geçirmek” [s.270, 281, 296, 315, 317, 337]

ötgeriş-: (T.) “Birlikte geçirmek” [s.259, 275]

öttür-: (T.) “Geçirmek” [s.259]

ötür-: (T.) “Geçirmek” [s.259]

ötün-: (T.) “Yalvarmak; dilemek” [s.260, 265, 317]

öykün-: (T.) “ AT. taklit etmek, öykünmek” [s.326]

öylen-(1): (T.) “Ev sahibi olmak” [s.292, 310]

öylen-(2): (T.) “mec. evlenmek” [s.292, 310]

öyürtle-: (T.) “(AT.) seçmek, ayıklamak, öğürtlemek” [s.326]

piti-/**biti**-: (Çin.+T.) “Yazmak” [s. 442, 443, 444, 445]

pitil-/**bitil**-: (Çin.+T.) “Yazılmak” [s. 443, 444, 445]

püle-: (T.) “Üflemek” [s. 459, 471]

püleş-: (T.) “Birlikte üflemek” [s. 481]

saba-: (T.) “Değnekle pamuk atmak, yün atmak” [s. 768, 782]

saçıl-: (T.) “Saçılmak, dağılmak, savrulmak” [s. 771, 777, 780]

saçra-: (T.) “Sıçramak” [s. 770, 773, 777]

saġal-: (T.) “Sağalmak, iyileşmek” [s. 763, 774]

saġalt-: (T.) “Sağaltmak, iyileştirmek” [s. 774]

saġıl-: (T.) “Sağılmak” [s. 774]

saġın-(1): (T.) “Sanmak, zannetmek; düşünmek; sakınmak” [s. 761, 763, 764, 765, 767, 768, 769, 781]

saġın-(2): (T.) “Anmak, hatırlamak” [s. 761, 763, 764, 765, 767, 768, 769, 781]

saġındur-(1): (T.) “Sandırmak; düşündürmek; sakındırmak” [s. 768]

saġındur-(2): (T.) “Anımsatmak, hatırlatmak” [s. 768]

salıl-: (T.) “Atılmak; düşürülmek” [s. 775]

sallandur-: (T.) “Sarkıtmak” [s. 776]

sallan-(1): (T.) “Salınarak yürümek, salınmak” [s. 775]

sallan-(2): (T.) “Sarkmak” [s. 775]

sana-: (T.) “Saymak, hesap etmek” [s. 761, 777]

sanal-: (T.) “Sayılmak” [s. 776, 780]

sancıl-: (T.) “Sançmak, saplanmak, batmak, sokulmak” [s. 765, 776]

sancış-: (T.) “Karşılıklı batırmak, süngüleşmek” [s. 776]

sandıraḳla-: (Moğ.+T.) “Sayıklamak, saçmalamak” [s. 776]

sapla-: (T.) “İğneye iplik geçirmek” [s. 769]

sarġar-: (T.) “Sararmak” [s. 772, 776, 778, 780]

sarġart-: (T.) “Sarartmak” [s. 761, 772]

sarmaş-: (T.) “Birbirine sarılmak, sarmaşmak” [s. 772]

sarsa-: (T.) “Sarsılmak, sallanmak” [s. 772]

sasığ-: (T.) “Bir ses duymak” [s. 766]

savaş-: (T.) “Savaşmak” [s. 761]

savrul-: (T.) “Savrumak, saçılmak, dağılmak” [s. 768]

savul-: (T.) “Ayrılmak, giderilmek, savulmak, savuşmak” [s. 779]

savuş-: (T.) “Ayrılmak, giderilmek, savulmak, savuşmak” [s. 779]

savur-: (T.) “Savurmak, saçmak, dağıtmak” [s. 767, 770, 776, 781]

savut-: (T.) “Soğutmak” [s. 762, 778, 779]

sayfal-/saypal: (T.) “Harcanmak, dağılmak, saçılmak” [s. 764, 775, 820]

sayla-: (T.) “Seçmek, saylamak” [s. 761, 779]

saylan-: (T.) “Seçilmek; sayılmak” [s. 768, 772]

saylat-: (T.) “Seçtirmek” [s. 779]

saypa-: (T.) “Harcamak, dağıtmak, saçmak” [s. 832, 838]

sayra-: (T.) “Şakramak, şakımak, ötmek” [s. 836]

ségre-/ségri-/ségir-: (T.) “Sıçramak; seğirtmek, koşmak” [s. 818, 821, 827, 829, 832, 834, 836]

ségrit-: (T.) “Sıçratmak; seğirttirmek, koşturmak; koşmak” [s. 822, 831, 834]

seytelçile-: (T.) “Sere değip sıçramak, sekmek” [s. 817]

sıbḳar-: (T.) “Bir dikişte içmek, hepsini birden içmek, başına dikmek, sömürüp içmek” [s. 782, 783, 833, 835, 837]

sığındur-: (T.) “Sığındırmak” [s. 832]

sığın-(1): (T.) “Sığınmak” [s. 831]

sığın-(2): (T.) “Sığmak, sığışmak” [s. 831, 832]

sığur-: (T.) “Sığdırmak, sığıştırmak” [s. 819, 821, 824, 832, 833]

sıḳıl-: (T.) “Sıkılmak” [s. 833, 834]

sıḳta-: (T.) “İç sıkıntısından şiddetli ağlamak” [s. 829, 834]

sıḳtat-: (T.) “Şiddetli bir biçimde ağlatmak” [s. 828, 834]

sıḳtur-: (T.) “Sıktırmak, pekiştirmek” [s. 824]

sılıl-/**silil**-: (T.) “Silinmek; temizlenmek” [s. 835]

sılın-/**silin**-: (T.) “Silinmek, temizlenmek” [s. 835]

sına-: (T.) “Sınamak” [s. 836]

sınal-: (T.) “Sınanmak” [s. 837, 840]

sındur-: (T.) “Sındırmak kırmak.” [s. 827, 830, 838, 841]

sınıḳ-(1): (T.) “Kırılmak, gücenmek” [s. 836]

sınıḳ-(2): (T.) “Zayıflamak, güçsüz düşmek, güçten düşmek” [s. 836]

sıpala-: (T.) “Sevgi göstermek, okşamak” [s. 783]

sıpıl-/**sıpal**-: (T.) “Kaymak, sürçmek” [s. 783]

sırı-: (T.) “Dık dikişle dikmek, teyellmek, sırımak” [s. 828]

sırıḳ-(1): (T.) “Saçmak, savuşmak, sıyrılmak, kurtulmak” [s. 822]

sırıḳ-(2): (T.) “Bir köşeye sinmek” [s. 822]

sırıḳ-(3): (T.) “Seyretmek, gezmek” [s. 822]

sırıḳtur-: (T.) “Kaçırmak, kurtarmak” [s. 828]

sırıl-: (T.) “Sık dikişle dikilmek, sırıma işi yapılmak” [s. 828]

sıyrıl-: (T.) “Kaymak, sıyrılıp kaymak” [s. 828]

sırıt-: (T.) “Sık dikişle diktirmek, sırıma işi yaptırmak” [s. 828]

sıyrıl-: (T.) “Kaymak, sıyrılıp kaymak” [s. 828]

sızġur-(1): (T.) “Resmetmek, çizmek, hakketmek” [s. 819, 832]

sızġur-(2): (T.) “Sızdırmak, sızırmak, eritmek” [s. 819, 832]

sileş-/**sılaş**-: (T.) “Birbirini okşamak” [s. 836]

siŋirle-: (T.) “Ayak sinirini kesmek, sinirlemek” [s. 837]

siŋirlet-: (T.) “Ayak sinirini kestirmek” [s. 838]

siŋre-: (T.) “İçin için ağlamak, yavaş ve gizli ağlamak” [s. 831, 837]

siŋür-(1): (T.) “Sindirmek, nüfuz ettirmek” [s. 825, 837, 838, 841]

siŋür-(2): (T.) “Daldırmak” [s. 825, 837, 838, 841]

siŋür-(3): (T.) “Yemeği sindirmek, hazmetmek” [s. 825, 837, 838, 841]

siŋür-(4): (T.) “Katlanmak, yutmak” [s. 825, 837, 838, 841]

sipil-: (T.) “Serpilmek, saçılmak, dağılmak, yayılmak” [s. 783]

sirmel-: (T.) “Çalınmak, sıyrılmak, kapılmak” [s. 826]

sisgen-(1): (T.) “Uykudan belinleyip sıçrayıp uyanmak, korkuyla uyanmak; korkudan sıçramak” [s. 820, 823, 824, 833, 836]

sisgen-(2): (T.) “Ansızın hareket etmek” [s. 820, 823, 824, 833, 836]

sivdür-: (T.) “Sevdirmek” [s. 839]

sivin-: (T.) “Sevinmek, mutlu olmak” [s. 833, 839]

sivindür-: (T.) “Sevindirmek” [s. 839]

siviş-: (T.) “Sevişmek, birbirini sevmek” [s. 839]

sivün-: (T.) “Sevinmek” [s. 835, 840]

sizil-: (T.) “Sezilmek, anlaşılmak” [s. 832]

sizin-/**sızın**-: (T.) “Sızılmak” [s. 832]

soġla-: (T.) “Mızrak saplamak” [s. 803, 807]

soḳul-(1): (T.) “Girmek, sokulmak, saplanmak” [s. 792, 805]

soḳul-(2): (T.) “ısırılmak, sokulmak” [s. 805]

soḳul-(3): (T.) “Vurulmak” [s. 792, 805]

soḳuş-: (T.) “Karşılıklı sokmak; birbirini ısırmak” [s. 805]

soldur-: (T.) “Soldurmak” [s. 810, 814]

sora-: (T.) “Sorup soruşturmak, ardını aramak, inceden inceye araştırmak” [s. 796]

sordur-(1): (T.) “Soru sordurmak” [s. 796]

sordur-(2): (T.) “emdirmek” [s. 796]

sorul-(1): (T.) “Soru sorulmak” [s. 796]

sorul-(2): (T.) “emilmek” [s. 796]

soruş-(1): (T.) “Soru sormak” [s. 792, 796, 806]

soruş-(2): (T.) “Emmek” [s. 796]

soruşul-(1): (T.) “Soru sorulmak” [s. 796]

soruşul-(2): (T.) “Emilmek” [s. 796]

soydur-: (T.) “Soydurmak, yüzdürmek” [s. 817]

soyurġa-: (Çin.+T.) “Lütfetmek, ihsan etmek, bağışlamak, armağan etmek” [s. 817, 826]

sögül-: (T.) “Sövülmek, küfredilmek” [s. 807]

sögüş-: (T.) “Sövüşmek, birbirine sövmek” [s. 809]

söktür-: (T.) “Söktürmek, yırttırmak” [s. 809]

söndür-: (T.) “Söndürmek” [s. 793, 796, 806, 810, 815]

sövündür-: (T.) “Sevindirmek” [s. 795]

söyle-: (T.) “Söylemek” [s. 817]

söyleş-: (T.) “Karşılıklı konuşmak, söyleşmek” [s. 817]

sözle-: (T.) “Konuşmak, söylemek” [s. 790, 797, 799]

sözleş-: (T.) “Karşılıklı konuşmak, söyleşmek” [s. 789, 791, 799, 800, 807, 817]

sözlet-: (T.) “Söyletmek” [s. 801, 817]

sözleştür-: (T.) “Söyletmek” [s. 801]

suġal-/**soġal**-: (T.) “Su toprağa sızmak, su çekilmek, kurumak, soğulmak” [s. 803, 806, 813]

suġarıl-: (T.) “Suvarılmak, su verilmek, su içirilmek” [s. 803]

suġar-: (T.) “Suvarmak, su vermek, su içirmek” [s. 798, 803]

suġrul-/**soġrul**-: (Moğ.+T.) “Çekip çıkarılmak, ayrılmak, sıyrılmak” [s. 804]

suġur-/**soġur**-[265]: (Moğ.) “Çekip çıkarmak, ayırmak, sıyırmak” [s. 796, 804, 816]

susa-: (T.) “Susamak” [s. 791, 801, 806]

susan-: (T.) “Susamak” [s. 791]

susat-: (T.) “Susatmak, susuz bırakmak” [s. 801]

susta-[266]: (Far.+T.) “Gevşemek, yorgun düşmek” [s. 816]

sustan-: (Far.+T.) “Gevşemek, yorgun düşmek” [s. 806]

sustat-: (Far.+T.) “Gevşetmek, yorgun düşürmek” [s. 801]

sustay-: (Far.+T.) “Gevşemek, yorgun düşmek” [s. 791, 801, 802, 806, 816]

sustayıt-: (Far.+T.) “Gevşetmek, yorgun düşürmek” [s. 801]

suval-: (T.) “Sıvanmak, sıva ile kaplanmak” [s. 807]

suva-: (T.) “Sıvamak, sıva ile kaplamak” [s. 790, 812]

suvar-: (T.) “Suvarmak, su vermek” [s. 795, 815]

suvat-: (T.) “Sıvatmak, sıva ile kaplatmak” [s. 815]

sübükle-: (Moğ.+T.) “Bacak kemiğini kesmek; ökçenin yukarısındaki siniri kesmek” [s. 794]

südre-: (T.) “Sürümek, sürüklemek” [s. 791, 792, 794, 795, 797, 803, 805, 810, 816]

südrel-: (T.) “Sürünmek, sürüklenmek” [s. 791, 794, 806, 811, 813]

südren-: (T.) “Sürünmek, sürüklenmek” [s. 794]

südret-: (T.) “Sürütmek, sürükletmek” [s. 795, 803, 807, 809]

sümgür-: (T.) “Sümkürmek” [s. 814]

sümür-: (T.) “Sömürmek, hepsini birden içmek; (emerek içmek)” [s. 795, 800, 804, 805, 807, 809, 813]

[265] Moğ. so‘ora- > su(g)ura-
[266] Far. sust+a: (yorul-)

süpürt-: (T.) “Süpürtmek” [s. 793]

süpürül-: (T.) “Süpürülmek” [s. 793]

sürç-: (T.) “Sürçmek, kaymak” [s. 797]

sürge-: (T.) “Sürüklemek” [s. 797]

sürgen-: (T.) “Sürünmek, sürüklenmek” [s. 815]

sürt-: (T.) “Sürmek, sürtmek” [s. 796]

sürttür-: (T.) “Sürdürmek, sürttürmek” [s. 797]

sürtüş-: (T.) “Birbirine sürmek, sürtüşmek” [s. 797]

sürüş-: (T.) “Çekilmek, sürüklenmek” [s. 796, 798]

süsdür-: (T.) “AT. susturmak” [s. 801]

süyen-: (T.) “Yaslanmak, dayanmak” [s. 817]

süyle-: (T.) “Ok kaymak, ok sekmek” [s. 792, 817]

şarılda-: (T.) “Şarıldamak, şırıldamak” [s. 842]

şımal-[267]: (Ar.+T.) “Kolu sıvamak, çemrenmek” [s. 844]

şişle-: (T.) “Şişlemek, şişe takmak, şişe geçirmek” [s. 843]

tacan-: (T.) “Sakınmak, kaçınmak” [s.522, 1106]

tala-: (T.) “Yağmalamak, talan etmek” [s.528, 551]

talan-: (T.) “Yağmalanmak” [s.528]

talaş-: (T.) “Çabalamak; çekişmek, dalaşmak, savaşmak” [s.260, 512, 514, 528, 536, 547, 568]

talaştur-: (T.) “Çabalamasını sağlamak; dalaştırmak, savaştırmak” [s.528]

talbın-: (T.) “Çabalamak, çırpınmak, heyecanlanmak” [s.514, 516, 525, 528, 533, 544, 545, 546]

taldur-(1): (T.) “Daldırmak” [s.528]

taldur-(2): (T.) “Yormak” [s.528]

talğa-: (T.) “Ayırmak, ayırt etmek” [s.520, 527, 529, 531, 538, 545]

talık̡-: (T.) “Yorulmak” [s.529]

talk̡an-: (T.) “Talan olmak, yağmalanmak” [s.534]

tamcıla-: (T.) “Damlamak” [s. 544]

tamız-: (T.) “Damlatmak” [s.530, 544, 556]

tamşı-: (T.) “İçkiyi zevkle yudumlamak” [s.536]

[267] Ar. şamr

tanbala-: (Far.[268]+T.) “Kapıyı kilitlemek, kapıyı sürgülemek” [s. 551, 570]

tanıl-: (T.) “Tanınmak, tanılmak” [s.530]

taŋırġa-: (T.) “Şaşırmak, tanlamak” [s.514, 539]

tanış-(1): (T.) “Konuşmak” [s.532]

tanış-(2): (T.) “Tanışmak” [s.521, 532]

tanıt-: (T.) “Tanıtmak” [s.530]

tanla-(1): (T.) “Seçmek, ayırmak” [s.511, 515, 531, 535, 547, 554]

taŋla-/danla-(2): (T.) “Azarlamak, paylamak, kınamak” [s.511, 513, 515, 530, 534, 547, 733]

taŋsuḳlan-: (T.) “Şaşırmak” [s.532]

tapıl-: (T.) “Bulunmak” [s. 554]

tapın-/tabın-: (T.) “Tapmak, secde etmek” [s.520, 522]

tapış-: (T.) “Birbirini bulmak” [s.522]

tapşur-: (T.) “Teslim etmek, emanet etmek” [s.520, 531, 550]

tapul-/topul-: (T.) “Düşman birliğine saldırmak” [s. 543]

tara-: (T.) “Taramak” [s.511, 513]

tarġa-/tarḳa-: (Moğ.) “Dağılmak, saçılmak, savrulmak” [s.512, 519, 520, 524, 539, 547, 556]

tarġaş-/tarḳaş-: (Moğ.+T.) “Dağılmak, saçılmak, ayrışmak” [s.516, 524]

tarġal-: (Moğ.+T.) “Dağılmak, saçılmak” [s.524, 525]

tarı-: (T.) “Ekin ekmek, tohum serpmek” [s.524, 529, 550, 554]

tarıḳ-: (T.) “Sıkılmak, daralmak” [s.512, 516, 519, 522, 528, 538, 552, 555]

tarıl-: (T.) “Ekincilik yapılmak, ekin ekilmek, tohum serpilmek” [s. 552]

tarḳat-: (T.) “Dağıtmak, saçmak” [s.512, 517, 521, 525, 533, 543, 550, 553, 555, 556]

tarmaş-: (T.) “Tırmanmak” [s.534]

tartıl-: (T.) “Çekilmek” [s.526, 546, 547]

tarttur-: (T.) “Çektirmek” [s.514]

taşı-: (T.) “Taşımak” [s.526, 531, 547, 552]

taşıḳ-: (T.) “Yorulmak” [s.526]

taşın-: (T.) “Taşınmak” [s.513]

taşırġan-/daşırġan-: (T.) “Taşlık yerde hayvan, tırnağını aşındırıp topllamak” [s.526, 735]

[268] bk. CLAUSON, Senglax: 102.

taşırḳa-: (T.) “Taşlık yerde hayvan, tırnağını aşındırıp topllamak” [s.526]

taşıt-: (T.) “Taşımasını sağlamak, taşıtmak” [s. 553]

taşla-(1): (T.) “Dışarı atmak, dışlamak” [s.511, 515, 525, 526, 529, 531, 538, 543, 547, 549, 550, 555]

taşla-(2): (T.) “Taş atmak, taşlamak” [s.511, 515, 525, 526, 529, 531, 549]

tattar-: (T.) “Tattırmak” [s. 541]

tatur-: (T.) “Tattırmak” [s.515]

tattur-: (T.) “Tattırmak” [s.515, 522]

tavsa-: (T.) “Irmak gibi yerlerin üzerinden çeviklikle atlamak” [s.534]

tavşal-: (T.) “Yorulmak, güçsüz düşmek” [s.523, 524, 531, 534, 536, 538, 542, 545, 551]

tavşaldur-: (T.) “Yormak, güçsüz düşürmek” [s.534]

taya-: (T.) “Dayamak” [s.514]

tayaḳla-/**tayaġla**-: (T.) “Dövmek, sopalamak, dayak atmak” [s. 542]

tayaḳlat-/**tayaġlat**-: (T.) “Dövdürmek, dayak attırmak” [s. 542, 553]

tayan-: (T.) “Dayanmak, yaslanmak” [s.539, 541, 547]

tayıl-: (T.) “Kaymak” [s.513, 525, 542, 548, 555]

tégiş-/**degüş**-(1): (T.) “Değişmek, değiştirmek” [s. 645, 736]

tégiş-(2): (T.) “savaşmak” [s. 645]

tégiş-(3): (T.) “Buluşmak, ulaşmak” [s. 645]

tégür-: (T.) “Değdirmek; ulaştırmak” [s. 625, 627, 631, 639, 641]

tepele-/**tapala**-(1): (T.) “Kafasına vurmak, tepesine vurmak” [s. 559]

tepele-/**tapala**-/**depele**-(2): (T.) “Tepelemek, öldürmek” [s. 559, 735]

téril-: (T.) “Derlenmek, toplanmak, devşirilmek” [s. 630, 652]

téşil-: (T.) “Deşilmek, delinmek” [s. 628, 632, 651, 657, 660]

tıḳılış-: (T.) “Birlikte bir yere tıkılmak, doluşmak” [s. 645]

tıḳtur-: (T.) “Tıktırmak, tıkmasını sağlamak” [s. 653]

tındur-(1): (T.) “Dinlendirmek, rahatlatmak” [s. 623, 626, 633, 646, 654, 660]

tındur-(2): (T.) “AT. konuşturmak” [s. 623, 626, 633, 646, 654, 660]

tırman-: (T.) “Tırmanmak” [s. 628, 634]

tırmaş-: (T.) “Tırmanmak” [s. 634]

tırna-/**tırma**-: (T.) “Tırmalamak, tırnaklamak” [s. 634, 648, 661]

tıyıl-: (T.) “Engellenmek, önlenmek” [s. 640]

tigil-/**tikil**-(1): (T.) “Umut beslemek, ummak; güvenmek” [s. 643]

tigil-/**tikil**-(2): (T.) “Dayanmak, yaslanmak” [s. 643]

tigirle-: (T.) “Tekerlemek, yuvarlamak, döndürmek” [s. 654]

tigirlen-: (T.) “Tekerlenmek, yuvarlanmak, dönmek” [s. 654]

tigirleş-: (T.) “Tekerlenmek, yuvarlanmak, dönmek; birlikte yuvarlanmak” [s. 654]

tigren-: (T.) “Bir şeyin çevresini dolaşmak, dönmek” [s. 623, 648]

tigrendür-: (T.) “Bir şeyin çevresini dolaştırmak, döndürmek” [s. 649]

tikil-(1): (T.) “Dikilmek” [s. 645, 646, 656]

tikil-(2): (T.) “Dikilmek, kurulmak; ağaç dikilmek” [s. 648]

tikiş-: (T.) “Birlikte dikiş dikmek” [s. 645]

tikleş-: (T.) “Dik dik bakmak, öfkeli öfkeli bakmak; dikleşmek, dik durmak” [s. 654]

tiktür-(1): (T.) “Diktirmek, dikiş diktirmek” [s. 648]

tiktür-(2): (T.) “Diktirmek, kurdurmak; ağaç diktirmek” [s. 648]

tilbere-: (T.) “Delirmek” [s. 623]

tilberet-: (T.) “Delirtmek, çıldırtmak” [s. 632, 636, 656]

tile-: (T.) “Dilemek, istemek” [s. 622, 626, 633, 642, 647, 650, 652, 653, 655, 656, 657, 658, 659]

tilen-: (T.) “Dilenmek, istenmek, istenilmek” [s. 656]

tilet-: (T.) “Diletmek, istetmek” [s. 655]

tilmür-: (T.) “Özlemle bakmak, beklemek, baka kalmak” [s. 625, 631, 645, 650, 658]

tiŋel-: (T.) “Eşitlenmek, denklenmek” [s. 660]

tiŋşe-: (T.) “Ölçmek; karşılaştırmak; denklemek, dengelemek” [s. 660]

tiŋşür-: (T.) “Ölçmek; karşılaştırmak; denklemek, dengelemek” [s. 660]

tiŋiştür-: (T.) “Ölçmek; karşılaştırmak; denklemek, dengelemek” [s. 660]

tipre-: (T.) “Kımıldamak, hareket etmek” [s. 557, 560, 662, 966]

tipren-: (T.) “Kımıldanmak, deprenmek” [s. 557, 559, 560]

tipret-: (T.) “Kımıldatmak” [s. 557, 559]

tire-: (T.) “Dikmek, dikleştirmek, doğrultmak; kurmak; dayamak, direğe yaslayıp dikine koymak” [s. 630]

tirel-: (T.) “Dikelmek, dikleşmek, doğrulmak; kurulmak; (dayanmak, direğe yaslanıp dikine koyulmak)” [s. 625, 633]

tirge-(1): (T.) “Direğe yaslayıp dikine koymak, dikleştirmek, yaslamak” [s. 625, 632, 633, 645, 648]

tirge-(2): (T.) “Soruşturmak, araştırmak” [s. 625, 632, 633, 645, 648]

tirgüz-: (T.) “Diriltmek” [s. 630, 631, 633, 640, 646, 649]

tiril-: (T.) “Dirilmek” [s. 624, 630, 631, 635, 652]

tiriltür-: (T.) “Diriltmek” [s. 627]

tirit-: (T.) “Diriltmek” [s. 634]

tirkiş-/**tirkeş**-: (T.) “Art arda gitmek, sıraya dizilmek, katar halinde dizilmek” [s. 634]

tirle-: (T.) “Terlemek” [s. 562]

tişle-: (T.) “Dişlemek” [s. 626, 644, 647]

tişleş-: (T.) “Birbirini dişlemek; (birlikte dişlemek)” [s. 644, 650]

titil-: (T.) “Didilmek, parçalanmak” [s. 630]

titre-: (T.) “Titremek” [s. 561, 562, 661]

titret-: (T.) “Titremek, titretmek.” [s. 560, 562, 661]

tivrel-/**tivrül**-(1): (T.) “Dikilmek, teyellenmek” [s. 635, 646]

tivrel-/**tivrül**-(2): (T.) “Saplanmak; şişe takılmak” [s. 635, 646]

tivre-(1): (T.) “Dikmek, teyellemek” [s. 627, 651]

tivre-(2): (T.) “Saplamak; şişe takmak” [s. 627, 651]

tivret-: (T.) “Diktirmek, dikiş yaptırmak” [s. 646, 658]

tizgindür-: (T.) “Bir şeyin çevresini dolaştırmak, döndürmek” [s. 644]

tizgin-: (T.) “Bir şeyin çevresini dolaşmak, dönmek” [s. 632, 637, 644]

tizil-: (T.) “Dizilmek, ipliğe geçirilmek, sıralanmak” [s. 637, 648]

toġra-: (T.) “Doğramak, parçalamak, dilimlemek” [s. 585, 607]

toġran-: (T.) “Doğranmak, parçalanmak, dilimlenmek” [s. 607]

toġrat-: (T.) “Doğratmak.” [s. 579]

toḳtaş-: (Moğ.+T.) “Dinlenmek, rahat etmek, durmak, yatışmak, oturuşmak” [s. 613]

toḳtat-: (Moğ.+T.) “Yatıştırmak, rahata kavuşturmak, sakinleştirmek” [s. 592]

toġul-(1): (T.) “Doğmak” [s. 581, 585, 613]

toḳul-(2): (Moğ.+T.) “Dokunmak, dokuma yapılmak” [s. 581 585, 613]

toḳun-(1): (T.) “Dokunmak, değmek” [s. 578, 581, 613]

toḳun-(2): (T.) “Birbirine dokunmak, birbirine çarpmak, çarpışmak, tokuşmak” [s. 613]

toḳundur-: (T.) “Birbirine dokundurmak, çarpıştırmak, tokuşturmak” [s. 613]

toġur-: (T.) “Doğurmak” [s. 604]

toḳuş-: (T.) “Birbirine dokunmak, birbirine çarpmak, çarpışmak, tokuşmak” [s. 612, 613]

toldur-: (T.) “Doldurmak” [s. 612]

tolġa-/**dola**-: (T.) “Dolamak, sarmak, bükmek, burmak, döndürmek” [s. 579, 585, 591, 593, 601, 620, 745, 855]

tolġan-: (T.) “Dolanmak, sarılmak, bükülmek” [s. 581, 584]

tolġandur-: (T.) “Dolandırmak, sarmak, bükmek” [s. 615]

tolġaş-: (T.) “Dolanmak, dolaşmak, sarılmak, bükülmek” [s. 575, 577, 593, 605, 616]

tona-: (T.) “Soymak, çıplak etmek, çıplaklaştırmak” [s. 619]

tonal-: (T.) “Çıplak olmak, çıplaklaşmak” [s. 619]

ṭonan-: (T.) “AT. donanmak, bezenmek, süslenmek” [s. 854]

toparla-: (T.) “AT. toparlamak, toplamak, yığmak; yuvarlamak” [s. 592]

torla-(1): (T.) “Ağla yakalamak, tuzağa düşürmek” [s. 599]

torla-(2): (T.) “Nakış dokumak, işleme dokumak” [s. 599]

torlan-: (T.) “Ağla yakalanmak, tuzağa düşmek” [s. 596]

toydur-: (T.) “Doyurmak” [s. 577, 621]

toyġar-: (T.) “Doyurmak” [s. 573, 583, 588, 596, 597]

tozalan-: (?) “Baş üzerinden yuvarlanmak, takla atmak” [s. 606]

tögüş-: (T.) “Dövüşmek” [s. 585]

töktür-: (T.) “Döktürmek” [s. 573]

tökül-: (T.) “Dökülmek” [s. 572, 591]

töküş-: (T.) “Birbirine dökmek” [s. 614]

tönŋter-: (T.) “Döndermek, ters çevirmek” [s. 619]

tönŋteril-: (T.) “Dönderilmek, ters çevrilmek” [s. 619]

töşe-: (T.) “Döşemek, sermek” [s. 579, 608, 614]

töşel-: (T.) “Döşenmek, serilmek” [s. 579, 607, 874]

tula-: (T.) “Yas için atı süslemek” [s. 615]

tumul-: (T.) “Suya batmak, dalmak” [s. 618]

tumuş-: (T.) “Bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce oturmak” [s. 608, 618]

tumuştur-: (T.) “Bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce oturtmak, susturmak” [s. 618]

turġuz-(1): (T.) “Kaldırmak” [s. 599, 603, 606]

turġuz-(2): (T.) “Durdurmak” [s. 599, 603, 606]

tuşlan-: (T.) “Rastlanmak, karşılaşılmak” [s. 607]

tutala-: (T.) “Yanlış yoldan yolunu bulmak” [s. 595]

tutanla-: (T.) “Yanlış yoldan yolunu bulmak” [s. 595]

tutaş-(1): (T.) “Girişmek, bir işe başlamak” [s. 595]

tutaş-/tutaş-(2): (T.) “Tutuşmak, ateş almak” [s. 577, 595, 604]

tutaş-(3): (T.) “Birbirini tutmak” [s. 577]

tutaştur-: (T.) “Tutuşturmak” [s. 595, 608]

tutaşur-: (T.) “Tutuşturmak [s. 597, 608]

tutul-: (T.) “Tutulmak” [s. 590]

tutağlaş-: (T.) “Tutuşmak, birbirini tutmak” [s. 575]

tuydur-: (T.) “Duyurmak, anlatmak” [s. 577, 621]

tuyla-: (Moğ.) “Tekme atmak, çifte atmak” [s. 621]

tuzlan-: (T.) “Tuzlanmak” [s. 606]

tüfkür-: (Far.+T.) “Tükürmek” [s. 613]

tügdür-: (T.) “Düğümletmek, düğümlemesini sağlamak” [s. 615]

tügre-: (T.) “Kapamak, set çekmek” [s. 615]

tügüş-: (T.) “Düğümlemek” [s. 614]

tükelle-: (T.) “Aramak, yoklamak, inceden inceye araştırmak” [s. 615]

tüken-: (T.) “Tükenmek” [s. 615, 620]

tüket-: (T.) “Tüketmek, bitirmek” [s. 596, 597]

tükür-: (T.) “Tükürmek” [s. 615]

tüle-(1): (T.) “Değiştirmek” [s. 615]

tüle-(2): (T.) “mec. kuşlar tüy döküp yeniden çıkarmak” [s. 615]

tünle-: (T.) “Gecelemek” [s. 619]

tüŋül-: (T.) “İsteği kalmamak” [s. 600]

türe-: (T.) “Türemek, ortaya çıkmak” [s. 599]

tüşür-: (T.) “Düşürmek, indirmek” [s. 607]

tüşüş-: (T.) “Birbirine düşmek” [s. 607]

tüzel-: (T.) “Düzelmek, düzleşmek; yapılmak; süslenmek; düzenlenmek” [s. 583, 603, 617]

tüzet-: (T.) “Düzenlemek; süslemek, donatmak” [s. 578, 604, 1263]

tüzlen-: (T.) “Düzelmek, düzleşmek; düzenlenmek; süslenmek” [s. 590, 606]

tüzül-(1): (T.) “Düzenlenmek” [s. 603]

tüzül-(2): (T.) “Saz kurulmak” [s. 603]

tüzülüş-: (T.) “Dizilmek, sıralanmak; (birlikte kurulmak)” [s. 603]

uçraş-: (Moğ.+T.) “Karşılaşmak, maruz kalmak” [s.321]

uçrat-: (Moğ.+T.) “Uğratmak, maruz bırakmak” [s. 316]

uçur-: (T.) “Uçurmak” [s.318]

ula-: (T.) “Birbirine bağlamak, iliştirmek” [s.309]

ula-/**ulu**-: (T.) “Köpek ve çakal ulumak” [s.297]

ulal-: (T.) “Büyümek; yaşlanmak, kocamak” [s.288]

ulan-: (T.) “Bağlanmak, ilişmek; ulaşmak, erişmek, kavuşmak” [s.297, 316]

ulandur-: (T.) “İpi bir yere bağlamak, iliştirmek;(ulaştırmak)” [s.297]

ulaş-/**uluş**-: (T.) “Köpekler birlikte ulumak” [s.270, 288]

ulaş-: (T.) “Ulaştırmak, kavuşturmak; (bağlanmak)” [s.288]

ulġay-(1): (T.) “Büyük ve ulu olmak” [s.263, 270, 299, 325, 338]

ulġay-(2): (T.) “büyümek; yaşlanmak, kocamak” [s.263, 270, 299, 325, 335, 338]

una-: (T.) “Razı olmak, rıza göstermek, onamak, kabul etmek.” [s.271, 302, 318]

unat-: (T.) “Razı etmek” [s.324]

unut-: (T.) “Unutmak” [s.269, 272, 288]

unuttur-: (T.) “Unutturmak” [s.318]

uranlaş-: (Moğ.+T.) “Ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bildikleri bir simgeyle seslenmek” [s.281]

urdur-: (T.) “Vurdurmak” [s.293, 330]

urın-/**urun**-: (T.) “Vurunmak, kendisini o yan bu yana vurmak, dövünmek, çırpınmak, debelenmek” [s.278]

urış-/**uruş**-: (T.) “Vuruşmak, savaşmak” [s.257, 278]

uruştur-: (T.) “Vuruşturmak, savaştırmak” [s.278]

uşal-: (T.) “Kırılmak” [s.269, 293, 317, 324, 335, 340]

uşan-: (T.) “Uyuşmak, keçeleşmek, hareketsiz olmak” [s.289]

uşat-: (T.) “Ufalamak, kırmak, parçalamak” [s.269, 271, 273, 280, 281, 303, 306, 327, 329, 331]

uşatıl-: (T.) “Kırılmak, ufalanmak” [s.289]

utġan-/**utḳan**-: (T.) “Utanmak” [s.259, 303, 336]

utḳur-/**utḳuz**-: (T.) “Rehinde veya kumarda kaybetmek, oyunda yitirmek, yenilmek, ütülmek, utulmak” [s.259, 334]

uyaġ-: (T.) “Batmak” [s.337]

uyaḳ-: (T.) “Yıldızlar batmak, gök cismi batmak, gurup etmek” [s.257, 267, 285, 325, 331, 335]

uyal-: (T.) “Utanmak” [s.267, 291, 313, 314, 318, 332]

uyat-: (T.) “Utanmak.” [s.309]

uyġaş-: (T.) “Birbirine uymak, uyuşmak; anlaşmak, uzlaşmak” [s.333]

uyu-: (T.) “Uyumak” [s.269, 293, 333, 339]

uyuḳla-: (T.) “Uyumak” [s.335]

uyur-: (T.) “Uyutmak” [s.330]

uyut-: (T.) “Uyutmak, yatırmak” [s.271]

uza-: (T.) “Uzamak” [s.285]

uzat-: (T.) “Göndermek; uğurlamak; uzatmak” [s.275, 285, 323, 330]

uzun-: (T.) “Gitmek, yola düşmek, yola koyulmak” [s. 318]

urnuḳ-: (T.) “Birdenbire boğazdan kan açılıp ölmek” [s.280]

ügüt-: (T.) “Öğütmek” [s.307]

ükül-: (T.) “Toplanmak, yığılmak” [s.268, 280, 334]

üleş-: (T.) “Üleşmek, bölüşmek, paylaşmak” [s.294, 297]

ünde-: (T.) “Seslenmek, çağırmak, ünlemek” [s.302, 336]

ürgüde-: (T.) “Uyuklamak, pineklemek” [s.274]

ürgüle-: (T.) “Uyuklamak, pineklemek” [s.274]

ürgüş-/**ürküş**-: (T.) “Ürkmek” [s.308]

ürgüt-/**ürküt**-: (T.) “Ürkütmek” [s.292, 293, 308, 330]

üzüş-(1): (T.) “Parçalanmak, kopmak, ayrışmak” [s.301]

üzüş-(2): (T.) “Birlikte yüzmek” [s.301]

yadat-: (Moğ.+T.) “Zayıflatmak, güçsüz düşürmek” [s. 1147, 1207]

yaġdur-: (T.) “Yağdırmak” [s. 1147, 1154, 1156, 1169, 1185, 1188, 1204]

yaġdurt-: (T.) “Yağdırmak” [s. 1169]

yaġıḳ-: (T.) “Yağı olmak, düşman olmak; baş kaldırmak, ayaklanmak” [s. 1169]

yaḫşıla-: (T.) “İyi saymak, güzel bulmak” [s. 1222]

yaḳala-: (T.) “Yakalamak, yakasından tutmak” [s. 1172]

yaḳalaş-: (T.) “Birbirinin yakasından tutmak” [s. 1172]

yaḳar-: (T.) “Yalvarmak, yakarmak” [s. 1172]

yaḳıl-(1): (T.) “Beğenilmek; etkilenmek” [s. 1189, 1210]

yaḳıl-(2): (T.) “Yakı yakılmak, sürülmek” [s. 1189, 1210]

yaḳıl-(3): (T.) “Yakılmak, yanmak” [s. 1189, 1210]

yaḳınlaş-: (T.) “Yakınlaşmak, yaklaşmak” [s. 1173]

yaḳınlaştur-: (T.) “Yakınlaştırmak, yaklaştırmak” [s. 1173, 1189]

yalaŋla-: (T.) “Çıplaklaştırmak, soyundurmak, çıplak duruma getirmek” [s. 1173]

yalaŋacla-: (T.) “Çıplaklaştırmak, soyundurmak, çıplak duruma getirmek” [s. 1173]

yalaŋlan-: (T.) “Çıplaklaşmak, soyunmak, çıplak duruma gelmek” [s. 1173]

yalaş-: (T.) “Birlikte yalamak” [s. 1133, 1173]

yalbarış-: (T.) “Birlikte yalvarmak, yakarmak” [s. 1180]

yalbar-: (T.) “Yalvarmak, yakarmak” [s. 1142, 1150, 1173, 1179, 1196, 1197]

yalçı-: (T.) “Yararlanmak, feyizlenmek” [s. 1173]

yaldır-: (T.) “Parlamak, parıldamak, ışıldamak, yıldıramak” [s. 1173]

yaldıra-: (T.) “Parlamak, parıldamak, ışıldamak, yıldıramak” [s. 1173]

yaldırat-: (T.) “Yarlatmak, parıldatmak, ışıldatmak” [s. 1174]

yalduzla-: (T.) “AT. yaldızlamak; gösterişli süsle gerçek yüzünü gizlemek” [s. 1174]

yalıḳ-/**yalḳı**-: (T.) “Yorulmak, bıkmak, rahatsız olmak, incinmek, canı sıkılmak, sıkıntı çekmek” [s. 1172, 1174, 1186, 1201]

yalın-: (T.) “Yalvarmak; yaltaklanmak” [s. 1136, 1172, 1173, 1176, 1194, 1203]

yalḳa-: (T.) “Yardım etmek; (sevgi göstermek)” [s. 1174]

yalḳıt-: (T.) “Yormak, bıktırmak, rahatsız etmek, incitmek, zahmet vermek, sıkmak, bunaltmak, sıkıntı vermek, kulaklarını doldurmak” [s. 1172, 1185, 1202, 1204, 1205]

yaltan-: (T.) “Yorulmak” [s. 1135, 1141, 1147]

yama-: (T.) “Yamamak, yamalamak” [s. 1156, 1166, 1199, 1200]

yamanla-(1): (T.) “Şüphelenmek, kuşkulanmak” [s. 1177]

yamanla-(2): (T.) “Kötülemek” [s. 1177]

yancı-: (T.) “Ezmek, çiğnemek; parçalamak; yumuşatmak” [s. 1133, 1180]

yancıl-: (T.) “Ezilmek, çiğnenmek; parçalanmak; yumuşanmak” [s. 1133, 1139, 1189]

yandaş-: (T.) “Yanaşmak, yaklaşmak, yan yana gelmek” [s. 1135, 1139, 1147, 1168, 1203, 1209]

yandaştur-: (T.) “Yanaştırmak, yaklaştırmak, yan yana getirmek” [s. 1181, 1189]

yandur-(1): (T.) “Geri döndürmek” [s. 1139, 1150]

yandur-(2): (T.) “Yandırmak, yakmak” [s. 1139, 1150]

yaŋıl-/**yaŋal**-: (T.) “Yanılmak, şaşırmak” [s. 1139, 1145, 1172, 1178, 1184, 1187, 1190, 1242]

yaŋın-: (T.) “Yanılmak, şaşırmak” [s. 1181]

yaŋsıla-: (T.) “AT. yansılamak, birisinin taklidini yapmak” [s. 1181]

yapa-(1): (T.) “Örtmek, kapatmak; kapamak” [s. 1167]

yapa-(2): (T.) “Giymek; giydirmek” [s. 1167]

yapa-(3): (T.) “Ekmeği tandıra yapıştırmak” [s. 1167]

yapa-(4): (T.) “AT. yapmak” [s. 1167]

yapıl-: (T.) “Yapanmak, örtülmek” [s. 1137, 1150, 1157, 1161, 1194, 1209]

yapın-/**yapun**-: (T.) “Giyinmek, örtünmek” [s. 1137, 1141, 1178]

yapışıl-/**yapuşul**-: (T.) “Yapışılmak” [s. 1137]

yapıştur-/**yapuştur**-: (T.) “Yapıştırmak” [s. 1137, 1207]

yapuş-/**yapış**-: (T.) “Yapışmak” [s. 1137]

yara-: (T.) “Yaramak, uygun gelmek, uygun düşmek, yaraşmak” [s. 418, 1148, 1151, 1175, 1188, 1209, 1210]

yaraḳla-: (T.) “Hazırlamak, donatmak” [s. 1149, 1154]

yaraḳlan-: (T.) “Hazırlanmak, donanmak” [s. 1149]

yaraḳlaş-: (T.) “Birlikte hazırlamak; birlikte hazırlanmak” [s. 1149]

yaraş-(1): (T.) “Barışmak, uzlaşmak” [s. 426, 1133, 1138, 1149, 1203]

yaraş-(2): (T.) “Yakışmak, yaraşmak” [s. 426, 1133, 1138, 1148, 1149, 1203, 1204]

yaraşmışı: (T.+Moğ.) “barışma, barış, uzlaşı” [s. 1152]

yarat-: (T.) “Yaratmak, var etmek” [s. 1186, 1202]

yaratıl-: (T.) “Yaratılmak” [s. 1149, 1187]

yarış-: (T.) “At koşturmak; (yarışmak)” [s. 1150, 1181]

yarlıḳa-: (T.) “Yarlıgamak, bağışlamak, affetmek” [s. 1150]

yarman-: (T.) “Tırmanmak” [s. 1138, 1150]

yarmaş-: (T.) “Tırmanmak” [s. 1138, 1150]

yaru-: (T.) “Aydınlanmak, ışıklanmak, ışımak, parlamak” [s. 1135, 1142, 1147, 1149, 1157, 1166, 1187, 1188, 1199, 1205, 1210]

yaruş-: (T.) “Aydınlanmak, ışıklanmak, ışımak, parlamak” [s. 1149, 1203]

yarut-: (T.) “Aydınlatmak, ışıklandırmak, ışıtmak, parlatmak” [s. 1139, 1144, 1146, 1147, 1149, 1155, 1156, 1162, 1166, 1179, 1190, 1192, 1197, 1200, 1204, 1208, 1209, 1210]

yasal-: (Moğ.) “Yapılmak, kurulmak, hazırlanmak, düzenlenmek, süslenmek, bezenmek” [s. 1135, 1145, 1154, 1187, 1192, 1194, 1204]

yasan-: (Moğ.) “Yapılmak; düzenlenmek; süslenmek, bezenmek” [s. 1145, 1153, 1165, 1177, 1198]

yasaş-: (Moğ.) “Yapılmak; hazırlanmak; düzenlenmek; dizilmek, sıraya girilmek; süslenmek, bezenmek; birlikte yapmak” [s. 1205]

yasat-: (Moğ.) “Yaptırmak; düzenletmek; süsletmek” [s. 1145, 1189, 1202]

yasta-: (T.) “Yaslamak, yastamak, dayamak” [s. 1163, 1184]

yastan-: (T.) “Yaslanmak, dayanmak” [s. 1148, 1157]

yaşa-: (T.) “Yaşamak” [s. 1141, 1165, 1200]

yaşar-: (T.) “Yaşarmak, ıslanmak, yaşla dolmak” [s. 1165, 1210]

yaşart-: (T.) “Yaşartmak, ıslatmak, yaşla doldurmak” [s. 1166]

yaşun-: (T.) “Gizlenmek, saklanmak” [s. 1136, 1143, 1151, 1161, 1168, 1173, 1186, 1189, 1202, 1205]

yaşur-: (T.) “Gizlemek, saklamak” [s. 1135, 1136, 1147, 1154, 1156, 1172, 1178, 1185, 1188, 1194, 1195, 1197, 1204, 1208]

yaşuran-/**yaşurun**-: (T.) “Gizlenmek, saklanmak” [s. 1168]

yatış-: (T.) “Yatışmak, birlikte yatmak” [s. 1143]

yatḳur-: (T.) “Yatırmak” [s. 1133, 1142, 1148, 1154, 1207]

yatla-: (T.) “Yadırgamak, dışlamak, uzaklaştırmak, yabancı saymak” [s. 1143]

yatur-: (T.) “Yatırmak” [s. 1148]

yavaş-: (T.) “Sabırlı olmak, sakin olmak” [s. 1182]

yavla-: (T.) “Düşmanı kendine bağlamak” [s. 1183]

yavu-: (T.) “Yaklaşmak, yakınlaşmak” [s. 1147, 1182, 1186, 1188]

yavun-: (T.) “Yaklaşmak” [s. 1172]

yavuş-: (T.) “Yaklaşmak, yakınlaşmak” [s. 1136, 1153, 1154, 1162, 1182, 1208, 1209]

yavuştur-: (T.) “Yaklaştırmak, yakınlaştırmak” [s. 1192]

yavut-: (T.) “Yaklaştırmak, yakınlaştırmak” [s. 1144, 1146, 1149, 1155, 1199, 1201]

yayaḳla-: (T.) “Yaya olmak” [s. 1184]

yayıl-(1): (T.) “Yayılmak, serilmek, döşenmek” [s. 1141, 1145, 1151, 1161, 1187, 1199, 1201, 1202]

yayıl-(2): (T.) “Otlamak [s. 1145, 1201]

yayıl-(3): (T.) “Çalkalanmak, sallanmak” [s. 1145, 1201]

yayıl-(4): (T.) “Kaymak” [s. 1201, 1202]

yayḳal-: (T.) “Yayıla yayıla yürümek, salınarak yürümek” [s. 1184]

yayla-: (T.) “Yazı yaylada geçirmek, yaylamak, yaylaya çıkmak” [s. 1186]

yazġur-: (T.) “Suçlamak, itham etmek, sorgulamak” [s. 1134, 1136, 1156, 1159, 1178, 1179, 1185, 1186, 1187, 1196, 1199, 1201]

yazıl-(1): (T.) “Yazılmak” [s. 1160, 1178, 1180, 1191]

yazıl-(2): (T.) “Çözülmek, açılmak” [s. 1160, 1180, 1191]

yazıl-(3): (T.) “Yanlış yapılmak” [s. 1160, 1191]

yazıl-(4): (T.) “Başlanmak” [s. 1191]

yédür-: (T.) “Yedirmek” [s. 1273]

yélle-: (T.) “Yellemek, körüklemek” [s. 1273]

yéllen-: (T.) “Şişmek, kabarmak; kibirlenmek, büyüklenmek” [s. 1272]

yevütke-/**yévütke**-: (Moğ.) “Değiştirmek, çevirmek, döndürmek, şaşırtmak, saptırmak; barındığı yeri değiştirmek, göçmek” [s. 1271, 1272, 1273]

yéyil-: (T.) “Yenmek, yenilmek” [s. 1271]

yığdur-: (T.) “Toplatmak, yığdırmak” [s. 1232]

yığıl-(1): (T.) “Toplanmak, birikmek” [s. 1232]

yığıl-(2): (T.) “Yığılmak, düşmek, yıkılmak” [s. 1232, 1233]

yığıştur-(1): (T.) “Toplamak, bir yere yığmak” [s. 1230, 1231]

yıgıştur-(2): (T.) “mec. korumak, ilgilenmek, bakmak” [s. 1231]

yığla-: (T.) “Ağlamak” [s. 1230, 1231, 1232]

yığlamsın-: (T.) “Ağlamsı olmak, ağlamaklı olmak, ağlar gibi olmak” [s. 1232]

yığlaş-: (T.) “Ağlaşmak” [s. 1230, 1231, 1232]

yığlat-: (T.) “Ağlatmak” [s. 1230, 1232]

yıḳıl-: (T.) “Yıkılmak, devrilmek, yere düşmek; dağılmak, çökmek, viran olmak, harap olmak” [s. 1233, 1234, 1235, 1236]

yıraḳra-: (T.) “Uzaklaşmak” [s. 1226]

yırla-/**ırla**-: (T.) “Şarkı söylemek, ırlamak, yırlamak” [s. 357, 1222, 1223, 1225]

yırlaş-: (T.) “Birlikte şarkı söylemek, birlikte ırlamak” [s. 1225]

yırt-: (T.) “Yırtmak, parçalamak” [s. 1223, 1225]

yırtıl-: (T.) “Yırtılmak, parçalanmak” [s. 1225]

yırtış-: (T.) “Birbirini yırtmak; birlikte yırtmak” [s. 1225, 1227]

yiber-: (T.) “Göndermek, yollamak; (aparmak, götürmek)” [s. 1211, 1212, 1213, 1214]

yiberil-: (T.) “Yönderilmek” [s. 1213, 1214]

yigir-: (T.) “İğrenmek, nefret etmek” [s. 1236]

yimrül-: (T.) “Yıkılmak, çökmek, harap olmak, viran olmak” [s. 1240, 1241, 1242]

yimür-: (T.) “Yıkmak, harap etmek, viran etmek” [s. 1241]

yirle-: (T.) “Yerleştirmek, sığdırmak; yerleşmek” [s. 1225]

yirleş-: (T.) “Birlikte yerleştirmek; yerleşmek” [s. 1225]

yişil-: (T.) “Çözülmek, açılmak” [s. 1228, 1229]

yitgür-: (T.) “Yetiştirmek, eriştirmek, ulaştırmak” [s. 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221]

yitiştür-: (T.) “Yetiştirmek, eriştirmek, ulaştırmek” [s. 1220]

yitgürt-: (T.) “Yetiştirmek, eriştirmek, ulaştırmak; (ulaştırmasını sağlamak)” [s. 1218, 1220]

yitgürül-: (T.) “Yetiştirilmek, eriştirilmek, ulaştırılmak” [s. 1217]

yitil-(1): (T.) “Olgunlaşmak” [s. 1216, 1219]

yitil-(2): (T.) “Yetişmek, erişmek, ulaşmak” [s. 1216, 1219]

yitiş-: (T.) “Yetişmek, ermek, ulaşmak, varmak” [s. 1214, 1215, 1217, 1218, 1220]

yitür-: (T.) “Yetiştirmek, eriştirmek, ulaştırmak” [s. 1217, 1220, 1221]

yiyiş-: (T.) “Birlikte yemek” [s. 1270]

yoġur-: (T.) “Yoğurmak, hamur durumuna getirmek” [s. 1258]

yoġrul-: (T.) “Yoğrulmak, hamur durumuna gelmek” [s. 1260]

yoḳal-: (T.) “Yok olmak, ortadan kaybolmak” [s. 1258]

yoḳla-(1): (T.) “Yoklamak, sormak, aramak; inceden inceye araştırmak” [s. 1255, 1258, 1259]

yoḳla-(2): (T.) “Yok etmek, ortadan kaldırmak” [s. 1255, 1258]

yoḳla-(3): (T.) “Hal hatır sormak” [s. 1252, 1255, 1258]

yolat-: (T.) “Yol vermek, izin vermek, bırakmak” [s. 1262]

yolda-(1): (T.) “Yol göstermek, kılavuzluk etmek” [s. 1246, 1254, 1262, 1264, 1266, 1268, 1270]

yolda-(2): (T.) “Yollamak, uğurlamak, yolcu etmek” [s. 1246, 1254, 1262, 1264, 1268]

yoldur-: (T.) “Yoldurmak” [s. 1262]

yoluḳ-: (T.) “Uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak, yakalanmak; yolda buluşmak, hal hatır sormak” [s. 1263]

yoluḳuş-: (T.) “Birbiriyle karşılaşmak, rastlaşmak, yüz yüze gelmek; hal hatır soruşmak” [s. 1250, 1263]

yolun-: (T.) “Yolunmak, çekilip koparılmak” [s. 1262]

yondur-: (T.) “Yontturmak” [s. 1265]

yorġala-: (T.) “At rahvan yürümek, yorga yürümek” [s. 1255]

yort-: (T.) “Atla hızlı gitmek, eşkin yürümek, dörtnala koşturmak, tırıs gitmek, ılgarla gitmek, yortmak” [s. 1245, 1249, 1250]

yortuş-: (T.) “Birlikte yortmak” [s. 1251]

yorul-(1): (T.) “Yorulmak, yorgun düşmek” [s. 1266]

yorul-(2): (T.) “Yorulmak, yorumlanmak” [s. 1266]

yorul-(3): (T.) “Düş tabir edilmek, düş yorumlanmak, rüya yorulmak”

yoyul-: (T.) “Yok edilmek, mahvolmak” [s. 1269]

yötel-: (T.) “Öksürmek” [s. 1249]

yudur-: (T.) “Yıkatmak” [s. 1269]

yudurt-: (T.) “Yıkatmak” [s. 1269]

yumalan-: (T.) “Yuvarlanmak” [s. 1246, 1264]

yumalat-: (T.) “Yuvarlatmak” [s. 1264, 1268]

yumşa-: (T.) “Yumuşamak” [s. 1246, 1251, 1264, 1266, 1270]

yumşat-: (T.) “Yumuşatmak” [s. 1254, 1264]

yutḳan-/**yutḳun**-: (T.) “Hayal veya kaygıdan tükürüğü yutmak, yutkunmak” [s. 1249]

yuttur-: (T.) “Yutturmak” [s. 1248, 1251, 1266]

yuvala-: (T.) “Yuvarlamak, yuvarlatmak” [s. 1269]

yuvalat-: (T.) “Yuvarlamak, yuvarlatmak” [s. 1268, 1269]

yügür-: (T.) “Koşmak, seğirtmek, hızlı gitmek” [s. 1252, 1258, 1260, 1262, 1264, 1265, 1268]

yügürt-: (T.) “Birini koşturmak” [s. 1249]

yükle-: (T.) “Yüklemek, yük vurmak” [s. 1250, 1260, 1267]

yüklet-: (T.) “Yükletmek, yük vurdumak” [s. 1260]

yükün-(1): (T.) “Yüklemek; yüklenmek” [s. 1248, 1260]

yükün-(2): (T.) “Yükünmek, saygı ile eğilmek, saygı için diz çökmek; saygı ile anlatmak, bildirmek, sunmak” [s. 1248, 1260]

yümrül-: (T.) “Yıkılmak, çökmek, harap olmak, viran olmak” [s. 1270]

yümrüş-(1): (T.) “Yıkılmak, çökmek, harap olmak, viran olmak” [s. 1265, 1270]

yümrüş-(2): (T.) “Birlikte yıkmak, birlikte harap etmek” [s. 1265, 1270]

yümür-: (T.) “Yıkmak, harap etmek, viran etmek” [s. 1265]

yürü-: (T.) “Yürümek, yol gitmek” [s. 1245, 1246, 1247, 1250, 1252, 1259, 1261, 1262, 1268, 1269]

yürül-: (T.) “Yürünmek” [s. 1266]

yürün-: (T.) “Yürünmek” [s. 1251]

yürüş-: (T.) “Birlikte yürümek” [s. 1250]

yürüt-/**yirit**-: (T.) “Yürütmek” [s. 1175, 1222, 1245, 1250, 1260]

yüzlen-: (T.) “Bir şeye doğru yüz dönmek, bir şeye doğru yüz çevirmek, yönelmek, yüz tutmak” (karşılaşmak, yüz yüze gelmek)” [s. 1246, 1248, 1249, 1253, 1260, 1263, 1266, 1267, 1268]

yüzleş-: (T.) “Birlikte yüz dönmek, birlikte yönelmek, birlikte yüz tutmak; yüzleşmek, yüz yüze gelmek” [s. 1253]

6.3. **BİRLEŞİK FİİLLER**

aḳıla gör-: (T.) “Akmak” [s.224]

ala al-: (T.) “almak” [s.205, 217, 236]

ala başla-: (T.) “almaya başlamak” [s.176]

ala gél-: (T.) “Alıp gelmek” [s.176, 180, 223]

asa ḳoy-: (T.) “asılı koymak” [s.205]

asray al-: (Moğ.+T.) “korumak, saklamak” [s.190, 210, 230]

ata al-: (T.) “atmak” [s.190]

ata tüş-: (T.) “atmaya koyulmak” [s.233]

atıb bol-/ata bol-/atmaḳ bol-: (T.) “at- fiilinin “atmak ol-, atılabilir” gibi birleşik çekimli biçimi” [s.190]

ayta al-: (T.) “söylemek” [s.221]

az yada-: (T.) “biraz güçsüz olmak, biraz zayıf düşmek” [s.215]

bara al-: (T.) “Gitmek.” [s. 428, 430]

başḳara al-(1): (T.) “Yapmak” [s. 427]

başḳara al-(2): (T.) “uğurlamak, yolcu etmek; kılavuzluk etmek.” [s. 427]

bay bėr-: (T.) “Yele vermek, yok etmek.” [s. 438]

bola al-: (T.) “Olabilmek.” [s. 460, 484]

boyun ḳaşı-: (T.) “kin. utanmak.” [s. 483]

çala başla-: (T.) “Saz çalmaya başlamak.” [s. 663]

çıḳa al-: (T.) “Çıkacak olmak.” [s. 713]

dése bol-: (T.) “Denilmek.” [s. 749]

déy al-: (T.) “Demek” [s. 747]

éte giriş-: (T.) “Bir işe girişmek; (etmeye başlamak) .” [s.345]

évrüle al-: (T.) “Dönmek.” [s. 375]

éyley al-: (T.) “Yapmak.” [s. 390]

eyte al-/ayta al-: (T.) “Söyleyebilmek.” [s.356, 373]

eyte gör-: (T.) “İstemek; sormak.” [s. 358]

géçe al-: (T.) “Geçmek.” [s. 1053]

géle al-: (T.) “Gelmek.” [s. 1053]

göz tut-: (T.) “Geklemek, ummak; gözü tutmak, gözü örtmek.” [s. 1011, 1013, 1032, 1041]

gözge ıl-: (T.) “Dikkate almak, göz önünde bulundurmak.” [s. 1034]

güle al-: (T.) “Gülebilmek.” [s. 1038]

ite başla-: (T.) “Etmeye başlamak.” [s. 368]

ite sal-: (T.) “İtmek.” [s.348, 364, 368]

izin iriş-: (T.) “İzini sürmek.” [s. 404]

ḳabaḳ bağla-: (T.) “kin. gerçek dışı sözlerle birini övmek” [s. 904]

ḳaş ḳaral-: (T.) “Hava kararmak, karanlık çökmek” [s. 907]

ḳata ḳal-: (T.) “Katılaşmak, sertleşmek” [s. 901]

keklik az-: (T.) “Mide bozukluğu, sindirim bozukluğu” [s. 1005]

ḳıla al-: (T.) “Yapmak” [s. 990]

ḳıla gör-: (T.) “Yapmak; yapmaya çalışmak” [s. 975]

ḳol sal-: (T.) “Oynamak, dans etmek” [s. 934]

ḳoya bér-: (T.) “Koyuvermek, bırakmak” [s. 939]

ḳulaġ dut/ḳulaġ tut-(1): (T.) “Gökkuşağı belirmek” [s. 952, 953]

ḳulaġ dut-/ḳulaġ tut-(2): (T.) “Antlaşmak, ahitleşmek; (süre istemek; sığınmak)” [s. 952, 953]

ḳulaḳ sal-: (T.) “Dinlemek” [s. 958]

nite al-: (T.) “Ne etmek, ne yapmak” [s. 1113, 1114]

nit-: (T.) “Ne etmek, ne yapmak” [s. 1110, 1111, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1119, 1121]

niyle-: (T.) “Ne etmek, ne yapmak” [s. 1115, 1119, 1121]

oḳuy başla-: (T.) “Okumaya başlamak” [s.257]

öte al-: (T.) “Geçmek” [s.308]

satḳun al-: (T.) “Satın almak” [s. 770]

sıġa al-: (T.) “Sığmak” [s. 841]

taŋ at-: (T.) “Tan atmak” [s. 548]

tapa al-: (T.) “Bulmak” [s. 548, 556]

tarta al-: (T.) “Çekmek” [s. 557]

tarta tut-: (T.) “Çekmek” [s.525]

ték turġuz-: (T.) “Sessiz durdurmak, susturmak” [s. 648]

tına al-(1): (T.) “Dinlemek” [s. 632]

tına al-(2): (T.) “AT. konuşmak” [s. 632]

tıya al-: (T.) “Engellemek, önlemek” [s. 623]

tik tur-/ték tur-: (T.) “Sessiz durmak, susmak, tek durmak.” [s. 643, 646, 648]

tiprete al-: (T.) “Kımıldatmak” [s. 558, 661]

toḳtata al-: (Moğ.+T.) “Yatıştırmak, rahata kavuşturmak” [s. 584]

toprаḳ sal-: (T.) “Belirli yerlere toprak atıp hırsızın çaldığı şeyin oraya koymasını sağlamak” [s. 592]

tura al-: (T.) “Durmak” [s. 613]

tuta bér-: (T.) “Tutmak, tutuvermek” [s. 595]

töze al-: (T.) “Katlanmak, dayanmak” [s. 593]

yabana öt-: (Far.+T.) “Yabana söylemek, boşa konuşmak, saçmalamak” [s. 1139]

yaḳmaġa yaḳ-: (T.) “Yaramak; etkilemek; yakıştırmak, suçlamak;(yakışmak; yaklaşmak)” [s. 1168]

yaraşa al-: (T.) “Yakışmak, yaraşmak” [s. 1148]

yaruta al-: (T.) “Aydınlatmak, ışıklandırmak, ışıtmak, parlatmak” [s. 1157]

yasay al-: (Moğ.+T.) “Yapmak; düzenlemek, yasayamak; süslemek” [s. 1155, 1166]

yavıy al-/yavuy al-: (T.) “Yaklaşmak, yakınlaşmak” [s. 1144]

yıḳa al-: (T.) “Yıkmak, devirmek; dağıtmak, viran etmek harap etmek” [s. 1235]

yir tut-: (T.) “Yerleştirmek” [s. 1225]

yite al-: (T.) “Yetişmek, erişmek, ulaşmak” [s. 1215]

yuta al-: (T.) “Yutmak” [s. 1252, 1266]

yüz ur-: (T.) “Yönelmek, yüz tutmak; çok istemek, ayak diremek, ısrar etmek” [s. 1262]

Tablo 28. Fiillerin Tematik Söz Varlığı Görünümü

FİİLLER	**Sözcük Sayısı**	**Yüzde (%)**
Basit Fiiller	400	22,47
Türemiş Fiiller	1302	73,15
Birleşik Fiiller	78	4,38
TOPLAM	**1780**	**100**

Fiillerde, toplam 1780 sözcük vardır. Bunlardan 130’si türemiş fiillerdir. 400’ü basit fiiller ve 78’i de birleşik fiillerdir. Bu sözcüklerden 1659’u Türkçe ve 53’ü Moğolcadır. Kökeni bilinmeyen (?) de 2 sözcük vardır. Ayrıca Moğolca+Türkçe 38, Türkçe+Moğolca 1, Arapça+Türkçe 5, Farsça+Türkçe 18, Çince+Türkçe 3 ve Moğolca/Türkçe yapısında da 1 sözcük bulunmaktadır.

Grafik 27. Fiillerin Etimolojik Söz Varlığının Görünümü

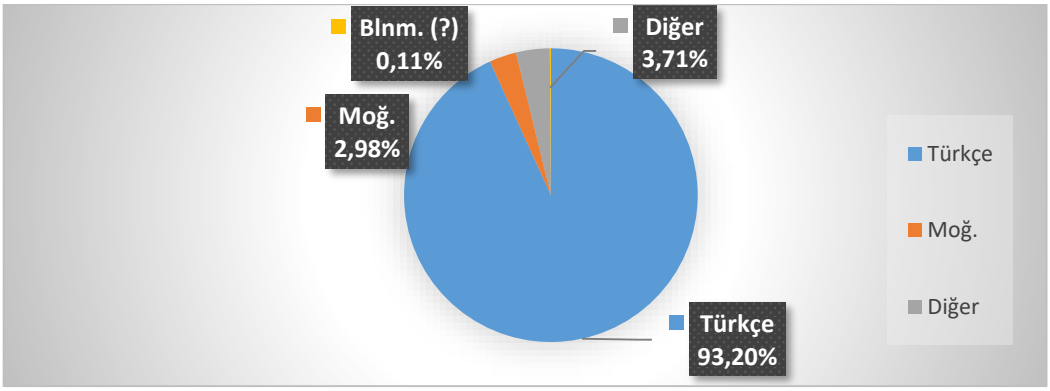

7. **Tematik Tasnife Alınmamış Sözcükler**

astın: (T.) “esre” [s.220]

baġr-ı penc-şāḫ: (T.+Far.) “kin. cömert insanın avucu.” [s. 1281]

bar: (T.) “varlık.” [s. 419]

barġuluḳ: (T.) “Gitmeli, gidilecek olan, gidilesi.” [s. 423]

barlıġ: (T.) “Varlık.” [s. 420]

besaṭ: (Ar.) “Döşenen şeyler, döşeme” [s. 1281]

bola almaḳlıġ: (T.) “Olabilmeklik.” [s. 460]

bolġu: (T.) “Bir şeyin olması, olmak.” [s. 466]

çıġır: (T.) “Ateş karşısında buruşup büzülen deri.” [s. 721]

çıḳḳur: (T.) “Çıkılası.” [s. 711]

çılpıḳ: (T.) “Çapak.” [s. 723]

dėgülük: (T.) “Demeli, denecek, denilesi.” [s. 749]

ebker/éger: (T.) “Dolaş, dön, dolan; dolaştır, döndür.” [s.238]

ejder-veş: (Far.) “kin. at ve bayrak.” [s. 1281]

esrār: (Ar.) “sırlar, gizler.” [s.248]

étmeslik: (T.) “Etmezlik.” [s. 394]

éylegüci: (T.) “Eyleyici, edici.” [s. 410]

gétgülük: (T.) “Gitmeli, gidilecek, gidilesi.” [s. 1072]

gezek/gézek: (T.) “Sıra, keşik.” [s. 1002, 1063]

girek: (T.) “Gerek, lazım.” [s. 1058]

gög éli: (T.) “Gök yaratıkları.” [s. 1037]

Heft-ḫ̆ān-ı Rüstem: (Far.) “Rüstem’in geçtiği yedi tehlikeli aşama.” [s. 1299]

ḫına: (Ar.) “Kına.” [s. 731]

ıṭġı: (?) “/ṭ/ harfine denir.” [s. 384]

ıẓġı: (?): “/ẓ/ harfine denir.” [s. 384]

iyelengülük: (T.) “Ele geçirilecek olan; sahiplenilecek.” [s.215]

ḳap ḳap: (T.) “kin. kapmak.” [s. 917]

ḳaş: (T.) “Yüzük kaşı” [s. 877, 907]

köpük: (T.) “Su veya ağız köpüğü” [s. 1023]

ḳuṭr: (Ar.) “Öd ağacının odunundan ve kabuğundan yapılmış tütsü” [s. 1293]

küvār[269]: (Ar.?) “Meyve küfesi” [s. 1018]

[269] Ar. kuffe (kaba sepet)

mühr-i bādāme: (Far.) “Badem biçiminde yapılmış yüzük kaşı” [s. 1298]

oḳuġuluḳ: (T.) “Okumalı, okunacak, okunası” [s. 303]

orn/orun: (T.) “Karşılık, bedel, ivaz” [s. 283]

ölüm: (T.) “Deve sütünün köpüğü” [s.300]

sapaġ: (T.) “ Sap, kulp, kol” [s. 769]

sebaḳ: (Ar.) “Ders” [s. 782]

seŋ/saŋ: (T.) “Suyun üzerinde yüzen ince buz parçaları. (Azerbaycan’da Sırsır denir)” [s. 777]

sipgil: (T.) “İnsanın derisinde ve ya tarlalarda görülen sarı ve siyah benekler” [s. 783]

su ḳabarcuġı: (T.) “AT. su kabarcığı” [s. 815]

suruḳ/suruġ: (T.) “Uzun ağaç, sırık; direk” [s. 799]

şāh-kār: (Far.) “Büyük iş; karşılığı verilmeden yaptırılan iş” [s. 1291]

Ṭāḳdīs: (Ar.) “Ḫusrev-i Pervīz’in tahtının adı” [s. 851]

tayaġ/tayaḳ: (T.) “Dayanma; dayanak” [s. 424, 546]

tir: (T.) “Ter” [s. 563]

tunar: (?) “Birbirinin üstüne toplanıp yakılan odun yığını” [s. 620]

tüger taşı: (T.) “Mezar taşı” [s. 599]

tülen: (Moğ.) “Odun, yakacak” [s. 616]

tütsi: (T.) “Tütsü, duman” [s. 595]

uḥması: (Moğ.) “Şikayet, arzuhal” [s.290]

yalġın/yalḳın: (T.) “Yalgın, ılgım, pusarık, serap” [s. 1176, 1185]

yiri bar: (T.) “Yeri var, uygundur” [s. 1223]

yirlik yirin: (T.) “Yer yer; yerli yerini, yer sahibi yerini” [s. 1226]

yolçı: (T.) “Yolcu” [s. 1263]

z̲erāyir: (Ar.) “Saçılan zerreler” [s. 1289]

Tablo 29. Tasnife Alınmamış Sözcüklerin Söz Varlığı Görünümü

TEMA	Sözcük Sayısı
Tasnife Alınmamış Sözcükler	55

Bu alanda tematik tasnife alınmamış toplam 55 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan Türkçe 37, kökeni bilinmeyen (?) 3, Arapça 8, Farsça 4, Moğolca 2, kökenli sözcük bulunmaktadır. Ayrıca Türkçe+Farsça yapısında bir sözcük vardır.

Grafik 28. Tematik Tasnife Alınmayan Sözcüklerin Etimolojik Söz Varlığının Görünümü

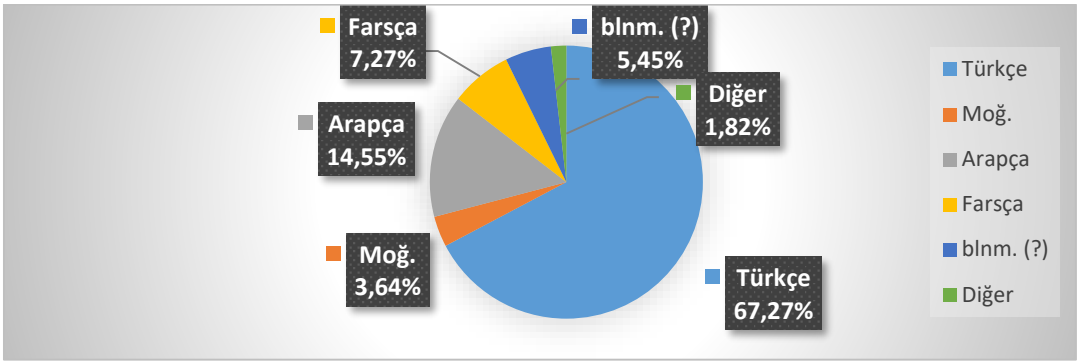

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü'nde tematik ve etimolojik incelenmiş toplam 7263 sözcük elde edilmiştir. Sözlüğün, beş ana başlıkta tematik ve etimolojik incelemesi yapılmıştır. Tematik ve etimolojik kısma dahil olmayan da bir bölüm mevcuttur. Sözlükteki toplam 7263 sözcüğün 3996'sı ile en çok sözcük barındıran kısmı isimlerdir. Eserde basit, türemiş ve birleşik olarak toplamda 1780 fiil bulunmaktadır. Kavram alanı olarak ayrı bir başlıkta ele alınmış 1251 nitelik bildiren kavram bulunmaktadır. Ayrıca 131 görevli öge bulunmakla beraber 50 sözcük de yansıma ve ünlemlerdir. Öte yandan sözlükte tematik söz varlığına alınmamış ve ayrı bir başlıkta incelenmiş 55 sözcük bulunmaktadır.

Tablo 30. Fethali Kaçar Lügati'nin Tematik Söz Varlığı

FETHALİ KAÇAR LÜGATİ'NİN TEMALARI	Sözcük Sayısı	Yüzde (%)
ADLAR	3996	55,02
NİTELİK BİLDİREN KAVRAMLAR	1251	17,22
GÖREVLİ ÖGELER	131	1,80
ÜNLEMLER VE YANSIMA SÖZCÜKLER	50	0,69
FİİLLER	1780	24,51
TEMATİK TASNİFE ALINMAYANLAR	55	0,76
TOPLAM	**7263**	**100**

Tablo 31. Fethali Kaçar Lügati'nin Etimolojik Söz Varlığı

FETHALİ KAÇAR LÜGATİ'NİN TEMALARI	**Köken Sayısı**
TÜRKÇE	4770
FARSÇA	830
MOĞOLCA	482
ARAPÇA	392
ÇİNCE	25
YUNANCA	28
SANSKRİTÇE	7
SOĞDCA	11
SLAV DİLİ(NDE)	2
MANÇU-TUNGUZ	1
ALTAY DİLİ(NDE)	2
KALMUKÇA	4
TATARCA	1
ERMENİCE	4
MALAYCA	2
TOHARCA	1
HİNTÇE	4
LATİNCE	2
İTALYANCA	3
YANSIMA & ÜNLEM (yans.)	33
BLNMY. (?)	327
DİĞER	332
TOPLAM	**7263**

Grafik 29. Fethali Kaçar Lügati'nin Etimolojik Söz Varlığı

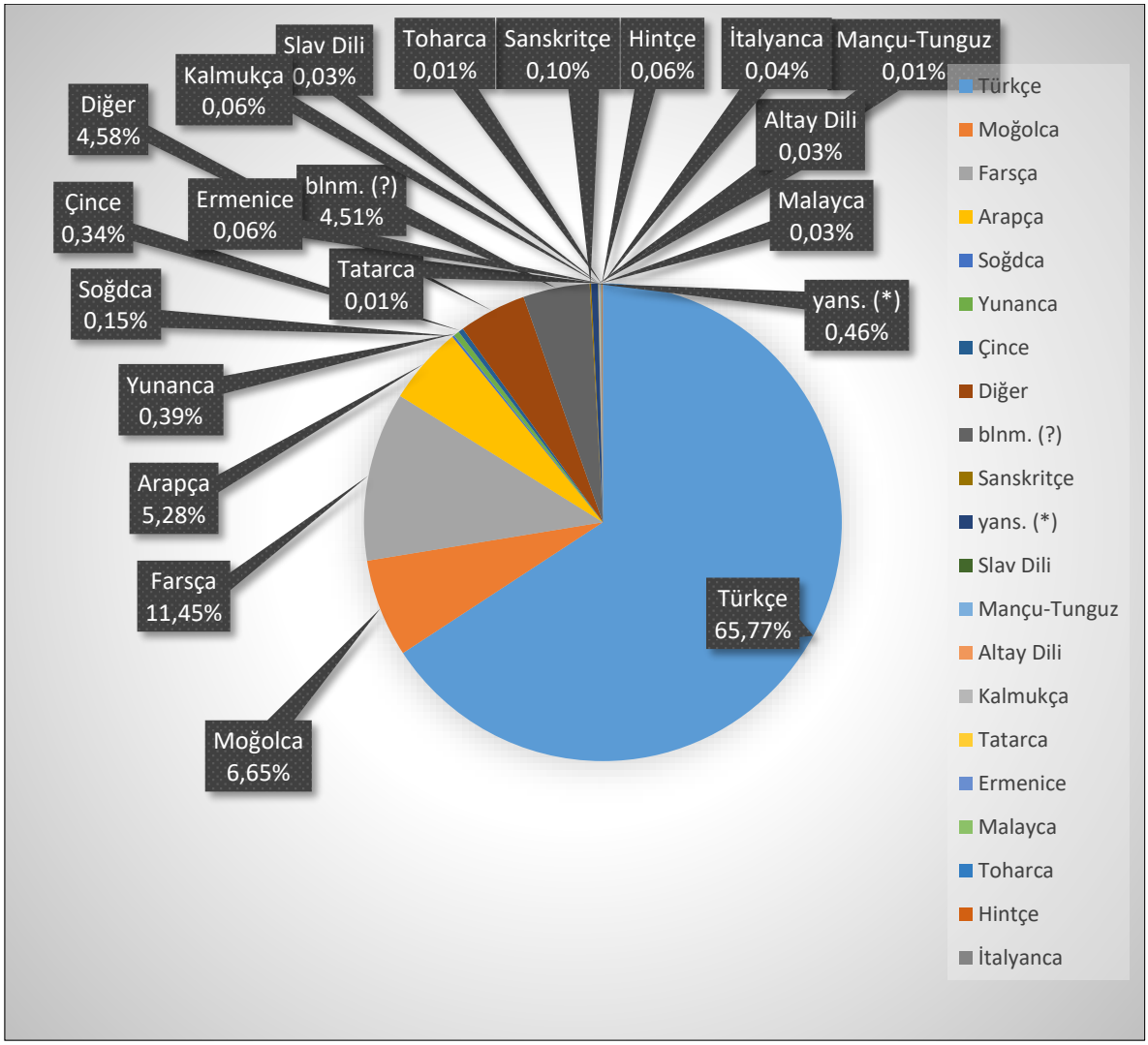

Grafik 30. Fethali Kaçar Lügati'nin Tematik Söz Varlığı

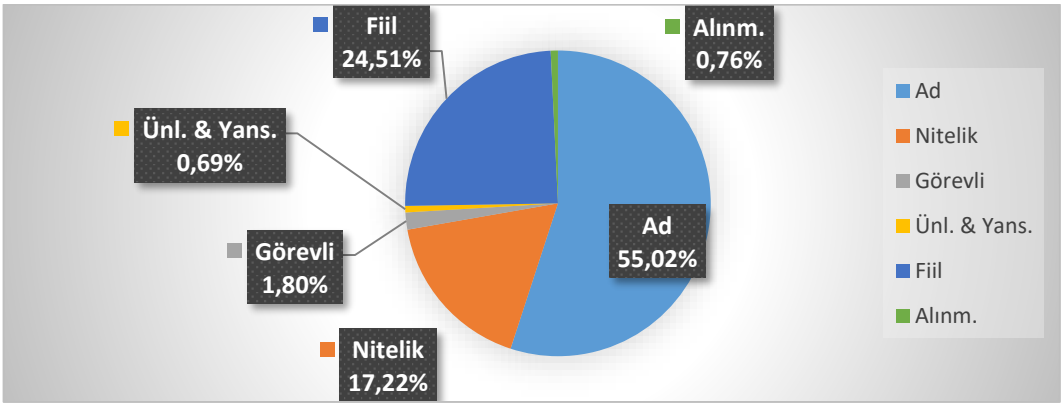

Fethali Kaçar Lügati'nin tematik tasnifinde en büyük yüzdeyi %55,02 ile adlar oluşturmaktadır. Toplam 7263 sözcük sayısının da 3996'sı bu alandadır.

Adlarda en çok sözcüğü barındıran alan ise araç-gereç ve eşya ile ilgili adlar bölümüdür. Toplam 812 sözcükle bu alanın toplam %20,32'sini oluşturmaktadır. Ayrıca onu %10,63 ile özel adlar takip etmiştir ve bu alandaki toplam sözcük sayısı 426'dır. İsimlerde en büyük üçüncü payı hayvanlar almıştır. 384 sözcük ile adların %9,58lik dilimini oluşturmaktadır.

Nitelik bildiren kavramlar tematik tasnifin %17,22'sinden ibaret olup toplam 1251 sözcüğü kapsamaktadır. Bu alanda da hal-durum, şekil-biçim ve hareket bildiren nitelemeler 711 sözcük barındırarak bu alanın en büyük pay sahibidir. Bu veri aynı zamanda niteliklerin toplam %56,83'üne karşılıktır.

Görevli ögeler grubunda toplam 131 sözcük vardır. Bu alan toplam söz varlığının %1,80'ine denktir.

Ünlemler ve yansıma sözcükler alanında 50 sözcük bulunmaktadır. Bu veri genel sözlükte %0,69'luk bir kısımdır ve incelemiş olduğumuz sözlüğün en dar alanını bu alan oluşturmaktadır.

Fiiler ise 1780 sözcüğü barındırmaktadır. Burada da en büyük dilimi %73,15 ile türemiş fiiler oluşturmaktadır. Bu alanda toplam sözcük sayısı 1302'dir. Ayrıca fiiller, toplam söz varlığının %24,51'in, oluşturmaktadır.

Kaçar'ın sözlüğünde etimolojik söz varlığı olarak en geniş alan Türkçedir. Türkçe bu sözlükte toplam %65,77'lik alana sahiptir. Fethali Kaçar'ın sözlüğünde Türkçeden sonra en çok kullanılan dil %11,45'lik dilimle Farsçadır. Bu da sözlüğün Çağatay Türkçesi sözlüklerinden İran coğrafyasında yazılmış olmasının bir kanıtı niteliğinde ve doğal olarak gelişen etkileşimin göstergesidir. Ardından ise %6,65'lik bir yüzdeyle Moğolca vardır. Bu da Moğollar ile olan geçmişte ve henüz devam eden sosyo-kültürel paylaşımın örneğidir. Ardından ise %5,28 ile Arapça gelmektedir. Arapça özellikle İslami kültür ve diğer sosyo-kültürel bir etkite sahip olması bakımınan Çağatay Türkçesini de etkileyen önemli bir dil olarak göze çarpmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKAR, A. (2012). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- AKBARI, N. (2017). "*Mirza Ali Baht'ın Çağatayca Sözlüğü: Ferheng-i Azferi (Marufü'l-Lugat) İnceleme, Metin, Dizin*". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- AKDEMİR, Y. (2020), *Senglāh'ın Tematik Sözlüğü (İsimler)*. Kriter Yayınevi, İstanbul.
- ARGUNŞAH, M. (2018). *Çağatay Türkçesi*, 2. Baskı, İstanbul: Kesit Yay.
- AYDEMİR, H. (2003). "Altaic Etimologies: tóz, toprak, toγosun." *Turkic Languages*. Wiesbaden,V. 7/1, p. 105-143.
- BABACAN, İ. (2016), "Senglâh'ın Yeni Neşri ile Klâsik Fars ve Türk Şiirleri Açısından Önemi". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.XVI, S.42, s.1-20.
- BARUTÇU-ÖZÖNDER, F. S. (1999). "İlbesün Kelimesi Üzerine." *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*. Ankara, s. 147-150.
- CAFEROĞLU, A. (1954). "Azerbaycan ve Anadolu Ağızlarındaki Moğolca Unsurlar." *TDAY-Belleten 1954*. s. 1-10.
- CAFEROĞLU, A. (1984). Türk Dili Tarihi I-II, 3. Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- CHOİ. H. W. (2005). "A study of the Ancient Turkic "TARQAN"". *International Journal of Central Asian Studies*. Seoul, V, 1-7.
- CLAUSON, G. (1972). *An Etimological Dictionary of pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford.
- CLAUSON, S. G. (1960). *Sanglax: A Persian guide to the Turkish language by Muhammad Mahdī Xān*. London.
- ÇAĞBAYIR, Y. (2007). *Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- ÇAKIR, Y. (2018). *Lugat-i Çağatay ve Türki-î Osmanî'nin tematik tasnifi (İsimler)*. Basılmamş Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- DOERFER, G. (1963-1975). *Türkische und Mongolische elemente im Nuepersischen*. I-IV, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

- DONUK. A. (1984). “Eski Türk Devlet Teşkilātında “Tarhan” Unvanı ve Tarihī Gelişimi.” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi.* (Prof. Dr. M. C. Şehābeddin Tekindağ Hatıra Sayısı). İstanbul, S. 34. s. 81-90.
- ECKMANN, J. (1958). “Çağatay Dili Hakkında Notlar”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, s.115-126.
- ECKMANN, J. (1988). *Çağatayca El Kitabı*, (haz. Günay Karaağaç), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- ECKMANN, J. (2017). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (haz. Osman Fikri Sertkaya), 5.Baskı, Ankara: TDK Yay.
- ERASLAN, K. (1993). “Çağatay Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.8, s.168-176.
- ERCİLASUN, A. B. (2015). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 15. bsk, Ankara: Akçağ Yay.
- EREN, H. (1950). “Çağatay Lügatleri Hakkında Notlar”. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C.8, S.1-2, s.145-163.
- EREN, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara.
- EREN, H. (2006). “Türkçede Moğolca Kalıntılar”. *TDAY-Belleten 2003/1*. Ankara, s. 117-186.
- GÜLENSOY, T. (1974). “Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca-Türkçe Müşterek Kelimeler Üzerine Notlar.” *Türkoloji Dergisi*, 6(1), s. 235-260.
- Güncel Türkçe Sözlük. (Erişim:15/12/2021). https://sozluk.gov.tr
- GÜZELDİR, M. (2002), *Abuşka Lügati (Giriş-Metin-İndeks*), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- ILGIN, A. ve TOPARLI, R. (2006), *Mehmet Sadık: Üss-i Lisān-ı Türkī*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- IŞIKTAŞ SAVA, I. (2017). “Middle Mongolian Loan Words in Volga Kipchak Language.” *Dil Araştırmaları* , 11(21), s. 236-243.
- İNAN, A. (1956). “Türk Etnolojisini İlgilendiren Birkaç Terim-Kelime Üzerine”. *TDAY-Belleten 1956*. Ankara, s. 179-195.
- KAÇALİN, M. S. (2011). *Niyazi, Nevâyî’nin Sözlüğü ve Çağatayca Tanıklar, (el-Lügâtü’n-Nevâ’iyye ve’l-İstişhâdâtü’l-Cağatâ‘iyye)*. Ankara: TDK Yay.
- KAFALI, M. (2002). “Çağatay Hanlığı”, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C.8, s.586-604.

- KALİEVA, K. (2021). “Kırgız Türkçesindeki Moğolca Alıntı Kelimeler (-A-Maddesi).” *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*. S. 50, April, p. 21-42.
- KAMAN, S. (2019). Şeyh Süleyman Efendi ve “Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî”ye Tanık Olarak Katkıları. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), s.69-97.
- KANAR, M. (H.1374). *Farsī be Türkī İstānbūlī*. Tahran.
- KAYA, H. (2018). Harezm-Altın Ordu Sahası Metinlerinde Moğolca Söz Varlığı I . *Türkoloji Dergisi* , S. 22(1), s.116-129 .
- KURUKAYA, O. (2019). “Eski Türkçeden Çağatay Türkçesine Anlam Değişmesine Uğramış Bazı Kelimeler.” *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*. V(I): 6 (36). p. 1178-1188.
- LESSİNG, F. D. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük (Çev. Günay Karaağaç)*. Ankara: TDK Yay.
- NAGY, E.K. (1997). “Mongolian Loanwords in Chagatay”. *Historical and Linguistic Interaction between Inner-Asia and Europe, Proceedings of the 39th Permanent Interational Altaistic Conference (PIAC).* Szeged. pp. 139-145.
- ÖLMEZ, M. (1997). Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler 2”. *Türk Dilleri Araştırmaları*. İstanbul, C. 7, s. 175-186.
- ÖLMEZ, M. (2003). “Çağataycadaki Eskicil Öğeler Üzerine”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu 2003 Mustafa Canpolat Armağanı.* Ankara, s. 135-142.
- ÖLMEZ, M. (2007). “On Mongolian Asara- “to Nourish” and Turkish Aşa- “to Eat” from Middle Mongolian to Modern Turkic Languages”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Festschrift in Honor of András J. E. Bodrogligeti, V. 17, pp. 237-247.
- ÖLMEZ, Z. (1998). “Çağatayca Sözlükler”, *Kebikeç*, S.6, s.137-144.
- ÖLMEZ, Z. (2007), “Mongolian Loanwords in the Classical Chagatay Period”, *Festschrift in Honor of András J. E. Bodrogligeti, Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*. 17, İstanbul: s. 229-236.
- ÖZ, Y. (2010). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*. Ankara: TDK yay.
- ÖZDEM, H. R. (1946). “Dilimize Yerleşmiş Yabancı Unsurlar”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. İstanbul, C.1, S.2, s. 138-148.
- RAHİMİ, F. (2017). İran Kitaplıklarında Bulunan Çağatay Türkçesi Sözlükleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), s.2067-2079.

- RAHİMİ, F. (2018), "Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 7(2), s.663-704.
- RAHİMİ, F. (2018). Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7*(1), 69-104.
- RAHİMİ, F. (2016). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Yayımlanmış Doktora tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- RÄSÄNEN, M. (1969), *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- RÓNA-TAS, A. (1975). "The Altaic Theory and the History of a Middle Mongolian Loan Word in Chuvash*", Research in Altaic Languages, Budapest*, 201-211.
- RONA-TAS, A. (1986). "Böz in the Altaic World". *Studia Uralo-Altaica*. 25, pp. 80-88.
- ROSS, E. D. (1994). *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü.* (çev. Emine GÜRSOY-NASKALİ). Ankara: TDK.
- SERTKAYA, O. F. (1992). "Mongolian words and forms in Chagatay Turkish (Eastern Turkî) and Turkey Turkish (Western Turkî)", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1987*, pp. 265-280.
- SHAHGOLİ, N. (2010). *'Abdu'l-Cemíl Bin Muḥammed Riẓā e'n-Naṣīrī e'ṭ-Ṭūsī Kitāb-ı Türkī*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- STAROSTIN, S. A, DYBO, A. V., MUDRAK, O.A. (2003). *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*. Leiden/Boston: Brill.
- TEMİR, A. (1955). "Türkçe ile Moğolca Arasındaki İlgiler", *Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 13(1-2), s. 1-25.
- TIETZE, A. (2016-2020). Tarihī ve Etimiolojik Türkiye Türkçesi Lugati. (10 Cilt). Türkiye Bilimler Akademisi. Ankara.
- TUNA, O. N. (1972). "Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler I", *Türkiyat Mecmuası*, S. 17, s. 209-250.
- UÇAR, E.-YENER, M. L. (2006). "Türkmencedeki Moğolca Alıntı Kelimeler Üzerine (Deneme)", *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*, 9-15 Nisan, İzmir, S. 5, s. 2185-2193.

- VASARY, I. (2009). “Mongol or Turkic? Notes on bökevül, *A Military and Court Official of the Turco-Mongolian Politics*”. Indiana University: The Denis Sinor Institute for Inner Asian Studies. pp. 195-207.
- YALÇIN, S. K. (2018). ““Yengeç” Sözcüğünün Etimolojisi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*. Ağustos, Yıl 11, S. XXXV, s. 396-405.
- ZABETİ, N. (2010), “*Muhammed Bin ‘Abdu'ṣ-Ṣabūr-ı Ḫoyī, Ḫulâsa-ı Abbāsī (İnceleme-Çeviri-Dizin)*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ZHAORİGETU, -. (2013). “Moğolcada sayin ve Türkçede sağ Kelimeleri Üzerine”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 61(2) , s. 219-222.